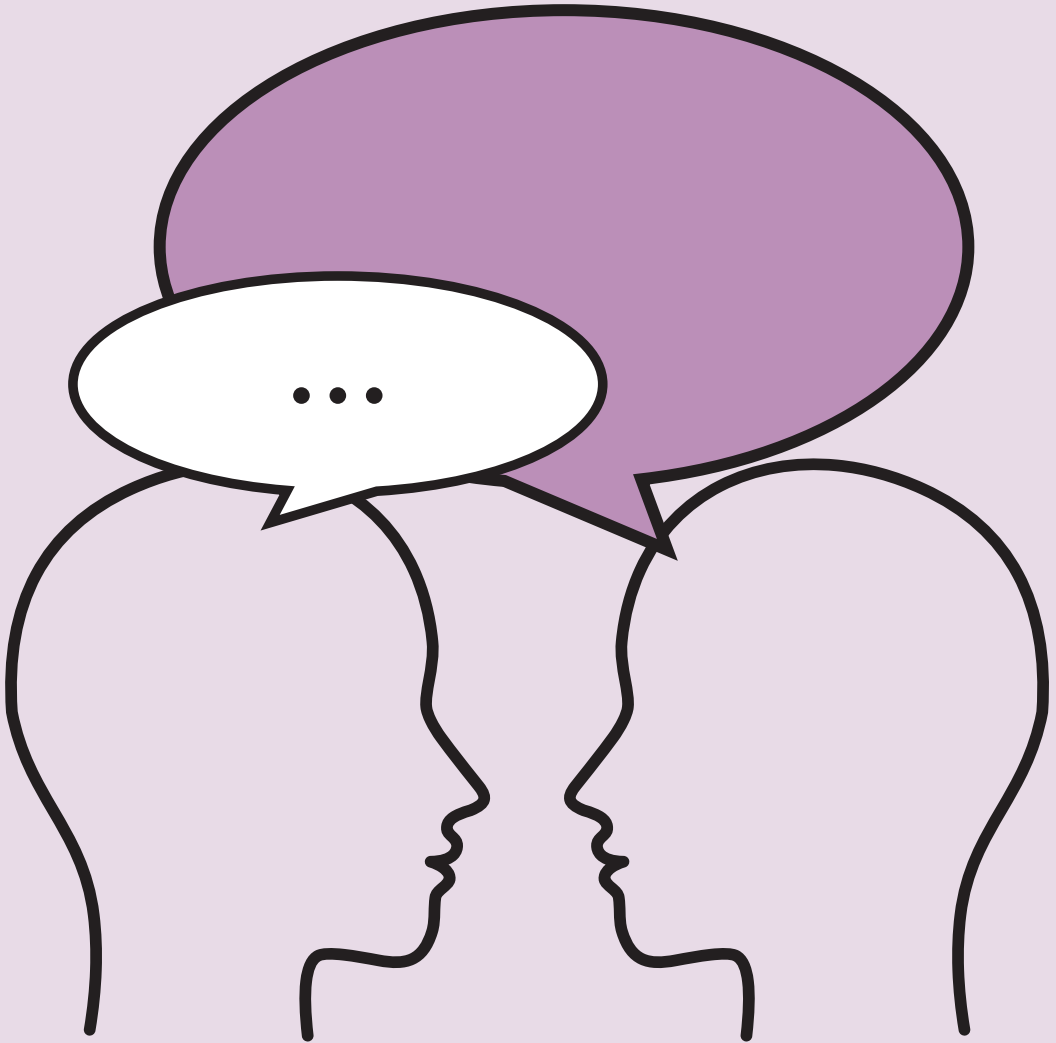

Nataša Radusin-Bardić

FRANCUSKI RAZGOVORNI JEZIK I FONOVARIJACIJE U KONTEKSTU NASTAVE FRANCUSKOG KAO STRANOG JEZIKA

FILOZOFSKI FAKULTET
UNIVERZITET U NOVOM SADU
1954—2024

Nataša Radusin-Bardić

FRANCUSKI RAZGOVORNI JEZIK I FONOVARIJACIJE U KONTEKSTU NASTAVE FRANCUSKOG KAO STRANOG JEZIKA

FILOZOFSKI FAKULTET
UNIVERZITET U NOVOM SADU
1954—2024

Novi Sad, 2024.

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
Dr Zorana Đinđića 2, 21000 Novi Sad
www.ff.uns.ac.rs

Nataša Radusin-Bardić

**FRANCUSKI RAZGOVORNI JEZIK I FONOVARIJACIJE U
KONTEKSTU NASTAVE FRANCUSKOG KAO STRANOG
JEZIKA**

Za izdavača

Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš, dekan

Recenzenti

Prof. dr Snežana Gudurić, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
Prof. dr Tatjana Šotra Katunarić, Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu
Prof. dr Selen Stanković, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Lektura:

Mr Nataša Belić

Prevod apstrakta na engleski jezik:

Dr Tomislav Bukatarević

Tehnička priprema:

Ferenc Finčur

ISBN 978-86-6065-854-0

URL

<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2024/978-86-6065-854-0>

Zabranjeno preštampavanje i fotokopiranje. Sva prava zadržavaju izdavač i autor. Sadržaj i stavovi izneti u ovom delu jesu stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Izdavača, stoga Izdavač ne može snositi nikakvu odgovornost prema njima.

Mojoj miloj Lani

FRANCUSKI RAZGOVORNI JEZIK I FONOVARIJACIJE U KONTEKSTU NASTAVE FRANCUSKOG KAO STRANOG JEZIKA

Apstrakt

U francuskom razgovornom jeziku, kao posledica jezičke ekonomije, javljaju se, između ostalog, i sledeće jezičke pojave: učestalo propadanje nenaglašenih samoglasnika, posebno nepostojanog *e*, kao i asimilacija glava koja odatle proizlazi (npr. *j(e) suis* [ʒ(ə)sɥi] > [ʒsɥi] > [ʃsɥi] > [ʃʃɥi] > [ʃɥi]), uprošćavanje suglasničkih grupa (npr. *quatre cents* [katʁəsɑ̃] > *quat'cents* [katsɑ̃]) i propadanje nenaglašenih slogova (npr. *je ne peux pas* [ʒənpøpa] > *j' peux pas* [ʃpøpa]), te afereza (npr. *autocar* [ɔtɔkaːʀ ; otokaːʀ] > *car* [kaːʀ]) i, naročito, apokopa (npr. *dictionnaire* [diksjoɛːʀ] > *dico*, fam. [diko]). Reč je o uobičajenim, nestandardnim, fonetski izmenjenim i skraćenim oblicima reči, izraza i jezičkih konstrukcija koji se javljaju kao posledica jezičke ekonomije u spontanoj usmenoj komunikaciji među izvornim govornicima na francuskom jeziku, a ove oblike jezičke varijacije nazvali smo fonovarijacijama.

Budući da su navedeni primeri jezičke ekonomije u svakodnevnoj neformalnoj usmenoj komunikaciji na francuskom jeziku opšterasprostranjeni među izvornim govornicima, nameće se šire sagledavanje čitave problematike i u kontekstu učenja/nastave francuskog kao stranog jezika. Svesni značaja koji ima jezička varijacija u sticanju komunikativne kompetencije, posebno smo se bavili sledećim pitanjima: na kom nivou učenja, u kojoj meri i u razvoju kojih usmenih jezičkih veština treba uvoditi jezičku varijaciju, pa samim tim i fonovarijaciju?; kako predstaviti fonetsko-fonološki sistem savremenog francuskog jezika (i u okviru njega posebno nestabilni vokalski sistem) u nastavi francuskog kao stranog jezika?; kako učenicima približiti fonetsko-fonološke odlike savremenog francuskog razgovornog jezika i fonovarijacije? Opis fonetsko-fonoloških odlika razgovornog francuskog jezika i fonovarijacija zasnovali smo, između ostalog, na analizi audio-vi-

zuelnih izvora (filmova, serija i skečeva) koji verno dočaravaju ovaj jezički registar. Odabrani odlomci iz korišćenih audio-vizuelnih izvora poslužili su nam i u pedagoške svrhe – za predlaganje konkretnih kontekstualizovanih aktivnosti namenjenih nastavi francuskog kao stranog jezika (na nivoima A2, B1 i B2 prema ZEROJ-u) pomoću kojih bi se fonetsko-fonološke odlike razgovornog francuskog jezika i fonovarijacije mogle lakše približiti učenicima.

Ključne reči: francuski standardni jezik, francuski razgovorni jezik, jezička varijacija, fonovarijacija, fonetika francuskog jezika, metodika nastave francuskog jezika.

FRENCH COLLOQUIAL LANGUAGE AND PHONOVARIATIONS IN THE CONTEXT OF TEACHING FRENCH AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

In the French colloquial language, as a consequence of language economy, the following linguistic phenomena occur, among others: the frequent reduction of unstressed vowels, especially the unstable *e*, as well as the resulting assimilation of sounds (e.g. *j(e) suis* [ʒ(ə)sɥi] > [ʒsɥi] > [ʃsɥi] > [ʃʃɥi] > [ʃɥi]), simplification of consonant clusters (e.g. *quatre cents* [katʁəsɑ̃] > *quat'cents* [katsɑ̃]) and reduction of unstressed syllables (e.g. *je ne peux pas* [ʒənpøpa] > *j'peux pas* [ʃpøpa]) and apheresis (e.g. *autocar* [ɔtɔka:ʀ ; otoka:ʀ] > *car* [ka:ʀ]) and, especially, apocopa (e.g. *dictionnaire* [diksʝɔnɛ:ʀ] > *dico*, fam. [diko]). It is the case of non-standard, phonetically modified and abbreviated forms of words, expressions and linguistic constructions that appear as a consequence of linguistic economy in spontaneous oral communication among native speakers of the French language, and we named these forms of linguistic variation phonovariations.

Since the mentioned examples of language economy in everyday informal oral communication in French are widespread among native speakers, it is necessary to have a broader view of the entire issue in the context of learning/teaching French as a foreign language as well. Being aware of the importance of language variation in the acquisition of communicative competence, we specifically addressed the following questions: at what level of learning should language variation, and therefore phonovariation, be introduced, to what extent and in the development of which oral language skills; how to present the phonetic-phonological system of the modern French language (and within it the particularly unstable vowel system) in the teaching of French as a foreign language?; how to bring the phonetic-phonological characteristics of the modern French conversational language and phonovariation closer to the students? We based the description of the phonetic-pho-

nological characteristics of colloquial French and phonovariations, among other things, on the analysis of audio-visual sources (films, series and skits) that faithfully present this linguistic register. The selected excerpts from the used audio-visual sources also served us for educational purposes – to propose specific contextualized activities intended for teaching French as a foreign language (at levels A2, B1 and B2 according to the CEFR) with the help of which the phonetic-phonological features and phonovariations of the spoken French language could be brought closer to the students.

Key words: French standard language, French colloquial language, language variation, phonovariation, French phonetics, didactics of French as a foreign language.

FRANÇAIS FAMILIER ET PHONOVARIATIONS DANS LE CONTEXTE DE L'ENSEIGNEMENT DU FRANÇAIS LANGUE ÉTRANGÈRE

Résumé

En français familier, l'économie linguistique se manifeste, entre autres, par les phénomènes linguistiques suivants : la chute fréquente de voyelles non accentuées, en particulier du e instable, ainsi que l'assimilation des consonnes résultant de cette troncation (par exemple, *j(e) suis* [ʒ(ə)sɥi] > [ʒsɥi] > [ʃsɥi] > [ʃʃɥi] > [ʃɥi]), la simplification de groupes de consonnes (par exemple, *quatre cents* [katrəsɑ̃] > *quat' cents* [katsɑ̃]) et la réduction des syllabes non accentuées (par exemple, *je ne peux pas* [ʒənpoʁpa] > *j' peux pas* [ʃpoʁpa]), ainsi que l'aphérèse (par exemple, *autocar* [otoka:ʀ ; otoka:ʀ] > *car* [ka:ʀ]) et, notamment, l'apocope (par exemple, *dictionnaire* [diksɔ̃nɛ:ʀ] > *dico*, fam. [diko]). Nous observons donc ici des formes usuelles de mots, d'expressions et de constructions linguistiques, modifiées phonétiquement et abrégées conformément aux lois de l'économie linguistique dans la communication orale spontanée entre locuteurs francophones natifs – autrement dit, des formes non standard de variation linguistique que nous désignerons dans notre étude par le terme de phonovariation.

Étant donné que les exemples mentionnés d'économie linguistique sont omniprésents dans la communication orale informelle entre locuteurs natifs du français, il nous a paru nécessaire de considérer quel rôle devrait jouer ces phénomènes linguistiques dans le contexte de l'enseignement du français langue étrangère. Conscients de l'importance de la variation linguistique dans l'acquisition de la compétence communicative, nous avons spécifiquement abordé les questions suivantes : à quel niveau d'apprentissage introduire la variation linguistique et la phonovariation ? ; dans quelle mesure et pour le développement de quelles compétences langagières l'intégrer prioritairement ? ; comment présenter le système phonétique et phonologique de la langue française contemporaine (et notamment son système

vocalique particulièrement instable) dans le contexte de l'enseignement du français langue étrangère ? ; comment expliquer les caractéristiques phonétiques et phonologiques et les phonovariations du français familier aux apprenants du français langue étrangère ? Notre description des phénomènes étudiés du français familier repose, entre autres, sur l'analyse de sources audiovisuelles (films, séries et sketches) qui illustrent fidèlement ce registre de langue. Les extraits sélectionnés des sources audiovisuelles nous ont également servi à des fins pédagogiques – pour proposer des activités contextualisées permettant de sensibiliser les apprenants du français langue étrangère (aux niveaux A2, B1 et B2 selon le CECRL) aux phénomènes linguistiques étudiés.

Mots-clés : français standard, français familier, variation linguistique, phonovariation, phonétique française, didactique du français langue étrangère.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	15
UVOD: FONOVARIJACIJE U FRANCUSKOM RAZGOVORNOM JEZIKU I NJIHOV ZNAČAJ U NASTAVI FRANCUSKOG KAO STRANOG JEZIKA	17
Simboli međunarodnog fonetskog pisma u funkciji opisa fonetsko- fonološkog sistema francuskog jezika	21
PRVI DEO: OPIS I MESTO JEZIČKE VARIJACIJE U NASTAVI FRANCUSKOG KAO STRANOG JEZIKA.....	25
Interesovanje za društvenu funkciju jezika i proučavanje govornog jezika u francuskoj lingvistici	26
Proučavanje govornog jezika za potrebe nastave francuskog kao stranog jezika	29
Korpus „osnovnog francuskog jezika” (1951–1953)	30
„Orleanski korpus” (1969–1974)	31
Novija proučavanja francuskog govornog jezika: od 70-tih godina XX veka do danas	33
Digitalizovani korpusi francuskog govornog jezika	34
Projekat „Fonologija francuskog jezika” (1999–).....	35
Nastavak „Orleanskog korpusa” (2014–).....	36
Platforma <i>CLAPI-FLE</i> (2016–)	37
Korpus <i>FLORALE</i> (2017–).....	38
Korpus <i>FLEURON</i> (2016–).....	39
Jezička varijacija kao predmet proučavanja sociolingvistike i stilistike, njeno mesto u pragmatiki i analizi diskursa.....	39
Opis jezičke varijacije u francuskom jeziku	43
Jezički nivoi i/ili jezički registri	45
Primer klasifikacije jezičkih nivoa u nastavi francuskog kao stranog jezika.....	46
Kritika jezičkih nivoa	48

Dijasistem	51
Razgovorni jezik.....	53
Mesto jezičke varijacije u nastavi francuskog kao stranog jezika: komunikativni pristup	54
Mesto jezičke varijacije u nastavi francuskog kao stranog jezika: akciona perspektiva i preporuke ZEROJ-a.....	58
DRUGI DEO: ORTOEPSKA NORMA FRANCUSKOG JEZIKA	63
Razvoj ortoepske norme francuskog jezika od kraja XIX veka do danas.....	64
Jezička norma i jezička varijacija u nastavi francuskog kao stranog jezika	67
TREĆI DEO: FONETSKO-FONOLOŠKI SISTEM I PROZODIJSKE ODLIKE STANDARDNOG FRANCUSKOG JEZIKA.....	73
Opšti principi tvorbe glasova	74
Artikulaciona obeležja glasovnog sistema standardnog francuskog jezika	77
Opšta artikulaciona obeležja glasovnog sistema standardnog francuskog jezika.....	78
Samoglasnici standardnog francuskog jezika.....	79
Suglasnici standardnog francuskog jezika.....	84
Podela suglasnika po mestu tvorbe.....	84
Podela suglasnika po načinu tvorbe.....	86
Polusamoglasnici standardnog francuskog jezika	90
Prozodijska obeležja standardnog francuskog jezika.....	91
ČETVRTI DEO: FONETSKO-FONOLOŠKE ODLIKE RAZGOVORNOG FRANCUSKOG JEZIKA I FONOVARIJACIJE	97
Opšte fonetsko-fonološke odlike savremenog francuskog razgovornog jezika	98
Glasovi u govornom lancu	102
Jak i slab položaj glasova u govornom lancu	102
Asimilacija glasova	104
Propadanje nenaglašenih samoglasnika	108
Propadanje nepostojanog e	108
Propadanje ostalih samoglasnika	116
Propadanje suglasnika i redukcija suglasničkih grupa	119
Propadanje polusamoglasnika	124
Propadanje nenaglašenog sloga.....	124

Skraćivanje reči u savremenom francuskom razgovornom jeziku.....	129
Afereza	130
Apokopa	131
PETI DEO : FRANCUSKI RAZGOVORNI JEZIK I	
FONOVARIJACIJE U NASTAVI FRANCUSKOG KAO STRANOG	
JEZIKA	141
Jezička varijacija i razvoj jezičkih veština u nastavi francuskog kao stranog jezika	143
Jezička varijacija u referentnim priručnicima za francuski jezik zasnovanim na ZEROJ-u.....	144
Kako učenicima približiti fonetsko-fonološke odlike savremenog francuskog razgovornog jezika i fonovarijacije?	146
Opšti pedagoški obrazac upotrebe audio i audio-vizuelnih autentičnih dokumenata u nastavi francuskog kao stranog jezika (TV5 Monde, RFI)	158
Savremeni francuski filmovi, serije i skečevi u nastavi francuskog kao stranog jezika.....	161
ZAKLJUČAK.....	167
IZVORI	171
Osnovna građa: audio-vizuelni (filmovi, serije, skečevi) i audio-izvori (pesme)	171
Dodatna građa: književni izvori, stripovi.....	173
LITERATURA.....	175
Metode iz fonetike francuskog jezika sa audio-vežbama.....	185
Rečnici i priručnici.....	185
Elektronska izdanja, veb-stranice i veb-sajtovi.....	187
PRILOG: Predlozi kontekstualizovanih aktivnosti namenjenih nastavi francuskog kao stranog jezika (nivoi: A2, B1, B2) zasnovanim na odlomcima iz filmskih dijaloga koji ilustruju francuski razgovorni jezik.....	193
Predlog broj 1: <i>Taxi</i> (1998)	193
Predlog broj 2: <i>Le Fabuleux Destin d'Amélie Poulain</i> (2001)	201
Predlog broj 3: <i>Un gars, une fille</i> (2001)	206
Predlog broj 4: <i>Le jeu</i> (2017)	211
Predlog broj 5: <i>L'ascension</i> (2017).....	218
Predlog broj 6: <i>La vie scolaire</i> (2019).....	225

PREDGOVOR

Branko Vuletić u svojoj *Gramatici govora* kaže da se način izražavanja prilagođava govornim prilikama kao što se i stil odevanja menja u skladu sa društvenim konvencijama: „Upravo kao što čovjek na javnom mjestu neće biti odjeven jednako (ležerno, neformalno) kao i kod kuće, jer to zahtijeva pristojnost, tako on u javnosti treba zaboraviti svoj familijarni žargon, svoj familijarni način govora” (Vuletić 1980: 12–13). Ova univerzalna jezička odlika dolazi naročito do izražaja u savremenom francuskom jeziku gde se obeležja situacionog ili stilskog raslojavanja jezika uočavaju na svim nivoima jezičke analize, posebno fonetsko-fonološkom i leksičkom, ali i morfološkom i sintaksičkom nivou.

Moje interesovanje za jezičku varijaciju, francuski razgovorni jezik i, posebno, fonovarijaciju u tom jezičkom registru, kao i sagledavanje čitave problematike u primenjenolingvističkom kontekstu, potiče još od magistarskih studija kada sam postala svesna razlike koja postoji između francuskog jezika koji se uči u institucionalnim uslovima i francuskog jezika kojim se izvorni govornici svakodnevno služe u neformalnim govornim situacijama. Magistarsku tezu pod nazivom „Savremeni francuski razgovorni jezik i njegovo mesto u nastavi francuskog kao stranog jezika. Osnovne fonetsko-fonološke odlike” odbranila sam 2007. godine pod mentorstvom prof. dr Snežane Gudurić na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Od tog perioda, nastavila sam da produbljujem i nadograđujem svoja saznanja o ovoj temi, uvek iznova inspirisana radom sa svakom novom generacijom studenata Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu upisanih na jedan od dva smera na kojima imam zadovoljstvo da već duži niz godina držim časove predavanja i vežbi iz Fonetike sa fonologijom francuskog jezika 1 i časove vežbi iz Fonetike sa fonologijom francuskog jezika 2 na prvoj godini osnovnih akademskih studija, a to su: „Jezik, književnost i kultura. Modul Francuski jezik i književnost sa drugim romanskim jezikom i kulturom” i „Engleski jezik i književnost sa drugom stranom filologijom (francuski)”.

Neizmernu zahvalnost dugujem svojoj mentorki, prof. dr Snežani Gudurić, koja mi je pružila veliku podršku prilikom izrade rukopisa. Kruna naše saradnje ogleda se upravo u terminu „fonovarijacija” koji je nastao na predlog prof. dr Snežane Gudurić tokom jednog od naših brojnih konstruktivnih razgovora na temu fonetsko-fonoloških odlika francuskog razgovornog jezika i jezičkih pojava koje se javljaju kao posledica jezičke ekonomije u tom jezičkom registru i čiji je koncept razrađen u monografiji koja se nalazi pred čitaocem. Njoj, kao i ostalim recenzentkinjama, prof. dr Tatjani Šotri Katunarić i prof. dr Seleni Stanković, duboko se zahvaljujem na strpljivom i pažljivom čitanju rukopisa, na svim dragocenim zapažanjima i sugestijama. Zahvaljujem se i svojim dragim kolegama sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, mr Nataši Belić, mr Ani Topoljski i dr Tomislavu Bukatareviću na kolegijalnoj i prijateljskoj pomoći. Posebnu zahvalnost dugujem i dr Miloradu Radusinu i dr Jelici Tešić na pomoći oko opisivanja opštih principa tvorbe glasova. Sve greške koje su se slučajno potkrale u tekstu monografije treba pripisati isključivo autorki.

Za kraj ostavljam da istaknem ono što je meni najvažnije, a to je da bez podrške porodice ne bi ni bilo ovih redova. Najveću snagu pružila mi je moja mila Lana kojoj i posvećujem ovaj rukopis.

U Novom Sadu, juna 2024. godine

Autorka

UVOD: FONOARIJACIJE U FRANCUSKOM RAZGOVORNOM JEZIKU I NJIHOV ZNAČAJ U NASTAVI FRANCUSKOG KAO STRANOG JEZIKA

Učenici francuskog kao stranog jezika, čak i nakon višegodišnjeg učenja i solidnog poznavanja jezičkog sistema standardnog francuskog jezika, sreću se sa velikim poteškoćama u usmenoj komunikaciji sa izvornim govornicima francuskog jezika. Na ovaj problem u nastavi francuskog kao stranog jezika najbolje ukazuju naslovi sledećih stručnih članaka: *If This Is French, Then What Did I Learn In School?* (*Ako je ovo francuski jezik, šta sam onda ja učio/učila u školi?*)¹ (Durán, McCool 2003) i *Pourquoi les Français ne parlent-ils pas comme je l'ai appris ?* (*Zašto Francuzi ne govore onako kako sam ja naučio/naučila da govorim?*) (Weber 2006). U prvom navedenom članku, jedan od autora, Ričard Duran (Richard Durán), opisuje svoje lično iskustvo kada je, neposredno nakon uspešno završenog trogodišnjeg učenja francuskog jezika u sklopu univerzitetskih studija u Sjedinjenim Američkim Državama (u radu nije navedeno o kom univerzitetu je reč, niti o kojem studijskom programu), prvi put boravio u Francuskoj. Ušao je u radnju i pitao prodavačicu za neki proizvod (« Pardon, madame, où sont les... (whatever it was that I was looking for) ? »)², a ona je odmahнула glavom i kratko mu odgovorila: « Chépas, m'sieur » (Durán, McCool 2003: 288). Njen odgovor ga je zbunio i tek nakon razgovora sa prijateljicom sa fakulteta, koja je provela celo leto u Parizu, shvatio je da Parižani često na taj način skraćuju odrični oblik glagola *savoir* u indikativu prezenta 1. lica jednine (*je ne sais pas > chépas*), iako on nikako nije mogao da dovede u vezu ta dva oblika koja sasvim različito zvuče ([ʒɑ̃sɛpa] vs. [ʃɛpa])³. R. Duran u nastavku zaključuje da nije imao poteškoća u usmenom

¹ Ukoliko to u radu nije drugačije naznačeno, svi prevodi su autorkini.

² „Oprostite, gospođo, gde se nalaze... (šta god to bilo šta sam u tom trenutku tražio)?”.

³ O glasovnim promenama u navedenom primeru biće više govora u četvrtom poglavlju ove knjige. Navedeni primer zanimljiv je i po tome što svedoči o još jednoj tendenciji izvornih govornika koja je u suprotnosti sa ortoepskom normom, a koja se sastoji u zatvaranju samoglasnika: [ɛ] > [e] u izgovoru datog glagolskog oblika.

razumevanju nastavnika francuskog jezika u Francuskoj alijansi (*l'Alliance française*) u Parizu gde je tokom leta pohađao kurs francuskog jezika, ali da je imao velikih problema u razumevanju autentičnog sadržaja na tom jeziku na radiju, televiziji, u pesmama i filmovima, kao i u interakciji sa izvornim govornicima koje bi sretao na ulici (Durán, McCool 2003: 288). Gore navedeni primer najbolje ilustruje ono što možemo nazvati fonovarijacijama⁴ u francuskom razgovornom jeziku. Reč je o uobičajenim, nestandardnim, fonetski izmenjenim i skraćenim oblicima reči, izraza i jezičkih konstrukcija koji se javljaju kao posledica jezičke ekonomije u spontanoj usmenoj komunikaciji među izvornim govornicima na francuskom jeziku.

U drugom gore navedenom članku, Korin Veber (Corinne Weber) tvrdi da strani studenti na francuskim univerzitetima često ukazuju na rasporak koji postoji između francuskog jezika koji su učili u institucionalnoj nastavi u svojoj zemlji i jezika koji čuju u neposrednom kontaktu sa izvornim govornicima (Weber 2006: 31–32). Ovakve konstatacije u didaktičkoj literaturi posvećenoj nastavi francuskog kao stranog jezika nisu retkost⁵, ali nas one manje iznenađuju ukoliko potiču iz perioda pre uvođenja komunikativnog pristupa. Međutim, K. Veber zaključuje da komunikativni pristup nije uspeo da razreši sve probleme vezane za razgovorni jezik u nastavi francuskog kao stranog jezika (Weber 2006: 31–32). Naime, iako se od pojave komunikativnog pristupa u nastavi stranih jezika dosta insistiralo na razvijanju komunikativne kompetencije u raznovrsnim govornim situacijama, i dalje dominira konzervativna jezička norma, pod snažnim uticajem pisanog jezika, malo je mesta posvećeno jezičkoj varijaciji, te je, prema njenom tumačenju, u takvim uslovima sticanje komunikativne kompetencije nedostižno (Weber 2006: 31). Pozivajući se na ranije navedeni primer R. Durana, Kristijan Sirkuf (Christian Surcouf) i Alen Ozoni (Alain Ausoni) razmatraju pitanje kako je moguće da je na početku XXI veka još uvek aktuelna polemika o nedovoljnoj zastupljenosti govornog jezika u nastavi francuskog kao stranog jezika, mada je poznato da su autentični dokumen-

⁴ Termin „fonovarijacija” u ovom značenju upotrebljen je na predlog prof. dr Snežane Gudurić čime je pokazala visok stepen razumevanja i podrške za izučavanje jezičkog fenomena koji je tema ove monografije.

⁵ Tako, na primer, između ostalih, Pela Simon (Péla Simon) je krajem 60-tih godina prošlog veka (neposredno pred uvođenje komunikativnog pristupa u nastavu stranih jezika), navodila da se „mnogi mladi studenti [...] žale na razlike između francuskog jezika koji čuju da se govori tokom njihovog boravka u Francuskoj i onog kojeg su učili u srednjoj školi ili na univerzitetu” (Simon 1969: 28).

ti⁶ (među kojima i autentični audio-zapisi, a kasnije i audio-vizuelni zapisi) uvedeni u nastavu stranih jezika sa pojavom komunikativnog pristupa još 70-tih godina prošlog veka (Surcouf, Ausoni 2018: 71–82). Oni razlog tome vide, između ostalog, i u sledećoj činjenici: po uzoru na tradicionalnu gramatiku francuskog kao maternjeg jezika koja jezičku normu definiše polazeći od književnog jezika, u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika sledi se isti princip, te se prioritet daje pisanom jeziku u odnosu na govorni (Surcouf, Ausoni 2018: 82). Dok izvorni govornici znanje o govornom jeziku – koje je obično zanemareno u tradicionalnoj gramatici – stiču intuitivno i iskustveno u svakodnevnoj interakciji i neposrednoj međusobnoj komunikaciji, govornici koji uče strani jezik često ostaju uskraćeni za važne informacije o funkcionisanju govornog jezika i njegovim razlikama u odnosu na pisani jezik (Surcouf, Ausoni 2018: 82). Poznato je da dominacija pisanog jezika u nastavi stranog jezika može imati negativne posledice na usmenu komunikaciju, te, u tom smislu, Fransoa Vjolan (François Wioland) ističe da „oni koji uče francuski jezik obično temelje svoje znanje na pisanom jeziku, i njihove predstave o govornom jeziku oslanjaju se na pisani jezik, što usmeno izražavanje čini više ili manje problematičnim” (Wioland 1991: 6). Zaista, pružanje samo standardnog modela izgovora u nastavi stranog jezika osiromašuje predstavu koja se može steći o tom jeziku, a takav pristup negativno utiče i na usmenu recepciju, produkciju i interakciju na datom jeziku.

Iz svega sledi da je u nastavi stranog jezika potrebno, pored standardnog modela izgovora, davati, takođe, i što širi repertoar učestalih varijacija u svakodnevnom govoru, a u skladu sa različitim govornim situacijama, kako bi se stekla što vernija predstava o govornom jeziku i uspešno razvijalo usmeno razumevanje i izražavanje na stranom jeziku. Jedino tako se stiče znanje upotrebe jezika koje, zajedno sa znanjem jezičkog sistema, čini jezičku kompetenciju (Radovanović 2003: 48). Polazeći od ranije iznetih opštih stavova koji opravdavaju razloge bavljenja temom francuskog govornog jezika u savremenoj nastavi francuskog kao stranog jezika, u našem radu ograničićemo naše proučavanje na fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika i učestale fonovarijacije koje su specifične za taj jezički registar. Tema našeg proučavanja biće sagledana iz ugla različitih oblasti naučnog istraživanja: sa stanovišta fonetike i fonologije francuskog

⁶ Autentični dokumenti su dokumenti koji nisu napravljeni u pedagoške svrhe (Lebre-Peytard 1990: 8), a mogu poslužiti u nastavi kao pokazatelji funkcionisanja jezika van učionice i školskih uslova učenja.

jezika, didaktike francuskog kao stranog jezika, sociolingvistike, stilistike, pragmatike, analize diskursa, a čitavo izlaganje biće organizovano u pet jasno odvojenih celina.

Nakon uvoda, prvi deo biće posvećen opisu i mestu jezičke varijacije u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika. U njemu će ukratko biti predstavljen istorijski pregled proučavanja francuskog govornog jezika, pri čemu ćemo posebno istaći značaj onih istraživanja koja su sprovedena za potrebe nastave francuskog kao stranog jezika – od „osnovnog francuskog jezika” sa početka 50-tih godina prošlog veka do savremenih digitalizovanih korpusa francuskog govornog jezika. Zatim ćemo se posebno baviti definicijom i opisom jezičke varijacije u nastavi francuskog kao stranog jezika (jezička varijacija i jezički varijeteti?; jezički stil, registar ili nivo?; dijasistem?), kao i, uopšteno govoreći, mestom jezičke varijacije u komunikativnom pristupu i akcionoj perspektivi.

Drugi deo biće posvećen kompleksnom pitanju ortoepske norme u francuskom jeziku. Nastojaćemo da ustanovimo na kom je jezičkom varijetetu ona zasnovana i kako se razvijala u novijoj istoriji francuskog jezika, kako se definiše u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika, kakav je stav, uopšteno govoreći, prema jezičkoj varijaciji, pa samim tim i fonovarijaciji, u francuskom razgovornom jeziku u navedenom primenjenolingvističkom kontekstu.

Zatim će, u trećem delu, uslediti prikaz fonetsko-fonološkog sistema i prozodijskih odlika standardnog francuskog jezika.

U četvrtom delu nastojaćemo da rezimiramo saznanja do kojih smo došli o fonetsko-fonološkim odlikama savremenog francuskog razgovornog jezika iz dostupne relevantne literature, kao i na osnovu sopstvenih zapažanja proisteklih iz analize dijaloga savremenih filmova, serija i skečeva u kojima je verno dočaran ovaj jezički registar. Posebnu pažnju ćemo posvetiti najčešćim fonovarijacijama u tom jezičkom registru, koje naročito proizlaze iz propadanja nepostojanog *e* i asimilacije glasova (na taj način se objašnjavaju i glasovne promene u primeru datom na početku ovog teksta, s tim što je ovde prisutno i izostavljanje prvog dela dvočlane negacije *ne... pas*: [ʒənsepɑ] > [ʒ(ə)nsepɑ] > [ʒsepɑ] > [ʃsepɑ] > [ʃfepɑ] > [ʃepɑ] / [ʃepɑ]), propadanja ostalih nenaglašanih samoglasnika, propadanja suglasnika i redukcije suglasničkih grupa, skraćivanja reči izostavljanjem pojedinih glasova ili čitavih slogova na početku (afereza) i, naročito, na njenom kraju (apokopa).

U petom delu biće sagledano mesto fonetsko-fonoloških odlika savremenog francuskog razgovornog jezika i fonovarijacija u kontekstu nastave

francuskog kao stranog jezika. Nastojaćemo da odgovorimo, makar delimično, na sledeća pitanja: na kom nivou učenja, u kojoj meri i u razvoju kojih usmenih jezičkih veština treba uvoditi jezičku varijaciju, pa samim tim i fonovarijaciju?; kako predstaviti fonetsko-fonološki sistem savremenog francuskog jezika (i u okviru njega posebno nestabilni vokalski sistem) u nastavi francuskog kao stranog jezika?; kako učenicima približiti fonetsko-fonološke odlike savremenog francuskog razgovornog jezika i fonovarijacije?

Za potrebe ovog rada, a u cilju što potpunijeg i objektivnijeg sagledavanja čitave problematike korišćena je relevantna literatura iz: fonetike i fonologije francuskog jezika (normativna i deskriptivna, opšta i posebna, namenjena učenju/nastavi francuskog kao stranog jezika), didaktike francuskog kao stranog jezika, sociolingvistike, jezičke varijacije, stilistike, zatim opšti lingvistički rečnici i priručnici. Opis fonetsko-fonoloških odlika razgovornog francuskog jezika i fonovarijacija zasnovan je na analizi izvora koji verno dočaravaju ovaj jezički registar (osnovnu građu čine audio-vizuelni izvori: filmovi, serije i skečevi, u manjem delu audio-izvori: pesme, a dodatnu građu čine književni izvori i strip). Odabrani odlomci iz korišćenih audio-vizuelnih izvora poslužili su nam i u pedagoške svrhe – za predlaganje konkretnih kontekstualizovanih aktivnosti (na nivoima A2, B1 i B2) pomoću kojih bi se fonetsko-fonološke odlike razgovornog francuskog jezika i fonovarijacije mogle lakše približiti učenicima (izdvojeno u vidu posebnog priloga na kraju rada). Svi primeri fonovarijacija u francuskom razgovornom jeziku transkribovani su u međunarodnom fonetskom pismu čiji su simboli dati u produžetku uvodnog poglavlja.

Simboli međunarodnog fonetskog pisma u funkciji opisa fonetsko-fonološkog sistema francuskog jezika

Međunarodno fonetsko pismo (fr. *Alphabet phonétique international*, API; engl. *International Phonetic Alphabet*, IPA) je fonetski sistem za transkripciju koji je najšire prihvaćen u svetu. Ovaj transkripcijski sistem uveli su krajem XIX veka članovi Međunarodnog fonetskog društva (fr. *Association phonétique internationale*, API; engl. *International Phonetic Association*, IPA)⁷. Njegov osnovni princip je da se svaka fonema beleži isključivo jednim transkripcijskim znakom. Koriste se, takođe, i određeni dijakritički znaci za detaljnije opisivanje izgovora glasova u pojedinim jezicima. U tabeli koja sledi dat je pregled transkripcijskih i dijakritičkih znakova koji će se koristiti u ovom radu za opis izgovora francuskog standardnog i razgovornog jezika. Fonetska transkripcija standardnog francuskog jezika zasnovana je na modelu zastupljenom u digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine⁸.

⁷ Od tada se ovo pismo upotpunjavalo, a poslednja verzija objavljena je 2015. godine i dostupna je na zvaničnom sajtu Međunarodnog fonetskog društva: <https://www.internationalphoneticassociation.org/> (Pristupljeno 9. septembra 2021. godine).

⁸ *Le Petit Robert – Version numérique*. Version 5.8. (Septembre 2023). Paris : Dictionnaires Le Robert – SEJER. (Dostupno uz mesečnu ili godišnju pretplatu na sajtu izdavača: <https://www.lerobert.com/>, sadrži 110.000 reči i izraza. Pristupljeno 17. februara 2024. godine). Fonetska transkripcija verno je preneti za standardni francuski jezik, uz dodate oznake za dužinu samoglasnika koje se izvorno ne beleže u tom rečniku. Na odabir rečnika uticala je činjenica da se on redovno ažurira za razliku od, na primer, rečnika *Trésor de la langue française informatisé* u kome je takođe dostupna fonetska transkripcija, ali koji predstavlja digitalizovanu verziju završene leksikografske građe francuskog jezika iz XIX i XX veka (1789–1960), objavljenu u istoimenom rečniku u 16 tomova u periodu od 1971. do 1994. godine, bez ažuriranja podataka: <https://www.atilf.fr/ressources/tlfi/> (Pristupljeno 17. februara 2024. godine).

FONOLOŠKI SISTEM STANDARDNOG FRANCUSKOG JEZIKA

(Léon 2001: 21–26)

SAMOGLASNICI		SUGLASNICI	
[a]	<i>ami</i> [ami], <i>patte</i> [pat]	[p]	<i>père</i> [pɛːR], <i>soupe</i> [sup]
[ɑ]	<i>pas</i> [pa], <i>pâte</i> [pa:t]	[b]	<i>bord</i> [bɔːR], <i>robe</i> [Rɔb]
[ɛ]	<i>air</i> [ɛːR], <i>soleil</i> [sɔlɛj]	[t]	<i>terre</i> [tɛːR], <i>enquête</i> [ãket]
[e]	<i>mes</i> [me], <i>aimé</i> [eme]	[d]	<i>dors</i> [dɔːR], <i>onde</i> [ɔːd]
[ə]	<i>ceci</i> [səsi], <i>premier</i> [prəmje]	[k]	<i>cœur</i> [kœːR], <i>marque</i> [mark]
[œ]	<i>jeune</i> [ʒœn], <i>sœur</i> [sœːR]	[g]	<i>guère</i> [gɛːR], <i>dingue</i> [dẽ:g]
[ø]	<i>deux</i> [dø], <i>vœu</i> [vø]	[f]	<i>fort</i> [fɔːR], <i>neuf</i> [nœf]
[ɔ]	<i>orthodoxe</i> [ɔRtɔdɔks], <i>école</i> [ekɔl]	[v]	<i>verre</i> [vɛːR], <i>rêve</i> [Rɛːv]
[o]	<i>aube</i> [oːb], <i>château</i> [ʃato]	[s]	<i>sors</i> [sɔːR], <i>patience</i> [pasjãːs]
[ã]	<i>ange</i> [ãːʒ], <i>maman</i> [mamã]	[z]	<i>zozo</i> [zozo], <i>rose</i> [Rɔːz]
[ɔ̃]	<i>bonté</i> [bɔ̃te], <i>bonbon</i> [bɔ̃bɔ̃]	[m]	<i>mère</i> [mɛːR], <i>femme</i> [fam]
[ɛ̃]	<i>instant</i> [ɛ̃stã], <i>examen</i> [ɛgzamɛ̃]	[n]	<i>nord</i> [nɔːR], <i>Cannes</i> [*kan]
[œ̃]	<i>un</i> [œ̃], <i>parfum</i> [parfœ̃]	[ɲ]	<i>gnôle</i> [ɲoːl], <i>agneau</i> [aɲo]
[i]	<i>idée</i> [ide], <i>sortie</i> [sɔRti]	[ɳ]	<i>dancing</i> [dãsiɳ], <i>casting</i> [kastɳ]
[y]	<i>utile</i> [ytil], <i>tête</i> [tety]	[R]	<i>rare</i> [RɔːR], <i>aurore</i> [ɔRɔːR]
[u]	<i>outil</i> [uti], <i>goût</i> [gu]	[l]	<i>lavande</i> [lavãːd], <i>île</i> [il]
		[ʃ]	<i>cher</i> [ʃɛːR], <i>riche</i> [Riʃ]
		[ʒ]	<i>jour</i> [ʒuːR], <i>image</i> [imaːʒ]
POLUSAMOGLASNICI (POLUSUGLASNICI)			
[j]	<i>fille</i> [fiʝ], <i>pied</i> [pje], <i>bien</i> [bjɛ̃], <i>radio</i> [Radjo]		
[w]	<i>oui</i> [wi], <i>souhait</i> [swɛ̃], <i>joie</i> [ʒwa], <i>soin</i> [swɛ̃]		
[ɥ]	<i>lui</i> [lɥi], <i>nuit</i> [nuɥ], <i>fruits</i> [fruɥi], <i>juin</i> [ʒɥɛ̃]		

DIJAKRITIČKE OZNAKE U FONETSKOJ TRANSKRIPCiji (Léon 2001: 21–26)	
oznaka za punu dužinu (:)	<i>une rose</i> [ynro:z]
oznaka za poludužinu (.)	<i>une rose du jardin</i> [ynro.zdyʒardẽ]
oznaka za palatalizovan glas (')	<i>quai</i> [k'e]
oznaka za ozvučeni suglasnik (,)	<i>anecdote</i> [anɛkɔdɔt]
oznaka za obezvučeni suglasnik (.), (,^)	[mɛɔsẽ] ou [mɛɔsẽ]
oznaka za ritmičku grupu (/)	<i>Le dessin / peut être employé / seulement comme aide-mémoire, / servant à déclencher / une récitation. //</i>
oznaka za veću intonacionu celinu (//)	

PRVI DEO: OPIS I MESTO JEZIČKE VARIJACIJE U NASTAVI FRANCUSKOG KAO STRANOG JEZIKA

Prema medijumu jezičkog izraza, odnosno prema funkcionalno različitim dimenzijama u kojima se prenosi poruka, osnovna podela izvodi se na govor i pisanje (mada, naravno, postoje i druge vrste, npr. znakovni jezik) (Kristal 1988: 148). Iako se u lingvistici govor obično posmatra kao „primarni medijum”, a pisanje kao „sekundarni” ili „izvedeni” medijum (Kristal 1988: 148), pisani jezik se često nameće kao dominantan budući da je obično na osnovu njega izvedena standardizacija jezika (Gadet 1996b: 76). Prema tumačenju Kler Blanš-Benvenist (Claire Blanche-Benveniste), postoji uvreženo mišljenje, koje ponekad dele i pojedini savremeni lingvisti, da poređenje pisanog jezika sa govornim (fr. *la langue écrite* vs. *la langue parlée*) liči na „bitku između dobra i zla” (Blanche-Benveniste 1997: 5), odnosno da odgovara poređenju „pravilnog” francuskog sa „nepravilnim” (Blanche-Benveniste 1997: 5, 35). Naime, smatra se da je pisani jezik „uglađen”, te da, naročito zahvaljujući pravopisu, svedoči o „istinskoj gramatici jezika”, dok je govorni jezik „spontan, možda slikovit, ali sasvim sigurno pogrešan” (Blanche-Benveniste 1997: 5, 35). Osim što se pogrešno stiče utisak o njegovoj jednostavnosti, govorni jezik se često poistovećuje samo sa spontanijem jezičkim izrazom, te se zaboravlja u kojoj meri je širok spektar vidova u kojima se on manifestuje (naučno predavanje, politički govor, radijske vesti, itd.) (Lebre-Peytard 1990 : 11, Blanche-Benveniste 1997: 62–63). Kako bi se izbegla dvosmislenost, usvojili smo termin „razgovorni jezik” (Savić, Polovina 1989, Tošović 2002, Bugarski 2003) da označimo neformalni govor koji će nas najviše zanimati i koji ćemo kasnije detaljnije opisati. Na samom početku želeli bismo da predstavimo od kada potiče interesovanje za društvenu funkciju jezika i proučavanje govornog jezika u francuskoj lingvistici uopšte i, posebno, u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika, te kako se definiše i opisuje jezička varijacija.

Interesovanje za društvenu funkciju jezika i proučavanje govornog jezika u francuskoj lingvistici

U francuskoj lingvistici, krajem XIX i početkom XX veka, posebno se ističe značaj društvene funkcije jezika. U *Kursu opšte lingvistike* (*Cours de linguistique générale*) Ferdinanda de Sosira (Ferdinand de Saussure), posthumno objavljenom 1916. godine⁹, naglašava se da „jezik ne može da postoji izvan društvenog događanja”, te da je njegova društvena priroda „jedan od njegovih internih karaktera” (Sosir 1996: 89). Kraj XIX i početak XX veka obeležilo je, u izvesnoj meri, i interesovanje za varijaciju jezika, i to kako sa dijahronog aspekta (poređenje evolutivnih faza u okviru razvoja jezika)¹⁰ tako i sa sinhronog aspekta. Kada je reč o proučavanju jezika sa sinhronog aspekta, posebna pažnja poklanja se, pre svega, teritorijalno motivisanoj jezičkoj varijaciji (proučavanje dijalekata u okviru lingvističke geografije)¹¹, a potom i njenoj sociološkoj i stilskoj manifestaciji.

Početkom prošlog veka, Sosirov učenik, čuveni indoevropceista Antuan Meje (Antoine Meillet), ističe važnost sociološkog aspekta u proučavanju jezičkih promena. Prema Milki Ivić, on je najviše doprineo razrađivanju sociološke teorije o jeziku, koja bi obuhvatala sledeće postavke: „Jezik nije jednostavna pojava; to je kompleks različitih stanja (stilova) uobličених datim socijalnim sredinama (jezik esnafa, ulice, kancelarije, vojske i sl.). Na ovo uobličavanje ne utiče samo kulturni nivo sredine i njen stil života već, i naročito, njena ekonomska i tehnička aktivnost” (Ivić 2001a: 118).

⁹ Delo je nastalo na osnovu sačuvanih beležaka sa kurseva opšte lingvistike F. de Sosira, održanih 1906/07, 1908/09. i 1910/11. godine u Ženevi. Prilikom priređivanja ovog dela za objavljivanje, učenici F. de Sosira: Šarl Baji (Charles Bally) i Alber Seše (Albert Secheyne) upotrebljavali su, pored autorove zaostavštine, sopstvene beleške i beleške još petoro drugih polaznika navedenih kurseva.

¹⁰ Izdvojićemo, u tom smislu, delo Ferdinana Brinoa (Ferdinand Brunot) *Précis de grammaire historique de la langue française, avec une introduction sur les origines et le développement de cette langue*, iz 1887. godine (koje je 1933. objavljeno u prerađenom izdanju, u saradnji sa njegovim učenikom Šarlom Brinoom (Charles Bruneau)), kao i njegovo kapitalno delo *L'histoire de la langue française, dès origines à 1900*, objavljeno u jedanaest tomova. Prvih devet objavljeno je između 1905. i 1938, a poslednja dva posthumno, između 1939. i 1979. godine.

¹¹ Najznačajniji predstavnik lingvističke geografije bio je švajcarski lingvista Žil Žilijeron (Jules Gilliéron) koji je, u saradnji sa Edmonom Edmonom (Edmond Edmont), izradio *L'Atlas linguistique de France*, objavljivani u sveskama između 1902. i 1912. godine. Ovo delo se i početkom druge polovine XX veka smatralo „klasičnim delom svetske dijalektologije” (Ivić 2001a: 108).

Naročito plodan period u proučavanju francuskog govornog jezika nastao je tokom dvadesetih godina XX veka, i to u tolikoj meri da pojedini lingvisti tvrde da je u tom periodu napisano više radova iz ove oblasti¹², nego što je to bio slučaj kasnije, između tridesetih i sedamdesetih godina prošlog veka (Gadet 1997a: 84). K. Blanš-Benvenist i Kolet Žanžan (Colette Jeanjean) u svom istorijskom pregledu proučavanja francuskog govornog jezika ističu, između ostalog, značajan doprinos francuskih gramatičara sa početka prošlog veka – Žaka Damureta (Jacques Damourette) i Eduara Pišona (Édouard Pichon), koji su marljivo beležili primere francuskog govornog jezika kako bi ih uvrstili u svoju sedmotomnu gramatiku *Des mots à la pensée, Essai de grammaire de la langue française* (1911–1940) (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986: 3).

U kasnijem periodu, sve do šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka, proučavanje govornog jezika je, uglavnom, marginalizovano, a razlog tome tumači se na osnovu razvoja savremene evropske lingvističke misli, na čiji je tok veliki uticaj imalo, između ostalog, tumačenje učenja F. de Sosira. Naročito je značajno bilo njegovo pojmovno-terminološko razgraničenje na osnovu koga se, u sveukupnoj pojavi koju predstavlja „govor” (fr. *langage*), posebno izdvaja „jezik” (fr. *langue*), kao svojina kolektiva, od njegove konkretne realizacije u vidu „reči” (fr. *parole*)¹³. U *Kursu opšte lingvistike* ističe se neraskidiva veza između „reči” (fr. *parole*) i „jezika” (fr.

¹² Fransoaza Gade (Françoise Gadet), među značajnije radove iz dvadesetih godina prošlog veka, koji se bave opisom francuskog govornog jezika, između ostalog, ubraja sledeće: Anri Boš (Henri Bauche), *Le Langage populaire. Grammaire, syntaxe et dictionnaire du français tel qu'on le parle dans le peuple de Paris, avec tous les termes d'argot usuel*, 1920; Filip Martinon (Philippe Martinon), *Comment on parle en français. La langue parlée correcte comparée avec la langue littéraire et la langue familiale*, 1927; Anri Fraj (Henri Frei) *La grammaire des fautes*, 1929 (Gadet 1997a: 84). Za poslednje navedeno delo, K. Blanš-Benvenist tvrdi da se ono često pogrešno ubraja među prve studije francuskog govornog jezika (Blanche-Benveniste 1997: 36). Naime, delo švajcarskog lingviste A. Fraja zasnovano je na jezičkoj analizi pisama koje su porodice nestalih vojnika tokom Prvog svetskog rata (1914–1918) slale Crvenom krstu. Iako pisma, koja su najčešće pisale žene iz naroda iz svih delova Francuske, upućuju na neke osnovne odlike svakodnevnog i narodnog jezika (fr. *français courant et populaire*), reč je ipak o nevešto pisanom jeziku.

¹³ Začeci mnogih osnovnih ideja moderne lingvistike nalaze se, zapravo, u učenju Kazanjske škole iz druge polovine XIX veka, čiji su predstavnici bili Jan Nićislav Boduen de Kurtene (Jan Nieciśław Baudouin de Courtenay, 1845–1929) i Mikolaj Kruševski (Mikołaj Kruszewski, 1851–1887). Između ostalog, oni su se zalagali za razlikovanje jezika kolektiva od jezika pojedinaca (Ivić 2001a: 134). Učenje pomenute Kazanjske škole, iako nedovoljno sistematično, uticalo je na formiranje stavova F. de Sosira, kao i na teorijske postavke Praške škole (Ivić 2001a: 134, 166).

langue): „Sve što je u jeziku (*langue*) dijahronija, poteklo je iz reči (*parole*). U individualnoj reči (*parole*) nalazi se klica svih promena: svaku od njih započela je prvo jedna mala grupa individua, a onda su te promene ušle u upotrebu” (Sosir 1996: 106). Međutim, u nastavku se primećuje sužavanje polja lingvističkog interesovanja: „Ali, sve inovacije ponikle u individualnoj reči (*parole*) ne realizuju se sa istim uspehom, i sve dok opstaju kao individualne, njih ne treba uzimati u obzir, jer mi izučavamo jezik. One ne mogu ući u polje našeg izučavanja sve dok ih kolektiv ne prihvati” (Sosir 1996: 106). Doslovno interpretiranje iznetog stava dovelo je do toga da je „stvorena lingvistička nauka koja radi na kosturu, jeziku, uklanjajući tkivo od govora, *isto kao i konkretnost od komunikacionih situacija*” (iz Pogovora *Čitati Sosira danas* Luj-Žan Kalvea (Louis-Jean Calvais)) (Sosir 1996: 413). Uprkos početnim zaslugama strukturalista u ukazivanju na potrebu izučavanja društveno-jezičkih i kulturno-jezičkih veza i odnosa¹⁴, većina strukturalističkih škola nije nastavila da se posebno bavi proučavanjem jezičke varijacije u društvenom kontekstu (Radovanović 2003: 230, 235–237). Ovaj aspekt ne ulazi ni u domen interesovanja transformaciono-generativne gramatike Noama Čomskog (Noam Chomsky), jedne od vodećih lingvističkih orijentacija XX veka. Ona insistira na idealnom govorniku i teži ka proučavanju dubinske strukture jezika u cilju iznalaženja univerzalne gramatike svih jezika.

Šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka, kao reakcija na apstrakcije jezičkog sistema i zanemarivanje društvene suštine jezičkih pojava, javlja se potreba za sistematičnim proučavanjem govornog jezika, i to, pre svega, u okviru sociolingvistike i drugih interdisciplinarnih proučavanja (psiholingvistika, socijalna psihologija).

Međutim, prva sistematična proučavanja francuskog govornog jezika prethodila su izdvajanju sociolingvističke orijentacije. Ona nastaju pedes-

¹⁴ Ovde se u prvom redu misli na učenje o jeziku i lingvistici F. de Sosira i na učenje Praške lingvističke škole. Praška škola (1928–1939) je u svom manifestu, objavljenom u prvom broju časopisa *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* iz 1929. godine, između ostalog, proklamovala da „govorni i pisani jezik nisu aposlutno identične pojave”, te da „odnos između govornog i pisanog jezika treba podvrći naučnom ispitivanju”; zatim, da je „jezik sistem izražajnih sredstava koji služi sporazumevanju” i da „treba proučavati konkretnu funkciju konkretnih iskaza: šta se saopštava, kako, kome, u kojoj prilici”; najzad, „jezik je realnost (= konkretan, fizički fenomen) čiji je tip umnogome uslovljen spoljašnjim (nelingvističkim) momentima: socijalnom sredinom, auditorijumom kojem se saopštava, tematikom koja se iznosi”, pa je, prema tome, „neophodno razlikovati, i teorijski i praktično: jezik kulture uopšte od jezika lepe književnosti, jezik nauke od jezika novina, jezik ulice od jezika kancelarije, itd.” (Ivić 2001a: 202).

etih godina prošlog veka i imaju primenjeni karakter, a to je pospešivanje učenja francuskog kao stranog jezika.

Proučavanje govornog jezika za potrebe nastave francuskog kao stranog jezika

Inicijativa za proučavanje govornog jezika često potiče iz domena nastave stranih jezika budući da ovu oblast prate većito aktuelna pitanja: na kom nivou učenja, u kom obliku i u kojoj meri treba u nastavu uključiti jezičku varijaciju i kako joj pristupiti?; kako tretirati nestandardne gramatičke oblike koje norma strogo osuđuje, a koji su ukorenjeni u govornom jeziku?; treba li ih ignorisati, pa čak i sankcionisati njihovu upotrebu, u skladu sa purističkim normativnim načelima, ili treba, naprotiv, podsticati njihovo usvajanje u usmenom izražavanju, sledeći model izvornih govornika? Ova pitanja javljaju se u nastavi svih stranih jezika¹⁵, a čini nam se da su naročito izražena u nastavi francuskog kao stranog jezika. Da bi se na njih odgovorilo, potrebno je, pre svega, izučiti govorni jezik i opisati ga.

Za potrebe nastave francuskog kao stranog jezika sprovedena su dva značajna istraživačka poduhvata sistematskog proučavanja francuskog govornog jezika: od 1951. do 1953. godine prikupljen je korpus u cilju izrade rečnika i gramatike „osnovnog francuskog jezika” (fr. *le français fondamental*, 312.135 reči), a 1970. godine „Orleanski korpus” (fr. *le corpus d’Orléans*, 4.500.000 reči). Prema svedočenju nekih autora i lingvista, rezultati ovih analiza imali su većeg odjeka u inostranstvu nego u samoj francuskoj lingvističkoj sredini (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986: 78, 80–85).

¹⁵ K. Blanš-Benvenist i K. Žanžan spominju da se slično dešava i u engleskom jeziku. Naime, one citiraju sociolingvistu Pitera Tradžila (Peter Trudgill, 1979) koji kaže da kada stranac, koji je učio engleski jezik, prvi put dođe na teritoriju Velike Britanije, obično biva iznenađen što slabo razume taj jezik. Naime, ljudi govore mnogo bržim tempom nego što je očekivao i jezik koji čuje na ulici veoma se razlikuje od jezika koji je učio na kursu engleskog kao stranog jezika. Isti autor kaže da bi taj stranac „ako ima dovoljno samopouzdanja i ako ima poverenja u profesore koji su mu predavali, mogao čak da zaključi da Englezi (ili Škotlandani, Velšani, Irci) ne govore pravilnim engleskim jezikom, a sreće i mnogo Engleza koji će potvrditi to njegovo mišljenje” (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986: 77).

Korpus „osnovnog francuskog jezika” (1951–1953)

Ministarstvo prosvete Republike Francuske (*le Ministère de l'Éducation Nationale*) poverilo je 1951. godine izradu „osnovnog francuskog jezika” (najpre nazvanog *le français élémentaire*, a potom preimenovanog u *le français fondamental*) lingvističkoj ekipi predvođenoj Žoržom Gugenom (Georges Gougenheim) u čijem sastavu su bili: Rene Mišea (René Michéa), Pol Rivenk (Paul Rivenc) i Orelijen Sovažo (Aurélien Sauvageot). Njihov istraživački centar bio je smešten u Sen-Kluu (*l'École Normale Supérieure de Saint-Cloud*). Posredstvom magnetofona (*Recordon*), oni su prikupili korpus francuskog govornog jezika sastavljen od 163 audio-snimka u kojima su zabeležene ankete sprovedene među 275 izvornih govornika francuskog jezika različitog kulturnog, obrazovnog i profesionalnog profila koji su se izjašnjavali po brojnim pitanjima (najviše je zabeleženo snimaka o poslu kojim se ispitanici bave, zatim o porodici, prijateljima, putovanjima, zdravlju, prevozu, svakodnevnom životu, umetnosti, sportu, stanovanju, kućnim poslovima, studentskom životu, hrani, itd.). Na osnovu transkripcije i analize navedenog korpusa, nastao je frekvencijski rečnik (*le français fondamental 1er degré* sa 1.475 reči, a *le français fondamental 2e degré* sa dodatnih 1.609 reči) i gramatika „osnovnog francuskog jezika”. Ovi izvori poslužili su, između ostalog, za izradu udžbeničkog materijala francuskog kao stranog jezika zasnovanog na audio-vizuelno globalno-strukturalnoj (AVGS) metodologiji (fr. *la méthodologie structuro-globale audio-visuelle* (SGAV))¹⁶. Izrada rečnika i gramatike „osnovnog francuskog jezika” predstavlja značajnu prekretnicu u nastavi francuskog kao stranog jezika koja je pre toga bila isuviše dugo zasnovana na „pedagoškom empirizmu i potčinjavanju pisanom, najčešće književnom, jeziku” (Boyer, Rivera 1979: 35).

U vreme kada je pokrenut, projekat izrade rečnika i gramatike „osnovnog francuskog jezika” izazvao je oštre kritike i bio je predmet brojnih javnih rasprava. Mnogi su u njemu videli skrnavljenje francuskog jezika, među njima akademik i književnik Žorž Dijamel (Georges Duhamel, 1884–1966)

¹⁶ Među njima izdvajamo prvu AVGS metodu *Voix et images de France* (1961) čiji su autori P. Rivenk i Petar Guberina ujedno i idejni tvorci AVGS metodologije. Ekipa P. Rivenka bila je zadužena za odabir komunikacijskih situacija, organizaciju nastavne građe, sastavljanje dijaloga (u lekcijama i gramatičkim vežbama), izradu vizuelne podrške u vidu dijafilmova, itd., dok je ekipa P. Guberine posebno bila zadužena za progresivno integrisanje fonetske građe i vežbi fonetske korekcije, s posebnim naglaskom na značaj globalne percepcije intonacije, melodije, ritma, pauza, tempa, intenziteta, ne zanemarujući, pri tom, ni značaj pokreta, gestova i mimike.

i lingvista Marsel Koen (Marcel Cohen, 1884–1974), jedan od autora pamfleta: *Français élémentaire ? – Non* iz 1955. godine. Dok su jedni iznosili jezičke i kulturološke zamerke (ugrožavanje integriteta francuskog jezika i kulture), drugi su davali ideološke i političke kritike (opasnost jezičke diskriminacije) (Boyer, Rivera 1979: 39; Boyer et al. 1990: 19). Prema svedočenju jednog od autora projekta, O. Sovažoa, desničari su u tom projektu videli „izopačavanje francuskog jezika” jer, po njihovom tumačenju, „superiornost francuskog jezika” upravo počiva na svojstvenoj složenosti. Levičari su u tom poduhvatu videli sredstvo širenja neokapitalizma po uzoru na anglosaksonski model i pozivali su čak da protestuju protiv „osnovnog francuskog jezika” (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986: 78–79).

Navedeni projekat bio je kritikovan i zbog kombinovanog metodološkog pristupa. Naime, iako je rečnik „osnovnog francuskog jezika”, u načelu, obuhvatao reči koje se najčešće javljaju u prikupljenom korpusu francuskog govornog jezika, njihov konačan odabir zavisio je, između ostalog, i od nelingvističkih faktora – na primer, od izvesnih normativnih načela (izostavljene su reči koje se često javljaju u govoru, ali koje su svrstane u « *mots vulgaires* », kao što su: *bouquin, copain, se foutre, gars, gosse, machin, truc, type*, kao i reči koje su, u to vreme, definisane kao « *mots à la mode* », kao što su: *formidable, sympathique*)¹⁷. Osnovna leksička građa, dobijena analizom i selekcijom korpusa, upotpunjena je i „raspoloživim rečima”, na osnovu sprovedenih dodatnih anketa. Ovakav kombinovani metodološki pristup pojedini autori kritikuju nazivajući ga „nenaučnim” (Bibeau, Germain 1983). Uprkos kritikama, korpus „osnovnog francuskog jezika” ostao je zabeležen u istoriji proučavanja francuskog jezika kao prvi korpus koji je bio zasnovan na transkripciji snimljene žive reči, a čitav projekat „osnovnog francuskog jezika” kao prvi pokušaj sistematskog izučavanja francuskog govornog jezika.

„Orleanski korpus” (1969–1974)

Inicijativa za prikupljanje „Orleanskog korpusa” potekla je, krajem šezdesetih godina prošlog veka, od profesora francuskog jezika iz Velike Britanije, na čelu sa Majklom Hektom (Michael Hecht) sa Univerziteta u Redingu (University of Reading). Oni su želeli da modernizuju nastavu

¹⁷ Prema podacima koji se navode u *Nouvelle introduction à la didactique du français langue étrangère*, od 1.475 reči koje čine *français fondamental 1er degré*, u čak 520 reči (dakle, u čak 36% leksičkog fonda), izvršene su intervencije koje su se razlikovale od prvobitnog kriterijuma izdvajanja najučestalijih reči u korpusu (Boyer et al. 1990: 20).

francuskog jezika na univerzitetskom nivou, i to ne samo u pogledu tehničkih mogućnosti (jezičke laboratorije i magnetofoni), nego i u pogledu nastavne građe (obogatiti je jezičkom varijacijom). Oni u saradnji sa francuskom organizacijom BELC (*Bureau pour l'Enseignement de la Langue et de la Civilisation française à l'étranger*) sprovode sociolingvističku studiju francuskog jezika u Orleanu (*Socio-linguistic Study of Orleans*), zasnovanu na najobimnijem (preko 300 snimaka u kojima je učestvovalo više stotina ispitanika) i najsistematičnijem korpusu takve vrste urađenom do tada u Francuskoj (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986: 83; Bergounioux et al. 1992: 74). Analiza francuskog govornog jezika zasnovana na sociolingvističkim principima ima za cilj da pokaže kako upotreba jezika zavisi od različitih društvenih faktora: društvene sredine iz koje potiču govornici, društvenih odnosa među učesnicima u komunikaciji, starosnih grupa kojima pripadaju, nivoa obrazovanja i slično.

Autori projekta „Orleanskog korpusa” težili su ka tome da, uprkos predrasudama pobornika tradicionalne gramatike, u nastavi francuskog kao stranog jezika, umesto homogenog, književnog jezika, bude zastupljen svakodnevni, heterogeni govorni jezik. Jezik koji se menja u skladu sa uslovima u kojima se odvija svakodnevna komunikacija i koji je različit od pisanog jezika, što je izazvalo polemiku kojom se i danas bave didaktičari francuskog kao stranog jezika (Blanc, Biggs 1971: 24). Naime, autentični snimci govornog jezika umnogome su se razlikovali od idealizovanog francuskog jezika, koji je zastupljen u tradicionalnim udžbenicima i u kojem je sve na svom mestu, „kao u nekom savršenom scenariju”. Zbog toga su se nametnula neka ključna pitanja: koji francuski govorni jezik bi trebalo da bude zastupljen u nastavi?; koje bi osobine govornog jezika „u sirovom stanju” trebalo uvesti u udžbenike; i na kom stepenu učenja?; da li bi učenje francuskog jezika bilo lakše ako se uvaži izvestan „nered”, odnosno odstupanja od idealizovane slike francuskog jezika? (Blanc, Biggs 1971: 24).

Dvadesetak godina kasnije, izučavajući govorni jezik i upotrebu autentičnih dokumenata u nastavi francuskog kao stranog jezika, Monik Lebr-Petar (Monique Lebre-Peytard) ukazuje upravo na značaj svih odlika govornog jezika, standardnih i nestandardnih, u cilju razvijanja usmenog razumevanja i izražavanja, te kaže da je „sterilan govor [...], koji suviše dobro odgovara idealnoj slici francuskog jezika koji želimo preneti učenicima, manje koristan u sticanju znanja u odnosu na spontani govorni jezik, uprkos svim svojim mogućim nepravilnostima” (Lebre-Peytard 1990: 10). K. Blanš-Benvenist i Liz Templ (Liz Temple) smatraju da, u neformalnim

razgovorima, svi govornici krše principe školske norme (Blanche-Benveniste, Temple 1989: 27). Do sličnog zaključka dolazi i F. Gade kada kaže da se jezičke odlike koje se smatraju nestandardnima mogu javiti u usmenom izražavanju kod svih govornika, čak i kada se posebno obraća pažnja na to da govor bude što uglađeniji (Gadet 1996a: 31).

Za razliku od projekta „osnovnog francuskog jezika”, tokom kojeg je korpus govornog jezika sniman i brisan odmah posle transkribovanja (uprkos činjenici što su sami promotori istog projekta zamerali nepostojanje reprezentativne zvučne arhive govornog jezika), učesnici projekta izrade „Orleanskog korpusa” čuvali su zvučne zapise. Nisu se opredeljivali za definitivnu transkripciju, ostavljali su mogućnost kasnije upotrebe katalogski razvrstanog materijala. Nažalost, analizirajući praktičnu primenu ovog korpusa, konstatovano je da je „Orleanški korpus” našao svoju primenu samo na univerzitetima u Velikoj Britaniji, Nemačkoj, Holandiji i Belgiji, ali nije značajnije proučavan u francuskoj lingvističkoj sredini, izuzev pedagoške primene u okviru organizacije *BELC*, te u tome K. Blanš-Benvenist i K. Žanžan vide „čudno otuđenje francuske lingvističke sredine” (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986: 84–85).

Novija proučavanja francuskog govornog jezika: od 70-tih godina XX veka do danas

Uprkos svim dotadašnjim primenjenolingvističkim i interdisciplinarnim proučavanjima francuskog govornog jezika, početkom osamdesetih godina prošlog veka u lingvističkoj literaturi ukazuje se i dalje na njegovu veliku zapostavljenost. O potrebi za njegovim opširnijim proučavanjem, govorio je 1980. godine, prema navođenju K. Blanš-Benvenist, Rober-Leon Vagner pitajući se „da li je dopustivo da su afrički i indonezijski jezici bolje poznati i potpunije opisani nego taj potcenjeni francuski jezik” (Robert-Léon Wagner, *Essais de linguistique française*, Nathan, Paris, 1980, p. 9) (Blanche-Benveniste 1983: 23). Na zanemarenost proučavanja francuskog govornog jezika ukazuje i Antoan Kilioli (Antoine Culioli) u svom članku u čijem se naslovu pita zašto je francuski govorni jezik tako slabo izučavan (*Pourquoi le français parlé est-il si peu étudié ?*) (Culioli 1983). On odgovor na to pitanje vidi, između ostalog, i u „institucionalnim razlozima” koji potiču od francuske prestižne filološke tradicije i purističke kulture utemeljene na pisanom jeziku, kao „instrumentu razuma i nosiocu

univerzalnih vrednosti”, koji je koherentan, normiran, utemeljen, postojan, za razliku od heterogenog karaktera govornog jezika koji je teško klasifikovati i opisati, te koji se definiše samo negativno u odnosu na standardni jezik (Culioli 1983: 294–295).

Važno je istaći podatak da značajan doprinos u proučavanju sintakse francuskog govornog jezika dugujemo ekipi G.A.R.S. (*Groupe Aixois de Recherches en Syntaxe*), koja je u periodu od 1977. do 2004. godine izdala osamnaest brojeva časopisa *Recherches Sur le Français Parlé*¹⁸. Grupi G.A.R.S. osnovali su K. Blanš-Benvenist, Žoze Delofe (José Deulofeu), K. Žanžan, Žan Stefanini (Jean Stéfanini) i Andre Vali (André Valli) na Univerzitetu u Provansi (*l’Université de Provence, Aix-en-Provence*). Iako su se u prvim brojevima oslanjali na sociolingvistiku, u kasnijim radovima zalagali su se za gramatički opis sintakse francuskog govornog jezika van interdisciplinarnih proučavanja i konteksta primenjene lingvistike (Blanche-Benveniste 1983: 23).

Digitalizovani korpusi francuskog govornog jezika

Danas, zahvaljujući savremenim tehnološkim dostignućima digitalne obrade govora i razvoju računarske lingvistike, mnogobrojni korpusi francuskog govornog jezika dostupni su onlajn¹⁹. Time je umnogome olakšan pristup njegovom proučavanju, te nas, prema tome, ne čudi što su istraživanja francuskog govornog jezika u punom jeku. U ovom poglavlju izdvojimo dva digitalizovana korpusa francuskog govornog jezika: „Fonologija francuskog jezika” i „Orleanski korpus”, kao i tri digitalizovana korpusa koja su namenjena specijalno za potrebe nastave francuskog kao stranog

¹⁸ Svi objavljeni brojevi časopisa *Recherches sur le français parlé* (1977–2004) dostupni su onlajn u svom integralnom obliku: https://repository.ortolang.fr/api/content/recherches-francais-parle/v1/Site_rsfp/index.htm (Pristupljeno 13. novembra 2021).

¹⁹ Između ostalog, videti korpuse francuskog govornog jezika dostupne na platformi *Ortolang* (*Outils et Ressources pour un Traitement Optimisé de la LANGue*), HumNum: <https://www.ortolang.fr/> (Pristupljeno 26. oktobra 2021). Na navedenoj platformi dostupan je, između ostalog, i korpus francuskog govornog jezika snimljenog u Parizu u toku 2000-tih godina (*Discours sur la ville. Corpus de Français Parlé Parisien des années 2000, CFPP2000*) u organizaciji Univerziteta Pariz 3, Nova Sorbona (*Université Paris 3 Sorbonne nouvelle*), a koji je dostupan i na sledećem sajtu: <http://cfpp2000.univ-paris3.fr/Corpus.html> (Pristupljeno 3. decembra 2021. godine). O upotrebi digitalizovanih korpusa francuskog govornog jezika za potrebe nastave francuskog kao stranog jezika biće posebno govora u nastavku ovog poglavlja.

jezika: CLAPI-FLE (*Corpus de Langues Parlées en Interaction – Français Langue Étrangère*), FLORALE (*Français Langue ORALe pour le FLE*) i FLEURON (*Français Langue Étrangère Universitaire Ressources et Outils Numériques*).

Projekat „Fonologija francuskog jezika” (1999–)

Kada je reč o fonetsko-fonološkom proučavanju savremenog francuskog govornog jezika, ističe se aktuelni ambiciozni međunarodni projekat „Fonologija francuskog jezika” (*Phonologie du français contemporain, PFC*)²⁰. Najavljen je kao projekat o savremenom francuskom govornom jeziku u frankofonom prostoru koji će pružiti bazu podataka „koja će, s vremenom, postati najveća baza podataka francuskog govornog jezika, kao i jedna od najvećih baza podataka svih postojećih jezika”, dostupna lingvistima, nastavnicima i učenicima francuskog jezika, kao i širokoj publici²¹. Projekat „Fonologija francuskog jezika” (*Phonologie du français contemporain, PFC*) pokrenuli su 1999. godine Žak Diran sa Univerziteta Tuluz–Žan Žires i Univerzitetskog instituta Francuske (Jacques Durand, *CLLE–ERSS, Université Toulouse–Jean Jaurès & Institut Universitaire de France*), Bernar Laks sa Univerziteta Nanter i Univerzitetskog instituta Francuske (Bernard Laks, *MoDyCo, Université Nanterre & Institut Universitaire de France*) i Šantal Liš sa Univerziteta u Oslu (Chantal Lyche, *Universités d’Oslo*)²². Iako je na

²⁰ Projekat „Francuski govorni jezik – Fonologija francuskog jezika” (*FLORAL–PFC : Français Langue ORALe, Phonologie du français contemporain*). Baza podataka o savremenom francuskom govornom jeziku u frankofonom prostoru: <https://www.projet-pfc.net/> (Pristupljeno 26. oktobra 2021. godine).

²¹ Projekat „Francuski govorni jezik – Fonologija francuskog jezika” (*FLORAL–PFC : Français Langue ORALe, Phonologie du français contemporain*). Baza podataka o savremenom francuskom govornom jeziku u frankofonom prostoru: <https://www.projet-pfc.net/2008/11/17/home-sp-860227965/> (Pristupljeno 26. oktobra 2021. godine).

²² Nekadašnji osnivači projekta danas su njegovi počasni rukovodioci, a od 2017. godine upravni odbor projekta čine Helena N. Adreasen sa Norveškog arktičkog univerziteta (Helene N. Andreassen, *UiT Université arctique de Norvège*), Olivje Bod sa Univerziteta Pariz Nanter (Olivier Baude, *Université Paris Nanterre/HUMA–NUM*), Mari-Elen Kote sa Univerziteta u Lozani (Marie-Hélène Côté, *Université de Lausanne*), Silven Dete sa Univerziteta Vaseda u Tokiju (Sylvain Detey, *Université Waseda, Tokyo*), Žilijen Ešen sa Univerziteta Hankuk u Seulu (Julien Eychenne, *Hankuk University of Foreign Studies, Seoul*), Elisa Pustka sa Univerziteta u Beču (Elissa Pustka, *Université de Vienne*) i Izabel Rasin sa Univerziteta u Ženevi (Isabelle Racine, *Université de Genève*). Upravni odbor projekta „Fonologija francuskog jezika” (*Phonologie du français contemporain, PFC*): <https://www.projet-pfc.net/equipe/> (Pristupljeno 26. oktobra 2021. godine).

početku bio zamišljen kao projekat posvećen fonologiji francuskog jezika, uskoro je proširen na druge oblasti lingvistike, naročito na sintaksu i socio-lingvistiku, sa osnovnim težištem usmerenim ka proučavanju francuskog govornog jezika (*FLOrAL*). Korpus navedenog projekta sadrži više od 50 anketa (sprovedenih među preko 400 ispitanika), a jedan deo tog korpusa (16 anketa sprovedenih među 164 ispitanika) dostupan je na zvaničnom sajtu projekta²³, kao i na sajtu Ortolang²⁴. Dobijena baza podataka može se koristiti za potrebe naučnog istraživanja francuskog govornog jezika u okviru frankofonog govornog područja (fonetika, fonologija, sintaksa, pragmatika, analiza diskursa, itd.), za potrebe nastave/učenja francuskog jezika (kao maternjeg, drugog ili stranog jezika), kao i za potrebe negovanja i popularizacije frankofone jezičke baštine. Projekat „Fonologija francuskog jezika” upotpunjen je sledećim potprojektima primenjenolingvističkih sadržaja: od 2006. godine „Fonologijom francuskog jezika – nastavom francuskog jezika” (*PFC–Enseignement du Français, PFC–EF*)²⁵ usmerenim ka pedagoškoj primeni korpusa „Fonologije francuskog jezika” i od 2008. godine „Interfonologijom savremenog francuskog jezika” (*Interphonologie du Français Contemporain, IPFC*)²⁶ usmerenim ka nastavi/učenju francuskog kao stranog jezika.

Nastavak „Orleanskog korpusa” (2014–)

Četrdeset godina nakon izrade „Orleanskog korpusa” (1969–1974), Lingvistička laboratorija pri Univerzitetu u Orleanu (*Laboratoire Ligérien de Linguistique, Université d’Orléans*), u saradnji sa francuskim Nacionalnim centrom za naučna istraživanja (*Centre national de la recherche scientifique, CNRS*), Ministarstvom kulture i regionom Centar u departmanu Loire, sprovela je 2014. godine sličan projekat prikupljanja korpusa francuskog govornog jezika (400 sati zabeleženih snimaka), i to na širem području grada Orleana. Zahvaljujući ovom projektu, oba korpusa su digitalizovana, transkribovana i dostupna onlajn, kako onaj iz sedamdesetih godina prošlog

²³ Projekat „Fonologija francuskog jezika” (*Phonologie du français contemporain, PFC*): <https://www.projet-pfc.net/> (Pristupljeno 26. oktobra 2021. godine).

²⁴ Ortolang (*Outils et Ressources pour un Traitement Optimisé de la LANGue*): <https://www.ortolang.fr/> (Pristupljeno 26. oktobra 2021. godine).

²⁵ „Fonologija francuskog jezika – nastava francuskog jezika” (*PFC–Enseignement du Français, PFC–EF*): <https://www.projet-pfc.net/2008/11/18/accueil/> (Pristupljeno 26. oktobra 2021. godine).

²⁶ „Interfonologija savremenog francuskog jezika” (*Interphonologie du Français Contemporain, IPFC*): <http://cbllle.tufts.ac.jp/ipfc/> (Pristupljeno 26. oktobra 2021. godine).

veka (*ESLO1: Enquêtes SocioLinguistiques à Orléans 1*) tako i ovaj novijeg datuma (*ESLO2: Enquêtes SocioLinguistiques à Orléans 2*)²⁷, te predstavljaju dragocen izvor informacija za brojna interdisciplinarna istraživanja, uz mogućnost poređenja navedena dva korpusa i praćenja jezičkih tendencija. Između ostalog, autori projekta ističu da navedena baza podataka pruža uvid u najraznovrsniju upotrebu francuskog govornog jezika što može biti naročito korisno prilikom izrade rečnika, gramatika, metoda za učenje francuskog kao stranog jezika, prevodilačkih alata, kao i za razvoj aplikacija zasnovanih na sintezi govora i automatskom prepoznavanju govora²⁸.

Platforma CLAPI-FLE (2016–)

Platforma CLAPI (*Corpus de Langues Parlées en Interaction*)²⁹ pruža mogućnost pretrage korpusa sastavljenog od 67 sati multimedijalnih snimaka francuskog govornog jezika u interakciji (194 ortografskih ispisa) zabeleženih u realnim i raznovrsnim situacijama (u poslovnom ili privatnom okruženju, u radnji, kod lekara, u školi i slično)³⁰. U okviru posebne platforme CLAPI-FLE (*Corpus de Langues Parlées en Interaction – Français Langue Étrangère*) namenjenoj nastavi francuskog kao stranog jezika izdvojeno je 40 autentičnih primera socijalne interakcije iz bogatog korpusa CLAPI koji su transkribovani i analizirani u didaktičke svrhe (prozodija, gestovi, pogledi, držanje tela, interkulturalna dimenzija, strukture, rutine, markeri, sintaksa, ustaljeni izrazi)³¹. Na navedenoj platformi nalaze se po-

²⁷ Projekat „Sociolingvističke ankete u Orleanu” (*ESLO : Enquêtes SocioLinguistiques à Orléans, Laboratoire Ligérien de Linguistique, Université d’Orléans*): <http://eslo.huma-num.fr/index.php> (Pristupljeno 3. decembra 2021. godine).

²⁸ Sažeto predavljanje projekta „Sociolingvističke ankete u Orleanu” (*Présentation : ESLO en quelques mots, Laboratoire Ligérien de Linguistique, Université d’Orléans*): <http://eslo.huma-num.fr/index.php/pagepresentation/pageeslopresentation> (Pristupljeno 3. decembra 2021. godine).

²⁹ Projekat CLAPI (*Corpus de Langues Parlées en Interaction*) potiče sa kraja XX veka, a prva verzija prikupljene baze podataka dostupna je na internetu od 2000. godine (*CLAPI 1.0*), otkad se značajno proširila i razvila (Bert et al. 2010: 19). Inicijator projekta CLAPI je Veronika Traverso (Véronique Traverso), a nastao je u okviru laboratorije ICAR (*Interactions, corpus, apprentissages et représentations*) pri Univerzitetu Lion 2 (*Université Lyon 2*).

³⁰ CLAPI (*Corpus de Langues Parlées en Interaction*): http://clapi.icar.cnrs.fr/V3_Accueil.php?interface_langue=FR (Pristupljeno 9. januara 2022. godine).

³¹ CLAPI-FLE (*Corpus de Langues Parlées en Interaction – Français Langue Étrangère*): <http://clapi.icar.cnrs.fr/FLE/accueil.php> (Pristupljeno 9. januara 2022. godine).

sebni pedagoški obrasci u kojima su objašnjeni pojedini diskursni markeri (*trop, quand même*), pragmatički aspekti interakcije (*les remerciements, le discours rapporté, les atténuateurs, les questions*), sintaksičke osobenosti (*les temps verbaux*), kao i tematski organizovani pedagoški materijali (*l'invitation, la négociation, l'accueil et l'installation des invités, la cuisine, la question*) direktno primenjivi u nastavi francuskog kao stranog jezika. Iz baze podataka CLAPI izdvojeno je i dvadeset autentičnih primera socijalne interakcije koji su detaljno prikazani u knjizi *Interactions, dialogues, conversations : l'oral en français langue étrangère* čiji je jedan od koautora V. Traverso, inicijator projekta CLAPI (Ravazzolo et al. 2015)³².

Korpus FLORALE (2017–)

Korpus FLORALE (*Français Langue ORALE pour le FLE*)³³ predstavlja ortografski ispis odabranih francuskih i švajcarskih radio-emisija (među njima, pre svega, dokumentarne emisije *Les pieds sur terre* francuske radio-stanice *France Culture*) (Surcouf, Ausoni 2018: 83). Na osnovu analize izdvojenog audio-materijala u trajanju od približno sedam sati, u kojima je učestvovalo preko četrdeset govornika, K. Sirkuf i A. Ozoni sa Univerziteta u Lozani (*UNIL, Université de Lausanne*) nastojali su da približe osnovne odlike francuskog govornog jezika strancima koji uče taj jezik (od nivoa A2). Uz minimalnu upotrebu metajezika i uz brojne audio-primere opisano je preko dvesta odlika francuskog govornog jezika organizovanih u četiri celine: Izgovor (*Prononciation*), Rečenične strukture (*Structures de phrases*), Konverzacijska sredstva (*Outils de conversation*) i Reči i izrazi (*Mots et expressions*). Kada je reč o fonetsko-fonološkim odlikama francuskog govornog jezika, K. Sirkuf i A. Ozoni izdvojili su tridesetak karakteristika i podelili ih u osam celina gde su sadržane uobičajene pojave gubljenja glava i asimilacije suglasnika u francuskom govornom jeziku, ali i njegove prozodijske specifičnosti.

³² CLAPI-FPIE (*Corpus de Langues Parlées en Interaction – Français Parlé en Interaction et Enseignement*): http://clapi.ish-lyon.cnrs.fr/CLAPI_FPIE/OuvrageOral_en_FLE/ (Pristupljeno 9. januara 2022. godine).

³³ FLORALE (*Français Langue ORALE pour le FLE*): <https://florale.unil.ch/> (Pristupljeno 4. decembra 2021. godine).

Korpus *FLEURON (Français Langue Étrangère Universitaire Ressources et Outils Numériques)*³⁴ originalan je po tome što predstavlja bazu autentičnih audio-snimaka i audio-vizuelnih snimaka nastalih na Univerzitetu u Loreni (*Université de Lorraine*), koji imaju za cilj da na veran način približe studentski život i govorne situacije u kojima se mogu naći strani studenti koji dolaze u Francusku da studiraju ili da učestvuju u studentskoj razmeni. Iako nema za cilj eksplicitnu analizu francuskog govornog jezika, ovaj korpus pruža uvid u širok spektar autentičnih govornih interakcija studenata unutar i izvan univerzitetskog kampusa, sadrži ortografski ispis i, uz pojedine audio-snimke, nudi, između ostalog, smernice za proveru usmenog razumevanja (*Écouter pour comprendre, Écouter pour faire*). Smernice mogu biti korisne za samostalno učenje i za primenu u nastavi francuskog kao stranog jezika (André 2016: 74).

Digitalizovani korpusi francuskog govornog jezika, uz odgovarajući metodološki pristup, u nastavi francuskog kao stranog jezika mogu predstavljati dragocen izvor primera autentične komunikacije među izvornim govornicima, kao i originalan pristup za upoznavanje sa osnovnim odlikama francuskog govornog jezika. Njihov primenjenolingvistički potencijal, u tom smislu, još uvek nije dovoljno iskorišćen (Ravazzolo et al. 2015: 33), ali verujemo da to vreme tek dolazi.

Jezička varijacija kao predmet proučavanja sociolingvistike i stilistike, njeno mesto u pragmatici i analizi diskursa

Pre poglavlja posvećenom opisu jezičke varijacije u francuskoj lingvistici, potrebno je objasniti sledeće opšte pojmove: jezička varijacija kao predmet proučavanja sociolingvistike i stilistike, jezički varijetet (varijanta) i varijabla (promenljiva), jezička norma, standardni jezik, nestandardni jezik, pragmatika, analiza diskursa. U nastavku ćemo navesti definicije odabranih pojmova u savremenim lingvističkim i primenjenolingvističkim

³⁴ *FLEURON (Français Langue Étrangère Universitaire Ressources et Outils Numériques)*: <https://fleuron.atilf.fr/> (Pristupljeno 9. januara 2022. godine). Inicijativa za realizaciju projekta *FLEURON* potiče od 2000. godine, prva verzija sajta nastala je 2011. godine kada se, uz sve intenzivniji razvoj programa studentske razmene, i namentnula potreba za ovakvim sadržajima, a konačni oblik i funkcije sajta ustalile su se 2016. godine (André 2016: 77–80).

rečnicima: *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike* (Kristal 1988)³⁵, *Temeljni lingvistički pojmovi* (Trask 2005)³⁶, *Dictionnaire de linguistique* (Dubois et al. 2002) i *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics* (Richards, Schmidt 2010).

Jezička varijacija podrazumeva „razlike u izgovoru, gramatici ili odabiru reči u jednom jeziku”, a ona može da se vezuje „za određeno geografsko područje (dijalekt, regionalna varijacija), za određeni društveni sloj i/ili stepen obrazovanja (sociolekt) ili za stepen formalnosti situacije u kojoj se jezik koristi (stil)” (Richards, Schmidt 2010: 624). Jezička varijacija može da se sagledava sa dve tačke gledišta: sinhronijske (trenutno stanje) ili dijahronijske (kroz vreme) (Kristal 1988: 47, 234, Dubois et al. 2002: 504).

Predmet proučavanja sociolingvistike su „svi aspekti odnosa između jezika i društva”, među njima „socijalni varijeteti i nivoi jezika”, kao i „jezički identitet društvenih grupa, društveni stavovi prema jeziku, standardni i nestandardni oblici jezika” i drugo (Kristal 1988: 241). Stilistika je „grana lingvistike koja proučava obeležja situaciono distinktivnih upotreba (varijeteta) jezika, nastojeći da ustanovi principe koji bi objasnili kako se pojedinci i društvene grupe u svojoj upotrebi jezika opredeljuju za pojedine oblike” (Kristal 1988: 245). Prema tome, u obe navedene grane lingvistike koristi se termin „varijetet (varijanta)” koji označava „naziv za svaki sistem jezičkog izraza čiju upotrebu uslovljavaju situacione varijable” (na primer, pol, godine starosti, nivo obrazovanja, zanimanje i dr.) (Kristal 1988: 273). Pojam „varijable (promenljive)” u značenju „jedinica u jeziku koje su najizloženije socijalnoj ili stilskoj varijaciji” uveo je američki lingvista Vilijam Labov (William Labov) (Kristal 1988: 272), osnivač varijacionističke sociolingvistike, koji se posebno bavio socijalnom stratifikacijom engleskog jezika u Njujorku (urbanom dijalektologijom). Prema njegovom mišljenju svi govornici – mada u nejednakoj meri – pokazuju stilsku varijaciju u svom jezičkom izrazu u skladu sa promenom društvenog i situacionog konteksta, kao i teme razgovora (Lefebvre 1983)³⁷.

³⁵ Reč je o prevodu sa engleskog na srpskohrvatski jezik sledećeg izdanja rečnika: Crystal, D. (1985). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. [2nd edition]. Oxford: Basil Blackwell Ltd. Rečnik su na srpskohrvatski jezik preveli 1988. godine Ivan Klajn i Boris Hlebec. Prvo izdanje ovog rečnika u izvornom obliku objavljeno je 1980, a do danas je izdato šest izdanja od kojih poslednje potiče iz 2008. godine.

³⁶ Reč je o prevodu sa engleskog na hrvatski jezik sledećeg izdanja rečnika: Trask, R. L. (1999). *Key Concepts in Language and Linguistics*. London, New York: Routledge, Taylor and Francis Group. Rečnik je na hrvatski jezik preveo Benedikt Perak 2005. godine.

³⁷ Kler Lefevr (Claire Lefebvre) poziva se na sledeći izvor: Labov, W. (1970). The Study of Language in Its Social Context. *Studium Generale*. 23: 30.

U anglosaksonskoj sociolingvističkoj i stilističkoj literaturi, prilikom klasifikacije jezičkih varijeteta, koristi se više različitih termina čija se značenja manje ili više podudaraju (Richards, Schmidt 2010: 566):

- registar (eng. *register*) – „jezički varijetet definisan prema svojoj upotrebi u socijalnim situacijama” (na primer, u engleskom jeziku: naučni, formalni, religiozni i drugi registri) (Kristal 1988: 223) ili „jezički varijetet svojstven određenoj grupi ljudi koji dele isto zanimanje (na primer, doktori, advokati) ili ista interesovanja (na primer, kolekcionari poštanskih markica, ljubitelji bejzbola)” (Richards, Schmidt 2010: 493);
- nivo (eng. *level*) – „naziv za način izražavanja koji se smatra primere-nim određenoj vrsti društvene situacije, na primer, formalni nivo, intimni nivo” (Kristal 1988: 165);
- stil (eng. *style*) – prema britanskom lingvisti M. E. K. Halideju (M. A. K. Halliday), „odnosi među učesnicima u nekoj jezičkoj aktivnosti, naročito stepen formalnosti u njihovom ophođenju (kolokvijalan, zvaničan, itd.)” (Kristal 1988: 245).

Za poslednji navedeni termin kaže se da nije omiljen u lingvistici zbog njegove „krajnje široke i neprecizne upotrebe u svakodnevnom govoru” (Kristal 1988: 245). Između ostalog, ovaj pojam se koristi i u književnoj stilistici koja se bavi „varijacijama karakterističnim za književnost kao žanr” (Kristal 1988: 245). Prema pojedinim tumačenjima, iako stilistika ponekad podrazumeva analizu govornog jezika (sa posebnim naglaskom na aspekt primerenosti određenog stila u konkretnom kontekstu), uobičajeno je da se ona ipak vezuje, pre svega, za pisani jezik, posebno književni gde se analizira stil pojedinih autora (Richards, Schmidt 2010: 566).

U sociolingvistici, prikladan odabir govornih varijeteta u skladu sa govornom situacijom naziva se „promenom kôda”, a mogao bi se upotrebiti termin „zamena kôda” da bi se označila neprikladna upotreba govornog varijeteta u određenoj govornoj situaciji (Radovanović 2003: 168). Ukoliko dođe do tzv. zamene kôda, nastaje „šum” u komunikacijskom kanalu, odnosno prepreka u pravilnom razumevanju poruke³⁸. Za razvijanje takozvane lingvističke ili govorne strategije pomoću koje se vrši promena kôda,

³⁸ „Šum” se može pojaviti u jezičkom kontekstu (nejednako poznavanje jezičkog kôda među učesnicima govornog događaja), ali i u nejezičkom kontekstu u vidu fizičkih smetnji (buka, šuštanje i sl.), fizioloških smetnji (bolest, oštećenje čula sluha i sl.), psihičkih smetnji (nedovoljna pažnja i motivisanost), sociokulturoloških smetnji (neznanje, predrasude, zablude i sl.) koje manje ili više otežavaju proces sporazumevanja (Radovanović 2003: 147–148).

odnosno adekvatan izbor jezičkog sredstva u skladu sa uslovima govorne situacije, neophodno je opisati systemske, funkcionalne, sociolingvističke i teritorijalne razlike među pojedinim govornim varijetetima.

U sociolingvistici, standard je „naziv za varijetet jezika koji u određenoj govornoj zajednici uživa najveći prestiž” (Kristal 1988: 244). Rezultat standardizacije jeste standardni jezik kao jedinstveno sredstvo za komunikaciju koje ima za cilj da olakša komunikaciju među pripadnicima jedne govorne zajednice uprkos mogućim govornim varijetetima na celom političko-geografskom prostoru gde se govori dati jezik. On je zasnovan na institucionalizovanoj normi, za razliku od nestandardnih jezičkih oblika ili dijalekata koji odudaraju od ove norme u izgovoru, gramatici ili vokabularu (Richards, Schmidt 2010: 398). Standardni jezik obično počiva na uzornom pisanom (književnom) jeziku (Dubois et al. 2002: 441) ili na govornom i pisanom jeziku obrazovanih izvornih govornika iz političkog i kulturnog centra matične države u kojoj se govori dati jezik, kao što je to standardni francuski jezik koji je zasnovan na jeziku kojim govore obrazovani izvorni govornici iz Pariza (Richards, Schmidt 2010: 554). Ranko Bugarski navodi jedno šaljivo poređenje, prema kome je [standardni] jezik „samo dijalekt koji je politički uspeo”, a dijalekt je „jezik koji je izgubio bitku” (Bugarski 2003: 239). Jednom kad je odabran i podvrgnut normiranju koje teži ka tome da njegovu „implicitnu jezičku konvenciju učini eksplicitnom, da je, pri tom, u što je moguće većoj meri ujednači, da je kodifikuje i institucionalizuje” (Radovanović 2003: 186), standardni jezik postaje „naddijalekatski oblik jezika” (Bugarski 2003: 162). On je kodiran i normiran u rečnicima i gramatikama, koristi se u književnosti i sredstvima javnog informisanja, zastupljen je u svim obrazovnim institucijama, nudi se kao model u nastavi namenjenoj strancima (Richards, Schmidt 2010: 554).

Predmeti proučavanja sociolingvistike i stilistike bliski su i pragmatiki koja proučava „upotrebu jezika u komunikaciji, naročito odnos između, s jedne strane, iskaza i, s druge strane, konteksta i situacije u kojima su upotrebljeni” (Richards, Schmidt 2010: 449), odnosno u širem smislu, „principe i praksu konverzacione performanse” gde su obuhvaćeni „svi aspekti upotrebe jezika, sporazumevanja i primerenosti” (Kristal 1988: 194)³⁹.

³⁹ U rečniku *Temeljni lingvistički pojmovi* skreće se pažnja na to da se u kontinentalnoj Evropi termin pragmatika često koristi u mnogo širem smislu nego u zemljama engleskog govornog područja, te da obuhvata „veći broj pojava koje bi lingvisti u zemljama engleskoga govornog područja svrstali isključivo u sociolingvistiku” (Trask 2005: 261).

Spomenimo i da se predmeti proučavanja navedenih naučnih disciplina graniče, u izvesnoj meri, i sa analizom diskursa. Postoji više definicija diskursa od kojih ovde izdvajamo samo nekoliko: pojam koji označava „bilo koji povezani dio govora ili pisma” (Trask 2005: 57), „neprekinut odlomak (naročito govornog) jezika koji je veći od rečenice”, odnosno „skup iskaza koji čine bilo koji prepoznatljiv govorni događaj [...] npr. konverzacija, vic, propoved, intervju” (Kristal 1988: 50). Među mnoštvom aspekata koji su zastupljeni u interdisciplinarnoj analizi diskursa, sociolingvistička proučavanja imaju za cilj klasifikaciju „diskursnih funkcija, s posebnim osvrtnom na vrstu teme, situacije i ponašanja sagovornika” (Kristal 1988: 50). Francuska škola analize diskursa, u toku šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka, bila je usmerena na analizu odnosa između govornog lica i procesa iskazivanja, kao i odnosa između diskursa i društvene grupe kojoj je namenjen (Dubois et al. 2002: 35). Svaki diskurs govornog lica nosi posebna „lična, spacijalna i temporalna obeležja (ja, ovde, sada) koja mogu da se tumače isključivo u kontekstu, odnosno u situaciji iskazivanja” (Cuq et al. 2003: 74).

Opis jezičke varijacije u francuskom jeziku

U francuskoj lingvistici, prilikom klasifikacije jezičkih varijeteta, koriste se sledeći termini: jezički nivo (fr. *le niveau de langue*), registar (fr. *le registre*) ili stil (fr. *le style*) među kojima je poslednji najređe zastupljen zbog svoje višeznačnosti (Gadet 1996a: 20–21).

Pojam jezičkog nivoa prvi put se javlja pedesetih godina prošlog veka i počinje intenzivno da se upotrebljava od šezdesetih godina u oblasti primenjene lingvistike i interdisciplinarnih istraživanja. Pojedini autori smatraju da je ovaj termin danas prevaziđen (Robert 2008: 138), te daju prednost terminu registar koji je neutralniji i nema hijerarhijsku konotaciju (ne upućuje na pripadnost „višem” ili „nižem” nivou).

Ponekad se termini jezički nivo i registar upotrebljavaju kao sinonimi ili se jedan objašnjava posredstvom drugog. U *Rečniku Francuske akademije* (deveto, nedovršeno izdanje, započeto 2001. godine) stoji da su „jezički nivoi” zapravo „različiti registri istog jezika u zavisnosti od toga da li je on upotrebljen kao manje ili više negovani jezik, književni, naučni, tehnički, ili pak familijarni, nemarni, žargonski, narodni, vulgarni”, a dodaje se i da se „jezički nivoi” razlikuju u pogledu pravilnosti ili nepravilnosti sintakse,

odabira reči, poštovanja pravila za vezivanje ili njihovog kršenja, izgovora i akcenta⁴⁰. Slično se navodi i u onlajn jednojezičnom francuskom rečniku izdavačke kuće Larus (*Larousse*) gde se kaže da „jezički nivoi” odgovaraju „sociolingvističkim registrima istog jezika koje govornik može upotrebiti u zavisnosti od govorne situacije i sagovornika”, a u okviru kojih se razlike mogu uočiti u leksici (žargon, tehnički termini), fonetici (akcent), morfoloiji i sintaksi⁴¹.

Pojedini autori, međutim, insistiraju na razlikovanju termina jezički nivoi i registri. Rober Galison (Robert Galisson) kaže da, sledeći postavke teorije V. Labova, jezički nivo, pored nivoa kulturnog obrazovanja govornog lica, zavisi i od njegove društvene pripadnosti, te tako izražava društvenu varijaciju, za razliku od jezičkih registara koji odgovaraju samo stilskoj varijaciji (Galisson 1980: 25). Tako bi isti govornik imao jedan, manje ili više stabilan, jezički nivo, ali više različitih registara čiju bi upotrebu dinamički usklađivao sa jezičkim i nejezičkim činiocima u konkretnoj govornoj situaciji. U izdanju gramatike *Le bon usage* iz 2007. godine kaže se da je korisno razlikovati termine jezički nivo i registar: dok, s jedne strane, jezički nivoi zavise od stepena obrazovanja govornika na osnovu kojeg se razlikuju: „intelektualni nivo” (fr. *le niveau intellectuel*), „srednji nivo” (fr. *le niveau moyen*) i „narodni nivo” (fr. *le niveau populaire*), s druge strane, jezički registri zavise od govorne situacije (na primer, od uloge, statusa, raspoloženja učesnika u komunikaciji; okolnosti govorne situacije: vremena, mesta, okruženja i slično; teme, povoda i cilja komunikacije, i drugo), te se tako razlikuju: „familijarni registar” (fr. *le registre familier*), „izrazito familijarni registar” (fr. *le registre très familier*), „negovani ili uzvišeni registar” (fr. *le registre soigné ou soutenu*) i „izrazito uzvišeni registar” (fr. *le registre très soutenu*) (Grevisse, Goosse 2007: 23–24). U istoj gramatici izvodi se i zaključak da dobro govoriti francuski jezik znači umeti se prilagoditi govornim situacijama u kojima se odvija komunikacija budući da postoje govorne situacije kada je jedino adekvatno upotrebiti familijarni registar, kao i one koje podrazumevaju isključivo upotrebu negovanog registra (Grevisse, Goosse 2007: 26).

⁴⁰ *Dictionnaire de l'Académie Française* (2001–). [9e édition, en ligne]. Langue, n. f. II 3. Niveau de langue. https://academie.atilf.fr/9/consulter/?options=rechercheID&id=%23ACA9_26931 (Pristupljeno 18. januara 2022. godine).

⁴¹ *Dictionnaire Larousse en ligne*. Niveau, n. m. Expressions. Linguistique : Niveau de langue. <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/niveau/54687#174178> (Pristupljeno 18. januara 2022. godine).

Jezički nivoi i/ili jezički registri

Poredeći načine na koje se predstavlja varijacija u različitim savremenim pristupima njenom proučavanju, K. Lefevr izdvaja dve osnovne tendencije koje se javljaju (Lefebvre 1983):

- a) govornici imaju na raspolaganju nekoliko zasebnih varijeteta koje biraju u skladu sa govornom situacijom⁴²;
- b) govornici se, u skladu sa govornom situacijom, manje ili više obraćajući pažnju na svoj način izražavanja, udaljavaju od osnovnog načina govora (vernakulara) koji im je svojstven.

U *Dictionnaire de linguistique*, u kome su jezički nivoi definisani kao sociolingvistički registri istog jezika, kaže se da postoje najmanje dva jezička nivoa: „uzvišeni jezik” (fr. *langue soutenue*), koji teži ka tome da se što više približi negovanom govoru (fr. *parler cultivé*) svojstvenom intelektualnoj eliti, i „svakodnevni” ili „opšti” (fr. *langue courante ou commune*) koji se približava narodnom govoru (fr. *parler populaire*) (Dubois et al. 2002: 324). U ranije spomenutom izdanju gramatike *Le bon usage* iz 2007. godine, razlikuju se četiri jezička registra koji zavise od govorne situacije, a definisani su na sledeći način:

- „izrazito uzvišeni” ili „pomno birani registar” (fr. *le registre très soutenu ou recherché*) vezuje se za književni jezik (fr. *la langue littéraire*) i njime se nastoji postići izražajnost različita od uobičajene;
- „negovani ili uzvišeni registar” (fr. *le registre soigné ou soutenu*) je onaj registar koji je naročito zastupljen u pisanom jeziku (fr. *la langue écrite*), ali je primeren i u nastavi, propovedi, svečanom govoru;
- „familijarni registar” (fr. *le registre familier*) koristi se, pre svega, u govornom jeziku (fr. *la langue parlée*), u svakodnevnom neformalnom razgovoru čak i među najobrazovanijim ljudima, kao i u porodičnoj ili prijateljskoj prepisci;
- „izrazito familijarni registar” (fr. *le registre très familier*) odnosi se na jezik kojim se služe govornici iste starosne dobi, društvenog položaja i interesa (na primer, u školi, na univerzitetu, u kasarni) i podrazumeva, u izvesnoj meri, upotrebu vulgarnih reči i izraza u kojima se, između ostalih, spominju, kao što se to kaže u navedenoj gramatici, oni „delovi tela koje pristojnost nalaže da pokrivamo”, kao i njihove funkcije, ili se

⁴² F. Gade pravi šaljivo poređenje, te kaže da bi se, u tom slučaju, jezički nivo birao kao što se biraju čarape, u zavisnosti od toga koliko ih ima na raspolaganju u ladici (Gadet 1996a: 33).

koriste izrazi pomoću kojih se „čovjek svodi na nivo životinje” (Grevisse, Goosse 2007: 23–24).

U frankofonoj lingvističkoj literaturi, pored toga što, prilikom klasifikacije jezičkih varijeteta, ne postoji dosledno terminološko razlikovanje osnovnih termina (jezički nivo i registar), neusaglašena je i njihova tipologija. Obično se pravi razlika između tri ili četiri jezička nivoa/registra, a oni se različito imenuju i definišu. Pored naziva jezičkih nivoa/registara koje smo do sada spomenuli, ovde navodimo i druge nazive iz pokušaja F. Gade da klasifikuje one koji se najčešće sreću u lingvističkoj literaturi (Gadet 1996a: 24–25):

- 1) „razrađeni” (fr. *élaboré*), „doterivani” (fr. *châtié*), „uglašeni” (fr. *tenu*), „nadgledani” (fr. *contrôlé*);
- 2) „standardni” (fr. *standard*), „standardizovani” (fr. *standardisé*), „neutralizovani” (fr. *neutralisé*), „uobičajeni” (fr. *usuel*);
- 3) „preterano opušteni (nemarni)” (fr. *relâché*), „spontani” (fr. *spontané*), „obični” (fr. *ordinaire*);
- 4) „prost narodni” (fr. *vulgaire*).

Primer klasifikacije jezičkih nivoa u nastavi francuskog kao stranog jezika

Navešćemo jedan primer klasifikacije jezičkih nivoa objavljenog u *Guide pédagogique pour le professeur de français* (u okviru specijalnog broja časopisa za profesore francuskog kao stranog jezika *Le français dans le monde*) iz 1969. godine (Stourdzé, Collet-Hassan 1969). Reč je o opisu jezičkih nivoa kako ih, na sažet i pojednostavljen način, daje Kolet Sturdze (Colette Stourdzé) u saradnji sa Mej Kole-Asan (May Collet-Hassan), a odnosi se na više nivoe učenja, nakon usvojenog „osnovnog francuskog jezika” u sklopu AVGS metodologije.

U datoj klasifikaciji, osnovna podela izvedena je na „klasični jezik” (fr. *la langue classique*) koji je, u okviru tradicionalne metodologije, bio dominantan u nastavi francuskog kao stranog jezika (nastava zasnovana pretežno na tekstovima iz klasične francuske književnosti) i „savremeni jezik” (fr. *la langue contemporaine*), kojim se odlikuje savremena nastava francuskog kao stranog jezika (nastava zasnovana, između ostalog, na tekstovima iz savremene francuske književnosti, novinskim člancima, TV skečevima i drugom) (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 38).

Pojam savremeni jezik obuhvata veoma širok spektar jezičke upotrebe, te je potrebno detaljnije ga opisati, kako bi se izdvojio onaj deo konkretne jezičke stvarnosti koji treba da bude okosnica nastave francuskog kao stranog jezika. U okviru savremenog jezika, K. Sturdze i M. Kole-Asan razlikuju „narodni jezik” (fr. *la langue populaire*), zatim *le bon usage*⁴³ i, na posletku, „književni jezik” (fr. *la langue littéraire*). Pod pojmom „narodni jezik”, K. Sturdze i M. Kole-Asan, prilično uopšteno, podrazumevaju jezik kojim spontano govore oni izvorni govornici koji pretežno „nisu stekli srednjoškolsko obrazovanje”, te koji se služe tim jezikom kao sredstvom komunikacije bez poštovanja norme (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 39)⁴⁴. Ovom jeziku direktno je suprotstavljen „književni jezik” čiji je jezički izraz – čak i kada deluje da je spontan – zapravo plod piščevog truda da, oponašanjem nekih opšte prepoznatljivih govornih odlika, evocira društvenu sredinu u određenim prostornim i vremenskim okvirima. Nijedan od navedena dva nivoa savremenog jezika ne treba da bude zastupljen u nastavi francuskog kao stranog jezika, već to treba da bude onaj nivo koji se nalazi između njih, a to je *le bon usage* (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 39–40).

K. Sturdze i M. Kole-Asan nadalje objašnjavaju da nivo *le bon usage* nije homogena celina, već da se i on dodatno raslojava, i to na: „familijarni jezik” (fr. *la langue familière*), „svakodnevni jezik” (fr. *la langue courante*) i „negovani jezik” (fr. *la langue soutenue*) (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 40–42). Familijarni jezik odgovara spontanom jeziku koji se upotrebljava u razgovoru sa porodicom ili prijateljima. On crpi uticaje iz narodnog jezika na koji se oslanja. Zapravo, familijarni jezik se i definiše kao narodni jezik koji je *filtriran* zahvaljujući navikama stečenim tokom obrazovanja (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 40). Naspram familijarnog jezika stoji negovani jezik koji crpi uticaje iz književnog jezika, a koji se upotrebljava, na primer, u svečanim govorima i na predavanjima, u pisanju članaka i disertacija (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 41). Osnovna razlika između familijarnog i negovanog jezika vidi se u spontanosti izraza koja je u velikoj meri prisutna u familijarnom jeziku pod uticajem narodnog jezika, dok je u

⁴³ Termin *le bon usage* (doslovno „pravilna upotreba”) ostavićemo u izvornom obliku budući da nismo našli odgovarajući izraz koji bi dosledno iskazivao njegovo značenje na srpskom jeziku.

⁴⁴ Ovakvo negativno kvalifikovanje „narodnog jezika”, koji se svrstava na dno skale jezičke upotrebe, kritikuju Pjer Korben (Pierre Corbin, ‘Niveaux de langue’ : pèlerinage chez un archétype, *Palimpsestes*, 10, 1980, pp. 325–353) (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986: 20) i Albert Valdman (Albert Valdman) (Valdman 1982).

negovanom jeziku zamenjuje iznalaženje složenijih oblika izražavanja pod izrazitim uticajem književnog jezika.

Neprimeren jezički nivo u određenoj govornoj situaciji može doprijeti tome da zvučimo pretenciozno ili prosto, ironično i suviše ugađeno ili vulgarno i nepristojno, pa je samim tim ometena i komunikacija, te se ovoj problematici mora posvetiti posebna pažnja u nastavi stranih jezika. Naročito je važno uočiti najizrazitije razlike između sledećih jezičkih nivoa: savremeni/klasični jezik, narodni/književni jezik, familijarni/negovani jezik. U nastavi francuskog kao stranog jezika treba da bude zastupljen svakodnevni jezik, i treba izbegavati onaj jezik koji bi bio izrazito familijaran ili izrazito negovan (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 44). U okviru svakodnevnog jezika, treba razlikovati „govorni jezik” (fr. *la langue courante parlée*), koji je pod uticajem familijarnog jezika (i posredno, narodnog jezika), i „pisani jezik”, (fr. *la langue courante écrite*), koji je pod uticajem negovanog jezika (i posredno, književnog jezika) (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 42–43). Ova dva vida ispoljavanja svakodnevnog jezika nisu uvek međusobno zamenljivi. Naime, gramatičke greške koje su u svakodnevnom govornom jeziku toliko uobičajene da ostaju neprimećene (na primer, izostavljanje prvog dela dvočlane negacije *ne... pas*, kao u: *J’crois pas*), u svakodnevnom pisanom jeziku predstavljaju grešku „koja odmah upada u oči” (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 42).

K. Sturdze i M. Kole-Asan u zaključku naglašavaju da, ukoliko se u nastavu francuskog kao stranog jezika uvode književni tekstovi, oni moraju biti u službi svakodnevnog, a ne negovanog jezika, te moraju biti upotrebljeni samo kao potpora usvajanju jezika kao sredstva komunikacije (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 44). S druge strane, na odlike familijarnog jezika može biti sporadično ukazano na nivou usmenog i pismenog razumevanja (na primer, prilikom gledanja filmova ili čitanja književnih tekstova koji podražavaju taj jezik), ali on ne treba da čini deo sistematičnog učenja sve dok standardni francuski jezik (na naprednom nivou učenja, na primer, na univerzitetskom nivou) ne bude usvojen u velikoj meri (Stourdzé, Collet-Hassan 1969: 44).

Kritika jezičkih nivoa

„Jezički nivoi” su obično neusaglašeni, često neprecizno definisani, a zasnovani su na različitim kriterijumima: od društveno određenih (npr. „narodni”) do onih u kojima se manje ili više obraća pažnja na način izra-

žavanja (npr. „pomno birani”, „nadgledani”, „nemarni”, „spontani”), preko onih koji su zasnovani na idealizovanoj jezičkoj normi (npr. „standardni”)⁴⁵.

Nedostatak metodološke koherentnosti u kriterijumima podele jezičkih nivoa doprinosi stvaranju predrasuda prema kojima, na primer, „narodni jezik” ne poznaje situaciono raslojavanje jezika. Prema tumačenju F. Gade, ne postoji govornik koji bi se izražavao samo u okviru jednog jezičkog nivoa, te protivno usvojenom pogrešnom stavu prema kome samo obrazovani društveni slojevi variraju svoj jezički izraz u zavisnosti od govorne situacije, svi govornici imaju nekoliko stilova izražavanja koje usklađuju sa govornom situacijom u kojoj se nalaze, sagovornikom kojem se obraćaju, temi o kojoj govore i slično (Gadet 1997a: 5).

Nadalje, govorni jezik se obično suprotstavlja pisanom jeziku i na taj način tumači. Dok se govorni jezik oslanja na narodni jezik, pisani jezik se oslanja na književni jezik. Postoji uvreženo mišljenje, s kojim se mnogi ne slažu (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986: 87), da je „francuski narodni jezik” (fr. *français populaire*) udaljen od „francuskog negovanog jezika” (fr. *français cultivé*) „koliko i priroda od umetnosti” (Guiraud 1969a: 11). Govorni jezik poistovećuje se sa „neformalnim”, „spontanom” ili „familiarim”, a pisani jezik vezuje se za „negovani jezik”. Samim tim, za razliku od „pravilnog” pisanog jezika (fr. *français écrit « correct »*), govorni jezik se često opisuje kao „pogrešan” (fr. *français parlé « fautif »*) (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986: 21).

Ovako predstavljena jezička varijacija mogla bi navesti na zaključak da se jezički nivoi uvek međusobno isključuju, te da odabrani jezički nivo nameće jednoličnost izražavanja u okvirima koji su unapred zadati (upotreba odlike x navedenog nivoa nameće upotrebu odlike y, itd.). Međutim, iako se, s jedne strane, „jezički nivo” na vrhu i dnu lestvice u primerenom govoru obično ne kombinuju (na primer, ono što se naziva „pomno biranim” i „prostim narodnim” jezičkim nivoom), moguće su, s druge strane, u izvesnoj meri, kombinacije jezičkih nivoa koji se graniče jedni sa drugima, a da, pri tom, njihova upotreba ne odaje utisak stilske neusklađenosti. Zapravo, upravo primeren način izražavanja u konkretnim govornim situacijama, koji može podrazumevati vešto kombinovanje jezičkih sredstava koji pripadaju istim ili graničnim jezičkim nivoima, čini razliku među govornicima različitog nivoa obrazovanja. U tom su smislu, prema navođenju F. Gade, Mari-Anjes Ovinj (Marie-Agnès Auvigne) i Mišel Monte (Michèle

⁴⁵ Standardni jezik se definiše i kao društveno određen govorni varijetet (podjednako kao i narodni jezik) (Riegel et al. 2004: 10).

Monté), proučavajući narodni govor⁴⁶, došle su do zaključka da njegovu glavnu osobinu ne čini isključiva zastupljenost određenih odlika i odsustvo nekih drugih, nego opšta nestabilnost u kombinovanju konstrukcija koje idu od standardnih do nestandardnih (Gadet 1996a: 28).

Pogrešno je isuviše pojednostavljeno shvatiti podelu na jezičke nivoe, kao jasno razgraničene, homogene, statičke kategorije, pomoću kojih se isti semantički sadržaj može identično iskazati na više načina u zavisnosti od govorne situacije. Ne treba zaboraviti da i sama forma nosi određeno značenje i ekspresivnost: „svaki put kada postoje različiti načini da se iskaže isto značenje, sigurno se krije određen smisao iza te varijacije, i svaki put kada neku društvenu grupu odlikuje neka data varijanta, onda ta varijanta ima sociolingvistički značaj” (Calvet 1999: 89).

Pod uticajem pristupa opisivanja jezičkih nivoa u jednojezičnim francuskim rečnicima, u nastavi francuskog kao stranog jezika bila je, uglavnom, isključivo zastupljena leksika u različitim jezičkim nivoima, a bile su zanemarene razlike u gramatičkoj i fonetskoj strukturi. Takva ograničenost bi značila da postoji izvesna leksička autonomija u svakom jezičkom nivou, dok se gramatička i fonetska struktura ne menjaju, što, naravno, ne može biti tačno. Tako, prilikom opisa jezičke varijacije, razlike koje proističu iz ostalih struktura jezičkog sistema, naročito fonetsko-fonološke, ne smeju biti zanemarene (Gadet 2001: 64).

F. Gade kritikuje pojam jezičkog nivoa, te pozivajući se na način kako ga je opisala Deniz Fransoa (Denise François) 1976. godine, nazivajući ga „linearnim, lestvičnim, statičnim i okamenjenim” (fr. *une notion linéaire, scalaire, statique et figée*)⁴⁷, ona upotpunjuje ovaj opis dodajući i da je „homogenizujući, dihotomičan, nefleksibilan, monolitan, jednoličan, preterano uprošćen” (fr. *une notion homogénéisante, dichotomique, rigide, monolithique, monotone, simpliste*) (Gadet 1996a: 35).

Jedan od osnovnih razloga ovako oštre kritike jezičkih nivoa leži, takođe, i u činjenici što je na taj način zapostavljen onaj domen varijacije koji F. Gade naziva „inherentnom ili samosvojnom varijacijom” (fr. *variation inhérente ou intrinsèque*). Naime, isti govornik, u toku govornog događaja čije jezičke i nejezičke okolnosti ostaju nepromenjene, u razgovoru sa sagovornicima čiji se status ne menja, može pokazati varijaciju u svom govor-

⁴⁶ Auvigne, M.-A. & Monté, M. (1982). Recherches sur la syntaxe en milieu sous-prolétaire. *Langage et société*. 19 : 23–63. (Gadet 1996a: 28).

⁴⁷ François, D. (1976). Sur la variété des usages linguistiques chez les adultes. Relations entre langage et classes sociales. *La Pensée*. 190 : 63–73. (Gadet 1996a: 35).

nom izražavanju. F. Gade navodi primer inherentne varijacije u uzastupno ponovljenom javnom pozivu na železničkoj stanici (Gadet 1997a: 6):

*le chef de gare pour le centre de surveillance / je répète /
le chef de gare pour le cent(re) de surveillance*⁴⁸.

Ovakvu vrstu varijacije nije moguće objasniti posredstvom nejezičkih faktora⁴⁹. F. Gade insistira na heterogenom, nepredvidivom, dinamičnom karakteru jezika, pre nego na homogenom, predvidivom i monotonom, oličenom u ukalupljenim jezičkim nivoima.

Dijasistem

Za opis varijacije u francuskom jeziku ponekad se, pored razlikovanja pisanog i govornog jezika, jezičkih nivoa, registara i stilova, upotrebljava i terminologija koju je pedesetih godina uveo romanista norveškog porekla Leif Flidal (Leif Flydal), a koju je razradio i popularizovao romanista rumunskog porekla Euđen Košeriju (Eugen Coșeriu) (Guiraud 1969a: 9; Blanche-Benveniste 1997: 51; Gadet 1996b: 77). Diferencijacija jezičke varijacije zasniva se na „dijasistemu” (fr. *diasystème*) koji objedinjuje, u zavisnosti od nejezičkih kriterijuma klasifikacije, sledeće nivoe varijacije:

- a) „dijatopsku varijaciju” (fr. *variation diatopique*) ili teritorijalno raslojavanje jezika,
- b) „dijastratsku varijaciju” (fr. *variation diastratique*) ili socijalno raslojavanje jezika,
- c) „dijafaznu varijaciju” (fr. *variation diaphasique*) ili situaciono raslojavanje jezika⁵⁰,

⁴⁸ F. Gade navodi, takođe, sličan primer izgovora „jednog bivšeg advokata, člana Državnog saveta, izvršnog govornika” (nije dato njegovo ime) koji je gostovao u književnoj TV emisiji *Apostrophes* (ne kaže se kada) u kojoj je govorio o svojim ranijim književnim radovima (književna TV emisija *Apostrophes* emitovana je na *Antenne 2* od 1975. do 1990. godine). On u toku svog govora, u razmaku od svega nekoliko sekundi, suglasničku grupu okluziv + likvida, u poziciji ispred samoglasnika, različito izgovara (*quatre ou cinq* [ka-tru-sê:k] / *quat'ou cinq* [ka-tu-sê:k]) (Gadet 1996a: 31).

⁴⁹ Međutim, u navedenom primeru koji daje F. Gade, čini nam se da je razlog varijacije upravo taj što se dva puta ponavlja identična informacija, te je stoga prvi put izgovorena sa većom pažnjom nego drugi put.

⁵⁰ U serbokroatistici retko se javljaju termini „dijatopska”, „dijastratska”, „dijafazna” varijacija. Spominje ih Branko Tošović u svom radu „Tipovi globalne diferencijacije jezika” (Tošović 2004: 63, 64, 66).

d) „dijahronijsku varijaciju” (fr. *variation diachronique*) ili vremensko raslojavanje jezika.

Domeni varijacije menjaju svoj značaj kroz istoriju, te tako u Francuskoj, nakon perioda u kojem je preovladavala dijatopska varijacija u XIX veku, zatim dijastratska varijacija tokom perioda urbanizacije i industrijalizacije, danas preovladava dijafazna varijacija (Gadet 2001: 65). Usled političke centralizacije i uniformizacije, migracije stanovništva iz sela u gradove i bolje infrastrukturne povezanosti, razvoja srednje klase, širenja obrazovanja, snažnog uticaja sredstava javnog informisanja, umanjuju se razlike proizašle iz teritorijalnog i socijalnog raslojavanja jezika, a značajno mesto zauzima situaciono ili stilsko raslojavanje jezika.

O preovladavanju situacionog raslojavanja u savremenom francuskom jeziku govorio je još Pjer Giro (Pierre Guiraud). On je isticao da razlika između „buržoaskog govora” (fr. *parlure bourgeoise*) i „narodnog govora” (fr. *parlure vulgaire*)⁵¹ gubi svoje socijalno značenje (zahvaljujući širenju kulture i obrazovanja, kao i delovanju sredstava javnog informisanja), te da se podela govora ne temelji toliko na klasnoj pripadnosti govornika koliko na govornoj situaciji i funkciji poruke: „opušteni (nemarni) govor” (fr. *langage relâché*) i „negovani govor” (fr. *langage soutenu*) (Guiraud 1969b: 23).

Ovakva tendencija, međutim, nije prisutna u svim jezicima, te bi se, po tom pitanju, francuski jezik razlikovao od, na primer, engleskog i italijanskog jezika. U britanskom engleskom jeziku ostaje snažna dijastratska varijacija, dok su u italijanskom jeziku dijastratska i dijafazna varijacija neraskidivo vezane za dijatopsku varijaciju (Gadet 2001: 65).

Prema tumačenju Milorada Radovanovića, srpskohrvatska deskriptivna i normativna stručna literatura ukazuje na teritorijalno raslojavanje (sa većim akcentom na ruralne dijalekte nego na varijante standardnog jezika) i na individualno raslojavanje jezika („svodeći ga na pokazivanje individualnih jezičkih osobenosti kod prestižnih pisaca”), ali ne posvećuje dovoljno pažnje ili čak u potpunosti zanemaruje funkcionalno raslojavanje jezika i postojanje funkcionalnih stilova ili registara (u okviru kojih se razlikuje disciplinarno (profesionalno), situaciono i tematsko raslojavanje jezika), kao i socijalno raslojavanje jezika (na osnovu koga se obrazuju različiti sociolekti) (Radovanović 2002: 166).

⁵¹ Termini „buržoaski govor” (fr. *parlure bourgeoise*) i „narodni govor” (fr. *parlure vulgaire*) preuzeti su iz: Jacques Damourette, Édouard Pichon, *Des mots à la pensée, Essai de grammaire de la langue française* (1911–1940) (Guiraud 1969b: 23).

Razgovorni jezik

Budući da će nas, kako smo na početku naveli, u opisu jezičke varijacije najviše zanimati „francuski razgovorni jezik” (fr. *le français familier*), potrebno je da kažemo da se pod tom odrednicom podrazumeva svakodnevni govor, jezički registar koji označava neformalnu komunikaciju i izvesnu prisnost među učesnicima u komunikaciji, te koji isključuje ceremonijalnost i upotrebu „negovanog francuskog jezika” (fr. *le français soutenu ou académique*) (Dubois et al. 2002: 195), a koji neretko odstupa i od francuskog standardnog jezika (fr. *le français standard*).

Opšte odlike razgovornog jezika svojstvene su svim jezicima, a to su, između ostalog, s jedne strane, invarijantnost osnovnih elemenata jezika i, sa druge strane, velika varijabilnost koja je „uslovljena brojem učesnika u razgovoru, trajanjem razgovora, uticajem spoljašnjih, situacionih faktora, tipologijom govornika i [njihovim odnosom] prema komunikativnom aktu, tematikom, psihološko-socijalnom usmerenošću” (Savić, Polovina 1989: 2–3).

Branko Tošović govori o razgovornom ili kolokvijalnom⁵² stilu koji spada u poseban funkcionalni stil, a izdvaja se po tome što je neformalan⁵³, neusiljen, spontan, tematski neograničen, direktan ili indirektan, odnosno, sa ili bez neposredne vremenske, prostorne, optičke i akustičke veze među učesnicima u govornom događaju (Tošović 2002: 381–405). Govorni događaj se prilagođava govornoj situaciji, te se menja u zavisnosti od uslova u kojima se odvija: gde (npr. na poslu, na pijaci, u restoranu, kod kuće, itd.), kada (npr. ujutro ili uveče), kako (npr. razgovor s jednom ili više osoba), s kim (npr. sa roditeljima, prijateljima, verenikom, decom ili suprugom, itd.) i zašto (npr. ćaskanje, poveravanje, molba, svađa, itd.). Komunikacija može da teče u jednom pravcu, ako je u pitanju monolog, ili u oba pravca, tako da učesnici govornog događaja naizmenično šalju i primaju poruke. Dakle, u interakcijskom kontaktu mogu da učestvuju dva ili više lica, a sâm govorni događaj zavisi od njihovog kulturno-obrazovnog nivoa, intelektualnih mogućnosti, starosne dobi, pola, društvenog položaja, trenutnog psiho-fizičkog stanja, ali i njihove govorne uloge, povoda i cilja uspostavljene komunikacije, te uslova nejezičkog konteksta govorne situacije. U razgovornom funkcionalnom stilu često su zastupljene standardne i nestandardne govorne

⁵² Od lat. imenice *colloquium*, - i, n. – razgovor.

⁵³ „Nezvaničnost suštinski predodređuje ovaj stil. Čim govorna realizacija dobije oficijelan karakter, ona gubi karakter RFS-a [razgovornog funkcionalnog stila]” (Tošović 2002: 384).

varijante, među njima, naročito, dijalektizmi ili sociolekti u vidu žargona. Razgovorni stil je, često, unapred samo nedovoljno osmišljen ili potpuno neisplaniran, upravo stoga što na njegovu realizaciju i njegov tok utiču brojni faktori, verbalni i neverbalni, koji ne mogu nikada biti u potpunosti predvidivi, kao što to ne može biti ni stepen interakcije među sagovornicima. Između ostalog, njega odlikuju i sledeće osobine: nedorečenost (misao se ponekad ne dovodi do kraja), eliptičnost (svesno ili nesvesno se izostavljaju elementi i segmenti iskaza), kondenzacija (zgusnutost), ali i opširnost, pleonazmi, ponavljanje, upotreba poštapalica, itd. (Tošović 2002: 381–405).

Zanimljivo je da se razgovorni funkcionalni stil odlikuje, s jedne strane, ekonomičnošću izraza, a sa druge strane, redundancom, u zavisnosti od govorne situacije i toka govornog događaja, kao i od govorne strategije kojom učesnici u komunikaciji procenjuju pravilan odabir govornog varijeteta u datim okolnostima. Redundanca je zaliha informacija „koja olakšava percepciju govornih signala i ‘dešifrovanje’ verbalnih poruka” (Bugarski 2003: 118). Naime, budući da se sporazumevanje obično ne vrši u idealnim uslovima, već uz prisustvo buke u komunikacijskom kanalu (različiti šumovi, glasovi, umor, nedovoljno poznavanje teme razgovora i slični faktori koji otežavaju proces komunikacije), redundanca nam pomaže u tome da poruka bude pravilno protumačena, da sami popunimo praznine nastale u prenosu informacije („neizgovorene, nedovoljno jasne ili prečute glasove ili riječi, nedorečene rečenice i slično”) (Barić et al. 1979: 2).

Jasno je da se sve navedene odlike razgovornog funkcionalnog stila odražavaju i na njegove sistemske karakteristike, među njima i na fonetske odlike, kao što ćemo to kasnije imati prilike da vidimo na primeru fonovarijacija u francuskom razgovornom jeziku.

Mesto jezičke varijacije u nastavi francuskog kao stranog jezika: komunikativni pristup

Šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka javljaju se zahtevi za osavremenjivanjem i proširenjem leksičkog fonda „osnovnog francuskog jezika”, ali i za organizovanjem nastave francuskog kao stranog jezika u skladu sa realnim potrebama i ciljevima učenja koji nisu jednaki za sve. Prema rečima A. Boajea i M. Rivere, autori projekta „osnovnog francuskog jezika” želeli su da izdvoje nemarkiranu jezičku građu u pogledu društveno-kulturološke varijacije kako bi ona poslužila za izradu udžbeničkog

materijala. Prilikom njene stroge pedagoške primene, podređene progresiji, apstrahovana jezička građa utkana je u sterilne dijaloge koji su izgubili svežinu žive reči, te se otuda javlja sve veća težnja ka upotrebi autentičnih izvora ili makar onih u kojima bi uspješnija adaptacija vernije dočaravala raznovrsnost govornih situacija (Boyer, Rivera 1979: 39). Na početku ne treba obeshrabriti učenje isuviše naglim izlaganjem autentičnoj jezičkoj varijaciji, ali nije poželjna ni suviše duga upotreba veštačkih dijaloga skovanih po uzoru na „osnovni francuski jezik” (Boyer, Rivera 1979: 50–51). Takva vrsta veštačkih dijaloga ne pruža pravi uvid u realne oblike komunikacije sa kojima će se učenici vrlo verovatno suočiti po izlasku iz učionice, u dodiru sa izvornim govornicima. Naime, iako se svi u velikoj meri služe „osnovnim francuskim jezikom”, niko ne govori na „osnovnom francuskom jeziku” (Galisson 1980: 24).

Za razliku od AVGS metodologije koja je bila usmerena isključivo ka usvajanju jezičkog sistema, odnosno ka sticanju jezičke kompetencije (fr. *la compétence linguistique*), komunikativni pristup (fr. *l'approche communicative*), pod uticajem sociolingvistike, ne razdvaja jezičke od vanjezičkih aspekata komunikacije, odnosno teži ka sticanju sveobuhvatnije, komunikativne kompetencije (fr. *la compétence communicative, la compétence de communication*) (Galisson 1980: 13–16) u kojoj, između ostalog, jezička varijacija, pa samim tim i situaciono distinktivna upotreba jezičkih varijeteta, zauzima značajno mesto. Dok je strukturalistički pristup težio ka usvajanju opšteprimenljivih, stilski nemarkiranih modela rečenica, sa prodorom teorije govornih činova i komunikativnog pristupa u učenju stranih jezika, u prvi plan dolazi jezička varijacija gde „ista ilokuciona vrednost poprima različita obličja u zavisnosti od konkretnih uslova realizacije govornog čina” (Boyer et al. 1990: 46).

Pojam komunikativne kompetencije prvi je upotrebio Del Hajms (Dell Hymes)⁵⁴, antropološki lingvista američkog porekla, u nastojanju da objasni kako uspešnu komunikaciju čine objedinjena lingvistička i sociolingvistička znanja, odnosno znanja gramatičkih pravila i pravila primerene upotrebe jezičkih oblika u skladu sa govornom situacijom (Bérard 1991: 17–18, Germain 1993: 23–24). Pod uticajem njegovih radova, pojam komunikativne kompetencije ubrzo je usvojen i u didaktici nastave stranih jezika, a postoji nekoliko tumačenja ovog termina (definicije se razlikuju u broju i vrsti komponenata iz kojih se komunikativna kompetencija sastoji,

⁵⁴ Hymes D. H. (1972). On communicative competence. In: J. B. Pride & J. Holmes (eds.). *Sociolinguistics*. London: Penguin. 269–293. (Bérard 1991: 17).

obično se kaže da ih ima od tri do pet, Boyer et al. 1990: 48). Ovde ćemo izdvojiti dva tumačenja termina komunikativne kompetencije – tumačenje Sofi Moaran (Sophie Moirand) i tumačenje Anrija Boajea (Henri Boyer), Mišele Bicbak Rivere (Michèle Butzbach-Rivera) i Mišele Pandan (Michèle Pandanx).

Prema tumačenju S. Moaran, komunikativna kompetencija obuhvata sledeće komponente (Moirand 1982: 20):

- lingvističku komponentu (fr. *une composante linguistique*), odnosno poznavanje (fr. *la connaissance*) i usvajanje (fr. *l'appropriation*) fonetskih, leksičkih, gramatičkih i tekstualnih modela jezičkog sistema;
- diskurzivnu komponentu (fr. *une composante discursive*), odnosno poznavanje i usvajanje različitih tipova diskursa i njihove organizacije u zavisnosti od parametara komunikativne situacije u kojoj se koriste i tumače;
- referencijalnu komponentu (fr. *une composante référentielle*), odnosno iskustvena i opšta znanja o svetu u kome živimo;
- sociokulturološku komponentu (fr. *une composante socioculturelle*), odnosno poznavanje i usvajanje društvenih pravila i normi interakcije između pojedinaca i institucija, poznavanje istorije kulture i društvenih odnosa.

Prema tumačenju A. Boajea i njegovih saradnika, koautora knjige *Nouvelle introduction à la didactique du français langue étrangère*, uticajnog dela iz oblasti didaktike nastave francuskog kao stranog jezika sa početka devedesetih godina XX veka, komunikativna kompetencija se sastoji iz sledećih pet vrsta veština, odnosno komponenti ili mikrokompetencija (Boyer et al. 1990: 48–51, Točanac-Milivojev 1997: 53–54):

- semiotička (semiološka) ili semiolingvistička komponenta/kompetencija (fr. *une composante/compétence sémiotique ou sémiolinguistique*) koja obuhvata znanja (fr. *des savoirs*), umeća (fr. *des savoir-faire*), kao i predstave (fr. *des représentations*) o funkcionisanju jezičkog sistema i drugih znakovnih sistema na koje se jezički sistem oslanja (gestovi i mimika u govornom jeziku, grafija i interpunkcija u pisanom jeziku);
- referencijalna komponenta/kompetencija (fr. *une composante/compétence référentielle*) koja obuhvata znanja, umeća, kao i predstave o govornom području datog jezika i njegovim civilizacijskim odlikama (teritorija, klima, geologija, zoologija, demografija, društvena organizacija i dr.);
- diskurzivno-tekstualna komponenta/kompetencija (fr. *une composante/compétence discursive-textuelle*) koja obuhvata znanja, umeća, kao i

- predstave o različitim tekstualnim funkcijama i o strukturisanju diskursa (međurečenična kohezija, koherencija teksta argumentativnog, narativnog i drugog tipa);
- sociopragmatička komponenta/kompetencija (fr. *une composante/compétence sociopragmatique*) koja obuhvata znanja, umeća, kao i predstave o upotrebi jezičkih sredstava u konkretnom kontekstu u skladu sa različitim normama i obrascima društveno prihvatljivog jezičkog ponašanja određene govorne zajednice;
 - etno-sociokulturološka komponenta/kompetencija (fr. *une composante/compétence ethno-socioculturelle*) koja obuhvata poznavanje kolektivnih mišljenja i predstava o raznim identitetima (društvenim, etničkim, verskim, političkim i drugim) utisnutim u savremeni trenutak, često poniklim iz istorijske i kulturne baštine koji čine deo implicitnog znanja izvornih govornika neophodnog za razumevanje određenih sadržaja (na primer, humora).

Iz navedenih primera primećujemo da su nezaobilazne komponente komunikativne kompetencije, između ostalog, sociolingvističke, sociopragmatičke i diskurzivne prirode.

U komunikativnom pristupu, osnovna jezička forma je govorni čin (fr. *acte de parole*), odnosno „komunikativna aktivnost (lokucioni čin), koja se definiše na osnovu govornikovih namera prilikom govora (ilokucione moći njegovih iskaza) i dejstva koje on ima na svog slušaoca (perlokucionog efekta njegovih iskaza)” (Kristal 1988: 84), te koja se tumači isključivo u zavisnosti od konteksta, odnosno skupa svih vanjezičkih odlika date govorne situacije (Bérard 1991: 23, Cuq et al. 2003: 13, 54). Budući da se, u komunikativnom pristupu, jezik shvata prevashodno kao sredstvo komunikacije, uzima se u obzir („makar na nivou razumevanja”) celokupan govorni repertoar, odnosno svi jezički nivoi i registri (Galisson 1980: 24). Za razliku od AVGS metodologije koja je – zanemarujući jezičko raslojavanje – nudila jedinstven model jezičke norme „osnovnog francuskog jezika”, u komunikativnom pristupu, naročito posredstvom autentičnih dokumenata, jezičko raslojavanje dolazi do punog izražaja, te jezički model nužno postaje složen, slojevit, dinamičan, fleksibilan. Taj odnos prema jezičkoj normi sasvim je očigledan u referentnom delu koje je obeležilo komunikativni pristup u nastavi francuskog kao stranog jezika: *Un niveau-seuil* iz 1976. godine čiji su autori eminentni didaktičari toga vremena, između ostalog: Danijel Kost (Daniel Coste), Žanin Kurtijon (Janine Courtillon), Edi Rule (Eddy Roulet)

i drugi⁵⁵. U centralnom poglavlju dela *Un niveau-seuil*, posvećenom govornim činovima, dolazi do izražaja sociolingvistička i pragmatička orijentacija autora budući da se uz svaki govorni čin ne navodi samo jedan kanonski model iskaza, nego čitav repertoar mogućih iskaza. Jasno je da taj spisak, iako iscrpan, ne može biti konačan, niti uvek u potpunosti dosledan (sami autori ukazuju na proizvoljnost odabira iskaza) (Boyer et al. 1990: 65–66).

Spomenimo najzad i da pojedini didaktičari kritikuju komunikativni pristup upravo zbog prenatlažene usredsređenosti na prenošenje poruke i na upotrebu jezika koja je, po njihovom tumačenju, dovela do toga da budu zanemareni „čisto lingvistički aspekti pristupa” (fonetski, leksički, gramatički, pragmatički) (Germain 1993: 94–98, Cuq et al. 2003: 24).

Mesto jezičke varijacije u nastavi francuskog kao stranog jezika: akciona perspektiva i preporuke ZEROJ-a

Od početka XXI veka, nastava stranih jezika obeležena je akcionim pristupom ili akcionom perspektivom (fr. *l'approche actionnelle*, *la perspective actionnelle*) čiji su osnovni principi zastupljeni u referentnom delu Saveta Evrope: *Zajednički evropski referentni okvir za žive jezike: učenje, nastava, ocenjivanje* (ZEROJ) iz 2001. godine⁵⁶ i u njegovom dopunskom

⁵⁵ Coste, D., Courtyllon, J., Ferenczi, V., Martins-Baltar, M., Papo, E. & Roulet, E. (1976). *Système d'apprentissage des langues vivantes par les adultes. Un niveau-seuil*. Strasbourg : Conseil de l'Europe. (Boyer et al. 1990: 65). Ovo delo nastalo je po uzoru na Van Ekovo (J. A. van Ek) delo *The Threshold level* koje je, pod okriljem Saveta Evrope, objavljeno 1975. godine i u kome je opisan osnovni nivo za učenje engleskog jezika, ali se od njega razlikuje po tome što je namenjeno ranovrsnijoj publici, prioritet daje govornim činovima, a sadrži i pojmovnu, odnosno značenjsku ili funkcionalnu gramatiku (Točanac-Milivojević 1997: 69). Oba dela proizašla su iz šireg projekta Saveta Evrope nastalog u težnji da se olakša mobilnost evropskog stanovništva unutar evropskog kontinenta, ali i da se formira zajednički evropski sistem učenja stranih jezika za odrasle, kao i da se promoviše komunikativni pristup u nastavi stranih jezika kroz posebne programe učenja (Bertocchini, Costanzo 2008: 76).

⁵⁶ Conseil de l'Europe (2000). *Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer* (CECR). Strasbourg : Unité des Politiques Linguistiques. <https://rm.coe.int/16802fc3a8> (Pristupljeno 28. avgusta 2021. godine). U *Dictionnaire pratique de didactique du FLE* kaže se da je objavljivanje ZEROJ-a „prošlo gotovo nezapaženo”, ali da je ovo delo ubrzo postalo „nezaobilazno sredstvo” u nastavi stranih jezika (Robert 2008: 26).

izdanju sa novim deskriptorima iz 2018. godine⁵⁷. Akciona perspektiva zadržava sve koncepte komunikativnog pristupa, ali „učenika” (fr. *un apprenant*) posmatra kao „društvenog aktera” (fr. *un acteur social*) i uvodi pojam „zadatka” (fr. *une tâche*) u šire shvaćenom društvenom kontekstu (privatnom, javnom, obrazovnom, profesionalnom) za čije izvršenje učenik treba da aktivira sve svoje kompetencije i resurse (strateške, kognitivne, verbalne i neverbalne) (Tagliante 2005: 36). Pod pojmom zadatak (fr. *une tâche*) podrazumena se „bilo koje smisljeno delovanje koje pojedinac proceni neophodnim za ostvarenje rezultata u zavisnosti od zadatka koji treba da bude rešen, obaveze koja treba da bude ispunjena ili cilja koji treba da bude postignut” (Conseil de l’Europe 2001: 16). Prema tome, zadaci u tom smislu mogu biti vrlo raznovrsni i ne moraju nužno biti jezičkog tipa (to može biti: „pomeranje ormara, pisanje knjige, postizanje određenih zahteva u pregovorima oko ugovora, igranje partije karata, poručivanje jela iz restorana, prevođenje teksta sa stranog jezika ili timsko pisanje učeničkog dnevnika”) (Conseil de l’Europe 2001: 16). Prema tumačenju Kristijana Pirena (Christian Puren), za razliku od komunikativnog pristupa gde se, u nastavi stranih jezika, kao osnovni cilj društvene upotrebe jezika, postavljalo „ostvarenje komunikacije sa nekim” (fr. *parler avec*) posredstvom simulacija društvenih situacija i igre uloga, kao i „podsticanje na delovanje” (fr. *agir sur*) posredstvom govornih činova, u akcionoj perspektivi se više teži ka „zajedničkom delovanju” (fr. *agir avec*) kroz izradu zadataka kolektivnog tipa (aktivnosti po uzoru na pedagogiju projekta) (Puren 2006: 39).

U nastavku ćemo se najviše baviti definisanjem govorne varijacije u ZEROJ-u. Međutim, pre svega, potrebno je reći kako je, u navedenom delu, definisana „komunikativna jezička kompetencija” (fr. *la compétence à communiquer langagièrement, la compétence communicative langagière*). Ona se sastoji iz tri komponente, pri čemu svaka od njih podrazumeva skup određenih „znanja” (fr. *des savoirs*), „veština” (fr. *des habiletés*) i „umeća” (fr. *des savoir-faire*) (Conseil de l’Europe 2001: 17–18). To su:

- „jezička komponenta” ili „jezička kompetencija” (fr. *une composante linguistique, une compétence linguistique*) obuhvata „znanja i umeća koja se odnose na leksiku, fonetiku, sintaksu i ostale oblasti jezičkog sistema posmatrane nezavisno od sociolingvističke vredno-

⁵⁷ Conseil de l’Europe. (2018). *Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer. Volume complémentaire avec de nouveaux descripteurs*. Strasbourg : Programme des Politiques Linguistiques, Division des Politiques éducatives, Service de l’Éducation. <https://rm.coe.int/cecr-volume-complementaire-avec-de-nouveaux-descripteurs/16807875d5> (Pristupljeno 28. avgusta 2021. godine).

sti njihovih varijacija i od pragmatičkih funkcija njihovih realizacija”;

- „sociolingvistička komponenta” ili „sociolingvistička kompetencija” (fr. *une composante sociolinguistique, une compétence sociolinguistique*) upućuje na „sociokulturološke parametre upotrebe jezika”, i
- „pragmatička komponenta” ili „pragmatička kompetencija” (fr. *une composante pragmatique, une compétence linguistique*) odnosi se na „funkcionalnu upotrebu jezičkih resursa (realizacije jezičkih funkcija, govornih činova) oslanjajući se na scenarija ili skripte interaktivne komunikacije”, a podrazumeva i „vladanje diskursom, njegovom kohezijom i koherencijom, razlikovanje tekstualnih tipova i žanrova, efekata ironije, parodije”.

Svaka od navedenih komponenti komunikativne jezičke kompetencije detaljno je objašnjena u posebnom poglavlju ZEROJ-a (Chapitre 5, « Les compétences de l'utilisateur/apprenant » : 5.2 « Compétences communicatives langagières », Conseil de l'Europe 2001: 86–101), a mi ćemo ovde ukratko opisati kako su predstavljeni sociolingvistička kompetencija (5.2.2 « Compétence sociolinguistique », Conseil de l'Europe 2001: 93–96) i pojedini aspekti pragmatičke kompetencije (5.2.3 « Compétence pragmatique », Conseil de l'Europe 2001: 96–101).

Sociolingvistička kompetencija podrazumeva „znanja i veštine koje su neophodne za društvenu dimenziju upotrebe jezika” (Conseil de l'Europe 2001: 93), a tu se u prvom redu misli na „sociokulturološke parametre upotrebe jezika”: jezički markeri društvenih odnosa, jezički kodeks lepog ponašanja, jezička baština narodne mudrosti, razlikovanje jezičkih registara, dijalekti i regionalni akcenti (Conseil de l'Europe 2001: 93–94). Jezički registri definisani su kao „sistemske razlike između jezičkih varijeteta u različitim kontekstima”, a različiti nivoi formalnosti (fr. *niveaux de formalisme*) u govoru ilustrovani su na sledeći način: zvanični (fr. *officiel: Messieurs, la Cour !*), formalni (fr. *formel: La séance est ouverte*), neutralni (fr. *neutre: Pouvons-nous commencer ?*), neformalni (fr. *informel: On commence ?*), familijarni (fr. *familier: On y va ?*) i prisni jezički registar (fr. *intime: Alors, ça vient ?*) (Conseil de l'Europe 2001: 94). U početnim fazama učenja, prema ZEROJ-u, treba da bude zastupljen „neutralni jezički registar”, i to sve do nivoa B1, budući da je to „jezički registar koji će verovatno izvorni govornici koristiti prilikom svog obraćanja osobama stranog pore-

kla i osobama koje ne poznaju, a ujedno je to i jezički registar koji će oni očekivati od njih” (Conseil de l’Europe 2001: 94)⁵⁸. Uz posebnu napomenu da neprikladna upotreba jezičkih registara može da izazove nesporazum ili podsmeh, savetuje se poseban oprez pri uvođenju u nastavu onih jezičkih registara koji odstupaju od neutralnog jezičkog registra, implicirajući veći ili manji stepen formalnosti. Smatra se da učenike treba postepeno upoznavati sa situaciono distinktivnom upotrebom jezika, i to najpre na nivou recepcije, a kasnije i na nivou produkcije. Prema deskriptoru „sociolingvističke korekcije” (fr. *correction sociolinguistique*) iz 2001. godine, tek od nivoa B2 predviđeno je, u govornoj produkciji, primereno ovladavanje formalnim i neformalnim jezičkim registrima u skladu sa govornom situacijom (Conseil de l’Europe 2001: 95). Prema deskriptoru „sociolingvističke primerenosti” (fr. *adéquation sociolinguistique*) iz 2018. godine, na nivou B2.1 predviđeno je razlikovanje formalnih i neformalnih registara u govoru koje je i dalje nedosledno, a tek od nivoa B2.2 izražavanje postaje samouvereno, jasno i učtivo kako u formalnom tako i neformalnom registru u skladu sa govornom situacijom i učesnicima u govornom događaju (Conseil de l’Europe 2018: 144).

U okviru pragmatičke kompetencije, „diskurzivna kompetencija” (fr. *une compétence discursive*) podrazumeva „znanje koje korisnik jezika/učenik ima o principima na osnovu kojih se poruke organizuju, strukturishu i adaptiraju”, te samim tim, između ostalog, i kako se u diskursu pravilno koriste jezički stilovi i registri (Conseil de l’Europe 2001: 96). Jedan od deskriptora diskurzivne kompetencije koji se odnosi na „prilagodljivost” u odnosu na uslove govorne situacije (fr. *souplesse*) predviđa tek od nivoa B2 da se učenik „može prilagoditi promeni teme, stila i tona koji se obično koriste u konverzaciji” (Conseil de l’Europe 2001: 97).

Nakon što smo, u prvom delu, predstavili početak interesovanja za društvenu funkciju jezika i proučavanje govornog jezika u francuskoj lin-

⁵⁸ ZEROJ predviđa šest „zajedničkih referentnih nivoa” (fr. *niveaux communs de référence*) grupisanih na sledeći način: „osnovni nivo upotrebe jezika” (fr. *utilisateur élémentaire*): A1, A2, „samostalni nivo upotrebe jezika” (fr. *utilisateur indépendant*): B1, B2, „napredni nivo upotrebe jezika” (fr. *utilisateur expérimenté*): C1, C2.

Svaki pojedinačni nivo označen je na sledeći način: A1 ili „uvodni nivo” (fr. *introductif ou découverte*), A2 ili „srednji nivo” (fr. *intermédiaire ou de survie*), B1 ili „prag znanja” (fr. *niveau seuil*), B2 ili „napredni nivo” (fr. *avancé ou indépendant*), C1 ili „samostalni nivo” (fr. *autonome*), C2 ili „vladanje jezikom” na najvišem nivou (fr. *maîtrise*) (Conseil de l’Europe 2001: 23–34).

gvistici uopšte, objasnili kako su i zašto organizovane prve analize korpusa francuskog govornog jezika za potrebe nastave francuskog kao stranog jezika, te kako se slična istraživanja sprovode danas, nakon što smo predstavili kako se opisuje jezička varijacija u francuskom jeziku uopšte, i u okviru nje posebno razgovorni jezik, te koje mesto jezička varijacija zauzima u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika iz ugla komunikativnog pristupa i akcione perspektive, u nastavku ćemo naše istraživanje usmeriti ka centralnoj temi koja nas interesuje – fonetsko-fonološkim odlikama razgovornog francuskog jezika i najčešćim fonovarijacijama koje se u tom jezičkom registru javljaju. Međutim, da bi se opisala varijacija u odnosu na standardni model, potrebno je najpre opisati standard, a u našem slučaju to znači opisati kako se definiše ortoepska norma u francuskom jeziku i predstaviti fonetsko-fonološki sistem i prozodijske odlike standardnog francuskog jezika.

DRUGI DEO: ORTOEPSKA NORMA FRANCUSKOG JEZIKA

Preskriptivan pristup jeziku ima za cilj „da propiše kako jezik treba upotrebljavati”, trudi se da očuva „zamišljene standarde”, utemeljene obično na književnim uzorima, insistira na normama upotrebe i kritikuje svako odstupanje od propisanih normi (Kristal 1988: 201). Jezička norma „zahvata sve nivoe jezičke strukture u celom rasponu jezičkih funkcija” (Bugarski 2003: 243) – od ortoepske norme (pravila izgovaranja) i ortografske norme (pravila pisanja), preko morfološke norme (pravila građenja reči i gramatičkih oblika) i sintaksičko-semantičke norme (pravila obrazovanja rečenica), do leksičke norme (pravila upotrebe reči); ona je eksplicitna, ujednačena, kodifikovana i institucionalizovana, utvrđena u normativnim pravopisima, gramatikama, rečnicima i drugim priručnicima (Radovanović 2003: 186). Odabir jezičkog varijeteta koji će se nalaziti u osnovici jezičke norme nikad nije slučajna, zavisi od brojnih, najčešće nejezičkih, činilaca: od društveno-istorijskog konteksta i geopolitičke situacije. U pitanju je najčešće dijalekt ili sociolekt koji u određenoj govornoj zajednici, u datom vremenskom periodu, uživa najveći prestiž, te koji, zahvaljujući kodifikaciji i dobijanju statusa normiranog jezika u funkciji standarda, teži ka ekspanziji u teritorijalnom i socijalnom, horizontalnom i vertikalnom smislu, potiskujući sve ostale „teritorijalne i socijalne varijacije i varijetete” (Radovanović 2003: 194–195).

Nasuprot preskriptivnoj, obično ujedno i nužno konzervativnoj težnji „da se održi jedan imaginarni skup jezičkih propisa”, deskriptivni pristup jeziku ima za cilj „da pruži sveobuhvatno, sistemsko, objektivno i precizno objašnjenje obrazaca i upotrebe specifičnog jezika ili dijalekta, u konkretnom trenutku” (Kristal 1988: 166, 44–45). Samim tim, „cilj deskriptivne lingvistike je da opiše činjenice jezičke prakse onakve kakve su, a ne kakve bi trebalo da budu, u odnosu na neko realno ili zamišljeno idealno stanje” (Kristal 1988: 45). Uzimanje u obzir „stvarne upotrebe u zajednici” nužno vodi ka sociolingvističkom pristupu jeziku koji, između ostalog, počiva i na načelu relativne primerenosti različitih jezičkih varijeteta u različitim situa-

cijama (Kristal 1988: 166). Za razliku od preskriptivnog pristupa jeziku gde se jezički oblici definišu ispravnima ili pogrešnim u apsolutnom smislu, u sociolingvistici, pragmatici i stilistici, koje su zasnovane na deskriptivnom pristupu jeziku, jezički varijetet se smatra primerenim ili neprimerenim isključivo u zavisnosti od konkretne govorne situacije i društvenog konteksta.

U ovom delu našeg rada nastojaćemo da vidimo na kom jezičkom varijetetu je zasnovana ortoepska norma u francuskom jeziku, kako se ona tokom vremena menjala, kako se definiše u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika, kakav je odnos prema jezičkoj varijaciji, posebno fonovarijaciji, u francuskom razgovornom jeziku i kako se razrešava suprostaavljenost između preskriptivnog i deskriptivnog pristupa jeziku u navedenom primenjenolingvističkom kontekstu.

Razvoj ortoepske norme francuskog jezika od kraja XIX veka do danas

Krajem XIX veka, čuveni francuski fonetičar Pol Pasi (Paul Passy, 1859–1940), u svom delu *Les sons du français. Leur formation, leur combinaison – leur représentation* (čije je prvo izdanje objavljeno 1887. godine u Parizu), ovako objašnjava odabir jezičkog varijeteta na osnovu koga je napisao svoj praktični priručnik: „uzor nam je bio izgovor obrazovanih stanovnika sa severa Francuske – tačnije, sa područja Pariza – ili još tačnije, autorov prirodni izgovor, izmenjen u malom broju slučajeva” (Passy 1917: 9). Početkom XX veka, Moris Gramon (Maurice Grammont, 1866–1946) u uvodu svog ortoepskog praktičnog priručnika *Traité pratique de prononciation française* kaže da je njegovo delo „prvenstveno namenjeno strancima i provincijalcima koji žele da usavrše pravilan francuski izgovor ili da dobiju obaveštenja o njemu”, te napominje da se pravilnim francuskim izgovorom smatra „izgovor uglednog francuskog društva”, a po njemu je to, pre svega, izgovor „predstavnik starih buržoaskih porodica” (Grammont 1914: 1). U oba slučaja primećujemo da je osnov za odabir ortoepske norme bio dvojak:

- a) teritorijalno raslojavanje, na osnovu koga je, pod snažnim uticajem centralizacije, odabran govorni varijetet prestonice, dakle, Pariza, i
- b) socijalno raslojavanje, na osnovu koga je u prvom slučaju odabran školovani društveni sloj (uz autorov idiolekt), a u drugom slučaju sociolekt prestižnog društvenog sloja – visoke buržoazije.

Sredinom prošlog veka, ortoepska norma se menja, te se više ne govori o „negovanom pariskom francuskom jeziku” (fr. *le français parisien cultivé*) kao o modelu uzornog izgovora, već o „standardnom francuskom jeziku” (fr. *le français standard*). Razlozi koji su doveli do ove promene su raznoliki: pre svega, društveno-istorijski i politički. Nakon Drugog svet-skog rata zabeležen je razvoj naročito srednje klase i tercijarnog sektora (trgovina, transport i administracija), prisutna je sve veća težnja ka decen-tralizaciji, te se to odražava i na ortoepsku normu. Analizirajući razvoj orto-epske norme u francuskom jeziku, Andre Borel (André Borrell) i Mišel Bilijer (Michel Billières) zaključuju da je veliki značaj imalo i objavljivanje rezultata ankete o teritorijalnom raslojavanju jezika koju je A. Martine spro-veo tokom Drugog svetskog rata u koncentracionom logoru među zatvore-nicima iz raznih krajeva Francuske (André Martinet, *La prononciation du français contemporain*, 1945. godine). Naime, njegova anketa je jasno po-kazala „da je ‘negovani pariski francuski jezik’ samo jedan varijetet kojim, zapravo, govori veoma mali broj ljudi” (Borrell, Billières 1989: 50).

Šezdesetih godina prošlog veka sve više se ističe uloga sredstava jav-nog informisanja, naročito televizije koja ulazi u svačiji dom i nameće odre-đen model izražavanja najširoj frankofonoj publici, kako unutar tako i van granica Francuske⁵⁹. P. Leon definiše „standardni izgovor” u francuskom jeziku po ugledu na model izgovora koji milioni Francuza slušaju svakod-nevno na radiju, a to je prosečan izgovor „bez prefinjenosti (da bi se dopali širokoj publici) i bez preterane familijarnosti (zbog mikrofona)”, te kaže da je to model „koji ima najviše šanse da prevlada jednog dana” (Léon 1971: 152). On kaže da najzastupljeniji „srednji nivo standardnog izgovora” ima, između ostalog, sledeće odlike (Léon 1971: 152–153):

1. razlika između samoglasnika – [a] / [ɑ], [e] / [ɛ], [ø] / [œ], [o] / [ɔ] postoji samo u naglašenom slogu, a te su razlike u nenaglašenom slogu ublažene ili ih uopšte nema;
2. postoji tendencija ka tome da se ne izgovara veliki broj fakultativnog vezivanja i fakultativnog nepostojanog e;

⁵⁹ Analizirajući sve veći uticaj medija na frankofone govornike u drugoj polovini XX veka, Anrijeta Valter (Henriette Walter) navodi podatke da je 1950. godine u Francuskoj bilo svega nekoliko stotina TV prijemnika, a deset godina kasnije ih je bilo 1.500.000, 1970. godine 10 miliona, a krajem osamdesetih godina prošlog veka zabeleženo je da 93% domaćinstava u Francuskoj ima bar jedan TV prijemnik, te da Francuzi provode prosečno 2h 45 min. pred TV ekranom i, hteli oni to ili ne, sve više usvajaju model izgovora koji čuju (Walter 1988: 130).

3. broj slogova u ritmičkim grupama je neujednačen⁶⁰.

Kako navode A. Borel i M. Bilijer, od osamdesetih godina prošlog veka, spominje se termin „standardizovani francuski jezik” (fr. *le français standardisé*) koji obuhvata zajedničke osobine izgovora većine pripadnika srednjeg staleža u celoj Francuskoj (Borrell, Billières 1989: 48, 57), a ne više ograničenog sloja ljudi koji predstavljaju novinari, političari i druge javne ličnosti na televiziji i na radiju. Ovakav razvoj ortoepske norme objašnjava se, između ostalog, snažnom decentralizacijom i regionalnim razvojem: A. Borel i M. Bilijer beleže fenomen da se od 1975. godine brže razvijaju manji gradovi i seoske zajednice nego velegradi i njihova prigradska naselja, bolja je saobraćajna povezanost (mlađa populacija više putuje nego ranije), te se tako razvija i ujednačava govor koji je, u glavnim crtama, svojstven srednjoj klasi u celoj Francuskoj (Borrell, Billières 1989: 60).

Od početka XXI veka, lingvisti koji proučavaju francuski jezik sve češće koriste termin „referentni francuski jezik” (fr. *le français de référence*) (Gueunier 2001, Miras 2021: 35, 139) kako bi označili francuski jezik koji je posvedočen u upotrebi. Ovom terminu daju prednost i Silven Dete (Sylvain Detey) i Šantal Liš (Chantal Lyche) u odnosu na termin „standardni francuski jezik” budući da on, po njihovom mišljenju, bolje odgovara funkcionalnom aspektu jezika (Detey et al. 2016: 25). Oni tvrde da standardni francuski jezik kao apsolutna teritorijalna i društvena referentna norma ne postoji (Detey et al. 2016: 23). Referentni francuski jezik koji je zasnovan na deskriptivnom pristupu jeziku ima prednost u odnosu na standardni jezik jer pored toga što teži objektivnom opisu jezika, iz koga proizlaze preskriptivni obrasci neophodni za izradu pedagoških modela, on ne upada u zamku subjektivne procene društvene upotrebe jezika, valorizuje jezičku varijaciju, te ne isključuje postojanje više paralelnih različitih standarda u frankofonom govornom području (Detey et al. 2016: 25).

⁶⁰ P. Leon navodi sledeći primer, preuzet iz jednog intervjua sa radija (u zagradama je naveden broj slogova u ritmičkim grupama): *Le premier but* (4) / *que nous r(e)cherchons* (4) / *c'est* (1) / ... *euh* (1) ... / *d'aménager les horaires* (7) / *de façon à c(e) que l(e) consommateur* (9) / *ait euh* (2) ... / *le plus d(e) facilités possibles* (8) / *pour consommer justement* (7) / *pour faire ses achats* (5) / (Léon 1971: 152–153). Međutim, kao što to ističe F. Vjolan, eventualan nejednak broj slogova u ritmičkim grupama francuskog razgovornog jezika teži ka tome da se njihovo trajanje, prilikom realizacije u govoru, izjednači na vremenskoj osi (Wioland 1991: 37–38).

Jezička norma i jezička varijacija u nastavi francuskog kao stranog jezika

Nakon kratkog pregleda razvoja ortoepske norme francuskog jezika od kraja XIX veka do danas, zanima nas koji model pravilnog izgovora treba da posluži u nastavi francuskog kao stranog jezika. Gramonov model visoke buržoazije sa početka prošlog veka? Leonov model srednje klase? Standardni ili standardizovani francuski jezik? Referentni francuski jezik koji uvažava jezičko raslojavanje u teritorijalnom i socijalnom smislu? Problem je utoliko složeniji što se u većini priručnika iz fonetike, namenjenih učenju francuskog kao stranog jezika, obično eksplicitno ne navodi na kojoj su jezičkoj normi zasnovani.

S. Dete i Š. Liš ističu da se obično razlikuju tri vrste norme: objektivna, preskriptivna i subjektivna (Detey et al. 2016: 23–24). Oni objašnjavaju da objektivna norma podrazumeva opise opštih tendencija u upotrebi određenih jezičkih oblika posvedočenih u analizama korpusa, preskriptivna norma odgovara onome što društveni autoriteti procene „korektnim” i što se nalazi u institucionalnoj upotrebi, a subjektivna norma je zasnovana na intuitivnom osećaju svakog pojedinca o tome kako su određeni jezički oblici valorizovani u društvu. Ovi autori takođe primećuju da se ove tri norme ponekad poklapaju, a ponekad i značajno razlikuju, što nas i ne čudi, imajući u vidu činjenicu koju smo ranije istakli, a to je da je jezička norma obično nužno konzervativna i da sporo prati trend jezičkog razvoja. Ovakvo tripartitno viđenje jezičke norme po našem mišljenju najbolje objašnjava razlog zbog kojeg je u didaktici francuskog kao stranog jezika većito aktuelno pitanje: *quel français enseigner ?* („koji francuski jezik treba da bude zastupljen u nastavi?”) (Coste 1969, Boyer, Rivera 1979, Bibeau, Germain 1983, Boyer et al. 1990, Weber 2013: 7), a u stručnoj literaturi pronalazimo nekoliko mogućih odgovora na ovo pitanje.

S jedne strane, K. Blanš-Benvenist i L. Tampl (Liz Temple) zalagale su se za opisivanje razgovornog francuskog jezika u cilju boljeg upoznavanja jezika kojim se zaista služe izvorni govornici u neformalnim govornim situacijama, nezavisno od konvencionalnog oblika pisanog jezika. Međutim, po njihovom tumačenju, u takvom opisu ne treba nikako tražiti pedagoški model za nastavu francuskog kao stranog jezika. Uvid u inventar učestalih oblika u razgovornom francuskom jeziku mogao bi biti koristan strancima koji uče francuski jezik samo utoliko što bi tu pronašli primere oblika koje bi mogli čuti u svakodnevnoj komunikaciji izvornih govorni-

ka, a koji odstupaju od standardnojezičke norme, ali autorke ističu da ti primeri nikako ne mogu da posluže kao model učenja. One naglašavaju da „svako zna da je za stranca preporučljivije da bude veći purista nego izvorni govornici sve dok savršeno ne ovlada jezikom, naročito u izgovoru i melodiji” (Blanche-Benveniste & Temple 1989: 28). Konzervativan pristup zastupljen je i u *Metodici nastave francuskog jezika* Pere Polovine: „Norma francuskog jezika je, konvencijom određenih institucija, jezik vladajućeg društvenog sloja, obrazovane pariske buržoazije. Taj jezik, priznat kao korektan u francuskom društvu i proučavan u francuskim školama, treba da se predaje i u našim školama. Zato metodika francuskog jezika ne sme da prenosi ni regionalne ni familijarne, ni druge neprihvaćene elemente francuskog jezika, učenicima koji tek uče da govore i pišu tim jezikom. Kao što, uostalom, i u nastavi našeg jezika ne unosimo u školu regionalne akcente, familijarne skraćenice i slično” (Polovina 1980: 64–65). P. Polovina, pored toga što ističe da „ono što se smatra normom i korektnim u jeziku u francuskim školama mora da važi i za škole u kojima se uči francuski kao strani jezik”, posebno naglašava i sledeće: „Otuda je nužno saznanje stručnjaka za francuski jezik da se ni on ni njegov učenik ne može povoditi za izgovorom ili nekim drugim vidom upotrebe francuskog jezika koji odstupa od norme. Ma koliko laici govorili da se u školi ne uči pravi francuski jezik koji sreću kod *Francuza* (a to znači: u familijarnom ili popularnom stilu), nastava francuskog jezika u inostranstvu mora ići za normama koje postoje u francuskim školama” (Polovina 1980: 119–120).

Sa druge strane, u novije vreme, Žana-Mari Debezje (Jeanne-Marie Debaisieux) kaže upravo suprotno, tvrdeći da je potrebno „pobediti ideju, čistu francusku tvorevinu, da stranac treba da se uglađenije izražava od izvornog govornika”, te da je „krajnje vreme da prestanemo od njega zahtevati da se svakog dana i u svim okolnostima izražava *uštogljenim jezikom*” (Debaisieux 2000: 158). Ona se poziva na savremene analize francuskog razgovornog jezika koje pokazuju paralelnu zastupljenost standardnih i nestandardnih jezičkih oblika koji se ne mogu objasniti društvenim ili situacionim raslojavanjem jezika. Reč je o „greškama koje svi prave” (fr. *les fautes non typantes, c’est-à-dire celles que « tout le monde fait »*), a koje možemo primetiti u medijima ili u govoru uglednih članova društva, i to u manje ili više formalnim govornim situacijama (Debaisieux 2000: 154), a da, pri tom, ne ostavljaju utisak nedoličnosti.

Kakav stav zauzeti prema razgovornom jeziku u nastavi francuskog kao stranog jezika? Da li je moguće pomiriti konzervativni i liberalni odnos

prema jezičkoj normi? Da ova dilema nije novijeg datuma svedoči i činjenica da je još P. Pasi govorio da za model učenja treba da posluži „srednji stil koji možemo nazvati ‘usporenim familijarnim izgovorom’” (fr. *la prononciation familière ralentie*) koji se „jedini može koristiti u svim okolnostima, a da ne para uši: ne zvuči ni užtogljeno u brzom razgovoru, ni netačno u negovanom govoru” (Passy 1917: 9–10). Suočavajući se sa istim izazovom, Pela Simon (Péla Simon) se još krajem šezdesetih godina XX veka zalagala za naizgled kompromisno rešenje, te je smatrala da nastava može biti zasnovana jedino na „relativno negovanom izgovoru” (fr. *une prononciation relativement soignée*), ali da nastavnik ne sme propustiti da istakne najuočljivije tendencije u jeziku (skraćivanje dužine samoglasnika, gubljenje nepostojanog *e* u izgovoru, nerazlikovanje boje nekih samoglasnika, itd.) (Simon 1969: 33). Njen stav je bio da se treba starati o tome da se ne preteruje ni u jednom smislu: „treba sačuvati izvesnu širinu tako da se ne nametne, s jedne strane, suviše kruta norma sa konzervativnim osobinama, kao ni, sa druge strane, suviše opušten izgovor” (Simon 1969: 33).

Baveći se pitanjima ortoepske norme i govornih varijeteta u nastavi francuskog kao stranog jezika, Elizabeta Gembretjer (Élisabeth Guimbretièrè) u svom delu *Phonétique et enseignement de l’oral* se pita da li se uopšte može govoriti o jednoj normi i predlagati je, te zar ne bi trebalo, u didaktičkoj perspektivi, direktno preći od usvajanja jednog uniformnog sistema ka njegovom suočavanju sa različitim vidovima govorne realizacije među izvornim govornicima (Guimbretièrè 1994: 21). K. Veber ide korak dalje, te se pita da li je uopšte legitimno govoriti samo o jednoj normi ili je ipak primerenije govoriti o više njih (Weber 2013: 132). Naime, ona podseća da su varijacije u izgovoru neminovne i prirodne, da su praćene varijacijama na morfo-sintaksičkom i leksičkom planu, javljaju se kod svih govornika bez obzira na njihovu društveno-kulturnu pripadnost, zavise, pre svega, od konteksta, govorne situacije, stepena prisnosti među govornicima. Ona smatra da je iluzorno govoriti o idealnom govorniku koji bi u svim prilikama poštovao istu preskriptivnu normu, baš kao što je iluzorno govoriti o jedinstvenom društvenom identitetu (Weber 2013: 130). Imajući u vidu razlike koje često postoje između preskriptivne norme i posvedočenih tendencija u govoru u svakodnevnoj komunikaciji, potrebno je, po njenom mišljenju, „relativizovati” norme pravilnog izgovora. Umesto hijerarhizacije jezičkih nivoa (gde je na vrhu lestvice negovani francuski jezik, a pri dnu familijarni jezik) i pojednostavljenog dualističkog pristupa (standardno/nestandardno), ona smatra da jezički pluralitet (fr. *pluralité langagière*) treba

posmatrati afirmativno kao neminovnu društvenu realnost zasnovanu, pre svega, na „komunikacionoj normi” (fr. *norme communicationnelle*) (Weber 2013: 44–45, 256) u kojoj kriterijum primerenosti zavisi prvenstveno od konteksta i govorne situacije.

Na osnovu svega ranije rečenog, jasno je da, u nastavi francuskog kao stranog jezika, nije dobro ignorisati jezičku varijabilnost i nametati isključivo jednu jezičku upotrebu koja isključuje sve ostale, već da je korisnije prihvatiti predstavu o generalno **fleksibilnoj jezičkoj normi** u dinamičkoj, interaktivnoj sprezi sa uslovima odvijanja govorne situacije, na osnovu koje govornici vrše izbor među mogućnostima koje nudi jezički sistem. U tom smislu se i u gramatici francuskog jezika namenjenoj izvornim govornicima *Grammaire méthodique du français* (Riegel et al. 2004) kaže se da se rigidnom konceptu pojma *le bon usage*, na koji se oslanja većina preskriptivnih gramatika, suprotstavlja funkcionalniji koncept fleksibilne jezičke norme koja se prilagođava govornim situacijama. Naime, „isti referentni sadržaj” (fr. *le même contenu référentiel*) može se iskazati na najmanje dva načina (na primer, a) „familijarni francuski jezik”: *C’était vachement chouette*; b) „negovani francuski jezik”: *Le spectacle était d’une infinie beauté*), ali je, pri tom, važno da upotreba određenog oblika bude primerena određenoj situaciji (na primer, dok bi „familijarni francuski jezik” odgovarao opuštenom razgovoru među prijateljima, „negovani francuski jezik” odgovarao bi formalnom razgovoru) (Riegel et al. 2004: 11). Drugim rečima, jezičko znanje bogati se usvajanjem znanja o funkcionisanju gramatičkih pravila jezičkog sistema, ali i usvajanjem pragmatičkih pravila, odnosno pravila ostvarenja ili upotrebe jezičkog sistema u skladu sa konkretnim okolnostima govorne situacije (na primer, ko su učesnici u komunikaciji i kakav je odnos među njima, o kojoj temi, pred kim i u kom svojstvu pričaju, koji je povod i cilj komunikacije, i slično). Dok pojedina znanja nazivamo aktivnima, jer odgovaraju jezičkom nivou svojstvenom spontanom izražavanju govornika, izvesna znanja mogu postojati samo kao pasivna, jer na osnovu njih govornik tumači oblike kojima se možda ne služi u svom govoru, ali im zna odrediti stilsku vrednost (Riegel et al. 2004: 12). K. Lefevr navodi da sve studije, bez obzira na govornu sredinu u kojoj su sprovedene, potvrđuju funkcionalni karakter stilske varijacije. Čim govornik odabere jedan jezički nivo umesto nekog drugog, on već otkriva mnoštvo informacija o samom sebi, o situaciji u kojoj se nalazi, o utisku koji želi da ostavi na svog sagovornika, o odnosu koji želi sa njim da uspostavi i slično, te bi za govor-

nika, u društvenom smislu, bilo nefunkcionalno da se izražava jednolično (Lefebvre 1983).

Budući da je naše proučavanje jezičke varijacije usmereno, pre svega, na fonovarijacije u francuskom razgovornom jeziku, u nastavku ćemo najpre opisati fonetsko-fonološki sistem i prozodijske odlike standardnog francuskog jezika, a zatim i fonetsko-fonološke odlike razgovornog francuskog jezika, kao i najčešća odstupanja od standardnog jezika koja se javljaju u tom jezičkom registru.

TREĆI DEO: FONETSKO-FONOLOŠKI SISTEM I PROZODIJSKE ODLIKE STANDARDNOG FRANCUSKOG JEZIKA

Literatura u kojoj su opisana fonetsko-fonološka obeležja i prozodijske odlike standardnog francuskog jezika je veoma bogata, te ovde izdajamo svega nekoliko reprezentativnih dela iz oblasti fonetike francuskog jezika objavljenih od sredine prošlog veka do danas: Grammont 1950, Carton 1974, Wioland 1991, Léon 2001, Léon, Léon 2002, Canault 2017. Pojednostavljeni prikazi glasovnog sistema i prozodijskih odlika standardnog francuskog jezika dati su i u fonetskim priručnicima napisanim prvenstveno za potrebe nastave francuskog kao stranog jezika: Léon 1972, Abry, Velde-man-Abry 2007, Lauret 2007, Briet et al. 2014, Detey et al. 2016. Sasvim očekivano, glasovni sistem standardnog francuskog jezika predstavljen je svuda na vrlo sličan način, s tim što, u skladu sa razvojem tehničkih mogućnosti, opis artikulacionih karakteristika glasova u novijim delima postaje sofisticiraniji, te su klasični sagitalni prikazi zamenjeni 3D animacijom (Canault 2017)⁶¹.

Fonetsko-fonološki sistem standardnog francuskog jezika detaljno je prikazan i na srpskom jeziku, u radovima koji se bave kontrastivnom analizom fonetsko-fonološkog sistema francuskog i srpskog jezika (Ilijin 1983, Gudurić 1997), kao i u monografijama i udžbeničkoj literaturi iz fonetike francuskog jezika (Drašković 1996, Gudurić 2004, 2009) i metodike nastave francuskog kao stranog jezika (Šotra 2006). Prozodijski sistem francuskog jezika takođe je detaljno prikazan na srpskom jeziku (Gudurić 2009, Šotra 2006), posebno u kontrastivnim istraživanjima prozodije francuskog

⁶¹ Videti 3D animaciju « Le conduit vocal en action » autorke ortofoničarke Melani Kano (Mélanie Canault), koja je urađena u okviru projekta *Anatomie 3D*. Projekat je inicirao Patris Tirje (Patrice Thiriet) na Univerzitetu Lion 1 (*Université Lyon 1*): <https://anatomie3d.univ-lyon1.fr/ressources-peda/le-conduit-vocal-en-action/> (Pristupljeno 29. novembra 2023. godine).

i srpskog jezika, tačnije akcenta, ritma i intonacije u izjavnim, upitnim i uzvičnim rečenicama (Rakić 2014).

U ovom delu rada ukratko ćemo predstaviti artikulaciona obeležja glasovnog sistema francuskog standardnog jezika, kao i njegove osnovne prozodijske odlike. Klasifikacija glasova francuskog standardnog jezika izvedena je na osnovu artikulacionih parametara prema modelu P. Leona (Léon 2001). Međutim, pre samog opisa glasovnog sistema francuskog standardnog jezika, ukratko ćemo se podsetiti opštih principa tvorbe glasa ljudskog govora.

Opšti principi tvorbe glasova

Prilikom opisa opštih principa artikulacije glasova i nabiranja organa koji u tom procesu učestvuju, potrebno je, pre svega, reći da ne postoje isključivo govorni organi, već da je reč o organima koji su se tokom evolucije prilagodili toj ulozi, te koji imaju i druge – biološki starije – funkcije (vezane, na primer, za disanje, žvakanje i slično). Nabrajajući najvažnije organe koji učestvuju u procesu stvaranja govora, uz njihov naziv na srpskom, navodićemo u zagradi i njihove nazive na latinskom i francuskom jeziku, a skiciran prikaz njihovog anatomskog položaja biće dat na kraju ovog poglavlja.

Glasovi nastaju u toku psihofiziološkog procesa u kojem razlikujemo tri osnovne, savršeno usklađene faze: ekspiraciju, fonaciju i artikulaciju.

Glasovi se stvaraju prikupljanjem, potiskivanjem, oblikovanjem i sprovođenjem vazdušne struje iz pluća kroz govorne organe. Ekspiracija (izdisanje) je važna u govoru, od nje zavisi brzina (tempo) govora i jačina glasa, a reguliše se radom mišića grudnog koša (lat. *thorax*, fr. *thorax*) i trbušno-grudne prečage (lat. *diaphragma*, fr. *diaphragme*). Pri ekspiraciji, vazduh se istiskuje iz pluća (lat. *pulmo*, fr. *poumons*), prolazi kroz dušnice (lat. *bronchii*, fr. *bronches*), dušnik (lat. *trachea*, fr. *trachée*), na čijem kraju dospeva u grkljan (lat. *larynx*, fr. *larynx*), da bi potom prošao kroz ždrelo (lat. *pharynx*, fr. *pharynx*) i izašao kroz usnu šupljinu (lat. *cavum oris*, fr. *cavité buccale*) ili usnu i nosne šupljine (lat. *cavum oris et cavia nasi*, fr. *cavité buccale et cavité nasale* (*fosses nasales*)).

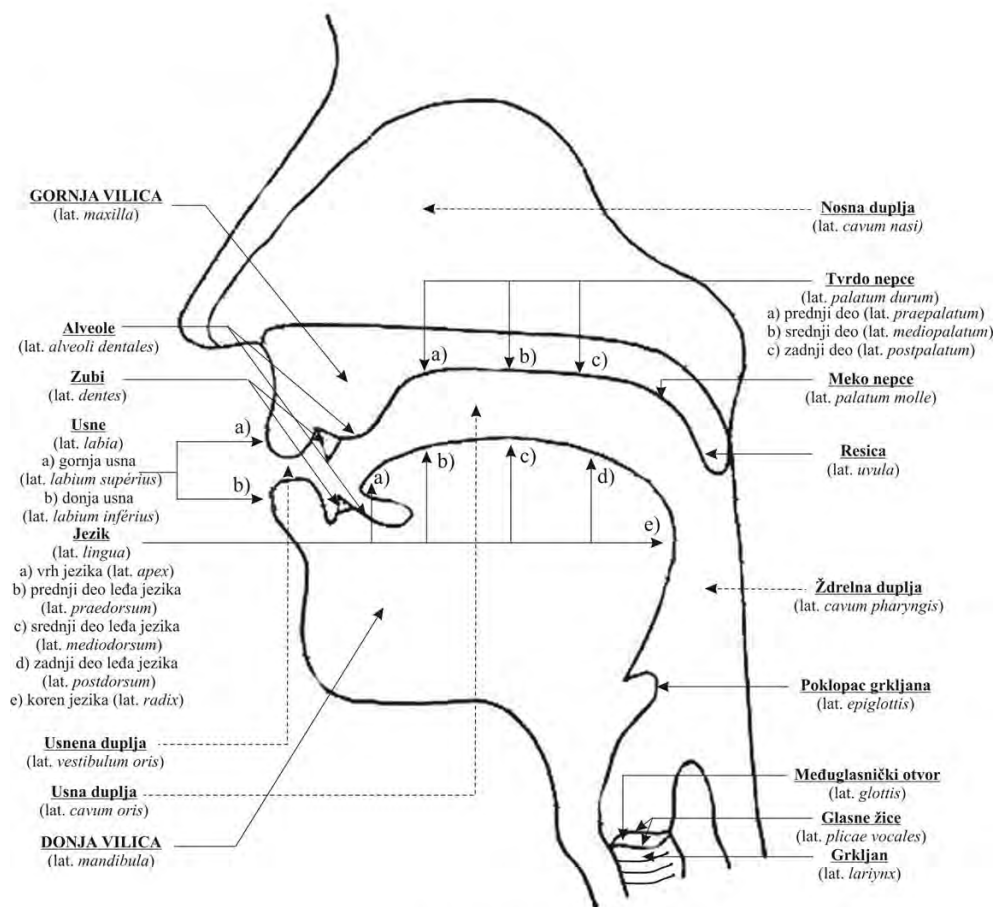
Fonacija je stvaranje glasova delovanjem govornih organa, pre svega, glasnih žica. Fonaciona struja je vazdušna struja koja se istiskuje iz pluća kroz dušnik i stiže do grkljana gde prolazi kroz međuglasnički otvor (lat.

rima glottidis, fr. *fente de la glotte*). Glasne žice (lat. *plica vocalis*, fr. *cordes vocales*)⁶² su dva sluzokožna nabora koji vibriraju pri tvorbi zvučnih glasova, tj. samoglasnika i zvučnih suglasnika. Tako nastaje periodičan laringalni zvuk koji se dalje oblikuje učešćem drugih govornih organa i rezonatora u takozvanom glasovnom ili zvučnom kanalu. Fonaciona struja dobija svoju pravu boju tek u delovima govornog aparata iznad grkljana, gde se konačno artikuliše, te izlazi kroz usni otvor ili istovremeno kroz usni i nosne otvore.

Govorni organi se dele na nepokretne i pokretne. Nepokretni govorni organi su: gornja vilica (lat. *maxilla*, fr. *maxillaire*) sa zubima (lat. *dentes*, fr. *dents*), nadzubnim grebenom ili alveolama (lat. *alveoli dentales*, fr. *alvéoles dentales*) i prednjim ili tvrdim nepcem (lat. *palatum durum*, fr. *palais dur*). Pored disajnog aparata, pokretni govorni organi su: donja vilica (lat. *mandibula*, fr. *mandibule*), gornja i donja usna (lat. *labium superius et inferius*, fr. *lèvre supérieure et inférieure*), zadnje ili meko nepce (lat. *palatum molle*, fr. *palais mou* (*voile du palais*)) sa resicom (lat. *uvula*, fr. *uvule*), grkljan i u njemu glasne žice, i, naročito, jezik. Jezik ima svakako najznačajniju ulogu pri artikulaciji glasova. Njegovi različiti delovi – vrh jezika (lat. *apex*), prednji, srednji i zadnji deo gornje strane ili leđa jezika (lat. *praedorsum*, *mediodorsum*, *postdorsum*), bočne ivice jezika (lat. *margo linguae*), koren jezika (lat. *radix*) aktivno učestvuju u stvaranju sužavanja prolaza ili pravljenja prepreka fonacionoj struji na pojedinim mestima u ustima. O značaju ovog organa govori i činjenica da se po njemu naziva i sistem konvencionalnih znakova za sporazumevanje u okviru jedne zajednice⁶³, kao, na primer, u srpskom gde „jezik” označava organ ljudskog organizma, ali i sredstvo komunikacije.

⁶² Naziv „glasne žice”, iako je ustaljen, ne smatra se prikladnim jer su to, zapravo, tetive vezane mišićima i vezivnim tkivom za oklop larinksa.

⁶³ Lat. *lingua*; fr. *langue*; it. *lingua*; šp. *lengua* i dr.

Slika br. 1 - Govorni aparat

Artikulacija je postavljanje govornih organa u određeni položaj za oblikovanje glasova. Tačka ili, tačnije, regija artikulacije je onaj deo usta u kome se pokretni govorni organ upravlja prema drugom, pokretnom ili nepokretnom, govornom organu za vreme artikulacije određenog glasa.

U artikulaciji glasova važnu ulogu imaju i duplje glasovnog ili zvučnog kanala koje stvaraju rezonatore različitih oblika, zapremina, kao i različite čvrstine zidova koji ih omeđuju. Tu spadaju: Morganijeva komora

grkljana⁶⁴, ždrelna⁶⁵, usna, nosna i usnena duplja. Na ždrelnu duplju nadovezuju se usna i nosna duplja. Usnu duplju spređa zatvaraju usne, sa strane obrazi, odozgo tvrdo i meko nepce, dole mišići poda usne duplje sa jezikom i podjezičnim predelom usne duplje, a sa zadnje strane ždrelo. Sude-lovanjem pokretnih i nepokretnih govornih organa u artikulaciji pojedinih glasova menja se oblik i zapremina usne duplje. Usna duplja spojena je sa nosnim šupljinama, a otvor između njih razdvaja se zadnjim delom mekog nepca koji je pokretan. U zavisnosti od položaja zadnjeg dela mekog nepca razlikujemo oralnu i nazalnu artikulaciju. Ako je meko nepce podignuto, vazдушna struja izlazi samo kroz usnu duplju, te tako dobijamo oralnu artikulaciju. Ako je spušteno, vazдушna struja prolazi kroz usnu i kroz nosne šupljine, pa tako dobijamo nazalnu artikulaciju.

Usne predstavljaju završni deo glasovnog ili zvučnog kanala. Pri artikulaciji glasova sa isturenim i zaobljenim usnama, usnena duplja ili tzv. trem usne duplje (lat. *vestibulum oris*, fr. *cavité labiale*) formira dodatni rezonator za konačno oblikovanje glasova.

Artikulaciona obeležja glasovnog sistema standardnog francuskog jezika

Ovo poglavlje organizovaćemo tako da ćemo najpre izdvojiti najvažnija opšta artikulaciona obeležja standardnog francuskog jezika, a zatim

⁶⁴ Morganijeva komora grkljana (lat. *ventriculus laryngis Morgagnii*, fr. *cartilages cunéiformes*) „predstavlja parni bočni produžetak srednjeg sprata grkljanske duplje, koji se pruža između komorne i glasne žice iste strane. [...] Fiziološka uloga komore sastoji se u odvajanju tremne od glasne žice, što je neophodno za stvaranje jasnog glasa, kao i u lučenju njenih mnogobrojnih žlezda, čiji sekret održava vlažnim pločasti epitel glasnih žica, koje su lišene žlezda. Osim toga, komora grkljana, zajedno sa svojim produžetkom, ima ulogu rezonatora za pojačanje glasa proizvedenog na glasnim žicama.” (Šljivić 1976: 268).

⁶⁵ Ždrelna ili faringalna duplja (lat. *cavum pharyngis*, fr. *cavité pharyngale*) nalazi se između grkljana i usne duplje. U gornjem delu grkljana nalazi se epiglotis, tj. poklopac ili kapak grkljana (lat. *epiglottis*, fr. *épiglotte*) – pokretna, sluznokožno-hrskavična pločica koja predstavlja najviši deo prednjeg zida grkljana. Epiglotis ima ulogu „raskrsničara” između dve paralelne „cevi”: dušnika i jednjaka (lat. *esophagus*, fr. *œsophage*). Kada dišemo, epiglotis je podignut, te je otvoren put vazdušnoj struji između ždrelna duplje i grkljana, ali kada jedemo, on se zatvara i sprečava ulazak hrane u grkljan i dušnik, te se ona sprovodi u jednjak. Ako jedemo i govorimo u isto vreme, epiglotis ne može više da vrši ulogu „raskrsničara” i povećan je rizik da deo hrane dospe u dušnik, te da tako nastupi gušenje.

ćemo posebno opisati njegov samoglasnički, suglasnički i polusamoglasnički sistem.

Opšta artikulaciona obeležja glasovnog sistema standardnog francuskog jezika

Fonološki sistem standardnog francuskog jezika sadrži 36 fonema. On ima približno jednak broj samoglasnika i suglasnika: 16 samoglasnika⁶⁶: [a], [ɑ], [ɛ], [e], [ə], [œ], [ø], [ɔ], [o], [i], [y], [u], [ã], [ẽ], [õ], [ɔ̃], 17 suglasnika⁶⁷: [b], [p], [d], [t], [g], [k], [m], [n], [ɲ], [v], [f], [z], [s], [ʒ], [ʃ], [l], [ʀ], a pored toga ima i 3 polusamoglasnika (polusuglasnika): [j], [ɥ], [w]. F. Gade navodi nekoliko osobina koje karakterišu fonetizam savremenog francuskog jezika, a među njima na prvom mestu izdvaja mišićnu napetost (tenziju) budući da ona obezbeđuje relativnu stabilnost boje glasova, odsustvo diftongacije, intonativni kontinuitet i relativnu ritmičku ujednačenost (Gadet 1997a: 47).

Regija artikulacije za većinu glasova smeštena je u prednjem delu glasovnog kanala, tačnije za 10 samoglasnika, 13 suglasnika i 2 polusamoglasnika. Dakle, od 36 glasova, ukupno ima 25 prednjih glasova (približno 70% glasova), te je anteriornost važna odlika francuskog glasovnog sistema. F. Gade beleži da je u govoru frekventnost prednjih glasova dvostruko veća od zadnjih glasova (Gadet 1997a: 48).

Samoglasnički sistem standardnog francuskog jezika specifičan je i po tome što sadrži četiri nazalna samoglasnika⁶⁸, što čini jednu četvrtinu od ukupnog broja svih samoglasnika. Francuski samoglasnici su većinom labijalizovani: ima 9 zaobljenih i 7 nezaobljenih samoglasnika. Francuski samoglasnici karakteristični su i po tome što razlikuju četiri stepena aperture što nije čest slučaj budući da većina jezika razlikuje samo tri stepena (Lhote 1995: 147–148).

Suglasnički sistem standardnog francuskog jezika sadrži dvostruko više zvučnih suglasnika u odnosu na bezvučne suglasnike. U fonološkom

⁶⁶ Referentni francuski broji 13 samoglasnika. U odnosu na standardni francuski jezik, u samoglasničkom sistemu referentnog francuskog jezika izostavljeni su sledeći samoglasnici: zadnje [ɑ] (gubi se u korist prednjeg [a]), nazalni samoglasnik [ã] (gubi se u korist [ẽ]), centralni samoglasnik [ə] (poistovećuje se u izgovoru sa [œ] ili [ø]) (Detey et al. 2016: 25–27).

⁶⁷ Referentni francuski broji 16 suglasnika. Naime, nazalni suglasnik [ɲ] nije uvršten u suglasnički sistem referentnog francuskog jezika budući da se za njega kaže da se sve više gubi u korist [nj] (Detey et al. 2016: 25–26).

⁶⁸ Pored francuskog jezika, jedini evropski jezici koji u fonološkom sistemu takođe imaju nazalne samoglasnike su: portugalski, poljski i regionalni bretonski jezik.

sistemu savremenog francuskog jezika nema afrikata, ali se ti suglasnici mogu čuti u rečima stranog porekla koje su usvojene u francuskom jeziku (kasnije ćemo u tekstu navesti primere pozajmljenica u kojima se oni koriste). U nastavku sledi detaljna klasifikacija glasova na osnovu artikulacionih parametara prema modelu koji daje P. Leon (Léon 2001).

Samoglasnici standardnog francuskog jezika

Osnovno artikulaciono obeležje svih samoglasnika počiva na tome da, prilikom artikulacije, fonaciona struja ne nailazi ni na kakvu prepreku u glasovnom kanalu, te tuda prolazi nesmetano, ali se, usled različitih položaja pokretnih govornih organa u odnosu na nepokretne, menja oblik rezonatora u glasovnoj cevi što daje svakom samoglasniku određenu boju (tembr⁶⁹). Na specifičnu boju svakog samoglasnika utiče određeni oblik rezonatora usne duplje, kao i eventualno učešće rezonatora nosnih šupljina i usnene duplje. Svi samoglasnici su zvučni, tj. prilikom njihove fonacije glasne žice trepere.

Mesto, odnosno, regija tvorbe samoglasnika određuje se na osnovu toga gde je najuži prolaz vazdušnoj struji u glasovnom kanalu. Dakle, prate se položaji jezika, kao najpokretljivijeg govornog organa, u horizontalnom i vertikalnom pravcu, u odnosu na tvrdo i meko nepce. Ukoliko se jezik pomera ka tvrdom nepcu, obrazuju se prednji ili prednjonepčani (palatalni) samoglasnici, a ako se jezik pomera ka mekom nepcu, obrazuju se zadnji ili zadnjonepčani (velarni) samoglasnici. Takva podela u francuskom samoglasničkom sistemu izgleda ovako:

prednji (prednjonepčani, palatalni) samoglasnici:	[a], [ɛ], [ê], [e], [ə] ⁷⁰ , [œ], [œ̃], [ø], [i], [y]
--	---

⁶⁹ Pojam *tembr*, *tembar* ili *timbar* potiče od fr. imenice *timbre*, m. – boja, a označava sazvučje osnovnog laringalnog tona i vibracija rezonatora u procesu fonacije. Za razliku od francuskog jezika, u srpskom jeziku boja samoglasnika nema fonološku ulogu već predstavlja artikulaciono-akustičku modifikaciju iste foneme, npr. *stavka/stanka* (za razliku od prvog primera, u drugom je [a] nazalizovano, ali je u oba slučaja u pitanju ista fonema [a]).

⁷⁰ Iako po Međunarodnom fonetskom pismu, simbol [ə] implicira centralni, neutralni samoglasnik, većina fonetičara je saglasna sa tim da je nepostojano e u francuskom jeziku prednji i zaobljen samoglasnik, te da se, ukoliko se izgovara, po svojim artikulacionim karakteristikama izjednačava sa samoglasnicima [ø] ili [œ] (Martinet 1969: 215, Carton 1974: 63–64, Riegel et al. 2004: 44).

zadnji (zadnjonepčani, velarni) samoglasnici:	[ɑ], [ã], [ɔ], [o], [ɔ̃], [u]
--	-------------------------------

Tabela 1. Podela samoglasnika standardnog francuskog jezika po regiji tvorbe

Na osnovu parametra aperture, odnosno širine dela glasovnog kanala gde se artikulišu samoglasnici, oni se dele na otvorene i zatvorene samoglasnike. Ukoliko je veći ugao koji zahvataju gornja i donja vilica prilikom izgovora određenog samoglasnika, reč je o otvorenom samoglasniku. Ako je taj ugao oštrij, tj. manji, reč je o zatvorenom⁷¹ samoglasniku. Otvoreni samoglasnici se još nazivaju niskim samoglasnicima u artikulacionom smislu, jer je prilikom njihovog izgovora jezik položen nisko uz mišiće poda usne duplje kako bi se postigao što veći stepen otvorenosti glasovnog kanala. Zatvoreni samoglasnici se još nazivaju visokim samoglasnicima, takođe u artikulacionom smislu⁷², jer se prilikom njihovog izgovora jezik izdiže prema tvrdom nepcu. U opisu francuskog samoglasničkog sistema, radi veće preciznosti, uvode se i prelazni stupnjevi aperture: poluotvoreni, srednji i poluzatvoreni samoglasnici. Navedena podela u francuskom samoglasničkom sistemu izgleda ovako:

otvoreni samoglasnici:	[a], [ɑ], [ã]
poluotvoreni samoglasnici:	[ɛ], [ẽ], [œ], [œ̃], [ɔ]
srednji samoglasnik:	[ə]
poluzatvoreni samoglasnici:	[e], [ø], [o], [ɔ̃] ⁷³
zatvoreni samoglasnici:	[i], [y], [u]

Tabela 2. Podela samoglasnika standardnog francuskog jezika po stepenu aperture

⁷¹ Pojam zatvoreni samoglasnik ne znači da dolazi do potpunog zatvaranja glasovnog kanala pri njihovoj artikulaciji (nultu aperturu imaju samo pregradni suglasnici), već do sužavanja tog kanala koje ne ometa stvaranje periodičnog talasa – tona, nego samo modifikuje rezonator usne duplje.

⁷² U akustičkom smislu, nizak samoglasnik je onaj sa karakterističnim niskim tonom, a visok samoglasnik je onaj sa karakterističnim visokim tonom.

⁷³ Nazalni samoglasnik [ɔ̃] se, u zavisnosti od klasifikacije, svrstava u poluotvorene ili u poluzatvorene samoglasnike. Ovde će biti određen kao poluzatvoren samoglasnik u skladu sa podelom koju daje Leon (Léon 2001: 82–83), ali će biti zadržan transkripcijski simbol kojim se on beleži u digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine.

Prema labijalizaciji, odnosno zaobljenosti usana prilikom izgovora određenih samoglasnika, samoglasnici se dele na zaobljene ili labijalizovane (usnene) samoglasnike ako su usne zaokružene i isturene, i nezaobljene ili nelabijalizovane (neusnene) samoglasnike ako su usne razvučene. Navedena podela u francuskom samoglasničkom sistemu prikazana je u sledećoj tabeli:

zaobljeni (labijalizovani) samoglasnici:	[ə], [œ], [ɛ̃], [ø], [ɔ], [ɔ̃], [o], [u], [y]
nezaobljeni (nelabijalizovani) samoglasnici:	[a], [ɑ], [ã], [ɛ], [ê], [e], [i],

Tabela 3. Podela samoglasnika standardnog francuskog jezika po labijalizaciji

Prilikom artikulacije samoglasnika, ukoliko je zadnji deo mekog nepca podignut, vazдушna struja prolazi kroz usnu duplju i obrazuje se usni ili oralni samoglasnik. Ako je zadnji deo mekog nepca spušten, vazдушna struja prolazi kroz usnu duplju i nosne šupljine, te se obrazuje nosni⁷⁴ ili nazalni samoglasnik. Samoglasnički sistem standardnog francuskog jezika poznaje četiri nazalna samoglasnika, koje prikazujemo u narednoj tabeli:

usni (oralni) samoglasnici:	[a], [ɑ], [ɛ], [e], [ə], [œ], [ø], [ɔ], [o], [u], [y], [i]
nosni (nazalni) samoglasnici:	[ã], [ê], [ɔ̃], [ẽ]

Tabela 4. Podela samoglasnika standardnog francuskog jezika po položaju mekog nepca

Iz svega gore navedenog vidimo da se artikulaciona obeležja samoglasnika standardnog francuskog jezika određuju prema sledećim parametrima:

1. mesto tvorbe (prednji, srednji i zadnji samoglasnici),
2. stepen aperture (otvoreni, poluotvoreni, srednji, poluzatvoreni i zatvoreni samoglasnici),

⁷⁴ Fernan Karton (Fernand Carton) napominje da bi bilo ispravnije nazivati ih usno-nosnim (oralno-nazalnim) samoglasnicima jer, prilikom njihove artikulacije, vazдушna struja prolazi istovremeno kroz usnu duplju i kroz nosne šupljine (Carton 1974: 36).

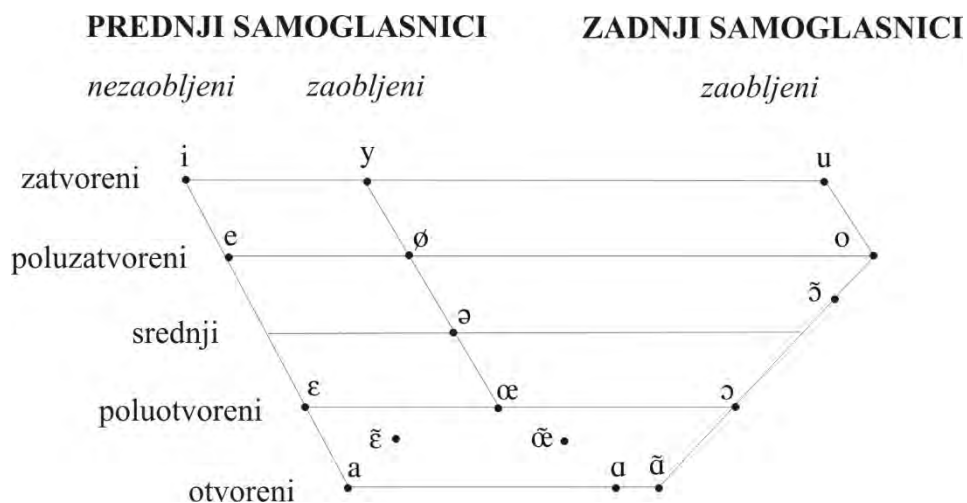
3. oblik usana (zaobljeni i nezaobljeni samoglasnici) i
4. položaj mekog nepca (oralni i nazalni samoglasnici).

Ukoliko ukrstimo samoglasnike standardnog francuskog jezika i parametre za opis njihovih artikulacionih obeležja, dobijamo sledeću tabelu (Léon 2001: 82–83):

	[a]	[ɑ]	[ɛ]	[e]	[ə]	[œ]	[ø]	[ɔ]	[o]	[ã]	[ɔ̃]	[ɛ̃]	[œ̃]	[i]	[y]	[u]
1) MESTO TVORBE:																
prednji	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	-
zadnji	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	+
2) STEPEN APERTURE:																
otvoren	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
poluotvoren	-	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-
srednji	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
poluzatvoren	-	-	-	+	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-
zatvoren	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+
3) OBLIK USANA:																
zaobljen	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+
nezaobljen	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-
4) POLOŽAJ MEKOG NEPCA:																
oralni	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+
nazalni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-

Tabela 5. Artikulacione osobine samoglasnika standardnog francuskog jezika

Artikulaciona obeležja samoglasnika standardnog francuskog jezika mogu se pregledno prikazati i pomoću tzv. artikulacionog trapeza francuskih samoglasnika kao što to čini P. Leon (Léon 2001: 82):

Slika 1. Artikulacioni trapez francuskih samoglasnika

Pomoću artikulacionog trapeza, dat je grafički prikaz različitih aperture i položaja jezika pri izgovoru samoglasnika standardnog francuskog jezika. Gornje uglove zauzimaju dva zatvorena samoglasnika: [i] i [u], a donje uglove dva otvorena samoglasnika, od kojih je jedan prednje [a], a drugi zadnje [ɑ]. Na taj način se jasno razgraničavaju dve krajnje tačke aperture i položaja jezika: prilikom artikulacije samoglasnika [i], jezik se izdiže najviše prema prednjem delu tvrdog nepca, a svojim vrhom se oslanja o donje sekutiće i donje alveole, donja i gornja vilica zauzimaju oštar ugao, dok je prilikom artikulacije vokala [ɑ], jezik spušten i pomeren ka mekom nepcu, a donja i gornja vilica zauzimaju najveći ugao. U sredini se nalaze poluzatvoreni i poluotvoreni vokali: [e], [o] i [ɛ], [ɔ] koji označavaju postepeno spuštanje jezika i povećanje aperture pri izgovoru samoglasnika. Sa jedne strane treba razlikovati četiri kardinalna prednja samoglasnika: [i], [e], [ɛ], [a] koji su nezaobljeni i tri kardinalna zadnja samoglasnika: [u], [o], [ɔ] koji su zaobljeni. Kardinalni zadnji samoglasnik [ɑ] svrstava se u nezaobljene. Pomoću osam primarnih kardinalnih samoglasnika moguće je opisati sekundarne kardinalne samoglasnike. Labijalizacijom prednjih kardinalnih samoglasnika nastaju prednji zaobljeni samoglasnici: [y], [ø], [ə] i [œ]. Na osnovu navedenih artikulacionih parametara, na artikulacionom trapezu francuskih vokala našla su svoje mesto i četiri nazalna samoglasnika standardnog francuskog jezika: [ɔ̃], [ɛ̃], [ɑ̃], [œ̃].

Suglasnici standardnog francuskog jezika

Uobičajena je podela suglasnika po mestu i načinu tvorbe, te ćemo i mi na taj način predstaviti suglasnike standardnog francuskog jezika.

Podela suglasnika po mestu tvorbe

Mesto ili, tačnije rečeno, regija tvorbe suglasnika odnosi se na onaj deo glasovnog aparata gde se prilikom artikulacije govorni organi najviše međusobno približavaju stvarajući, pri tom, u glasovnom kanalu, prepreku ili tesnac fonacionoj struji. Vazдушna struja u govornom kanalu tare se o zidove tesnaca ili naglo savlađuje prepreku uz prasak, te tako nastaje šum karakterističan za suglasnike.

Radi što preciznijeg opisivanja regije artikulacije, za svaki suglasnik navodi se pokretni govorni organ koji sa drugim, pokretnim ili nepokretnim, govornim organom gradi prepreku fonacionoj struji ili tesnac kroz koji ona prolazi. Osim kod bilabijalnih suglasnika, gde obe usne čine prepreku fonacionoj struji, koju ona naglo savlađuje uz zvuk praska, i labiodentalnih suglasnika, gde donja usna dodiruje gornje zube i tako obrazuje tesnac kroz koji struji vazduh, prilikom tvorbe ostalih suglasnika, određeni deo jezika (apikalan, predorsalan, mediodorsalan ili postdorsalan) dodiruje drugi govorni organ, pokretni (velarna i uvularna zona) ili nepokretni (dentalna, alveolarna, prepalatalna, mediopalatalna i postpalatalna zona):

bilabijalni suglasnici:	[p], [b], [m]
labiodentalni suglasnici:	[f], [v]
apiko-dentalni suglasnici:	[t] ⁷⁵ , [d] ⁷⁶ , [n]
apiko-alveolarni suglasnik:	[l] ⁷⁷

⁷⁵ Ukoliko se vrh jezika naslanja na alveole gornjih sekutića, takvo [t] je apiko-alveolarno, a zvučni utisak je isti i za apiko-dentalno [t]. Zvučni utisak suglasnika [t] se, takođe, ne menja ni ako je vrh jezika naslonjen na donje sekutiće ili na alveole donjih sekutića, ali se menja ako je vrh jezika oslonjen na mesto iza gornjih alveola, na prepalatnu zonu kao u engleskom jeziku (Grammont 1950: 47–48).

⁷⁶ Ukoliko iza suglasnika [t] i [d] sledi prednji vokal, npr. [i] ili [y], njihovu sekundarnu artikulaciju odlikuje palatalizacija (kao u primerima *tire* [t'i:ɾ], *dur* [d'y:ɾ]), a ako im sledi zadnji vokal, npr. [u], njihovu sekundarnu artikulaciju odlikuje velarizacija (kao u primerima *tour* [tu:ɾ], *doux* [du]). Zbog auditivnog utiska koji stvaraju, palatalizovani suglasnici se nazivaju mekim, a nepalatalizovani tvrdim suglasnicima (Kristal 1988: 179–180).

⁷⁷ Apiko-alveolarni suglasnik [l] obrazuje se tako što se vrh ili prednji deo leđa jezika naslanja na gornje ili donje alveole, a vazduh struji uz bokove jezika, pa se taj glas zove i lateral.

predorsalno-alveolarni suglasnici:	[s], [z]
predorsalno-prepalatalni suglasnici:	[ʒ], [ʃ]
mediodorsalno-mediopalatni suglasnik:	[ɲ]
dorsalno-velarni ⁷⁸ suglasnici:	[k], [g]
dorsalno-uvularni suglasnik:	[ʀ]

Tabela 6. Podela suglasnika standardnog francuskog jezika po mestu tvorbe

Treba napomenuti da artikulacija suglasnika [ʀ] u francuskom jeziku može biti raznolika (Gramon opisuje četiri vrste artikulacije ovog suglasnika, između ostalog i apiko-alveolarno r⁷⁹ (Grammont 1914: 66–68)), ali frankofoni govornici ga najčešće izgovaraju kao dorsalno-uvularni suglasnik (Léon, Léon 2002: 23). Međutim, uprkos mogućem različitom izgovoru suglasnika [ʀ], u francuskom jeziku je uvek reč o istoj fonemi čija različita mesta artikulacije su samo nosioci fonostilskih⁸⁰ ili regionalnih obeležja i ne mogu uticati na promenu značenja.

⁷⁸ Ukoliko iza suglasnika [k] i [g] sledi prednji vokal, npr. [i] ili [y], njihova artikulacija se pomera ka napred tako što leđa jezika dodiruju tvrdo nepce i oni postaju dorsalno-palatalni suglasnici (kao u primerima *quitter* [kite], *guitare* [gita:ʀ]). Opšta je tendencija ka pomeranju izgovora ka napred, te se suglasnici [k] i [g] češće izgovaraju kao dorsalno-palatalni suglasnici. U svojoj podeli po mestu tvorbe, F. Karton svrstava ove suglasnike u dorsalno-palatalne i u dorsalno-velarne suglasnike (Carton 1974: 25). U srpskom jeziku, suglasnici [k] i [g] ubrajaju se u velarne, „izgovaraju se tako što se prepreka uspostavlja na granici između tvrdog i mekog nepca, što srpskim glasovima daje osobinu ‘tvrđih’, za razliku od francuskih glasova koji su ‘meki’” (Gudurić 2009: 37, 136).

⁷⁹ Apiko-alveolarno ili kotrljajuće r izgovara se tako što vrh jezika slobodno treperi ili vibrira na alveolama, a može se još čuti u nekim dijalektima francuskog jezika (npr. u Burgonji ili na jugu Francuske), kao i šire u frankofonim zajednicama (Luizijana, Akadija, deo Kvebeka, Valonija i dr). Izgovor apiko-alveolarnog r dominirao je i u Francuskoj do kraja XVII veka kada je, po uzoru na novu modu uvedenu na dvoru u Versaju, počeo da se širi izgovor dorsalno-uvularnog r.

⁸⁰ U nekim jezicima, npr. u arapskom, apiko-alveolarno i resično r predstavljaju dve foneme. Zanimljivo je da stanovnici Severne Afrike, kojima je arapski maternji jezik, kada se služe francuskim jezikom, imaju poseban odnos prema izgovoru ovog suglasnika: muškarci izgovaraju apiko-alveolarno r, a žene resično r, uprkos činjenici što se u maternjem jeziku podjednako služe i jednim i drugim načinom izgovora koji u arapskom ima distinktivnu funkciju (Walter 1988: 231–232). F. Karton beleži da u pojedinim dijalektima francuskog jezika apiko-alveolarno i resično r predstavljaju još uvek dve foneme (u francuskoj regiji *la Haute-Loire*) (Carton 1974: 30).

Podela suglasnika po načinu tvorbe

Podela suglasnika po načinu tvorbe izvodi se na osnovu tri parametra: prema vrsti prepreke fonacionoj struji (potpuna/delimična), statusu glasnih žica (mirovanje/treperenje) i položaju zadnjeg dela mekog nepca (podignut/spušten).

Artikulaciju svih suglasnika karakteriše stvaranje izvesne prepreke fonacionoj struji prilikom njenog prolaska kroz glasovni kanal, a ona može biti dvojaka: potpuna ili delimična. Ukoliko je prepreka fonacionoj struji potpuna nastaju pregradni (okluzivni) suglasnici, a ukoliko je delimična nastaju tesnačni (frikativni) suglasnici:

pregradni (okluzivni) suglasnici:	[b], [p], [d], [t], [g], [k], [m], [n], [ŋ]
tesnačni (frikativni) suglasnici:	[v], [f], [z], [s], [ʒ], [ʃ], [l], [R]

Tabela 7. Podela suglasnika standardnog francuskog jezika po vrsti prepreke fonacionoj struji

Obrazovanje pregradnih suglasnika sastoji se iz tri faze: stvaranje pregrade (implozije), njenog kratkog trajanja (okluzije) i otklanjanja pregrade (praska ili eksplozije). Po drugoj fazi koja podrazumeva trenutno, hermetičko zatvaranje usne duplje, ovi suglasnici se nazivaju okluzivnim⁸¹. Nazali [m], [n], [ŋ] razlikuju se od ostalih okluzivnih suglasnika po tome što je potpuno zatvaranje usne duplje praćeno otvaranjem nosnog kanala. Po poslednjoj fazi u procesu obrazovanja pregradnih suglasnika i po zvučnom efektu koji ona stvara, pregradni suglasnici nazivaju se još i eksplozivnim (plozivnim) ili praskavim suglasnicima. Budući da prasak traje veoma kratko, mogu se nazvati i trenutnim (momentalnim) suglasnicima.

Ukoliko postoji delimična prepreka ili uzani tesnac o koji se fonaciona struja tare, reč je o tesnačnim suglasnicima. Govorni organi približavaju se i ovlaš dodiruju, ali ne zatvaraju usnu duplju, te je vazdušnoj struji omogućen prolaz. Dakle, dolazi do konstrikcije⁸², tj., do „stezanja” ili sužavanja glasovnog kanala, te se ovi glasovi nazivaju i konstriktivnim suglasnicima. Međutim, kao što je rečeno, ova prepreka nije potpuna – vazдушna struja prolazi kroz suženje glasovnog kanala – ona struji i tare se o njegove

⁸¹ Naziv „okluziv” potiče od lat. gl. *occludo*, 3, *occlusi*, *occlusum* – zatvoriti.

⁸² Naziv „konstrikcija” i „konstriktiv” potiče od lat. gl. *constringo*, 3, *-strixi*, *-strictum* – stegnuti, sputati.

zidove, pa se ovi glasovi nazivaju frikativnim⁸³, prostrujnim ili strujnim suglasnicima. Mogu se, takođe, nazvati i spirantima⁸⁴ jer njihova artikulacija može trajati sve dokle god imamo daha u plućima, a nazivaju se još i produžnim ili trajnim (kontinuiranim) suglasnicima.

Na osnovu zvučnog efekta koji proizvode, strujni suglasnici [z] i [s] nazivaju se i piskavim suglasnicima (sibilantima⁸⁵), a strujni suglasnici [ʒ] i [ʃ] nazivaju se šuštavim⁸⁶ suglasnicima ili palatalizovanim sibilantima.

Suglasnici [l] i [r] spadaju u kategoriju koja se naziva likvidama⁸⁷ ili tekućim suglasnicima. U podeli reči na slogove, likvida se ne razdvaja od suglasnika koji mu prethodi (npr. *écrivain* [e-kri-vě], *oublier* [u-bli-je]).

Na kraju ovog kratkog pregleda podele suglasnika standardnog francuskog jezika po vrsti prepreke fonacionoj struji, treba da kažemo da u francuskom jeziku postoji i pregradni suglasnik koji nema fonološku vrednost. To je glotalni okluziv⁸⁸ (fr. *l'occlusive glottale* ili *le coup de glotte*) koji se u fonetskoj transkripciji beleži znakom: [ʔ]. On nastaje naglim zatvaranjem međuglasničkog otvora, odnosno naglim približavanjem glasnih žica i njihovim iznenadnim razdvajanjem, praćeno oslobađanjem fonacione struje uz zvučni efekat praska (slično zvuku koji nastaje kod suvog kašlja). U francuskom jeziku, ako reč koju želimo istaći ne počinje suglasnikom, glotalni okluziv ga može zameniti u govoru, kao što je to slučaj u sledećim primerima: *Encore !* [ʔâkɔːR //] i *Attention !* [ʔatâsjɔ̃ //] (Léon, Léon 2002: 79).

Suglasnici se dele po načinu tvorbe na zvučne i bezvučne suglasnike u zavisnosti od toga da li prilikom fonacije glasne žice trepere ili ne trepere. Ukoliko prilikom prolaska vazdušne struje kroz međuglasnički otvor gla-

⁸³ Naziv „frikativ” potiče od lat. gl. *frico*, *l*, *fricui*, *frictum* (*fricatum*) – trljati, trti, pa se ti glasovi zovu i „treni” ili „trveni” suglasnici.

⁸⁴ Naziv „spirant” potiče od lat. gl. *spiro*, *l*, *spiravi*, *spiratum* – disati, disanjem ispuštati. Prilikom artikulacije spiranata, jezik se svojim bokovima prislanja uz alveole gornjih kutnjaka, sprečava lateralni prodor vazduha, te obrazuje u sredini uzani kanal kroz koji vazduh struji i razbija se o prednje zube, čineći, pri tom, specifičan piskutavi šum.

⁸⁵ Od lat. gl. *sibilo*, *l*, *sibilavi*, *sibilatum* – pištati, zviždati.

⁸⁶ Prilikom artikulacije šuštavih suglasnika, obrazuju se rezonatori koji doprinose specifičnom akustičkom utisku šuštanja. Naročito su karakteristični sledeći rezonatori: rezonator koji jezik gradi u obliku kanala ili uzanog tesnaca približavajući se tvrdom nepcu, rezonator koji se obrazuje između donje površine jezika i gornjih i donjih sekutića, kao i usnjeni rezonator.

⁸⁷ Od lat. prideva *liquidus*, *-a*, *-um* – tečan, tekući.

⁸⁸ Glotalni okluziv je fonema, na primer, u arapskom i hebrejskom jeziku.

sne žice trepere, nastaju zvučni suglasnici, a ako imamo odsustvo treperenja, nastaju bezzvučni suglasnici. U francuskom jeziku podela suglasnika po zvučnosti izgleda ovako:

zvučni suglasnici:	[b]	[d]	[g]	[v]	[z]	[ʒ]	[m], [n], [ɲ], [ʀ], [l]
bezzvučni suglasnici:	[p]	[t]	[k]	[f]	[s]	[ʃ]	_____

Tabela 8. Podela suglasnika standardnog francuskog jezika po zvučnosti

Iz tabele se jasno vidi da pojedini zvučni suglasnici imaju svoje bezzvučne parnjake: [b]-[p], [d]-[t], [g]-[k], [z]-[s], [ʒ]-[ʃ]. Ti suglasnici imaju približno isto mesto tvorbe (Grammont 1950: 50, 70) i razlikuju se po zvučnosti. Ostali zvučni suglasnici – [m], [n], [ɲ], [ʀ] i [l] – nemaju bezzvučne parnjake. Treperenje ili netreperenje glasnih žica uslovljava akustično-artikulacione razlike između zvučnih i bezzvučnih suglasnika. Prilikom artikulacije zvučnih suglasnika, aerodinamička energija je intenzivnija dok fonaciona struja prolazi kroz međuglasnički otvor izazivajući, pri tom, treperenje glasnih žica, nego dok prolazi kroz glasovni kanal, te se stoga oni nazivaju slabim suglasnicima. S obzirom na to da prilikom obrazovanja bezzvučnih suglasnika, vazдушna struja ne izaziva treperenje glasnih žica, njihova aerodinamička energija je intenzivnija u glasovnom kanalu nego kod zvučnih suglasnika, pa se tu i sama artikulacija izvodi sa većom energijom, te se oni nazivaju jakim suglasnicima.

Prilikom artikulacije, u zavisnosti od položaja zadnjeg dela mekog nepca, suglasnike po načinu tvorbe delimo na oralne i nazalne. Ako je zadnji deo mekog nepca podignut i priljubljen uz zid ždrele, fonaciona struja prolazi samo kroz rezonator usne duplje, te onda nastaju usni (oralni) suglasnici. Ako je zadnji deo mekog nepca spušten, fonaciona struja prolazi kroz rezonator nosnih šupljina, te onda nastaju nosni (nazalni) suglasnici. U francuskom jeziku ova podela izgleda ovako:

usni (oralni) suglasnici:	[b], [p], [d], [t], [g], [k], [v], [f], [z], [s], [ʒ], [ʃ], [l], [ʀ]
nosni (nazalni) suglasnici:	[m], [n], [ɲ]

Tabela 9. Podela suglasnika standardnog francuskog jezika po položaju mekog nepca

Treba napomenuti da u glasovnom sistemu francuskog jezika postoji još jedan nazal, a to je postdorsalno-velarni suglasnik [ŋ]⁸⁹, koji se sreće u pozajmljenicama engleskog porekla koje se završavaju na *-ing*, kao npr. *camping*, m. [kãpiŋ] – „kampovanje”.

Pored navedenog, u rečima stranog porekla javlja se i skupina glasova koja ne čini deo fonološkog sistema standardnog francuskog jezika. Reč je o afrikatama [dʒ], [ts] i [tʃ]:

AFRIKATE	PRIMERI
[dʒ]	<i>budget</i> , m. [bydʒɛ] (preuzeto iz engleskog jezika)
	<i>djihad</i> , m. [dʒi(j)ad] (preuzeto iz arapskog jezika)
	<i>maharadja</i> , <i>maharaja</i> , m. [ma(a)radʒa] (preuzeto iz hindi jezika)
[ts]	<i>tzatziki</i> , m. [tsatsiki ; tsadziki] (preuzeto iz grčkog jezika)
	<i>hertz</i> , m. [ˈɛrts] (preuzeto iz nemačkog jezika)
	<i>shiatsu</i> , m. [ʃiatsy] (preuzeto iz japanskog jezika)
[tʃ]	<i>bortsch</i> , <i>bortch</i> , m. [bɔrtʃ] (preuzeto iz ruskog jezika)
	<i>capuccino</i> , m. [kaputʃino] (preuzeto iz italijanskog jezika)
	<i>chat</i> , <i>tchat</i> , m. [tʃat] (preuzeto iz engleskog jezika)

Tabela 10. Afrikate u rečima stranog porekla usvojenim u francuskom jeziku

Naime, pored dve osnovne skupine suglasnika (pregradni i tesnačni suglasnici), u podeli suglasnika po načinu tvorbe razlikujemo i pregradno-tesnačne ili polupregradne (semiokluzivne) suglasnike, odnosno afrikate⁹⁰. Oni se tako nazivaju jer njihova artikulacija počinje pregradom koja se na bliskom mestu obrazovanja pretvara u tesnac. Kod tih suglasnika stvara se potpuna pregrada fonacionoj struji, ali prilikom otklanjanja prepreke ne dolazi do praska, već pregrada prelazi u tesnac o čije zidove ekspiratorni vazduh struji i tare se, te tako nastaju, zapravo, praskavo-strujni suglasnici.

⁸⁹ F. Karton navodi da se nazalni suglasnik [ŋ] još sreće i u dijalektu na jugu Francuske gde se *maintenant* izgovara [mɛ̃ntənã:ŋ], a ne [mêt(ə)nã], kao i u kombinatoričkoj varijanti nazalizovanog [g], npr. *une longue minute* [ynlõŋminyt], umesto [ynlõ.gminyt] (Carton 1974: 29).

⁹⁰ Od lat. gl. *affricare* < *ad* (ka, prema) + *frico*, *I*, *fricui*, *frictum* (*fricatum*).

Polusamoglasnici standardnog francuskog jezika

Polusamoglasnici (poluvokali) ili polusuglasnici (polukonsonanti), kao što im samo ime kaže, imaju osobine i samoglasnika i suglasnika. Oni nastaju ukoliko se zatvoreni samoglasnici [i], [y] ili [u] nađu ispred nekog drugog samoglasnika koji se izgovara, prolaz vazdušnoj struji se dodatno sužava, nastaje nova artikulacija koja više nije samoglasnička: [j], [ɥ] i [w], kao u sledećim primerima: *un étudiant* [œnetydjã], *des nuages* [denɥa:ʒ], *jouer* [ʒwe]. U tom slučaju, artikulacija tih glasova je još zatvorenija od samoglasnika [i], [y] ili [u], ali je otvorenija od strujnih suglasnika čiji ih šum, takođe, karakteriše. Polusamoglasnici se razlikuju od samoglasnika i po tome što nikada ne mogu da stoje samostalno, tj. nisu slogotvorni, već grade slog sa samoglasnikom uz koji stoje. Prema tome, podela na slogove prethodnih primera je sledeća: [œ-ne-ty-djã], [de-nɥa:ʒ], [ʒwe]. Upravo zbog svih navedenih osobina, ovakva vrsta glasa se naziva i tranzicioni (prelazni) glas, *glajd* ili *glida*⁹¹. U sledećoj tabeli date su artikulacione osobine polusamoglasnika u francuskom jeziku kako ih navodi P. Leon (Léon 2001: 70):

<u>REGIJA</u> <u>ARTIKULACIJE:</u> ⇨ <u>POLOŽAJ USANA:</u> ⇩	medio-dorsalan- medio-palatalan	post-dorsalno- velaran
nezaobljen	[j]	—
zaobljen	[ɥ]	[w]

Tabela 11. Artikulacione osobine polusamoglasnika u standardnom francuskom jeziku

Treba napomenuti da postoje izvesna odstupanja od navedenih uslova za obrazovanje polusamoglasnika. U određenim slučajevima ne prelaze uvek svi zatvoreni vokali u opisanom položaju u odgovarajuće polusamoglasnike. Na osnovu okruženja u kojem se nalaze, zavisiće i činjenica da li zatvoreni vokali čuvaju samo svoj samoglasnički karakter ili primaju i suglasnički karakter, a, samim tim, od toga zavisi i raspored slogova unutar govornog lanca, kao što će biti objašnjeno u narednim primerima. Prema F.

⁹¹ Od engl. gl. *to glide* [glajd], klizati. Prema *Dictionnaire de linguistique*, „termin *glide*, poreklom iz engleske fonetike, označava foneme koje se tradicionalno neprecizno nazivaju polusamoglasnicima ili polusuglasnicima” (Dubois et al. 2002: 252).

Vjolanu, ukoliko ispred zatvorenih samoglasnika [i], [y] i [u] stoji grupa: suglasnik + [l] ili [r], samoglasnik se čuva (Wioland 1991: 112–114):

REDOSLED GLASOVA:	PRIMERI:
suglasnik + [l]/[r] + [i] + samoglasnik koji se izgovara	<i>prier</i> [pri-je], <i>plier</i> [pli-je], <i>un ouvrier</i> [œ-nu-vri-je]
suglasnik + [l]/[r] + [y] + samoglasnik koji se izgovara	<i>truelle</i> [try-ɛl], <i>gluant</i> [gly-ã], <i>une influence</i> [y-ně-fly-ã:s]
suglasnik + [l]/[r] + [u] + samoglasnik koji se izgovara	<i>clouer</i> [klu-e] ili [klu-we] ⁹² , <i>trouer</i> [tru-e] ili [tru-we]

Tabela 12. Redosled glasova: suglasnik + [l]/[r] + [i], [y]/[u] + samoglasnik koji se izgovara

Na osnovu gore date tabele primećujemo da kada je redosled suglasnik + [l]/[r] + [i] + samoglasnik koji se izgovara, između [i] i samoglasnika koji mu sledi, umeće se polusamoglasnik [j] koji prelazi u inicijalni položaj narednog sloga (npr. *prier* [pri-je], *plier* [pli-je]), kako bi se izbegao hijat ili zev i olakšao izgovor,

Kada je redosled suglasnik + [l]/[r] + [y] + samoglasnik koji se izgovara, [y] čuva sve osobine samoglasnika. Treba, međutim, napomenuti da, ukoliko iza [y] sledi [i], obavezno nastaje polusamoglasnik [ɥ], bez obzira na to koji suglasnici prethode toj grupi, kao na primer: *lui* [lɥi], *la pluie* [la-plɥi], *des fruits* [de-frɥi], *du bruit* [dy-brɥi].

Iza grupe: suglasnik + [l]/[r] + [u] i samoglasnika koji mu sledi i koji se izgovara, može i ne mora se izgovoriti polusamoglasnik [w] koji, ukoliko se izgovara, takođe, prelazi u inicijalni položaj narednog sloga (npr. *clouer* [klu-e] ili [klu-we]).

Prozodijska obeležja standardnog francuskog jezika

Kao što je ranije rečeno, sistem prozodijskih odlika francuskog jezika detaljno je predstavljen u literaturi na srpskom jeziku (Šotra 2006, Gudurić 2009, Rakić 2014). U ovom delu našeg rada izdvojićemo samo neka osnov-

⁹² Za reči *clouer* i *trouer*, F. Vjolan beleži mogući izgovor [klu - we] i [tru - we] (Wioland 1991: 113), ali on nije zabeležen kao takav u u digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine, već je samo data transkripcija [klue] i [true].

na prozodijska obeležja standardnog francuskog jezika koja se odnose na akcenat, ritam i dominantan slogovni sled.

Akcenat je višeznačna reč, a ovde će biti upotrebljen sa značenjem „udar kojim se jedan glas izdvaja kao viši, glasniji i/ili duži u glasovnom nizu” (Gudurić 2004: 104). Iako se akcenat u francuskom jeziku označava kao jačinski (intenzitetski, dinamički ili ekspiratorni), njegova najvažnija odlika je dužina budući da je naglašeni slog u proseku uvek duplo duži (Léon 2001: 107) ili čak dva do tri puta duži od nenaglašenog (Riegel et al. 2004: 58).

Akcenat u francuskom jeziku nema distinktivnu funkciju, za razliku od, na primer, akcenta u srpskom jeziku koji je melodijski i ima distinktivnu funkciju⁹³. Francuski je jedini evropski jezik koji nema leksički akcenat (Pagel et al. 2012: 67). U govornom lancu reč gubi svoju autonomiju u korist ritmičke grupe, značenjske jedinice na koju se govor deli i koja se završava naglašenim slogom. Drugim rečima, u francuskom jeziku, reči u govornom lancu nemaju „nikakav primetan zvučni identitet” budući da je naredna jedinica viša od sloga upravo „akcenatska grupa (ili ritmička grupa)” (Riegel et al. 2004: 57). Jedino u slučaju da je reč upotrebljena samostalno, akcenat se nalazi na njenom poslednjem slogu (npr. *étudiant* [e-ty-**djã**]). Ako je pak reč upotrebljena u vezanom govoru, akcenat će uvek biti na kraju ritmičke grupe (npr. *C'est un étudiant* [se-tõe-ne-ty-**djã** //], *C'est un étudiant étranger* [se-tõe-ne-ty-djã-e-trã-**ʒe** //]. Moglo bi se reći da je u francuskom jeziku artikulaciona energija progresivna budući da dostiže svoj maksimum tek na poslednjem slogu fonetske reči (Briet et al. 2014: 21).

Dužina ritmičke grupe zavisi od govornika, vrste i brzine govora, govorne situacije (politički govor, svečano predavanje, debata, opušteni razgovor i sl.). Prosečna dužina ritmičke grupe u spontanoj komunikaciji je 2–3 sloga (Wioland 1991: 35) ili 4–5 slogova (Léon 2001: 111). Najmanje može sadržati samo jedan slog, a retko kada ima više od sedam slogova (Léon, Léon 2002: 81). U okviru duže ritmičke grupe može se upotrebiti sekundarni akcenat koji se obično beleži apostrofom iza sloga na kojem je upotrebljen (npr. *C'est un étudiant étranger / en première année' de médecine* // [se-tõe-ne-ty-djã-e-trã-**ʒe** / ã-prə-mje-ra-ne'-də-meɔ-**sin** //]). On ne predstavlja pauzu, „već modulaciju glasa koji se intonacijski penje na pr-

⁹³ Uporediti, na primer, homograf „grad” u sledećim iskazima: *Gornji Milanovac je grad pun zelenila* (imenica „grad” se izgovara sa dugosilaznim akcentom: „grãd” i označava „naseljeno veće mesto”) i *Sinoć je tamo pao grad i oštetio parkove* (imenica „grad” se izgovara sa kratkosilaznim akcentom: „grãd” i označava „led iz oblaka, tuču”) (Stanojčić, Popović 2010: 193).

vom, a zatim spušta na drugom delu te iste ritmičke grupe”, a specifičan je i po tome što, ukoliko se sporije govori, on prerasta u glavni akcenat (Guduric 2009: 183–184) (npr. *C’est un étudiant étranger / en première année / de médecine* // [se-tœ-ne-ty-djã-e-trã-ʒe / ã-prə-mjɛ-ra-ne / də-med-sin //]).

Ritmičke grupe se podudaraju sa semantičkim celinama u govoru, te stoga P. Leon kaže da je ritmička grupa „sintagma ostvarena u govoru koja se završava naglašenim slogom” (Léon 2001: 26). Samim tim, pored činjenice da je u francuskom jeziku akcenat oksitonalan (uvek se nalazi na poslednjem slogu ritmičke grupe, odnosno na poslednjom slogu samostalno upotrebljene reči), on ima i demarkativnu funkciju (Riegel et al. 2004: 58). Podela na značenjske celine u govoru postiže se tako što je poslednji slog ritmičke grupe duplo duži u odnosu na ostale slogove, praćen je eventualno pauzom i modifikacijom intonacije (Lauret 2007: 44)⁹⁴. Prema M. Leon i P. Leonu, uloga akcenta sastoji se u tome da deli govorne iskaze na semantičke grupe optimalne dužine kako bi bile jednostavnije za razumevanje (Léon, Léon 2002: 78).

Ritam je termin koji, primenjen u fonologiji, označava „primetnu pravilnost istaknutih jedinica u govoru”, kao što je to raspored naglašenih prema nenaglašenim slogovima (Kristal 1988: 227). U francuskom jeziku uočljiva je prozodijska ujednačenost na dva plana:

a) u okviru ritmičke grupe ili samostalno upotrebljene reči svi nenaglašeni slogovi su iste dužine, jedino se naglašeni slog na kraju ističe duplo većom dužinom u odnosu na nenaglašene slogove,

b) u vezanom govoru sastavljenom od više ritmičkih grupa one teže ka tome da tokom realizacije budu izjednačene na vremenskoj osi, te se razlika među njima kompenzuje tako što se kraće ritmičke grupe sporije izgovaraju, a duže brže kako bi se u celini postigao auditivni utisak njihove ujednačenosti (Wioland 1991: 37–38, Briet et al. 2014: 23, Lauret 2007: 46).

Na kraju poglavlja o prozodijskim obeležjima standardnog francuskog jezika potrebno je istaći i najfrekventniju slogovnu strukturu u francuskom

⁹⁴ Bertran Lore (Bertrand Lauret) navodi zanimljiv primer gde isti glasovni niz [ʒãpɔʁtləsak //] ima različito značenje u zavisnosti od podele na ritmičke grupe, pauza i intonacije: *Jean / porte / le sac.* // [ʒã / pɔʁt / ləsak //] i *J’emporte / le sac.* // [ʒãpɔʁt / ləsak //] (Lauret 2007: 44). Slične primere pronalazimo i u *Phonétique essentielle du français, A1/A2* (Kamoun, Ripaud 2016: 37), od kojih izdvajamo jedan: [ʒadɔʁsɔpɔʁtrekɔləʁe //] koji može da znači *J’adore ce port, / très coloré* // [ʒadɔʁsɔpɔ:ʁ / trekɔləʁe //] ili *J’adore / ce portrait coloré.* [ʒadɔ:ʁ / sɔpɔʁtrekɔləʁe //], gde u oba slučaja važnu ulogu ima i stečena dužina samoglasnika u naglašenom slogu.

jeziku budući da ona ima veliki značaj u uspostavljanju ritma (Pagel et al. 2012: 69). Glasovi, kao izolovane fonetske jedinice, veoma se retko javljaju u govoru – oni su, gotovo uvek, organizovani u određenim skupovima glasova unutar govornog lanca – u slogovima. Prema tome, mi pre uočavamo slogove, nego pojedinačne glasove. Slogovi su najmanje glasovne jedinice izgovorene jedinstvenom artikulacijom, čiji su nosioci u francuskom jeziku isključivo samoglasnici, a u pojedinim jezicima to mogu biti i diftonzi⁹⁵ i sonanti⁹⁶ (Bugarski 2003: 131). Jezgro svakog sloga čini najsonorniji glas koji se naziva slogotvornim glasom, odnosno središtem ili vrhuncem sloga. Slog se može sastojati samo od slogotvornog glasa ili može biti u kombinaciji sa polusamoglasnikom, kao i sa jednim ili više suglasnika. Ukoliko se slog završava samoglasnikom, naziva se otvorenim slogom (fr. *syllabe ouverte*), a ako se završava suglasnikom, naziva se zatvorenim slogom (fr. *syllabe fermée*).

Brojna istraživanja su pokazala da je u francuskom jeziku dominantan slogovni sled sastavljen od otvorenih slogova. M. Leon i P. Leon navode podatke prema kojima u francuskom jeziku ima između 70% i 80% otvorenih slogova (Léon, Léon 2002: 73). To je jedan od razloga zbog kojih su romanski jezici melodičniji od germanskih ili anglosaksonske jezika gde je veća zastupljenost zatvorenih slogova, kao što se vidi u sledećoj tabeli koja prikazuje rezultate istraživanja Pjera Delatra (Pierre Delattre) prema navođenju P. Leona (Léon 2001: 96). U tabeli je V oznaka za vokale (fr. *voyelle*), a C je oznaka za suglasnik (fr. *consonne*):

Tip sloga	francuski jezik	španski jezik	engleski jezik	nemački jezik
CV	59,9%	55,6%	27,6%	28,7%
CVC	17,1%	19,8%	31,8%	38,1%
CCV	14,2%	10,2%	4,0%	3,3%
VC	1,9%	3,1%	11,9%	9,8%

Tabela 13. Zastupljenost otvorenih (CV, CCV) i zatvorenih slogova (CVC, VC) u francuskom, španskom, engleskom i nemačkom jeziku (Léon 2001: 96)

⁹⁵ Na primer, u engleskom jeziku u rečima *out*, *ice* i sl.

⁹⁶ Na primer, u srpskom jeziku slogotvornom se smatra fonema /r/ (iako akustičke analize pokazuju prisustvo vokalskog elementa ispred ove foneme) u rečima tipa *prst*, *crv*, *prska-ti*, kao i /l/ u reči *VI-ta-va* ili *Pl-zenj*. U engleskom jeziku slogotvorno je /n/ u rečima *button*, *widen*, /l/ u rečima *little*, *bottle*, itd.

F. Vjolan navodi da je proporcija svih otvorenih slogova u govoru 80% naspram 20% zatvorenih slogova, ali – analizirajući samo naglašene slogove – statistike pokazuju da je otprilike 50% otvorenih i 50% zatvorenih slogova na kraju ritmičke grupe (Wioland 1991: 56–57).

Kanonskoj šemi CV-CV-CV u francuskom jeziku doprinose njegovi specifični jezički fenomeni:

- vezivanje (fr. *liaison*), npr. *les amis* [le-**za**-mi], *dix amis* [di-**za**-mi], *mon amie* [mɔ̃-**na**-mi] ili [mɔ-**na**-mi], *un grand ami* [ɑ̃-grɑ̃-**ta**-mi], *un petit amie* [œ-pə-ti-**ta**-mi],
- suglasničko ulančavanje (fr. *enchaînement consonantique*), npr. *une petite amie* [yn-pə-ti-**ta**-mi], *cette amie* [sɛ-**ta**-mi], *chaque ami* [ʃa-**ka**-mi], *quatre amis* [ka-**tra**-mi], *entre amis* [ɑ̃-**tra**-mi] ili
- umetanje eufoničnog *t* (fr. *t euphonique*) radi izbegavanja uzastupnog izgovora dva samoglasnika, npr. *va-t-on* [va-**t**ɔ̃], *qu'a-t-on à dire* [ka-**t**ɔ̃-a-di:ʀ], *a-t-elle su* [a-**t**ɛl-sy], *aura-t-il appris* [ɔ-**ra**-til-a-pʁi], itd.

U primeru rečenice koju smo ranije naveli (*C'est un étudiant étranger / en première année de médecine //*), ima 16 slogova, od toga 14 otvorenih [sɛ-tɔ̃-ne-ty-djɑ̃-e-**tr**ɑ̃-ʒe / ɑ̃-**pr**ə-mjɛ-**ra**-ne-də] i 2 zatvorena sloga [mɛd-**sin** //]. U njoj uočavamo i dva primera vezivanja (*C'est un étudiant* [sɛ-**t**ɔ̃-ne-ty-djɑ̃]) i jedan primer konsonantskog ulančavanja (*en première année* [ɑ̃-**pr**ə-mjɛ-**ra**-ne]) koji, kao što je to ranije rečeno, doprinose većem broju slogova čija je struktura: CV-CV-CV.

Budući da smo se na početku ovog dela, prilikom predstavljanja fonetsko-fonološkog sistema standardnog francuskog jezika, pozivali na način kako ga opisuje P. Leon (Léon 2001), želeli bismo i da ukratko predstavimo kakav je stav M. Leon i P. Leona po pitanju odnosa između standardnog jezika i jezičke varijacije. Po njihovom mišljenju, neophodno je dati model standardnog izgovora pre opisa jezičke varijacije, ali i unapred reći da ne treba nikada „osuđivati izgovor koji odstupa od opisanog modela” (Léon, Léon 2002: 15). Sasvim je očekivano da ne govore svi isto „kao dobro programiran računar”, već da se služe različitim varijetetima u različitim govornim situacijama (sa postolja katedre, u kancelariji, kod kuće, u društvu bliskih prijatelja i sl.). Zapravo, „ima onoliko mogućih modela koliko ima komunikacijskih situacija” unutar iste jezičke zajednice, te M. Leon i P. Leon pozivaju da, prilikom analize jezičke varijacije, postupimo „kao pravi

lingvisti, koji opisuju i pokušavaju da shvate” određeni jezički fenomen, a ne samo da kažu: „Ovo je dobro ili ovo je loše” (Léon, Léon 2002: 15–16).

U narednom poglavlju opisaćemo fonetsko-fonološka obeležja francuskog razgovornog jezika i fonovarijacije koje se najčešće javljaju u tom jezičkom registru, te ćemo tom prilikom, između ostalog, ponovo govoriti o akcentu, naglašenim i nenaglašenim slogovima, kao i o položaju glasova u slogovima, ali iz ugla kombinatorne fonetike.

ČETVRTI DEO: FONETSKO-FONOLOŠKE ODLIKE RAZGOVORNOG FRANCUSKOG JEZIKA I FONOARIJACIJE

Jezik ne može biti ukalupljen, on se neprestano menja, razvija, izmiče normama i pokorava sopstvenim zakonima. O slabim tačkama fonetsko-fonološkog sistema standardnog francuskog jezika, najčešćim odstupanjima od ortoepske norme i najčešćim manifestacijama jezičke ekonomije u francuskom razgovornom jeziku možemo se obavestiti kako u literaturi namenjenoj izvornim govornicima tako i u literaturi namenjenoj nastavi francuskog kao stranog jezika (izdvajamo samo neke dragocene izvore objavljene tokom poslednjih tridesetak godina; ovde ih navodimo hronološkim redosledom po godini izdanja: Walter 1988, Fónagy 1989, Wioland 1991, Gadet 1997a, Léon 2001, Cortez 2002, Léon, Léon 2002, Lauret 2007, Weber 2013, Briet et al. 2014, Detey et al. 2016, Cerquiglini 2019). Primećujemo da je zanimanje za fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika u poslednjih nekoliko decenija konstantno i rekli bismo, zahvaljujući digitalizovanim korpusima francuskog razgovornog jezika o kojima je ranije bilo reči, u novije vreme i sve intenzivnije.

U ovom delu našeg rada nastojaćemo da rezimiramo saznanja do kojih smo došli o fonetsko-fonološkim odlikama francuskog razgovornog jezika iz dostupne relevantne literature, kao i na osnovu sopstvenih zapažanja proisteklih iz analize dijaloga savremenih audio-vizuelnih izvora (filmova, serija, skečeva) pobrojanih na kraju ovog rada. Odlomci iz analizirane audio-vizuelne građe poslužiće nam i u pedagoške svrhe: i to za osmišljavanje kontekstualizovanih aktivnosti pomoću kojih bi se fonetsko-fonološke odlike razgovornog francuskog jezika mogle lakše približiti učenicima francuskog kao stranog jezika, što će biti jedna od tema narednog poglavlja, obogaćena dodatnim primerima u prilogu rada.

Opšte fonetsko-fonološke odlike savremenog francuskog razgovornog jezika

Fonološki sistem standardnog francuskog jezika sadrži 36 fonema, ali nisu sve foneme podjednako zastupljene u svakodnevnom govoru. Fonološki sistem jednog jezika uspostavlja se na osnovu binarnih opozicija distinktivnih svojstava pojedinih glasova. Ukoliko neka opozicija vremenom postane manje relevantna, dakle, ukoliko izgubi diferencirajuću ulogu u značenju pojedinih reči, ona se nužno povlači iz fonološkog sistema jednog jezika. Glasove nekog jezika neophodno je posmatrati sa stanovišta funkcije koji oni obavljaju u datom jeziku, a to predstavlja dinamičan proces. U onoj meri u kojoj ortoepska norma prati ovaj dinamični proces, primetan je manji ili veći raskorak između onoga šta nalaže preskriptivna norma i onoga šta saznajemo iz deskriptivnog pristupa jeziku.

Analizirajući fonetsko-fonološke odlike savremenog francuskog razgovornog jezika, F. Gade zaključuje da je suglasnički sistem uglavnom stabilan i nalik onome koji je ustanovljen još u XVII veku (Gadet 1997a: 65). Svi frankofoni govornici koriste isti broj suglasnika, iako oni mogu biti realizovani na različite načine (Léon, Léon 2002: 11). Međutim, za razliku od suglasničkog i polusuglasničkog (polusamoglasničkog) sistema, francuski samoglasnički sistem je izuzetno nestabilan, te on u svom maksimalnom rasponu sadrži svih 16 samoglasnika standardnog jezika, a u minimalnom svega 10 samoglasnika (Wioland 1991: 83), kao što je to pojednostavljeno prikazano u sledećoj tabeli:

Samoglasnički sistem savremenog francuskog jezika		
Standardni francuski jezik (16 samoglasnika)		[a], [ɑ], [ɛ], [e], [ə], [œ], [ø], [ɔ], [o], [i], [y], [u], [ã], [ẽ], [œ̃], [õ]
Razgovorni francuski jezik (13 → 10 samoglasnika)	Naglašen slog (13 samoglasnika)	[a], [ɛ], [e], [œ], [ø], [ɔ], [o], [i], [y], [u], [ã], [ẽ], [õ]
	Nenaglašen zatvoren slog (10 samoglasnika)	[a], [ɛ], [œ], [ɔ], [i], [y], [u], [ã], [ẽ], [õ]
	Nenaglašen otvoren slog (10 samoglasnika)	[a], [ɛ], [œ], [O], [i], [y], [u], [ã], [ẽ], [õ]

Tabela 14. Samoglasnički sistem savremenog francuskog jezika: standardni i razgovorni jezik (Wioland 1991: 83)

Evolucija francuskog samoglasničkog sistema ogleda se, između ostalog, u tendenciji da se realizacija samoglasnika koji razlikuju dva tembra: [e]/[ɛ], [o]/[ɔ] i [ø]/[œ] uopšteno govoreći čuva u naglašenom slogu (npr. *Bonne santé* [bɔ̃n-sǎ-'tɛ], *En moyenne* [ǎ-mwa-'jɛ̃], *Allô* [a-'lɔ], *Quel choc* [kɛl-'ʃɔk], *À la queue* [a-la-'kœ], *Tout neuf* [tu-'nœf]), dok se u nenaglašenom otvorenom slogu razlika između tih samoglasnika primetno sve više gubi u korist arhifonema u kojima su neutralisana njihova distinktivna svojstva: [E], [O] i [Œ] (Wioland 1991: 64–68, 80–83). Tačnije rečeno, prema F. Vjolanu, fonetska razlika između samoglasnika sa dvostrukim tembrom se naročito neutrališe u nenaglašenom otvorenom slogu unutar reči (npr. *du chocolat* [dy-ʃO-kO-'la]), a čuva se u onom nenaglašenom otvorenom slogu na kraju reči koji se potencijalno može naći i u naglašenom slogu (npr. *N'attendez pas* [na-tǎ-de-'pa], *Attendez* [a-tǎ-'de]) (Wioland 1991: 80–82). U nenaglašenom zatvorenom slogu dosledno opstaje izgovor poluotvorenih samoglasnika: [ɛ], [ɔ] i [œ] (npr. *Merci* [mɛR-'si], *Sortie* [sɔR-'ti], *Seulement* [sœl-'mǎ]),

Kada je reč o samoglasnicima [e]/[ɛ] u naglašenom otvorenom slogu, potrebno je reći da se samoglasnik [e] čuva ukoliko je zastupljena grafija -é (npr. *Bonne santé* [bɔ̃n-sǎ-'tɛ]), -ée (npr. *En soirée* [ǎ-swa-'re]), -er (npr. *Un pâtissier* [ɛ-pa-ti-'sje]), -ers (npr. *Volontiers* [vɔ-lɔ-'tje]), -ez (npr. *Téléphonez* [tE-lE-fO-'ne]), -ed (npr. *À pied* [a-pje]) ili ukoliko je reč o vezniku et [e] (Wioland 1991: 65). Međutim, grafije koje se u naglašenom otvorenom slogu tradicionalno vezuju za [ɛ], u svakodnevnom govoru pokazuju tendenciju da budu izgovorene [e] ili da njihova realizacija oscilira između samoglasnika [e] i [ɛ] (-è (npr. *En progrès* [ǎ-pro-'gre] ili [ǎ-pro-'grɛ]), -êt (npr. *En forêt* [ǎ-fO-'re] ili [ǎ-fO-'rɛ]), -et (npr. *Complet* [kɔ-'plɛ] ili [kɔ-'ple]), -ets (npr. *Tu l'admet* [ty-lad-'mɛ] ili [ty-lad-'me]), -ect (npr. *Du respect* [dy-rɛs-'pɛ] ili [dy-rɛs-'pe]), grafije es i est koje odgovaraju 2. i 3. licu jednine indikativa prezenta glagola être (npr. *Ce que tu es* [skɛ-ty-'ɛ] ili [skɛ-ty-'e]), *Qu'est-ce que c'est* [kɛs-kɛ-'sɛ] ili [kɛs-kɛ-'se]), -ai (npr. *En mai* [ǎ-'mɛ] ili [ǎ-'me]), -ais (npr. *Jamais* [ʒa-'mɛ] ili [ʒa-'me]), -aie (npr. *Une plaie* [yn-'plɛ] ili [yn-'ple]), -aid (npr. *C'est laid* [sɛ-'lɛ] ili [sɛ-'le]), -aix (npr. *La paix* [la-'pɛ] ili [la-'pe]), -ey (npr. *Un poney* [ɛ-pO-'ne] ili [ɛ-pO-'nɛ]) (Wioland 1991: 65–66). Ovo poslednje odnosi se i na glagolske oblike koji sadrže nastavke -ais, -ait, -aient (2. i 3. lice jednine i 3. lice množine indikativa imperfekta (fr. *l'imparfait*) i kondicionala prezenta (fr. *le conditionnel présent*)). To se direktno kosi sa ortoepskom normom prema kojoj bi samoglasnici dvostrukog tembra [e]/[ɛ] trebalo da imaju di-

stinktivnu funkciju u toj poziciji, te da omoguće razlikovanje glagolskih oblika 1. lica jednine indikativa futura i kondicionala prezenta (npr. oblici glagola *aller*: *j'irai* [ʒiʁɛ] / *j'irais* [ʒiʁɛ]) i 1. lica jednine indikativa aorista i imperfekta (npr. glagola *aller*: *j'allai* [alɛ] / *j'allais* [ʒalɛ]). Naime, budući da je u svakodnevnom govoru ova distinkcija slabo relevantna, te da je mala verovatnoća da se ovi glagolski oblici sretnu u istom kontekstu (ovo se naročito odnosi na aorist koji se vezuje isključivo za književni jezik), opozicija između samoglasnika [e]/[ɛ] se u tim glagolskim oblicima gubi, te izvorni govornici imaju tendenciju da ih izgovaraju isto. Tako oni oba glagolska nastavka izgovaraju [e] ili [ɛ] (npr. [ʒiʁe] ili [ʒiʁɛ] podjednako označavaju oblike glagola *aller*: *j'irai* i *j'irais*; [ʒale] ili [ʒalɛ] podjednako označavaju oblike glagola *aller*: *j'allai* ili *j'allais*).

Prema ortoepskoj normi, samoglasnici sa dvostrukim tembrom [o]/[ɔ] i [ø]/[œ] imaju distinktivnu funkciju u naglašenom zatvorenom slogu (npr. *hôte* [o:t] / *hotte* [ɔt], *jeûne* [ʒø:n] / *jeune* [ʒœn]). Međutim, ovakvi parovi reči su veoma retki (dvadesetak parova reči za [o]/[ɔ] i svega dva za [ø]/[œ]), a i reči u opoziciji često ne pripadaju istim gramatičkim kategorijama, pa je, samim tim, mala verovatnoća da dođe do zabune u značenju. Prema tome, razlika među samoglasnicima sa dvostrukim tembrom [o]/[ɔ] i [ø]/[œ] u navedenom položaju može se smatrati irelevantnom za funkcionisanje čitavog fonološkog sistema. Sasvim očekivano, čim neko distinktivno obeležje prestane biti funkcionalno, ono se spontano gubi u svakodnevnom govoru, te je to slučaj i sa navedenim samoglasnicima u opisanim pozicijama (Gadet 1997a: 67).

Iz svega navedenog, F. Gade zaključuje da postoji opšta tendencija ka svođenju samoglasničkog sistema na tri stepena aperture, umesto četiri stepena koje propisuje ortoepska norma (Gadet 1997a: 65).

Pojednostavljivanje samoglasničkog sistema ogleda se i u svođenju četiri nazalna samoglasnika iz standardnog jezika: [ã], [ẽ], [õ] i [œ̃] na tri nazalna samoglasnika koliko ih je zastupljeno u svakodnevnom govoru: [ã], [ẽ] i [õ]. Naime, usled činjenice da su, takođe, retki parovi reči u kojima bi opozicija samoglasnika [ẽ]/[œ̃] trebalo da ima distinktivnu funkciju (npr. *brin* [brẽ] / *brun* [brœ̃]), te da reči u opoziciji obično ne pripadaju istim gramatičkim kategorijama, razlikovanje ovih samoglasnika se gubi u govoru, i to u korist nazala [ẽ]⁹⁷. To bi značilo i da se grafije koje se tradicionalno

⁹⁷ Kao što to primećuje Ivan Fonađi (Ivan Fónagy), tendencija da se nazalni samoglasnik [œ̃] ne izgovara sa zaokruženim, već sa razvučenim usnama, te da se izjednačava sa nazalnim samoglasnikom [ẽ], nije novijeg datuma. Kao najstariji izvor u kome se ta

vezuju za [œ], kao što su neodređeni član za jedninu muškog roda *un* (npr. *un ami* [œ nami]), grafije *-un* (npr. *lundi* [lœdi]) i *-um* (npr. *parfum* [parfœ]), u svakodnevnom govoru izgovaraju [ɛ̃] (npr. *un ami* [ɛ̃ nami], *lundi* [lœdi], *parfum* [parfɛ̃])⁹⁸.

Najzad, opozicija samoglasnika [a]/[ɑ] smatra se, takođe, slabom tačkom samoglasničkog sistema savremenog francuskog jezika. Imajući u vidu da anteriornost predstavlja jednu od važnih odlika francuskog glasovnog sistema, ne iznenađuje nas činjenica da u francuskom jeziku ubedljivo dominira prednje [a]. P. Leon navodi podatke da je zadnje [ɑ] zastupljeno u govoru u svega 2,4% slučajeva, dok se prednje [a] izgovara u 97,6% slučajeva (Léon 2001: 87). Međutim, kao što to navodi E. Lot, to ne znači da se u potpunosti gubi distinktivna funkcija između ove dve foneme. Gube se artikulacione razlike, a akustičke karakteristike evoluiraju. Naime, u skladu sa ortoepskom normom, u naglašenom zatvorenom slogu, zadnje [ɑ] je obavezno praćeno prirodnom dužinom, što nije slučaj sa prednjim [a]. Međutim, u svakodnevnom govoru, zadnje [ɑ] ustupa mesto prednjem [a], a prirodna dužina opstaje (Lhote 1995: 147). To bi značilo da u tom slučaju redundantno distinktivno obeležje iz standardnog jezika opstaje kao jedino distinktivno obeležje u razgovornom jeziku (standardni jezik: npr. *patte* [pat] / *pâte* [pa:t], razgovorni jezik: npr. *patte* [pat] / *pâte* [pa:t]).

Na kraju ovog kratkog pregleda tendencija u razvoju samoglasničkog sistema u savremenom francuskom razgovornom jeziku, podsećamo i na to da se nepostojano *e*, ukoliko se izgovara, u standardnom jeziku definiše kao centralni, neutralni samoglasnik [ə], a u svakodnevnom govoru se realizuje kao [ø] ili [œ] (Martinet 1969: 215, Carton 1974: 63–64, Riegel et al. 2004: 44). Prema F. Gade, na severu Francuske, ako se nepostojano *e* čuva u govoru, izgovara se kao [œ], te se, na primer, ne pravi razlika u izgovoru ovog samoglasnika u rečima *petit* [pœti] i *beurre* [bœ:r] (Gadet 1997a: 63). Ovaj samoglasnik specifičan je po tome što je u pojedinim pozicijama njegov izgovor obavezan, zabranjen

pojava spominje, I. Fónagy navodi rečnik *Petit dictionnaire du peuple à l'usage des quatre cinquièmes de la France* iz 1821. godine (Fónagy 1989: 226) u kojem se među „fonetske varvarizme” svrstava navika da se zamenica *quelques-uns* [kelkœzœ̃] izgovara « kekzains » (Desgranges 1821: 56).

⁹⁸ Iako je u francuskom jeziku opšta tendencija ka neutralizaciji distinktivnih obeležja između nazalnih samoglasnika [ɛ̃]/[œ̃] u korist nazala [ɛ̃], kao što je to gore opisano, ne treba smetnuti sa uma da, u zavisnosti od teritorijalnog raslojavanja, postoje delovi Francuske, kao što to beleži A. Valter, gde govornici razlikuju 4, pa i 5 ili 6 nazalnih samoglasnika, a, takođe, i brojni frankofoni govornici van granica Francuske razlikuju 4 nazalna samoglasnika (Walter 1988: 187–192).

ili fakultativan, kao i po tome što njegovo izostavljanje u govoru dovodi do fonetskih promena o kojima će detaljnije biti reči u nastavku⁹⁹.

Glasovi u govornom lancu

Jedna od najznačajnijih fonetskih osobina glasova je da se oni u neposrednom ili bliskom dodiru menjaju, odnosno da se artikulacioni pokreti pojedinih glasova usklađuju u zavisnosti od njihovog glasovnog okruženja, a na osnovu određenih fonetskih zakonitosti. Naime, glasovi koji se nađu u kontaktu u govornom lancu – bilo neposredno ili usled izostavljanja nekog glasa – podležu fonetskim procesima asimilacije (jednačenja) i disimilacije (razjednačavanja). Asimilacija proizlazi iz težnje da se artikulacioni pokreti dvaju glasova usaglasu u nekom od njihovih artikulacionih elemenata, i to prema glasu koji je u jačem položaju. Disimilacija teži izbegavanju nagomilavanja istih ili srodnih glasova u istoj grupi, zbog čega dolazi i do gubljenja glasova, odnosno uprošćavanja glasovnih grupa (Stanojčić, Popović 2010: 46). Što je govor neformalniji, što se manje obraća pažnja na sâm način izražavanja, govor je opušteniji, te su manje informativni, nenaglašeni slogovi podložniji glasovnim promenama, te iz tog razloga ove fonetske pojave naročito dolaze do izražaja u razgovornom jeziku.

Jak i slab položaj glasova u govornom lancu

U poglavlju o opštim fonetsko-fonološkim odlikama savremenog francuskog razgovornog jezika, posebno smo istakli nestabilan samoglasnički sistem. Videli smo, na primer, da je distinkcija samoglasnika koji razlikuju dva tembra: [e]/[ɛ], [o]/[ɔ] i [ø]/[œ] posebno ugrožena u nenaglašenom otvorenom slogu, gde se gubi u korist arhifonema: [E], [O] i [œ], a da je najbolje očuvana u naglašenom slogu. Prema tome, položaj samoglasnika je slab u nenaglašenom slogu, a jak u naglašenom slogu¹⁰⁰.

⁹⁹ U fonetskoj transkripciji zadržaćemo simbol [ə] kako bismo označili fakultativan ili obavezan izgovor nepostojanog e.

¹⁰⁰ Istorijska fonetika pokazuje da je položaj samoglasnika posebno jak u naglašenom zatvorenom slogu: npr. lat. *bestia* > fr. *bête*, ital. *bestia*, itd. Suglasnik je u jakom položaju na početku reči ili na početku akcentovanog sloga (npr. lat. *tabula* > fr. *table*, ital. *tavola*, šp. *tabla* / *tabliero*, itd.), a u slabom položaju na kraju glasovnog niza ili na kraju neakcentovanog sloga (posebno ako iza njega sledi inicijalni glas naglašenog sloga) (Gudurić 2009: 166).

Kada je reč o suglasnicima, njihov status različito se definiše u zavisnosti od toga da li su suglasnici u kontaktu u istom ili u različitim slogovima.

U načelu, ako su suglasnici u kontaktu u istom slogu: „pregradni suglasnici [p t k b d g] su jači od tesnačnih suglasnika [f s ʃ v z ʒ l ʁ]” i „bezvučni suglasnici [p t k f s ʃ] su jači od zvučnih suglasnika [b d g v z ʒ] i nazalnih suglasnika”¹⁰¹ (Léon, Léon 2002: 59–60). Suglasnici se mogu naći u istom slogu neposredno (npr. u rečima: *pris* [pri], *trois* [trwa], *litre* [litr]) ili posredno, obično nakon izostavljanja u govoru fakultativnog nepostojanog *e* (npr. *je parie* [ʒ(ə)pari] > [ʒpari] > [ʃpari]), o čemu će više biti reči u narednom poglavlju. Primenom gore navedenih principa, bezvučni suglasnici će obezvučiti zvučne ([pri], [trwa], [litr], [ʒpari] > [ʃpari]). Pored ovih primera, P. Leon i M. Leon daju i primer reči *cheval* [ʃ(ə)val] gde će se, usled izostavljanja u govoru fakultativnog nepostojanog *e*, tesnačni suglasnici [ʃ] i [v] naći u u istom slogu, te će bezvučni suglasnik [ʃ] obezvučiti suglasnik [v] u [f], te će izgovor u familijarnom francuskom biti: [ʃfal]. Međutim, ako imamo u vidu da se *cheval* u kanadskom francuskom izgovara: [ʒwal] (a prema tom izgovoru je i nastao naziv za kvebečki francuski: *le joual*), jasno je da ovaj princip nije sasvim dosledan. Osim razlika u teritorijalnom raslojavanju, nedoslednost navedenog principa vidi se i na vremenskoj osi: sufiks *-isme* pokazuje tendenciju da od [ism] prelazi u [iʃm] (Carton 1974: 85).

Ako su suglasnici u kontaktu u različitim slogovima, u slabijem se položaju nalazi onaj koji je na kraju sloga (implozivni suglasnik), a u jačem onaj suglasnik koji je na početku sloga (eksplozivni suglasnik)¹⁰². Tako, na primer, u reči *observer* eksplozivni bezvučni suglasnik [s] uticao je na implozivni zvučni suglasnik [b] da se obezvuči u [p]: [ɔb-sɛr-vɛ] > [ɔpsɛrve]. Međutim, jezička norma nije uvažila ovu prirodnu težnju, na primer, u izgovoru reči *anecdote* gde se, pod uticajem grafije, i dalje čuva standardni izgovor

¹⁰¹ Pregradni (okluzivni) suglasnici jači su od tesnačnih (frikativnih) suglasnika budući da u prvoj skupini glasova, nakon postavljanje pregrade (implozije) i njenog kratkog trajanja (okluzije), dolazi do njenog naglog otklanjanja (praska ili eksplozije) i oslobađanja aerodinamičke energije, dok se u drugoj skupini glasova fonaciona struja kontinuirano tare i postepeno slabi prolazeći kroz uzani tesnac u glasovnom kanalu. Prilikom obrazovanja bezvučnih suglasnika, vazдушna struja ne izaziva treperenje glasnih žica, te je njihova aerodinamička energija intenzivnija u glasovnom kanalu nego kod zvučnih suglasnika i oni se iz tog razloga takođe nazivaju jakim suglasnicima. Postoje izuzeci koji ne slede navedena pravila o ponašanju suglasnika u istom slogu, tako npr. reč *svelte* [svɛlt] se, u razgovornom jeziku, češće izgovara [zɛlt], a ne [sfɛlt], iako je [s] „jače” od [v] i jednačenje po zvučnosti bi trebalo da se vrši prema tom suglasniku.

¹⁰² I ovde postoje izuzeci, te tako, na primer, reč *subsister* se češće izgovara [sybziste], a ne [sypsiste].

[anɛkdot], mada se iz podele reči na slogove: [a-nɛk-dot] može zaključiti da eksplozivni zvučni suglasnik [d] utiče na implozivni bezvučni suglasnik [k] da se ozvuči u [g], te se iz tog razloga ova reč obično izgovara [anɛgdot].

U nastavku će uopšteno biti više reči o asimilaciji glasova, a zatim i o propadanju nenaglašenih samoglasnika, posebno o propadanju fakultativnog nepostojanog *e*, kao i o asimilaciji glasova koja odatle proizlazi, te najzad i o uprošćavanju suglasničkih grupa i propadanju nenaglašenih slogova.

Asimilacija glasova

Asimilacija je „uobičajeni termin u fonetici koji se odnosi na uticaj jednog glasovnog segmenta na artikulaciju drugog, tako da ti glasovi postanu sličniji ili istovetni” (Kristal 1988: 28). U pitanju je kombinatorna (uslovna ili zavisna) promena glasova u govornom lancu: dva glasa u neposrednom kontaktu ili na maloj udaljenosti jedan od drugog¹⁰³ jednače se tako da se artikulacioni pokret glasa u slabom položaju prilagođava prirodi glasa u jakom položaju. Izvorni govornici nesvesno vrše asimilaciju, sledeći, pri tom, prirodnu težnju ka ekonomičnosti izraza u spontanom govoru, odnosno težnju da – uz što manje uloženog napora u govoru – bude postignut što veći učinak u komunikaciji. Ona se u vezanom govoru javlja „kao jedno od glavnih sredstava kojima se održavaju tečnost i ritam” (Kristal 1988: 29). Naravno, veća ili manja razgovetnost u izgovaranju određenih delova iskaza, i, samim tim, veća ili manja učestalost potpune asimilacije glasova, zavisi i od brzine govora, ali i od jezičkog registra.

Asimilacija može da se odnosi na samoglasnike i suglasnike. Asimilacija samoglasnika dešava se, na primer, u slučaju vokalske harmonizacije gde se, u nenaglašenom otvorenom slogu, menja apertura samoglasnika [ɛ] > [e] pod uticajem zatvorenih samoglasnika u naglašenom slogu: poluzatvorenog samoglasnika [e] i zatvorenih samoglasnika [i] i [y] (npr. *bête* [bet] > *bêtise* [beti:z], *aime* [ɛm] > *aimé* [ɛme], *tu sais* [ty sɛ] > *sais-tu* [sety]) (Léon, Léon 2002: 63). U nastavku ovog poglavlja ograničićemo se samo na pojavu asimilacije suglasnika koji se u govornom lancu nađu u kontaktu neposredno ili posredno, obično nakon izostavljanja u govoru fakultativnog nepostojanog *e*.

Postoji nekoliko kriterijuma za razlikovanje asimilacije glasova. Razlikujemo delimičnu (parcijalnu ili nepotpunu) asimilaciju, u kojoj dolazi do delimičnog približavanja artikulacije jednog glasa artikulaciji drugoga

¹⁰³ Na primer, u slučaju vokalske harmonizacije, reč je o samoglasnicima koji se nađu na bliskoj udaljenosti u govornom lancu (primeri će biti dati u nastavku teksta).

(npr. *messe de minuit* [meʃdəminɥi]), i potpunu (apsolutnu) asimilaciju, u kojoj asimilirani glas u potpunosti gubi svoju ugroženu distinktivnu odliku i preuzima je od glasa prema kojem se jednači (npr. *messe de minuit* [meʒdəminɥi]) (Carton 1974: 84). Potpuna ili delimična asimilacija zavisi od brzine govora. U brzom spontanom govoru, asimilacija suglasnika je potpuna, ali u sporijem govoru, ispoljava se sekundarna artikulaciona odlika (npr. intenzitet). Tako, na primer, u demiličnoj asimilaciji *médecin* [meɖsɛ̃] obezvučeno je [d], ali je očuvan manji intenzitet izvorno slabog zvučnog suglasnika, a u demiličnoj asimilaciji *bec de gaz* [beχdəga:z], ozvučeno je [k], ali je zadržana artikulaciona snaga izvorno jakog bezvučnog suglasnika (Léon, Léon 2002: 61–62).

U asimilaciji glasova najčešća je anticipacija: glas u slabom položaju se menja i unapred prilagođava glasu u jakom položaju koji tek treba da usledi u glasovnom nizu. Ovakva asimilacija se naziva regresivnom ili anticipatornom (npr. *projeter* [prɔʒ(ə)te] > [prɔʃte]). U navedenom primeru, suglasnici koji su se, usled pada nepostojanog *e*, našli u kontaktu pripadaju različitim slogovima, te se u slabom položaju našao implozivni suglasnik [ʒ], a u jakom eksplozivni suglasnik [t]. Budući da je suglasnik u jakom položaju bezvučan, suglasnik u slabom položaju anticipira artikulacioni pokret koji tek treba da usledi, te unapred gubi svoju zvučnost: [ʒ] > [ʃ]. Asimilacija može biti i progresivna, „u kojoj asimilatorni element prethodi asimiliranomu” (Simeon I 1969: 178) (npr. *cheveu* [ʃ(ə)vø] > [ʃvø]) ili uzajamna, odnosno obostrana (recipročna) (npr. *je crois* [ʒ(ə)krwa] > [ʃkrwa]).

Na osnovu primera koje smo do sada naveli, možemo zaključiti da asimilacija suglasnika podrazumeva, između ostalog, jednačenje suglasnika po zvučnosti, gde dolazi do ozvučavanja bezvučnog suglasnika u slabom položaju pod uticajem zvučnog suglasnika u jakom položaju (npr. *s(e)cond* [s(ə)gɔ̃] > [zgɔ̃], *déc(e)vant* [des(ə)vɑ̃] > [dezvɑ̃], *inconc(e)vable* [ɛ̃kɔ̃s(ə)vabl] > [ɛ̃kɔ̃zvabl], *gross(es) bises* [grosbi:z] > [grozbi:z]) ili do obezvučavanja zvučnog suglasnika u slabom položaju pod uticajem bezvučnog suglasnika u jakom položaju (npr. *clavecin* [klav(ə)sɛ̃] > [klafsɛ̃], *chauve-souris* [ʃovsuri] > [ʃofsurɪ], *ch(e)min d(e) fer* [ʃ(ə)mɛ̃d(ə)fɛ:R] > [ʃ(ə)mɛ̃tfɛ:R], *beaucoup d(e) succès* [bokud(ə)syksɛ̃] > [bokutsyksɛ̃]).

U tabeli koja sledi navodimo još primera jednačenja suglasnika po zvučnosti, i to tako što ćemo u koloni A prikazati standardnojezičku fonetsku transkripciju odabranih reči iz digitalnog izdanja rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine (standardni izgovor bez asimilacije su-

glasnika)¹⁰⁴, a u koloni B fonetsku transkripciju istih tih reči, uzimajući u obzir jednačenje suglasnika po zvučnosti koje je očekivano u spontanom govoru u skladu sa gore navedenim zakonitostima:

	A (standardni izgovor)	B (obezvučavanje suglasnika)
<i>brièveté</i>	[brijɛvte]	[brijɛfte]
<i>brise-fer, fam.</i>	[brizfɛ:R]	[brisfɛ:R]
<i>brise-tout, fam.</i>	[briztu]	[bristu]
<i>cul-de-sac</i>	[kyd(ə)sak]	[kydsak] > [kysak]
<i>étrangeté</i>	[etrãʒte]	[etrãʃte]
<i>lève-tard, fam.</i>	[lɛvta:R]	[lɛfta:R]
<i>lève-tôt, fam.</i>	[lɛvto]	[lɛfto]
<i>mange-tout</i>	[mãʒtu]	[mãʃtu]
<i>naïveté</i>	[naivte]	[naifte]
<i>pause(-)café, fam.</i>	[pozkafe]	[poskafe]
<i>pèse-personne</i>	[pɛzɛpɛrson]	[pɛspɛrson]
<i>protège-cahier</i>	[prɔtɛʒkaje]	[prɔtɛʃkaje]
<i>protège parapluie</i>	[prɔtɛʒparaplɥi]	[prɔtɛʃparaplɥi]
<i>protège-slip</i>	[prɔtɛʒslip]	[prɔtɛʃslip]
<i>rez-de-chaussée</i>	[red(ə)ʒose]	[redʒose] > [rɛtʒose]
<i>sage-femme</i>	[saʒfam]	[saʃfam]
<i>sauve-qui-peut</i>	[sovkipø]	[sofkipø]
	A (standardni izgovor)	B (ozvučavanje suglasnika)
<i>casse-graine, fam.</i>	[kasgrɛn]	[kazgrɛn]
<i>casse-gueule, fam.</i>	[kasgœl]	[kazgœl]

¹⁰⁴ Selekcija primera dobijena je pomoću integralnog alata za pretraživanje rečničkog sadržaja na osnovu fonetskih kriterijuma, npr: *Recherche* > *Recherche par critères* > *Phonétique* > *Transcription phonétique* : *vt* (* = joker signifiant « plusieurs caractères ») > *Rechercher dans l'ordre*. Zadati kriterijumi za pretragu bili su kombinacija zvučnih i bezvučnih suglasnika ili, obrnuto, bezvučnih i zvučnih suglasnika unutar reči, i to tako da više karaktera (obeleženo zvezdicom) prethodi i sledi ovoj kombinaciji.

compte-goutte	[kõtɡut]	[kõdɡut]
coupe-vent	[kupvã]	[kubvã]
hache-viande	[ˈaʃvjã:d]	[ˈaʒvjã:d]
lance-grenades	[lãsɡrənad]	[lãzɡrənad]
lèche-botte, fam.	[lɛʃbɔt]	[lɛʒbɔt]
lèche-vitrine	[lɛʃvitrin]	[lɛʒvitrin]
passe-vue	[pasvy]	[pazvy]
poitevin	[pwat(ə)vẽ]	[pwatvẽ] > [pwadvẽ]
transgresser	[trãsgrese]	[trãzɡrese]

Tabela 15. Jednačenje suglasnika po zvučnosti: standardni izgovor vs. očekivano obezvučavanje/ozvučavanje suglasnika u spontanom govoru

Pored jednačenja suglasnika po zvučnosti, postoje i jednačenja suglasnika po načinu tvorbe i jednačenje suglasnika po mestu tvorbe.

Jednačenje suglasnika po načinu tvorbe može da podrazumeva denazalizaciju suglasnika (npr. *monsieur* [məsjø] > [msjø] > [m̥sjø] > [psjø]), ali češće označava njegovu nazalizaciju (npr. *pendant* [pãdã] > [pãnã], *maintenant* [mẽt(ə)nã] > [mẽtnã] > [mẽdnã] > [mẽnnã] > [mẽnã], *je m(e) le d(e)mande* [ʒəmləd(ə)mã:d] > [ʒəmlədmã:d] > [ʒəmlənmã:d]) (Gadet 1997a: 73).

Zanimljiv je primer asimilacije i nazalizacije koja se sreće u izgovoru broja *vingt-deux*. Naime, u izgovoru ovog broja može doći samo do jednačenja suglasnika po zvučnosti (*vingt-deux* [vẽtdø] > [vẽddø] > [vẽdø]) ili dodatno i do nazalizacije suglasnika [d] u dodiru sa nazalnim samoglasnikom koji mu prethodi (*vingt-deux* [vẽtdø] > [vẽddø] > [vẽndø]) (Léon, Léon 2002: 61).

Jednačenje suglasnika po mestu tvorbe ilustrovaćemo sledećim primerima: *donne-moi ça !* [dɔnmwasa //] > [dɔmmwasa //] > [dɔmwasa //], *le quinze juin* [kẽʒʒɥẽ] > [kẽʒʒɥẽ] > [kẽʒɥẽ]), *le week-end prochain* [lə wi-kendpɔʃẽ] > [ləwikɛnpɔʃẽ] > [ləwikɛmpɔʃẽ] (Gadet 1997a: 73).

Jednačenje suglasnika po mestu tvorbe češće se javlja u govoru nego što se to može zaključiti na osnovu navedenih primera. Međutim, najčešće je reč o kombinatnim varijantama koje se ne primećuju u govoru (Gadet 1997a: 73–74).

Propadanje nenaglašenih samoglasnika

Kada je reč o propadanju nenaglašenih samoglasnika u francuskom jeziku, na prvom mestu se izdvaja propadanje takozvanog nepostojanog *e* (fr. *e instable*) koje se u fonetskoj transkripciji beleži znakom: [ə], te ćemo najpre o njemu govoriti. Zatim ćemo predstaviti i propadanje ostalih samoglasnika koje se češće ili ređe javlja u razgovornom francuskom jeziku.

Propadanje nepostojanog *e*

Nepostojano *e* se još naziva „nemim *e*”, odnosno „muklim *e*” (fr. *e muet*, *e caduc*), a ponekad i „šva” (fr. *schwa*, *chva*)¹⁰⁵. Zadržaćemo naziv nepostojano *e* koji nam se čini najprikladnijim budući da je reč o samoglasniku koji se u određenim pozicijama:

- a) nikada ne izgovora (npr. u finalnoj poziciji: *une école* [ynəkɔl], *une étudiante italienne* [ynetydjätitaljen], *j'écoute une chanson* [ʒekutyɛ̃ʃãsɔ̃], izuzev u ličnoj zamenici muškog roda jednine u funkciji direktnog objekta upotrebljenoj iza imperativa: Dis-**le** ! [dil**ə** //]¹⁰⁶),
- b) obavezno izgovara (npr. kako bi se izbeglo nagomilavanje tri suglasnika (Gramonov zakon ili zakon tri suglasnika): *une petite fille* [ynp**ə**titfij], *exactement* [ɛgzakt**ə**mɑ̃], *quelquefois* [kɛlk**ə**fwa]),
- c) fakultativno izgovara (npr. u inicijalnom slogu iza frikativnih suglasnika: *un ch(e)veu* [ɑ̃ ʃ(ə)vø], *un g(e)nou* [ɑ̃ ʒ(ə)nu], *la cerise* [la s(ə)ʁiːz]).

Prema tome, ortoepska norma za nepostojano *e* propisuje pozicije kada je njegov izgovor zabranjen ili obavezan, u zavisnosti od njegovog položaja u govornom lancu i prirode glasova koji ga okružuju, ali isto tako i slučajeve kada je njegov izgovor proizvoljan, u zavisnosti od tipa govornog iskaza i stepena formalnosti govorne situacije. Upravo u tim situacijama kada postoji izbor – u fakultativnom izgovoru nepostojanog *e* (kao i u slučajevima fakultativnog vezivanja), najviše se uočavaju razlike između jezičkih registara, odnosno, jezičkih nivoa. U negovanom jeziku neposto-

¹⁰⁵ Ovaj naziv za neutralni samoglasnik potiče od hebrejske reči *chav* koja znači „ništa” ili „prazno” (prema digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (Verzija 5.8, 2023)). „Taj se naziv upotrebljava da se u indoevropskom označi uspostavljanje jednog vokala neodređene boje (tembra) koji također zovemo [...] neutralnim samoglasnikom, a koji se obično bilježi obrnutim *e*: ə.” (Simeon II 1969: 585).

¹⁰⁶ Ovo je ujedno i jedini slučaj kada je nepostojano *e* u standardnom francuskom jeziku naglašeno (Gudurić 2009: 103).

jano e se u takvim situacijama izgovara (kao što se i vrši vezivanje), a u familijarnom govoru izostavlja se nepostojano e (i ne vrši se vezivanje). Sledeći komentar o fakultativnom nepostojanom e i o fakultativnom vezivanju pomaže nam da bolje shvatimo značaj ove sociolingvističke varijable u francuskom jeziku: „Treba samo poslušati političare da bismo osetili kako se oni poigravaju sa fakultativnim vezivanjem; oni ga izostavljaju kad žele da stvore poverljivu atmosferu sa novinarima ili sa publikom, a zadržavaju ga kad žele da pridaju naročitu važnost svom govoru. Osoba koja suviše često čini fakultativno vezivanje može da zvuči izveštačeno, a ona koja učini ‘zabranjeno’ (ili nepostojeće) vezivanje može da bude obezvređena u očima svojih sagovornika” (Lucot-Sarir 2017: XXV).

U narednom primeru, koji navode M. Leon i P. Leon, data je fonetska transkripcija istog iskaza izgovorenog u književnom govoru (prisutno je fakultativno nepostojano e i fakultativno vezivanje) i u familijarnom govoru (izostavljeno je fakultativno nepostojano e i fakultativno vezivanje) (Léon, Léon 2002: 41):

<i>J(e) sui(s) allé chez elle mai(s) elle étai(t) en vacances depui(s) une semaine.</i>	
KNJIŽEVNI GOVOR:	FAMILIJARNI GOVOR:
[ʒəsqizale feʒel mɛzɛletɛtãvakã:s dɛpɥizynsəmɛn //]	[ʃɥiale feʒel mɛɛletɛãvakã:s dɛpɥiynsəmɛn //]

Tabela 16a. Primeri izgovora nepostojanog e u književnom i familijarnom govoru (Léon, Léon 2002: 41)

Prva razlika koju uočavamo u izgovoru istog iskaza u različitim jezičkim registrima jeste u njegovoj dužini. U familijarnom govoru, usled izostavljanja fakultativnog nepostojanog e i fakultativnog vezivanja, iskaz je kraći (17 slogova, 36 glasova) nego u književnom govoru gde je zadržano fakultativno nepostojano e i fakultativno vezivanje (18 slogova, 42 glasa). Ako analiziramo glasovnu i slogovnu strukturu iskaza, primećujemo da, osim što postoji razlika u broju slogova (koja je u ovom slučaju minimalna), razlikuje se tip sloga. U oba slučaja dominiraju otvoreni slogovi, ali je u književnom govoru, usled fakultativnog vezivanja, češći kanonski tip sloga CV-CV-CV (npr. [mɛ-zɛ-le-tɛ-tã-va-kã:s]), dok je u familijarnom govoru, usled izostavljanja fakultativnog vezivanja, uvećan broj slogova

gde se samoglasnici nalaze u neposrednom kontaktu: *CV-V-CV* (npr. [mɛ-ɛ-le-tɛ-ɑ̃-va-kɑ̃:s]).

U poeziji se nepostojano *e* ne izgovara ispred samoglasnika ni u finalnom položaju, ali se uvek izgovara ispred suglasnika (Léon 1972: 75). Tako se u sledećem stihu Artura Remboa (Artur Rimbaud, *Sensations*, 1870) izgovara svako nepostojano *e* da bi se očuvao aleksandrinac, dok bi u svakodnevnom govoru bio manji broj izgovorenog nepostojanog *e*, kao i, samim tim, manji broj slogova (Léon 2001: 147):

<i>Je ne parlerai pas, je ne penserai rien.</i>	
POEZIJA:	FAMILIJARNI GOVOR:
[ʒɑ̃-nɑ̃-par-lɑ̃-re-pa / ʒɑ̃-nɑ̃-pɑ̃-sɑ̃-re-rjẽ //] (12 slogova)	[ʒɑ̃n-par-lre-pa / ʒɑ̃n-pɑ̃-sre-rjẽ //] > [ʃpar-lre-pa / ʃpɑ̃-sre-rjẽ //] ¹⁰⁷ (8 slogova > 6 slogova)

Tabela 16b. Primeri izgovora nepostojanog *e* u književnom i familijarnom govoru (Léon 2001: 147)

U sledećem primeru, koji navodi Orelijen Sovažo (Aurélien Sauvageot), vidi se, takođe, razlika u broju slogova u standardnom i razgovornom francuskom jeziku u zavisnosti od statusa fakultativnog nepostojanog *e* (Sauvageot 1972: 123):

<i>Je te l'avais dit.</i>	
STANDARDNI JEZIK:	FAMILIJARNI GOVOR:
[ʒɑ̃-tɑ̃-la-vɛ-di //] (5 slogova)	[ʃtɑ̃-la-vɛ-di //] > [ʃtla-vɛ-di //] ¹⁰⁸ (4 sloga > 3 sloga)

Tabela 16c. Primeri izgovora nepostojanog *e* u standardnom i familijarnom govoru (Sauvageot 1972: 123)

¹⁰⁷ U slučaju da se izostavi prvi deo dvočlane negacije *ne... pas*, što je uobičajena pojava u razgovornom francuskom jeziku.

¹⁰⁸ Povodom suglasničke grupe [ʃtl], O. Sovažo zaključuje, na drugom mestu, da je očigledno da se u neformalnom govoru, s jedne strane, smanjuje broj slogova, ali, sa druge strane, usled propadanja samoglasnika, jezik poprima izraziti suglasnički karakter (Sauvageot 1969: 18). Međutim, on dodaje da u razgovornom jeziku dolazi i do pojednostavljenja suglasničkih grupa, kao što ćemo to videti u nastavku rada.

Iz svih gore navedenih primera primetno je da izostavljanje fakultativnog nepostojanog *e* u govoru, pored toga što utiče na smanjenje broja slogova, često dovodi i do niza fonetskih promena u govornom lancu, što se neminovno odražava i na sâm oblik reči. Ukoliko se izostavi nepostojano *e* u ličnoj nenaglašenoj zamenici 1. lica jednine: *j(e)* [ʒ(ə)], a naredna reč počinje bezvučnim suglasnikom [p], [t], [k], [f], [s] ili [ʃ], dolazi do jednačenja suglasnika po zvučnosti [ʒ] > [ʃ]:

<i>j(e) suis</i>	[ʒ(ə)sɥi]	[ʒsɥi] > [ʃsɥi] > [ʃʃɥi] > [ʃɥi]
<i>j(e) suis allé,</i> <i>j(e) suis allée</i>	[ʒ(ə)sɥi(z)ale]	[ʒsɥiale] > [ʃsɥiale] > [ʃʃɥiale] > [ʃɥiale]
<i>je n(e) sais pas</i>	[ʒənsɛpa]	[ʒ(ə)sɛpa] > [ʒsɛpa] > [ʃsɛpa] > [ʃʃɛpa] > [ʃɛpa] / [ʃepa]
<i>j(e) chante</i>	[ʒ(ə)ʃɑ:t]	[ʒʃɑ:t] > [ʃʃɑ:t] > [ʃɑ:t]
<i>j(e) parle</i>	[ʒ(ə)parl]	[ʒparl] > [ʃparl]
<i>j(e) pense</i>	[ʒ(ə)pɑ:s]	[ʒpɑ:s] > [ʃpɑ:s]
<i>j(e) peux</i>	[ʒ(ə)pø]	[ʒpø] > [ʃpø]
<i>j(e) crois</i>	[ʒ(ə)krwa]	[ʒkrwa] > [ʃkrwa]
<i>j(e) comprends</i>	[ʒ(ə)kɔ̃prɑ]	[ʒkɔ̃prɑ] > [ʃkɔ̃prɑ]
<i>j(e) compte</i>	[ʒ(ə)kɔ:t]	[ʒkɔ:t] > [ʃkɔ:t]
<i>j(e) trouve</i>	[ʒ(ə)tru:v]	[ʒtru:v] > [ʃtru:v]
<i>j(e) te dis</i>	[ʒ(ə)tədi]	[ʒtədi] > [ʃtədi]
<i>j(e) te promets</i>	[ʒ(ə)təprɔmɛ]	[ʒtəprɔmɛ] > [ʃtəprɔmɛ]
<i>j(e) te fais des bisous</i>	[ʒ(ə)təfɛdebizu]	[ʒtəfɛdebizu] > [ʃtəfɛdebizu]
<i>j(e) t'aime</i>	[ʒ(ə)tɛm]	[ʒtɛm] > [ʃtɛm]
<i>j(e) fais quoi</i>	[ʒ(ə)fɛkwa]	[ʒfɛkwa] > [ʃfɛkwa]
<i>j(e) file</i>	[ʒ(ə)fil]	[ʒfil] > [ʃfil]
<i>j(e) fonce</i>	[ʒ(ə)fɔ:s]	[ʒfɔ:s] > [ʃfɔ:s]

Tabela 17. Primeri jednačenja suglasnika po zvučnosti: *j(e)* [ʒ(ə)] + reč koja počinje bezvučnim suglasnikom

Među pobrojanim primerima u gornjoj tabeli, izdvajamo prvi i drugi gde, usled propadanja nepostojanog *e*, dolazi do jednačenja suglasnika po zvučnosti ([ʒ(ə)sɥi] > [ʒsɥi] > [ʃsɥi]), pa do jednačenja suglasnika po mestu

tvorbe ([ʃsɥi] > [ʃʃɥi]) i, najzad, do sažimanja suglasnika ([ʃʃɥi] > [ʃɥi]). Posebno skrećemo pažnju i na treći primer u kojem, usled izostavljanja nepostojanog *e* u ličnoj nenaglašenoj zamenici 1. lica jednine *j(e)* i propadanja čitavog prvog dela negacije: *j(e) (ne) sais pas*, dolazi najpre do jednačenja suglasnika po zvučnosti ([ʒ(ə)sɛpa] > [ʒsɛpa] > [ʃsɛpa]), pa do jednačenja suglasnika po mestu tvorbe ([ʃʃɛpa]) i, na kraju, do sažimanja suglasnika ([ʃɛpa] / [ʃepa]).

Ukoliko se izostavi nepostojano *e* iz predloga *d(e)* [d(ə)] upotrebljenog ispred reči koja počinje bezvučnim suglasnikom [p], [t], [k], [f], [s] ili [ʃ], dolazi, takođe, do jednačenja suglasnika po zvučnosti [d] > [t]:

<i>pas d(e) panique</i>	[pad(ə)panik]	[paḍpanik] > [patpanik]
<i>pas d(e) problème</i>	[pad(ə)prɔblɛm]	[paḍprɔblɛm] > [patprɔblɛm]
<i>pas d(e) temps</i>	[pad(ə)tɑ̃]	[paḍtɑ̃] > [pattɑ̃] > [patɑ̃]
<i>pas d(e) café</i>	[pad(ə)kafe]	[paḍkafe] > [patkafe]
<i>pas d(e) quoi</i>	[pad(ə)kwa]	[paḍkwa] > [patkwa]
<i>pas d(e) frais</i>	[pad(ə)frɛ]	[paḍfrɛ] > [patfrɛ]
<i>pas d(e) sous</i>	[pad(ə)su]	[paḍsu] > [patsu]
<i>pas d(e) sens</i>	[pad(ə)sɑ̃:s]	[paḍsɑ̃:s] > [patsɑ̃:s]
<i>pas d(e) choix</i>	[pad(ə)ʃwa]	[paḍʃwa] > [patʃwa]
<i>pas d(e) changement</i>	[pad(ə)ʃɑ̃ʒmɑ̃]	[paḍʃɑ̃ʒmɑ̃] > [patʃɑ̃ʒmɑ̃]

Tabela 18. Primeri jednačenja suglasnika po zvučnosti: *d(e)* [d(ə)] + reč koja počinje bezvučnim suglasnikom

Propadanje nepostojanog *e* i jednačenje suglasnika po zvučnosti koje odatle proizlazi dovodi do formiranja suglasničkih grupa koje nisu uobičajene u standardnom francuskom jeziku. Fonetski gledano, reč je o afrikatama: [tʃ] (npr. *pas d(e) choix* [paḍʃwa] > [patʃwa]), [ts] (npr. *pas d(e) sens* [paḍsɑ̃:s] > [patsɑ̃:s]), [dʒ] (npr. *au mois d(e) janvier* [omwaḍʒɑ̃vje]), [dʒ] (npr. *trop d(e) zèle* [trodʒɛl]) (Pagel et al. 2012: 67). Ranije smo imali prilike da vidimo da afrikate ne čine deo fonološkog sistema francuskog jezika i da ih u standardnom jeziku jedino srećemo u pozajmljenicama (npr. iz engleskog jezika: *manageur*, *manageuse* [manadʒœ:r, manadʒø:z], *DJ* [didʒɛ, didʒi], *chatter*, *tchatter* [tʃate], *match*, m. [matʃ], itd).

Nepostojano *e* je često bilo predmet sociolingvističkih studija, te će ovde biti izloženi rezultati nekoliko zanimljivih istraživanja. Kao što je već rečeno, izgovaranje nepostojanog *e* zavisi od brojnih činilaca, između ostalog, i od jezičkog registra, društveno-kulturno-obrazovnog profila govornika, njihovog porekla i uzrasta, konteksta i uslova u kojima se odvija govorna situacija. Vensan Luči (Vincent Lucci) je u svojoj sociolingvističkoj studiji objavljenoj pre gotovo pola veka analizirao procentualnu zastupljenost izgovorenog nepostojanog *e* u formalnoj (naučno predavanje) i neformalnoj govornoj situaciji (spontani razgovor), te je poredio dobijene rezultate sa analizom zastupljenosti izgovorenog nepostojanog *e* u situaciji čitanja poznatog i nepoznatog teksta naglas (Lucci 1976). Ispitanici, starosne dobi između 27 i 45 godina, bili su različitih zanimanja: univerzitetski profesori i radnici sa nižim stepenom obrazovanja, svi, uglavnom, poreklom iz Grenobla. Neutralni slušaoci, kako navodi V. Luči, procenili su da usmeno izražavanje ispitanika nije značajnije regionalno markirano, ali da upućuje na njihov socijalni položaj (Lucci 1976: 89). Srednja vrednost izgovorenog nepostojanog *e* tokom predavanja tri univerzitetska profesora bila je 38,4%. Kada su tekst tog istog predavanja profesori čitali nedelju dana kasnije, zastupljenost izgovorenog nepostojanog *e* iznosila je 33,6% (Lucci 1976: 91). V. Luči tu razliku objašnjava činjenicom da je u toku predavanja izgovoreno nepostojano *e* na kraju reči često služilo kao „zvučna pauza”. Naime, takozvane „nesintaksičke pauze”, tokom kojih se nepostojano *e* izgovara, a koje se najčešće javljaju između proklitika i reči na koju se oslanjaju, omogućavaju govorniku da napravi pauzu tokom koje on svoje misli oblikuje u rečenice. Međutim, kada su profesori čitali tekst istog tog predavanja, čiji im je sadržaj bio uveliko poznat, izgovoreno nepostojano *e* je bilo manje zastupljeno jer su nesintaksičke pauze bile suvišne. Za razliku od prethodnog slučaja, zanimljivo je da, kada su profesori čitali nepoznat tekst iz novina *Le Mond* (*Le Monde*), broj izgovorenog nepostojanog *e* bio je daleko veći i iznosio je 44,45% (Lucci 1976: 99). Nepoznat tekst, što je složeniji, sporije se i pažljivije čita, redundanca u izgovoru pospešuje razumevanje teksta: nepostojano *e* se čita i tamo gde se u običnom govoru ne bi izgovaralo. Zanimljivi su, takođe, i podaci o broju izgovorenog nepostojanog *e* dobijeni na osnovu analize spontanog razgovora među ispitanicima različitog društveno-kulturnog položaja. Srednja vrednost izgovorenog nepostojanog *e* među univerzitetskim profesorima u familijarnom jezičkom registru iznosi 44,8%, a među radnicima nižeg stepena obrazovanja 26,02% (Lucci 1976: 99). Dok su u prvom slučaju podaci bliski rezultatima dobijenim iz

analize predavanja i čitanja nepoznatog teksta iz novina, u drugom slučaju drastična je razlika i ukazuje, u znatnoj meri, na daleko manji broj izgovorenog nepostojanog *e* u spontanom razgovoru među ispitanicima niže školske spreme. Zanimljivo je, takođe, da manje obrazovani ispitanici nisu izgovarali nepostojano *e* u službi nesintaksičkih pauza, kao što je to bio slučaj sa visokoobrazovanim ispitanicima.

Anita Berit Ansen (Anita Berit Hansen) sprovela je, na području Pariza, sociolingvističku analizu propadanja međusuglasničkog nepostojanog *e* u jednosložnim rečima (npr. *mais l(e) garçon*) i u početnom slogu višesložnih reči (npr. *dans la s(e)maine*), i to u dva navrata: tokom 1989. i 1992–93. godine (Hansen 2000). Prva anketa sprovedena je među visokoobrazovanim Parižanima, gimnazijalcima i studentima, druga među socijalno ugroženim i manje obrazovanim Parižanima. U oba slučaja primenjen je isti metod: snimani su dijalozi istraživača sa ispitanikom, razgovori u prisustvu neke treće osobe po izboru ispitanika i snimano je čitanje nekog teksta. Dobijeni su zanimljivi rezultati koji pokazuju da se razlike u propadanju nepostojanog *e* među ispitanicima različitog društveno-obrazovnog statusa uočavaju samo u čitanju, ali ne i u razgovoru (Hansen 2000: 55–56). Naime, tokom čitanja, manje obrazovani i socijalno ugroženi ispitanici više izgovaraju nepostojano *e* nego obrazovani ispitanici (u jednosložnim rečima 87% vs. 77%, u početnim slogovima 95% vs. 90%, u središnjim slogovima 32% vs. 21%) (Hansen 2000: 48–51). To ukazuje na činjenicu da dve ispitivane društvene grupe nemaju isti odnos prema jezičkoj normi, te manje obrazovani ispitanici, zbog nesigurnosti i nedovoljnog poznavanja jezičke norme, pristupaju tzv. hiperkorektnosti, to jest, u ovom slučaju, izgovaraju nepostojano *e* i tamo gde to nije potrebno¹⁰⁹ (Hansen 2000: 53). Rezultati učestalosti propadanja nepostojanog *e* među socijalno ugroženim ispitanicima različite starosne dobi pretežno su homogeni. Međutim, rezultati analize propadanja nepostojanog *e* među obrazovanim Parižanima znatno se razlikuju u zavisnosti od generacije: stariji visokoobrazovani ispitanici više čuvaju u izgovoru nepostojano *e* od mlađe populacije (u jednosložnim rečima 40% vs. 28%, u početnim slogovima 48% vs. 31%) (Hansen 2000: 48).

¹⁰⁹ Sličan primer pronalazimo i u filmu *Čudesna sudbina Amelije Pulen* Žan-Pjer Ženea (Jean-Pierre Jeunet, *Le fabuleux destin d'Amélie Poulain*, 2001) gde Amelijina komšinica Madlena (Madelaine) često u svom govoru izostavlja nepostojano *e*, ali kada Ameliji čita pismo, pažljivo izgovara svako nepostojano *e* (00:17:44–00:18:16)! Kroz čitav film mogu se pratiti jezičke karakteristike različitih jezičkih nivoa: razgovorni jezik u svakodnevnim situacijama i komentari naratora na standardnom francuskom jeziku.

Pozivajući se na rezultate projekta „Fonologija francuskog jezika” (*Phonologie du français contemporain, PFC*) Ž. Dirana, B. Laksa i Š. Liš, K. Veber navodi da se prilikom čitanja ili u negovanom govoru nepostojano *e* izgovara u 70% slučajeva, dok se u spontanom razgovoru izgovara u svega 31% slučajeva (Weber 2013: 108).

O tendencijama u razgovornom jeziku, pa tako i o (ne)izgovaranju nepostojanog *e*, mogu da svedoče i prozna književna dela koja nastoje da zabeleže učestale pojave u savremenom razgovornom jeziku, te da daju pečat određenog vremena svom književnom ostvarenju. Katrin Vinjo-Rueran (Catherine Vigneau-Rouayrenc) zaključuje da nepostojano *e* predstavlja „ključni element u beleženju odlika iz razgovornog jezika u književnom tekstu”, te da svako njegovo izostavljanje u pisanju (koje se često beleži apostrofom na mestu gde je nepostojano *e* izostavljeno) ukazuje na manje ili više familijaran govor, u zavisnosti od njegovog položaja u ritmičkoj grupi i fonema koje ga okružuju. To lepo pokazuju sledeći primeri gde se izostavlja nepostojano *e* u inicijalnom slogu ritmičke grupe: *J’me rappelle pas, J’vous répète, J’té paye à bouffer, J’rattrape toujours, V’nez voir, D’vinez qui, D’puis un moment, Ça, ptite mère, M’sieur* (Vigneau-Rouayrenc 1991 : 20, 30–31). Slične primere pronalazimo, između ostalog, i u stripovima, kao što je prikazano na Slici 2. *J’peux changer ?!* [ʃpøʒɑ̃ʒe //] (Zep 2023: 22):

Slika 2. Titeuf, Suivez la mèche, « Thérèse = mc² » (Zep 2023: 22)

Mada je propadanje nemog *e* jedna od najupečatljivijih odlika razgovornog jezika, potrebno je reći da postoje delovi francuskog govornog područja gde postoji upravo suprotna tendencija. Dijalekat sa juga Francuske prepoznatljiv je, između ostalog, po tome što je u njemu značajno zastupljeno nepostojano *e* (Lucci 1976: 87). Prema anketi A. Martinea iz 1945. godine, izgovor nepostojanog *e* u finalnoj poziciji, „koji je neprihvatljiv za

jednog Parižanina”, očuvan je u 80–90% slučajeva kod govornika sa juga Francuske (Gadet 1997a: 59).

Spomenimo na kraju ovog poglavlja još jednu specifičnost nepostojanog *e* u savremenom francuskom razgovornom jeziku o kojoj do sada nije bilo reči. Iako, u skladu sa ortoepskom normom, nepostojano *e* ne bi trebalo da se izgovara u finalnoj poziciji i ne može biti naglašeno (izuzev, kao što smo to ranije videli, u ličnoj zamenici muškog roda jednine u funkciji direktnog objekta upotrebljenoj iza imperativa: *Dis-le* ! [dilə //]), ono se izgovara kao potporni samoglasnik na samom kraju iskaza i često se može čuti u govoru mlađih generacija, o čemu svedoče brojni primeri koje I. Fonadi navodi. Primeri su iz svakodnevnog života ili iz jezika medija i filmova osamdesetih godina XX veka, a ovde ćemo ih izdvojiti svega nekoliko: *Bonsoir-e* ! [bõswarə //], *Quand même* ! [kāmēmə //], *Qu’est-ce qui vous arrive ?* [kɛskivuzarivə //], *C’est bizarre* ! [sɛbizarə //], *Faire du foot-e* [fɛr.dyfutə], *Ils étaient cinq-e* ! [ilzɛtɛsɛ̃kə //] (Fónagy 1989: 239–245). Primećujemo da se ono u navedenim primerima izgovara u finalnoj poziciji, bez obzira na činjenicu da li izvorno postoji u toj reči ili ne, i to u iskazima koji su emotivno obojeni i gde govornik intonacijom ističe svoj subjektivni stav u iskazu.

Propadanje ostalih samoglasnika

Pored propadanja nepostojanog *e*, u razgovornom francuskom jeziku često dolazi i do propadanja zatvorenog vokala [y] u nenaglašenoj ličnoj zamenici 2. lica jednine *tu* kada se nađe ispred glagola koji počinje samoglasnikom:

<i>tu es fou</i>	[tyɛfu]	[tɛfu]
<i>tu es jaloux</i>	[tyɛʒalu]	[tɛʒalu]
<i>tu as un pote flic</i>	[tyœpɔtflik]	[taœpɔtflik]
<i>tu arrives</i>	[tyari:v]	[tari:v]
<i>tu as bien voulu</i>	[tyabjɛvuly]	[tabjɛvuly]

Tabela 19. Primeri propadanja samoglasnika [y]: *t(u)* [t(y)] + glagol koji počinje samoglasnikom

Jedna od najslušanijih muzičkih numera na francuskom jeziku na platformi Jutjub (*YouTube*) sa preko milijardu pregleda je pesma belgijskog

izvođača Stromaja (Stromae¹¹⁰), čiji je naslov izveden od nestandardnog upitnog oblika specifičnog za razgovorni jezik (upitni prilog *où* + normalan red reči umesto inverzije) u kojem je došlo i do propadanja zatvorenog samoglasnika [y] u gore opisanoj poziciji: *Papaoutai*¹¹¹ < *Papa, où t'es ?* [papa / utɛ ↑//] < *Papa, où tu es ?* [papa / utyɛ ↑//] < *Papa, où es-tu ?* [papa / uety ↑//].

U narednoj tabeli navešćemo primere propadanja i ostalih nenaglašanih samoglasnika (izuzev nepostojanog *e* i samoglasnika [y]) koje smo zabeležili u našem korpusu i u relevantnoj literaturi koja se bavi analizom francuskog razgovornog jezika:

[a]	<i>madame</i>	[madam]	<i>mdame</i>	[mdam]
	<i>maman</i>	[mamã]	<i>m'man</i>	[mmã]
	<i>papa</i>	[papa]	<i>p'pa</i>	[ppa]
	<i>Attention !</i>	[atãsjõ]	<i>'ttention !</i>	[tãsjõ]
	<i>Avec qui ?</i>	[avɛk ki ↑//]	<i>'vec qui ?</i>	[vɛk ki //]
[ɛ]	<i>mais alors</i>	[mɛalɔːR]	<i>m'alors</i>	[malɔːR]
	<i>mais enfin</i>	[mɛãfẽ]	<i>m'enfin</i>	[mãfẽ]
	<i>c'est-à-dire</i>	[sɛtadiːR]	<i>ç't-à-dire</i>	[stadiːR]
	<i>cet après-midi</i>	[sɛtaprɛmidi]	<i>stapprès-midi</i>	[stapɛɾɛmidi]
	<i>à cette heure</i>	[asɛtœːR]	<i>asteure</i>	[astœːR]
	<i>exact</i>	[ɛgza(kt)]	<i>'gzact</i>	[gza(kt)]
	<i>exactement</i>	[ɛgzaktɔmã]	<i>'gzactement</i>	[gzaktɔmã]
[e]	<i>il était tard</i>	[iletɛ taːR]	<i>il 'tait tard</i>	[iltetaːR]
	<i>C'était qui ?</i>	[setɛ ki ↑//]	<i>Ç'tait qui ?</i>	[stɛ ki ↑//]
	<i>bon appétit</i>	[bõnapeti]	<i>bon app'tit</i>	[bõnapti]
	<i>déjà</i>	[deʒa]	<i>d'jà</i>	[dʒa]
[œ]	<i>déjeuner</i>	[deʒœne]	<i>děj'ner</i>	[deʒne]
[ø]	<i>peut-être</i>	[pøtɛtɾ]	<i>p't-être; p't-êt'</i>	[ptɛtɾ; ptɛt]

¹¹⁰ U pitanju je izvođač Pol Van Aver (Paul Van Haver), čiji je pseudonim Stromae izveden permutacijom slogova od reči *Maestro* (više o ovom jezičkom postupku građenja reči koji se u francuskom jeziku zove *verlan* biće u poglavlju o apokopi).

¹¹¹ https://www.youtube.com/watch?v=oiKj0Z_Xnjc (Pristupljeno 13. marta 2024. godine).

[u]	<i>tout à l'heure</i>	[tutalœ:R]	<i>t't à l'heure</i>	[ttalœ:R]
	<i>vous voulez</i>	[vuvule]	<i>vous v'lez</i>	[vuvle]
	<i>vous êtes</i>	[vuzet]	<i>vzêtes</i>	[vzet]
[ɔ]	<i>zoologie</i>	[zɔɔlɔʒi]	<i>zologie</i>	[zɔlɔʒi]
[ɔ̃]	<i>bonjour</i>	[bɔ̃ʒu:R]	<i>bojour; b'jour</i>	[bɔʒu:R; bʒu:R]

Tabela 20. Primeri propadanja ostalih nenaglašenih samoglasnika izuzev nepostojanog *e* i [y]

U ovu tabelu bismo mogli uvrstiti i primere propadanja samoglasnika [i] u relativnoj zamenici *qui* [ki], takozvano nepostojano *i* (« *i* » *instable*) (Blanche-Benveniste 1990: 71–73):

[i]	<i>celui qui est arrivé</i>	[səlɥi kiɛtarive]	<i>celui qu'est arrivé</i>	[səlɥi kɛarive]
	<i>dans la semaine qui a suivi</i>	[dālas(ə)mɛn kiasɥivi]	<i>dans la semaine qu'a suivi</i>	[dālas(ə)mɛn kasɥivi]

Tabela 21. Primeri propadanja nepostojanog *i* u relativnoj zamenici *qui* [ki] (Blanche-Benveniste 1990: 71–73)

Reč je o upotrebi relativne zamenice *qui* sa antecedensom u funkciji subjekta gde *qui* može da se odnosi na „živo” (npr. *celui qui est arrivé*) i na „neživo” (npr. *dans la semaine qui a suivi*). Međutim, ukoliko je relativna zamenica *qui* upotrebljena u predložnoj grupi gde *qui* jedino može da označava lica (npr. *celui à qui on pense* [səlɥi akiɔ̃pā:s]), ili ukoliko je *qui* upotrebljeno kao upitna zamenica (npr. *Qui est venu ?* [kiɛv(ə)ny ↑//]), u tom slučaju nikada ne dolazi do propadanja samoglasnika [i], čak ni u izrazito familijarnom jeziku, te se naziva postojanim *i* (« *i* » *stable*) (Blanche-Benveniste 1990: 71).

Primećujemo da do sada nismo govorili o propadanju nenaglašenog samoglasnika [ɔ], a to se objašnjava činjenicom da u nenaglašenom slogu preovlađuje [ɔ], kako u zatvorenom tako i u otvorenom slogu. U svakom slučaju, malo je i zabeleženih primera u kojima dolazi do propadanja nenaglašenog samoglasnika [ɔ] (samo u slučaju gde je u standardnom jeziku

udvostručeno [ɔ]: *zoologie* [zɔɔlɔʒi] > *zologie* [zɔlɔʒi]; kasnije ćemo videti da se *jardin zoologique* [ʒardɛzɔɔlɔʒik] skraćuje u *zoo* [z(o)o]).

Primećujemo, takođe, da je naveden samo jedan primer za propadanje nazalnog samoglasnika, i to za samoglasnik [ɔ̃] u često upotrebljavanom pozdravu (*bonjour* [bɔ̃ʒu:R] > *bojour*; *b'jour* [bɔʒu:R; bʒu:R]; kasnije ćemo videti da se on skraćuje i samo u: *'jour* [ʒu:R]). Nazalnost, kao jedna od glavnih odlika francuskog samoglasničkog sistema, čuva se u govoru, s tim što se, kao što smo to ranije videli, sistem od četiri nazalna samoglasnika iz standardnog jezika ([ã], [ẽ], [ɔ̃], [œ̃]) svodi u razgovornom jeziku na tri ([ã], [ẽ], [ɔ̃]). Iako navedena tri nazalna samoglasnika nesumnjivo opstaju u razgovornom jeziku, ponekad se razlike među njima gube u suviše opuštenom govoru, i to u slučaju da prenošenje poruke nije ugroženo, te da je kontekst dovoljno jasan da nadomesti sve eventualne nedoumice. I. Fonadi govori o pojavi neutralizacije distinktivnih obeležja nazalnih samoglasnika zabeleženoj u opuštenom govoru mlađih generacija Parižana sedamdesetih godina XX veka. Kod jednih se izgovor nazalnog samoglasnika [ẽ] približava izgovoru [ã], a kod drugih se ne pravi razlika u izgovoru između [ɔ̃] i [ã] (Fónagy 1989: 226–232). Međutim, kada je reč o nazalnim samoglasnicima [ɔ̃] i [ã], gubljenje distinkcije među njima u opuštenom razgovoru nije novijeg datuma. Još je P. Pasi ukazivao na činjenicu da se „u Parizu često ne pravi razlika u govoru između samoglasnika [ã] i [ɔ̃]”, te da „nema više razlike između *les cheveux blancs* [„sede kose”] i *les cheveux blonds* [„plave kose”]” (Passy 1917: 84).

Propadanje suglasnika i redukcija suglasničkih grupa

U razgovornom francuskom jeziku često dolazi do propadanja suglasnika [l] u nenaglašenim ličnim zamenicama 3. lica jednine i množine muškog roda *il/ils* [i(l)] i 3. lica jednine i množine ženskog roda: *elle/elles* [ɛ(l)] upotrebljenim ispred reči koja počinje suglasnikom, odnosno 3. lica množine muškog i ženskog roda *ils* [i(l)z]/*elles* [ɛ(l)z] ispred reči koja počinje samoglasnikom (obavezno vezivanje):

<i>Il m'a dit.</i>	[ilmadi //]	<i>I' m'a dit.</i>	[imadi //]
<i>Qu'est-ce qu'elle dit ?</i>	[kɛskɛldi //]	<i>Qu'est-ce qu'e' dit ?</i>	[kɛskɛdi //]
<i>il se répète</i>	[ilsɛrɛpɛt]	<i>i' s' répète</i>	[isɛrɛpɛt]

<i>Elle se méfie.</i>	[ɛls(ə)mefi //]	<i>Essméfie.</i>	[ɛʂmefi //]
<i>Il sera</i>	[ilsəra]	<i>isra</i>	[isra]
<i>Ils ont.</i>	[ilzɔ̃ //]	<i>Izont.</i>	[izɔ̃ //]
<i>Elles ont.</i>	[ɛlzɔ̃ //]	<i>Ezont.</i>	[ɛzɔ̃ //]

Tabela 22. Primeri propadanja suglasnika [l] u nenaglašenim ličnim zamenicama 3. lica jednine i množine muškog i ženskog roda: *il/ils* [i(l)] ili *elle/elles* [ɛ(l)]

Zanimljivi su podaci do kojih je došao je P. Leon analizirajući učestalost navedene pojave u korpusu zasnovanom na transkripciji govora Bernara Pivoa (Bernard Pivot), voditelja popularne književno-umetničke televizijske emisije *Apostrophes*, koja je emitovana na kanalu *Antenne 2* u periodu od 1975. do 1990. godine. U ispitivanom uzorku, čuveni voditelj, u nenaglašenoj ličnoj zamenici *il*, izostavlja likvidu ispred drugog suglasnika u čak 91,7% slučajeva (Léon 1993: 206). P. Leon zaključuje da je ova jezička pojava svojstvena svim društvenim slojevima, bez obzira na nivo obrazovanja.

U narednoj tabeli izdvajamo još nekoliko zabeleženih primera propadanja suglasnika [l] u drugim pozicijama:

<i>quelque chose</i>	[kɛlkəʃo:z]	<i>kèkchose</i>	[kɛkʃo:z]
<i>celui</i>	[səlqi]	<i>sui</i>	[sqi]
<i>Il ne chante plus.</i>	[ilnəʃɑ̃.t(ə)ply //]	<i>I' chante p'us.</i>	[iʃɑ̃.tpy//]
<i>Il n'y a plus de discipline.</i>	[ilnjaplydɛdisiplin //]	<i>Y a pus de discipline.</i>	[japlydɛdisiplin//]
<i>cinquante millions</i>	[sɛkɑ̃.ʔmiljɔ̃]	<i>cinquante miyons</i>	[sɛkɑ̃.ʔmijɔ̃]

Tabela 23. Primeri propadanja suglasnika [l] u drugim slučajevima, osim u ličnim nenaglašenim zamenicama *il/ils* [i(l)] ili *elle/elles* [ɛ(l)]

Primećujemo da do propadanja ovog suglasnika dolazi u zamenicama (*quelque chose* [kɛlkəʃo:z] > *kèkchose* [kɛkʃo:z], *celui* [səlqi] > *sui* [sqi]), u drugom delu dvočlane negacije *ne... plus* (*Il ne chante plus* [ilnəʃɑ̃.t(ə)ply //] > *I' chante p'us* [iʃɑ̃.tpy//]), kao i u imenici *million* (*cinquante millions* [sɛkɑ̃.ʔmiljɔ̃]

ʧmiljõ] > *cinquante miyons* > [sẽkã.ʧmijõ]). I. Fonadi govori o tendenciji gubljenja suglasnika [l] u prilogu za negaciju *plus*, naročito kada se on nalazi na kraju ritmičke grupe, te navodi brojne primere iz televizijskih filmova i emisija, snimljenih osamdesetih godina XX veka (*J'sais pu; J'y vais pu; Ils ne comprennent pus, Ça s'fait pu*, itd.) (Fónagy 1989: 247–248). O izostavljanju prvog dela negacije, uobičajenog u razgovornom francuskom jeziku, biće reči u nastavku teksta, u poglavlju o propadanju nenaglašenih slogova.

Kada je reč o redukciji (uprošćavanju) suglasničkih grupa, potrebno je reći da se ona najčešće dešava unutar ritmičke grupe u glasovnoj kombinaciji: pregradni suglasnik + likvida [r] ili [l] + nepostojano *e* + suglasnik, gde se gube likvida i nepostojano *e*, ili na kraju ritmičke grupe u glasovnoj kombinaciji: pregradni suglasnik + likvida [r] ili [l], gde se gubi likvida u finalnoj poziciji:

<i>autre chose</i>	[otrəʃo:z]	<i>aut' chose</i>	[otʃo:z]
<i>l'autre jour</i>	[lotrəʒu:r]	<i>l'aut' jour</i>	[lotʒu:r]
<i>quatre cents</i>	[katrəsã]	<i>quat' cents</i>	[katsã]
<i>votre nom</i>	[votrənõ]	<i>vot' nom</i>	[võtɲõ]
<i>votre mari</i>	[votrəmarɪ]	<i>vot' mari</i>	[võtɹmarɪ]
<i>un maître d'école</i>	[dẽmɛtrədekɔl]	<i>un maît' d'école</i>	[ẽmɛtdekɔl] > [ẽmɛddekɔl] > [ẽmɛdekɔl]
<i>Cela ne va pas être vrai.</i>	[s(ə)la nəvapazetrəvrɛ //]	<i>Ça va pas êt' vrai.</i>	[savapaɛtvrɛ //]
<i>une table de nuit</i>	[yntablədənɥi]	<i>une tab' de nuit</i>	[yntabdənɥi]
<i>d'un immeuble de cinquante étages</i>	[dœnimœblə dəsẽkã.tɛta:ʒ]	<i>d'un immeub' de cinquante étages</i>	[dœnimœb dəsẽkã.tɛta:ʒ]
<i>il ressemble plutôt</i>	[ilr(ə)sãblɛplyto]	<i>I' ressemb' plutôt</i>	[ilr(ə)sãɸplyto] > [ilr(ə) sãplyto] > [ilr(ə)sãplyto]
<i>Peut-être.</i>	[pøtɛtr]	<i>Peut-êt'.</i>	[pøtɛt //]
<i>C'est possible</i>	[sɛpɔsibl]	<i>C'est possib'.</i>	[sɛpɔsib //]

<i>J'en veux quatre.</i>	[ʒãvøkatr //]	<i>J'en veux quat'.</i>	[ʒãvøkat //]
<i>Ce n'est pas croyable.</i>	[sənɛpakɾwajabl //]	<i>C'est pas croyab'.</i>	[sɛpakɾwajab //]
<i>C'est un incapable.</i>	[sɛtɛ̃nɛkapabl //]	<i>C'est un incapab'.</i>	[sɛtɛ̃nɛkapab //]

Tabela 24. Primeri redukcije suglasničke grupe: pregradni suglasnik + likvida [ɾ] ili [l] (+ nepostojano e + suglasnik)

Manje je zabeleženih slučajeva redukcije suglasničke grupe u kojoj inicijalni suglasnik ispred likvide nije pregradni, nego tesnačni (npr. *pauvre gars* [povɾəɡa] > *pauv' gars* [povɡa], *pauvre bête* [po.vɾəbɛt] > *pauv' bête* [po.vbɛt]).

Do redukcije suglasničkih grupa dolazi i u kombinacijama: [ks], [sk], [ɾs], [ps], [st], [stɾ], [sm] unutar reči i/ili u finalnoj poziciji gde se uvek dosledno zadržava tesnačni suglasnik [s]:

[ks] > [s]	<i>explications</i>	[ɛksplikasjɔ̃]	<i>esplications</i>	[ɛsplikasjɔ̃]
	<i>exprimer</i>	[ɛksprime]	<i>esprimer</i>	[ɛsprime]
	<i>exprès</i>	[ɛksprɛ]	<i>esprès</i>	[ɛsprɛ]
	<i>extraordinaire</i>	[ɛkstrɑʁdineːɾ]	<i>estr'ordinaire</i>	[ɛstrɑrdineːɾ]
	<i>excuses</i>	[ɛkskyːz]	<i>escuses</i>	[ɛskyːz]
[sk] > [s]	<i>Ça risque de ne pas tenir.</i>	[sarisk dənpat(ə)niːɾ //]	<i>Ça ris' de pas tenir.</i>	[saris tpat(ə)niːɾ //]
[ɾs] > [s]	<i>parce que</i>	[paɾs(ə)kə]	<i>passque</i>	[paskə]
	<i>lorsque</i>	[lɔɾsk(ə)]	<i>lo'sque</i>	[lɔsk(ə)]
[ps] > [s]	<i>obscur</i>	[ɔpskyːɾ]	<i>oscur</i>	[ɔskyːɾ]
	<i>obstiner</i>	[ɔpstine]	<i>o'stiné</i>	[ɔstine]
[st] > [s]	<i>suggestion</i>	[syɡʒɛstjɔ̃]	<i>sugession</i>	[syʒɛsjɔ̃]
	<i>congestion</i>	[kɔ̃ʒɛstjɔ̃]	<i>congession</i>	[kɔ̃ʒɛsjɔ̃]
	<i>artiste</i>	[artist]	<i>artis'</i>	[artis]
	<i>buste</i>	[byst]	<i>bus'</i>	[bys]
	<i>Elle reste sur son lit.</i>	[ɛlɾɛst syɾsɔ̃li //]	<i>Elle res' sur son lit.</i>	[ɛlɾɛs syɾsɔ̃li //]

[str] > [s]	<i>orchestre</i>	[ɔrkɛstr]	<i>orches'</i>	[ɔrkɛs]
[sm] > [s]	<i>rhumatisme</i>	[ɾymatism] ¹¹²	<i>rhumatis'</i>	[ɾymatis]

Tabela 25. Primeri redukcije suglasničkih grupa:
[ks], [sk], [rs], [ps], [st], [str], [sm] > [s]

U narednoj tabeli navodimo i ostale zabeležene primere redukcije suglasničkih grupa:

[kt] > [k]	<i>architecte</i>	[aɾʃitɛkt]	<i>architec'</i>	[aɾʃitɛk]
	<i>insecte</i>	[ẽsɛkt]	<i>insec'</i>	[ẽsɛk]
	<i>intacte</i>	[ẽtakt]	<i>intac'</i>	[ẽtak]
	<i>tout était infect</i>	[tutetɛtẽfɛkt]	<i>tout était infec'</i>	[tutetɛtẽfɛk]
[pt] > [t]	<i>septembre</i>	[sɛptã:br]	<i>se'embre</i>	[sɛtã:br]
	<i>petite fille</i>	[p(ə)titfij]	<i>p'tite fille > 'tite fille</i>	[ptitfij] > [titfij]
[gz] > [z]	<i>par exemple</i>	[paɾɛgzã:pl]	<i>par e'zemple</i>	[parezã:pl]

Tabela 26. Primeri redukcije suglasničkih grupa:
[kt] > [k], [pt] > [t], [gz] > [z]

Neke slične redukcije koje beležimo u savremenom francuskom razgovornom jeziku desile su se i u istoriji nekih romanskih jezika¹¹³.

¹¹² Ako je suglasnička grupa [sm] u istom slogu i ako se finalno nepostojano *e* ne izgovara, kao npr. u reči *communisme* [kɔmynism], onda se jednačenje po zvučnosti vrši prema bezvučnom suglasniku [s] koji je u jačem položaju, te nazal [m] gubi zvučnost: [kɔmynism̥]. Međutim, ako se, kao na jugu Francuske, nepostojano *e* na kraju reči izgovara, suglasnička grupa [sm] se nalazi u različitim slogovima [ko - my - nis - mɔ], suglasnik [m] je eksplozivan i u jačem položaju, te se prema njemu vrši jednačenje po zvučnosti i suglasnik [s] postaje zvučan: [kɔmynism̥] (Léon 2001: 171).

¹¹³ Za neke od navedenih primera, oblici u standardnom italijanskom jeziku su: [ks] > [s] *spiegazione, esprimere, straordinario, espressamente, scusa*; [ps] > [s] *oscuro, ostinarsi*; [pt] > [t] *settembre*; [gz] > [z] *per esempio*. Dok se u francuskom razgovornom jeziku suglasnička grupa [kt] redukuje tako da se gubi finalni suglasnik, u italijanskom jeziku redukcija je bila [kt] > [t] *architetta, insetto, intatto, infetto*.

Propadanje polusamoglasnika

Zabeležili smo nekoliko primera propadanja polusamoglasnika [ɥ], [w] i [j]:

[ɥ]	<i>puis</i>	[pɥi]	<i>p'is</i>	[pi]
[w]	<i>Voilà</i>	[vwala]	<i>vlà</i>	[vla]
	<i>Mademoiselle</i>	[mad(ə)mwazɛl]	<i>mam'zelle, m'zelle</i>	[mamzɛl, mɛl]
[j]	<i>Eh bien !</i>	[e bjɛ̃ //]	<i>Eh ben !</i>	[e bɛ̃ //]

Tabela 27. Primeri propadanja poluvokala

Napomenimo i sledeće: kada se u istom slogu nađu suglasnik [v] kome sledi polusamoglasnik [w] i samoglasnik [a], suglasnik [v] se često gubi u razgovornom jeziku: *au revoir* [ɔR(ə)vwa:R] > *au re'oir* [ɔRwa:R], *avoir* [avwa:R] > *a'oir* [awa:R], *savoir* [savwa:R] > *sa'oir* [sawa:R], *tu vois* [tyvwa] > *tu 'ois* [tywa].

Učestali potvrdni prilog (fr. *adverbe d'affirmation*) *oui* [wi] u razgovornom jeziku ima oblik *ouais* [wɛ], *mouais* [mwɛ], s tim što, u zavisnosti od konteksta i intonacije, može iskazivati razne nijanse značenja (u digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine za oblik *ouais* [wɛ] piše da je u pitanju uzvik (fr. *interjection*) koji iskazuje ironiju, nevericu, nonšalantnost u govoru, a *mouais* [mwɛ] potvrđan odgovor sa dozom nesigurnosti).

Propadanje nenaglašenog sloga

Pored propadanja nenaglašenih samoglasnika, propadanja polusamoglasnika, suglasnika i redukcije suglasničkih grupa, u razgovornom jeziku dolazi i do izostavljanja čitavih slogova, pa i manje informativnih reči unutar ritmičke grupe.

U prvom redu, izdvojićemo izostavljanje prvog dela dvočlane negacije u francuskom jeziku *ne... pas*, što je ujedno jedna od najupečatljivijih odlika opuštenog govora. Ranije smo već sretali ovu pojavu u primerima koje smo navodili, a ovde izdvajamo još neke od brojnih primera redukcije odričnog oblika iz našeg korpusa:

<i>ce n'est pas un vrai ami</i>	[sənɛpazœvrɛami]	<i>c'est pas un vrai pote</i>	[sɛpaœvrɛpot]
<i>je ne travaille pas</i>	[ʒəntravajpa]	<i>j' travaille pas</i>	[ʃtravajpa]
<i>je n'y crois pas</i>	[ʒənikrwapa]	<i>j'y crois pas</i>	[ʒikrwapa]
<i>je ne peux pas</i>	[ʒənpøpa]	<i>j' peux pas</i>	[ʃpøpa]
<i>je ne vais pas y arriver</i>	[ʒənəvɛpaziarive]	<i>j' vais pas y arriver</i>	[ʒvɛpaiarive]
<i>Je ne t'ai pas dit ?</i>	[ʒəntɛpadi ↑//]	<i>J't'ai pas dit ?</i>	[ʃtɛpadi ↑//]
<i>il n'y a pas quelqu'un</i>	[ilnɔpakɛlkœ]	<i>y a pas quelqu'un</i>	[japakɛlkœ]

Tabela 28. Primeri izostavljanja prvog dela dvočlane negacije: (*ne*)... *pas*

U ranije pomenutoj analizi koju je sproveo P. Leon izučavajući govor B. Pivoa, prvi deo negacije izostavlja se u više od polovine slučajeva, tačnije u 57,8% slučajeva (Léon 1993: 206).

F. Gade navodi različite razloge zbog kojih dolazi do izostavljanja odričnog priloga *ne* u govoru (Gadet 1997a: 99):

1. odrični prilog *ne* je redundantna oznaka za negaciju uz odrični prilog *pas* (koja odoleva fonetskim promenama jer na njega često pada akcenat ritmičke grupe ili je, bar, bliže naglašenom slogu) i
2. odrični prilog *ne* [n(ə)] fonetski je slab jer sadrži nepostojano *e*, koje, ukoliko se izostavi u izgovoru, ostavlja samo nazal [n] – teško raspoznavljiv ispred samoglasnika pošto se u govoru izjednačava sa mogućim vezivanjem (npr. *on n'attend pas* i *on attend pas* izgovara se u oba slučaja isto: [ɔnatãpa]).

Ne treba, međutim, pomisliti da je ova pojava skorijeg datuma. Kako navodi Ž. Delofe, izostavljanje prvog dela negacije zabeleženo je kao odlika razgovornog stila još u prvoj polovini XVII veka (Deulofeu 2001: 21)¹¹⁴. Žilijan Sankof (Gillian Sankoff) i Dijan Vensan (Diane Vincent) navode

¹¹⁴ Ž. Delofe u članku « L'innovation linguistique en français contemporain: mythes tenaces et réalité complexe » navodi kako je Žan Eroar (Jean Héroard, 1551–1628), lekar koji je podučavao mladog Luja XIII (1610–1643), začuđeno napisao u svom dnevniku da prestolonaslednik izostavlja u govoru prvi deo negacije (Deulofeu 2001: 21).

izvore prema kojima je propadanje odričnog priloga *ne* zabeleženo još u XVI veku (Sankoff, Vincent 1977: 243).

Primere izostavljanja prvog dela negacije *ne... pas* pronalazimo u svim izvorima koje smo koristili u istraživanju savremenog francuskog razgovornog jezika, pa tako, između ostalog, i u književnim delima u kojima se nastoji dočarati razgovorni jezik. Ovde navodimo kratak odlomak iz romana *Zazie dans le métro* francuskog pisca Rejmona Kenoa (Raymond Queuneau, 1903–1976), gde se uočavaju brojni primeri negacije u kojoj je izostavljen odrični prilog *ne* (podvukli smo ih u tekstu):

« Doukipudonktan, se demanda Gabriel excédé. Pas possible, ils se nettoient jamais. Dans le journal, on dit qu'il y a pas onze pour cent des appartements à Paris qui ont des salles de bain, ça m'étonne pas, mais on peut se laver sans. Tous ceux-là qui m'entourent, ils doivent pas faire de grands efforts. D'un autre côté, c'est tout de même pas un choix parmi les plus crasseux de Paris. Y a pas de raison. C'est le hasard qui les a réunis. On peut pas supposer que les gens qu'attendent à la gare d'Austerlitz sentent plus mauvais que ceux qu'attendent à la gare de Lyon. Non vraiment, y a pas de raison. Tout de même quelle odeur. » (Queuneau 2000: 9)

Tekst 1. Primeri izostavljanja prvog dela dvočlane negacije (*ne*)... *pas* u romanu R. Kenoa *Zazie dans le métro* (Queuneau 2000: 9)¹¹⁵

Kada je reč o negaciji u razgovornom jeziku, skrećemo pažnju na jedan poseban oblik koji se često može čuti u savremenim filmovima na francuskom jeziku, u kojima se nastoji dočarati razgovorni jezik. Takve primere nismo sretali u stručnoj literaturi koja se bavi analizom francuskog razgovornog jezika. Reč je odričnom obliku koji je zabeležen u digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine: *T'inquiète !* (u značenju: „Ne brini se!”), uz sledeći primer: « *je t'ai piqué le bouquin, t'inquiète, je te le rendrai* » (Marie Desplechin, *Sans moi*, 1998). Ovaj

¹¹⁵ R. Keno objavio je roman *Zazie dans le métro* 1959. godine. Danilo Kiš ga je 1973. preveo na srpskohrvatski jezik pod nazivom *Caca u metrou*. Ovde navodimo njegov prevod gore datog odlomka: „KOLITOKANDI, pitao se Gabrijel, satrven. Ma to je nemoguće, nikad se ne kupaju. U novinama vele da nema u Parizu ni jedanajst osto apartmana skupatilom, ne čudi me, alse može čovek kupati i bez. Svi ovi oko mene ne trude se baš mnogo u tom smislu. Zdruga strane, ovo i nije neki skup najprljavijih Parižana. Nema razloga. Slučaj ih je sakupio. Nemoguće je pretpostaviti da ovi koji čekaju na stanici Osterlie bazde više od onih koji čekaju na stanici Lion. Ne, zbilja nema razloga. Ipak, kakav smrad.” (Keno 1992: 7).

oblik specifičan je po tome što iskazuje odrično značenje, a u njemu su izostavljena oba priloga za negaciju: (*Ne*) *t'inquiète (pas)!* Naime, u ovom slučaju, redosled reči dovoljan je pokazatelj o kom obliku je reč. Budući da je u pitanju imperativ povratnog glagola (*s'inquiéter*) u 2. licu jednine, povratna zamenica može da stoji samo iza glagola u potvrđnom obliku (*Inquiète-toi !*) ili ispred glagola u odričnom obliku (*Ne t'inquiète pas !*), te je prema tome položaj zamenice dovoljan pokazatelj da li je reč o potvrđnom ili odričnom obliku. Ovde navodimo jedan primer upotrebe ovog oblika iz našeg korpusa:

Benjamin :	<i>Bon, c'est quoi le plan, maintenant ?... Assane ?</i>
Assane :	<i>T'inquiète. Pellegrini s'en est pris à mon fils, j'veais faire la même. Allez, viens, on a du boulot.</i>

Lupin. Dans l'ombre d'Arsène, Saison 2, Épisode 3 (00:01:12 – 00:02:24)

Dijalog 1. Primer upotrebe odričnog oblika: *T'inquiète !* (Kay et al. 2021)

Još jedna odlika razgovornog jezika jeste i izostavljanje u govoru zamenice *il* ispred bezličnog glagola *falloir* koji može stajati isključivo u 3. licu jednine: (*il*) *faut*, ili u bezličnoj konstrukciji: (*il*) *y a*. U spomenutoj analizi P. Leona, ova zamenica se u *il y a* [ilja] gubi u čak 91,6% slučajeva, te se izgovara *y a* [ja] (Léon 1993: 206). Ovde navodimo primer ovakve upotrebe u našem korpusu:

Benjamin :	<i>Tiens, voilà la copie.</i>
Assane :	<i>Ah, ouais... Tu t'es surpassé, Benjamin !</i>
Benjamin :	<i>C'est pas nickel, nickel, j'ai fait ce que j'ai pu en une semaine... La prochaine fois, tu me donneras plus de temps !</i>
Assane :	<i>Y aura pas de prochaine fois. J' te le dis.</i>

Lupin. Dans l'ombre d'Arsène, Saison 1, Épisode 1 (00:39:19 – 00:39:33)

Dijalog 2. Primer propadanja zamenice *il* u: (*il*) *y a* (Kay et al. 2021)

Videli smo slične primere i u odlomku romana R. Kenoa *Zazie dans le métro* (npr. *Y a pas de raison*), a tome dodajemo i primere izostavljanja zamenice *il* ispred glagola *falloir* iz istog izvora: *Faudra l'enfermer, Faut pas vous décourager*, i dr. (Queneau 2000).

Primeri eliptičnog izražavanja zapažaju se i u nominalnoj sintagmi, npr: *le paramètre des honoraires* > *le paramètre honoraires, les rapports des parents avec les enfants* > *les rapports parents enfants*, itd. (Deulofeu 2001: 23). A. Valter ističe da je danas „postupak ređanja reči jukstapozicijom” toliko rasprostranjen da su samo najstroži puristi šokirani kad čuju: *la pause café, le problème vaisselle, la fiche cuisine* ili *le match retours* (Walter 1988: 334).

U savremenom francuskom razgovornom jeziku eliptično izražavanje vidi se i u sledećim oblicima: npr. umesto *Qu'est-ce que tu as dit ?* [kɛskɛtyadi //] – *Je suis sûr que c'est son père* [ʒəsɥisy:R kəsɛsɔ̃pɛ:R //], kaže se u izuzetno opuštenom govoru: *Qu'est-c't'as dit ?* [kɛstadi //] – *Ch'ui sûr c'est son père* [ʃɥisy:R sɛsɔ̃pɛ:R //] (Weber 2013: 133, 44).

Ponekad se u složenoj rečenici izostavlja cela zavisna rečenica jer se njen sadržaj podrazumeva. Jasno je da su, u tom slučaju, kontekst, intonacija, prateći neverbalni elementi, kao na primer, gestovi i mimika i slično od presudnog značaja za ispravno shvatanje poruke. Navodimo jedan primer iz digitalnog izdanja rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine: « *Je ne sais pas s'il va pleuvoir, mais j'emporte mon imperméable au cas où* » (gde se podrazumeva « *il pleuvrait* »)¹¹⁶.

Među ostalim odlikama francuskog razgovornog jezika navodimo i izostavljanje početnog sloga u ustaljenim pozdravima, na primer: *bonjour* [bɔ̃ʒu:R] > '*jour* [ʒu:R], *bonsoir* [bɔ̃swa:R] > '*soir* [swa:R], *bonne nuit* [bɔ̃n nɥi] > '*nuit* [nɥi], a do te pojave dolazi i u pozdravima na drugim jezicima¹¹⁷. Isto tako, do skraćivanja na početku reči dolazi i u čestim psovka (*Sacré nom de Dieu !* [sakrenɔ̃də *djø //] > *Cré nom !* [krenɔ̃], *pop.*), te verujemo da bi bilo lako naći slične primere i na drugim jezicima. Skraćivanje psovki može biti znak da ih želimo ublažiti ili to znači da ih izgovaramo „kroz zube” i time dodatno pokazujemo svoj bes.

¹¹⁶ Doslovan prevod na srpski bi bio: „Ne znam da li će padati kiša, ali nosim kabanicu za slučaj” (gde se podrazumeva „da padne kiša”). Na francuskom se „za svaki slučaj” kaže *en tout cas*.

¹¹⁷ Tako, na primer, na srpskom jeziku umesto *dobro jutro* kažemo '*bro j(u)tro* ili '*jutro*; umesto *dobar dan* kažemo '*bar dan* ili '*dan*; umesto *dobro veče* kažemo '*bro veče* ili '*veče*; umesto *laku noć* kažemo '*ku noć* ili '*noć*.

Skraćivanje reči u savremenom francuskom razgovornom jeziku

U savremenom francuskom jeziku veoma su zastupljene skraćenice u kojima se čuvaju samo početna slova reči, kao npr. *le T.G.V.*¹¹⁸ (*le train à grande vitesse*), *le R.E.R.* (*le Réseau express régional*), *une H.L.M.* (*une habitation à loyer modéré*), *l'O.N.U.*¹¹⁹ (*l'Organisation des Nations Unies*), *la C.R.S.* (*la Compagnie Républicaine de Sécurité*), *une O.N.G.* (*une Organisation Non Gouvernementale*), *un O.G.M.* (*un organisme génétiquement modifié*), *le S.M.I.C.* (*le salaire minimum interprofessionnel de croissance*)¹²⁰, itd¹²¹. U nastavku rada neće biti govora o ovakvim skraćenicama, već o rečima kod kojih dolazi do afereze ili apokope – izostavljanja u govoru jednog ili više glasova, odnosno jednog ili više slogova, na početku ili na kraju reči. Skraćivanje reči (fr. *troncation*) rezultat je opštejezičke tendencije ka jezičkoj ekonomiji u usmenoj komunikaciji¹²² – izostavljanjem manje

¹¹⁸ Od skraćenice *T.G.V.* [tezeve] nastala je imenica *tégéviste* [tezevist], m. – osoba koja vozi brzi voz *T.G.V.* (prema digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (Verzija 5.8, 2023)). M. Surdo, analizirajući govor mladih, zabeležio je i skraćeni oblik skraćenice *T.G.V.* [tezeve]: *le tège* [te:ʒ] (npr. *Tu prends le tège pour venir à Paris*) (Sourdout 1997: 64)! To ukazuje na činjenicu da naziv *T.G.V.* [tezeve] počinje u govoru da se percipira kao imenica, a ne kao skraćenica.

¹¹⁹ Od skraćenice *l'O.N.U.* [lɔny] nastali su fr. pridev i imenica *onusien*, *onusienne* [ɔnyzjɛ, ɔnyzjen] (npr. *la mission onusienne*) (prema digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (Verzija 5.8, 2023)).

¹²⁰ Od skraćenice *le S.M.I.C.* [smik] nastala je imenica *smicard*, *smicarde* [smika:r, smikard] u značenju osobe koja prima „minimalac” (prema digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (Verzija 5.8, 2023)).

¹²¹ Neke od skraćenica koje su poreklom iz engleskog jezika prisutne su i u francuskom i srpskom jeziku, npr. skraćenica *O.K.*, na francuskom se jeziku izgovara [ɔke; ɔkɛ], potiče najverovatnije od približne fonetske transkripcije *oll korrekt* za engleski izraz *all correct* zabeležene u drugoj polovini XIX veka, raširene u upotrebi posle 1945. godine (prema digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (Verzija 5.8, 2023)). Evo još nekih primera skraćenica engleskog porekla opšterashirenih u upotrebi: *GPS* (*Global Positioning System*), *PC* (*Personal Computer*), *PDF* (*Portable Document Format*), *Code QR* (*Quick Response*), *SMS* (*Short Message Service*), *V.I.P.* (*Very Important Person*), itd.

¹²² Tome u prilog govori i sledeći primer preuzet od Bila Brajsona (Bill Bryson), autora knjige *Mother Tongue; English & How It Got That Way*, a govori o tome kako gradove nazivaju stanovnici iz raznih krajeva sveta gde se govori engleski jezik:

„Australians will tell you they come from *Stralia*, while Torontoans will tell you they come from *Tronna*. In Iowa it's *Iwa* and in Ohio it's *Hia*. People from Milwaukee say they're from *Mwawkee*. In Louisville it's *Loovul*, in Newark it's *Nerk*, and in Indianapolis it's *Naplus*. People in Philadelphia don't come from there; they come from *Fuhluffia*.” (Bryson, 1990: 88).

informativnih delova iskaza u govoru smanjuje se utrošena energija, te se ubrzava proces komunikacije u određenom jezičkom registru. Svi skraćeni oblici koje budemo ovde navodili uvršteni su u digitalno izdanje rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine, najčešće kao odrednice familijarnog (*fam.*) ili narodnog (*pop.*) govora.

Afereza

Afereza (fr. *aphérèse*) označava izostavljanje u govoru jednog ili više glasova, odnosno jednog ili više slogova na početku reči. U narednoj tabeli dajemo primere nekoliko retkih primera afereze u savremenom francuskom razgovornom jeziku (izostavili smo one koje više nisu u upotrebi, npr: *garde municipal* [gardmynisipal] > *municipal* [mynisipal] > *cipal* [sipal], *pop.*):

<i>autobus</i>	[ɔtɔbys ; otobys]	<i>bus</i>	[bys]
<i>autocar</i>	[ɔtɔka:r ; otoka:r]	<i>car</i>	[ka:r]
<i>américain</i>	[amerikɛ̃]	<i>ricain, fam.</i>	[rikɛ̃]
<i>mastroquet</i>	[mastrɔkɛ]	<i>troquet, fam.</i>	[trɔkɛ]
<i>problème</i>	[prɔblɛm]	<i>blème, arg. fam.</i>	[blɛm]
<i>santiago</i>	[sãtjag]	<i>tiag, fam.</i>	[tjag]

Tabela 29. Primeri afereze u savremenom francuskom razgovornom jeziku

Među suženim izborom reči u kojima dolazi do afereze, vidimo da je dat, između ostalog, i naziv sredstva javnog prevoza: (*auto*)*bus*, koji se na sličan način skraćuje i u drugim jezicima¹²³.

U savremenom francuskom razgovornom jeziku reči se češće skraćuju na svom kraju nego na početku (Cortez 2002: 162). Bernar Serkiglini (Bernard Cerquiglini) u svojoj knjizi *Parlez-vous tronqué ?* zaključuje da je daleko ređe skraćivanje reči na početku nego na kraju zato što, kada se reč skрати na početku, promene zahvataju i koren reči i ona postaje teško prepoznatljiva (npr. *tiag* < *santiago*). Kada se pak skрати na kraju, često joj nedostaje samo sufiks koji je lakše prepoznati i rekonstruisati (npr. *ophtalmo* < *ophtalmologue*) (Cerquiglini 2019: 17). Iz svega navedenog, isti autor zaključuje i da prikrivanje značenja reči nije osnovna motivacija skraćivanja

¹²³ Umesto autobus, npr. na srpskom jeziku se kaže bus [bus], a na engleskom jeziku [bʌs].

reči, nego težnja da se rečima da kraći, jednostavniji oblik koji će ubrzati prenošenje poruke¹²⁴.

Apokopa

Apokopa (fr. *apocope*) označava izostavljanje u govoru jednog ili više glasova, odnosno jednog ili više slogova na kraju reči. Tako je, na primer, od petosložne reči *cinématographe* [si-ne-ma-tɔ-graf], sa kraja XIX veka, nastao skraćeni trosložni oblik *cinéma* [si-ne-ma], a zatim je i taj oblik još skraćen u dvosložni oblik *ciné*¹²⁵ [si-ne] ili *cinoche* [si-noʃ]. Od devetosložnog naziva *chemin de fer métropolitain* [ʃə-mɛ-də-fɛr-me-tʁɔ-pɔ-li-tɛ̃] skraćeni oblik je bio petosložni naziv *métropolitain* [me-tʁɔ-pɔ-li-tɛ̃], a zatim je i taj oblik skraćen u dvosložnu reč *métro* [me-tʁɔ]. Isto tako je od šestosložnog naziva *voiture automobile* [vwa-ty-ro-to-mɔ-bil] skraćeni oblik bio samo četverosložni naziv *automobile* [o-to-mɔ-bil], a zatim je i on kraćen u dvosložni naziv *auto* [o-to], kao što je i od četverosložne reči *photographie* [fɔ-tɔ-gra-fi] nastao skraćeni oblik dvosložne reči *photo* [fɔ-to]. Sve navedene reči su se skraćivale u skladu sa frekventnijom upotrebom i time što su postajale uobičajene u svakodnevnom jeziku, a kao što to kaže A. Valter, što se više neki jezički izraz koristi, on uslovno rečeno postaje manje informativan, „što dovodi do toga da se ulaže manje truda pri njegovom izgovaranju i pamćenju” (Walter 1998: 266). Kao što je o tome još pisao Žozef Vandrijes (Joseph Vendryes), duge reči, ukoliko se često koriste, podložne su glasovnim promenama jer, s obzirom na to koliko se često koriste u određenom periodu, „razumeju se pre nego što su iskazane, i to u tolikoj meri da ih govorni subjekt ne mora izgovoriti u celosti”, odnosno dovoljno je da ih izgovori u skraćenom obliku, pri čemu dolazi do „fonetskog iskrivljavanja” (Vandrijes 1998: 63).

U tabeli koja sledi prikazani su primeri apokope u francuskom familijarnom jeziku, koji su kao takvi zabeleženi u digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine, pri čemu, naravno, ovaj spisak nije konačan. Primeri su prikupljeni zahvaljujući podacima iz studija i članaka posvećenih izučavanju savremenog francuskog razgovornog jezika, kao i na osnovu analize audio-vizuelne i književne građe navedene na

¹²⁴ Međutim, afereza se često koristi u žargonu jer, ako se očuvaju samo jedan ili dva poslednja sloga, a izgubi se ceo početak reči, često je teško odgonetnuti smisao, što i odgovara društvenoj grupi koja neguje žargon (Sourdut 1997: 76–77, Calvet 1999: 56).

¹²⁵ Kako to navodi A. Valter, danas ljudi manje posećuju bioskop, pa se opet češće kaže samo *cinéma* (Walter 2001: 14).

kraju rada. Kao dragocen izvor informacija poslužio nam je i internet sajt posvećen igri rečima *Jeudmo*¹²⁶ na kom su zabeležene brojne reči nastale naročito apokopom. U tabeli su prikazane reči iz savremenog francuskog familijarnog jezika u kojima, u pojedinim slučajevima, prepoznamo dve varijante nastale apokopom. Bilo bi nemoguće pobrojati sve reči koje su nastale apokopom u savremenom jeziku, a ova tabela je pokušaj da se prikaže sva raznolikost reči koje ova pojava zahvata, kako u vrstama reči tako i u njihovom značenju. Veliki broj takvih reči svedoči upravo o tome koliko je značajna pojava apokope u tvorbi novih reči i koliko zaslužuje našu pažnju:

<i>accroché</i>	[akɾɔʃe]	<i>accro</i> , fam.	[akɾo]
<i>adolescent</i>	[adolesã]	<i>ado</i> , fam.	[ado]
<i>aggloméré</i>	[aglomere]	<i>agglo</i> , fam.	[aglo]
<i>alcoolique</i>	[alkɔlik]	<i>alcoolo</i> , fam.	[alkɔlo]
<i>aluminium</i>	[alyminjɔm]	<i>alu</i> , fam.	[aly]
<i>américain</i>	[amerikê]	<i>amerloque</i> , fam.	[amerlɔk]
<i>anarchiste</i>	[anarʃist]	<i>anar</i> , fam.	[ana:ɾ]
<i>à perpétuité</i>	[apɛʁpetɥite]	<i>à perpète</i> , fam.	[apɛʁpet]
<i>appartement</i>	[apartəmã]	<i>appart</i> , fam.	[apart]
<i>après-midi</i>	[apremidi]	<i>aprèm</i> , fam.	[aprem]
<i>architecture</i>	[arʃitektɥ:ɾ]	<i>archi</i> , fam.	[arʃi]
<i>aristocrate</i>	[aristɔkrat]	<i>aristo</i> , fam.	[aristo]
<i>beau-frère</i>	[bofrɛ:ɾ]	<i>beauf</i> , fam.	[bo:f]
<i>bénéfice</i>	[benefis]	<i>bénef</i> , fam.	[benef]
<i>bisexuel, -elle</i>	[biseksɥel]	<i>bi</i> , fam.	[bi]
<i>biologique</i>	[bjɔlɔʒik]	<i>bio</i> , fam.	[bjo]
<i>bobsleigh</i>	[bɔbslɛg]	<i>bob</i> , fam.	[bɔb]
<i>bookmaker</i>	[bukmekœ:ɾ]	<i>book</i> , fam.	[buk]
<i>bourgeois</i>	[burʒwa]	<i>bourge</i> , fam.	[burʒ]
<i>bricoleur</i>	[bɾikɔlœ:ɾ]	<i>bricolo</i> , fam.	[bɾikɔlo]

¹²⁶ *Jeudmo*: <http://www.jeudmo.fr/apherese.htm> (Pristupljeno 10. septembra 2021. godine).

<i>bulldozer</i>	[byldɔʒɛ:R; buldoʒœ:R]	<i>bull</i> , fam.	[byl]
<i>camelote</i>	[kamlɔt]	<i>came</i> , fam.	[kam]
<i>catastrophe</i>	[katastrɔf]	<i>cata</i> , fam.	[kata]
<i>catholique</i>	[katɔlik]	<i>catho</i> , fam.	[kato]
<i>cinéma</i>	[sinema]	<i>ciné</i> , fam.	[sine]
<i>cocaïne</i>	[kɔkain]	<i>coco</i> ; <i>coke</i> , fam.	[koko; ko:k]
<i>colonie de vacances</i>	[kɔlɔni də vakɑ:s]	<i>colo</i> , fam.	[kɔlo]
<i>compilation</i>	[kɔ̃pilasjɔ̃]	<i>compil(e)</i> , fam.	[kɔ̃pil]
<i>composition</i>	[kɔ̃pozisjɔ̃]	<i>compo</i> , fam.	[kɔ̃po]
<i>crocodile</i>	[krɔkɔdil]	<i>croco</i> , fam.	[krɔko]
<i>décoration</i>	[dekɔrasjɔ̃]	<i>déco</i> , fam.	[deko]
<i>dégueulasse</i>	[degœlas]	<i>dégueu</i> , fam.	[degø]
<i>dermatologue</i>	[dɛrmatɔlɔg]	<i>dermato</i> , fam.	[dɛrmatɔ]
<i>diamant</i>	[djamɑ̃]	<i>diam</i> , fam.	[djam]
<i>dictionnaire</i>	[diksɔ̃nɛ:R]	<i>dico</i> , fam.	[diko]
<i>directeur</i>	[dirɛktœ:R]	<i>dirlo</i> , fam.	[dirlo]
<i>documentation</i>	[dɔkymɑ̃tasjɔ̃]	<i>doc</i> , fam.	[dɔk]
<i>examen</i>	[ɛgzamɛ̃]	<i>exam</i> , fam.	[ɛgzam]
<i>exposition</i>	[ɛkspozisjɔ̃]	<i>expo</i> , fam.	[ɛkspo]
<i>faculté</i>	[fakylte]	<i>fac</i> , fam.	[fak]
<i>fluorescent</i>	[flyɔresɑ̃]	<i>fluo</i> , fam.	[flyo]
<i>folklorique</i>	[fɔ̃klɔrik]	<i>folklo</i> , fam.	[fɔ̃klo]
<i>football</i>	[futbo:l]	<i>foot</i> , fam.	[fut]
<i>fortifications</i>	[fɔ̃rtifikasjɔ̃]	<i>fortifs</i> , fam.	[fɔ̃rtif]
<i>gaspillage</i>	[gaspija:ʒ]	<i>gaspi</i> , fam.	[gaspi]
<i>gauchiste</i>	[goʃist]	<i>gaucho</i> , fam.	[goʃo]
<i>géographie</i>	[ʒeɔgrafi]	<i>géo</i> , fam.	[ʒeo]
<i>gigaoctet</i>	[ʒigaɔkte]	<i>giga</i> , fam.	[ʒiga]

<i>gymnastique</i>	[ʒimnastik]	<i>gym</i> , fam.	[ʒim]
<i>gynécologue</i>	[ʒinekolɔʒ]	<i>gynéco</i> , fam.	[ʒineko]
<i>handball</i>	[ˈɑ̃dbal]	<i>hand</i> , fam.	[ˈɑ̃:d]
<i>hebdomadaire</i>	[ɛbdɔmadɛ:r]	<i>hebdo</i> , fam.	[ɛbdo]
<i>hectolitre</i>	[ɛktɔlitʁ]	<i>hecto</i> , fam.	[ɛkto]
<i>homosexuel</i>	[ɔmɔsɛksɥɛl]	<i>homo</i> , fam.	[omo]
<i>hypermarché</i>	[ipɛrmarʃɛ]	<i>hyper</i> , fam.	[ipɛ:r]
<i>impeccable</i>	[ɛ̃pekabl]	<i>impec</i> , fam.	[ɛ̃pɛk]
<i>imperméable</i>	[ɛ̃pɛrmeabl]	<i>imper</i> , fam.	[ɛ̃pɛ:r]
<i>information</i>	[ɛ̃fɔʁmasjɔ̃]	<i>info</i> , fam.	[ɛ̃fo]
<i>instituteur</i>	[ɛ̃stitɥtɔɛ:r]	<i>instit</i> , fam.	[ɛ̃stit]
<i>intellectuel</i>	[ɛ̃tɛlɛktɥɛl]	<i>intello</i> , fam.	[ɛ̃telo]
<i>interrogation</i>	[ɛ̃tɛʁɔgasjɔ̃]	<i>interro</i> , fam.	[ɛ̃tɛʁo]
<i>laboratoire</i>	[labɔʁatwa:r]	<i>labo</i> , fam.	[labo]
<i>lithographie</i>	[litɔɡrafi]	<i>litho</i> , fam.	[lito]
<i>locomotive</i>	[lɔkɔmɔti:v]	<i>loco</i> , fam.	[lɔko]
<i>manifestation</i>	[manifestasjɔ̃]	<i>manif</i> , fam.	[manif]
<i>masochiste</i>	[mazoʃist]	<i>maso</i> , fam.	[mazo]
<i>mathématiques</i>	[matematik]	<i>math(s)</i> , fam.	[mat]
<i>matin</i>	[matɛ̃]	<i>mat'</i> , fam.	[mat]
<i>maximum</i>	[maksimɔm]	<i>maxi</i> ; <i>max</i> , fam.	[maks; maks]
<i>mécanicien</i>	[mekanisjɛ̃]	<i>mécano</i> , fam.	[mekano]
<i>mégalomane</i>	[megalɔman]	<i>mégalo</i> , fam.	[megalo]
<i>météorologie</i>	[meteɔʁɔlɔʒi]	<i>météo</i> , stand. fr.	[meteo]
<i>moniteur</i>	[mɔnitœʁ, tris]	<i>mono</i> , fam.	[mɔno]
<i>mythomane</i>	[mitɔman]	<i>mytho</i> , fam.	[mito]
<i>narcotrafiquant</i>	[narkotʁafikɑ̃]	<i>narco</i> , fam.	[narko]
<i>nymphomane</i>	[nɛ̃fɔman]	<i>nympho</i> , fam.	[nɛ̃fo]
<i>paludisme</i>	[palydism]	<i>palu</i> , fam.	[paly]

<i>paranoïaque</i>	[paˈʀanoʝak]	<i>parano</i> , fam.	[paˈʀano]
<i>pédéraste</i>	[peˈdeːrast]	<i>pédé</i> , fam.	[peˈde]
<i>périphérique</i>	[peˈʀifeːʀik]	<i>périf</i> ; <i>péroph</i> , fam.	[peˈʀif]
<i>permission</i>	[peˈʀmisʝɔ̃]	<i>perm(e)</i> , fam.	[peˈʀm]
<i>petit-déjeuner</i>	[p(ə)ˈtideʝœːne]	<i>petit-dèj'</i> , fam.	[p(ə)ˈtideːʝ]
<i>philosophie</i>	[fiˈlozɔfi]	<i>philo</i> , fam.	[fiˈlo]
<i>polycopié</i>	[pɔˈlikɔpje]	<i>poly</i> , fam.	[pɔˈli]
<i>populace</i>	[pɔˈpylas]	<i>populo</i> , fam.	[pɔˈpylo]
<i>préparatoire</i>	[peˈʀeːpaːʀwaːʀ]	<i>prépa</i> , fam.	[peˈʀeːpa]
<i>professeur</i>	[pʀɔˈfesœːʀ]	<i>prof</i> , fam.	[pʀɔˈf]
<i>professionnel</i>	[pʀɔˈfesʝɔ̃nɛl]	<i>pro</i> , fam.	[pʀɔ]
<i>prolétaire</i>	[pʀɔˈleːʀ]	<i>prolo</i> , fam.	[pʀɔˈlo]
<i>promotion</i>	[pʀɔˈmosʝɔ̃]	<i>promo</i> , fam.	[pʀɔˈmo]
<i>propriétaire</i>	[pʀɔˈpʀiːjeːʀ]	<i>proprio</i> , fam.	[pʀɔˈpʀiːjo]
<i>prototype</i>	[pʀɔˈtɔtip]	<i>proto</i> , fam.	[pʀɔˈto]
<i>provocation</i>	[pʀɔˈvɔkasʝɔ̃]	<i>provoc</i> , fam.	[pʀɔˈvɔk]
<i>pseudonyme</i>	[psøˈdɔnim]	<i>pseudo</i> , fam.	[psøˈdo]
<i>psychiatre</i>	[psiˈkjaːʀ]	<i>psy</i> , fam.	[psi]
<i>psychologie</i>	[psiˈkɔləʝi]	<i>psycho</i> , fam.	[psiˈko]
<i>publicité</i>	[pyˈblisite]	<i>pub</i> , fam.	[pyˈb]
<i>quadragénaire</i>	[k(w)adʀaʝeːʀ]	<i>quadra</i> , fam.	[k(w)adʀa]
<i>rapidement</i>	[ʀaˈpidmã]	<i>rapidos</i> , fam.	[ʀaˈpidoːs]
<i>réactionnaire</i>	[ʀeˈaksʝɔ̃neːʀ]	<i>réac</i> , fam.	[ʀeˈak]
<i>récréation</i>	[ʀeˈkʀeːasʝɔ̃]	<i>récré</i> , fam.	[ʀeˈkre]
<i>réfrigérateur</i>	[ʀeˈfʀiʝeːʀatœːʀ]	<i>frigo</i> , fam.	[ʀiˈʒo]
<i>régulier</i>	[ʀeˈgylje]	<i>réglo</i> , fam.	[ʀeˈglo]
<i>restaurant</i>	[ʀeˈstɔːrã]	<i>resto (restau)</i> , fam.	[ʀeˈsto]
<i>restaurant universitaire</i>	[ʀeˈstɔːrã yniˈvɛʀsiteːʀ]	<i>resto u</i> , fam.	[ʀeˈstɔy]
<i>retroviseur</i>	[ʀeˈtʀɔːvizœːʀ]	<i>rétro</i> , fam.	[ʀeˈtʀo]

<i>schizophrène</i>	[skizɔfʁɛn]	<i>schizo</i> , fam.	[skizo]
<i>sécurité sociale</i>	[sekʁite sɔsjal]	<i>sécu</i> , fam.	[seky]
<i>self-service</i>	[sɛlf sɛrvɛs]	<i>self</i> , fam.	[sɛlf]
<i>sociologie</i>	[sɔsjɔlɔʒi]	<i>socio</i> , fam.	[sɔsjɔ]
<i>software</i>	[sɔftwa:ʀ; sɔftwɛ:ʀ]	<i>soft</i> , fam.	[sɔft]
<i>spéléologie</i>	[speleɔlɔʒi]	<i>spéléo</i> , fam.	[speleo]
<i>supérieur</i>	[syperjœ:ʀ]	<i>sup</i> , fam.	[syp]
<i>statistique</i>	[statistik]	<i>stat</i> , fam.	[stat]
<i>stomatologue</i>	[stɔmatɔlɔg]	<i>stomato</i> , fam.	[stɔmato]
<i>stupéfiant</i>	[stɥepɛfjɑ̃]	<i>stup</i> , fam.	[styp]
<i>sweatshirt</i>	[switʃœrt; swɛt ʃœrt]	<i>sweat</i> , fam.	[swit; swɛt]
<i>sympathique</i>	[sɛ̃patik]	<i>sympa</i> , fam.	[sɛ̃pa]
<i>télévision</i>	[televizjɔ̃]	<i>télé</i> , fam.	[tele]
<i>thalassothérapie</i>	[talasoterapi]	<i>thalasso</i> , fam.	[talaso]
<i>transformateur</i>	[trɑ̃sfɔʁmatœ:ʀ]	<i>transfo</i> , fam.	[trɑ̃sfo]
<i>trigonométrie</i>	[trigɔnɔmetri]	<i>trigo</i> , fam.	[trigo]
<i>typographe</i>	[tipɔɡraf]	<i>typo</i> , fam.	[tipɔ]

Tabela 30. Primeri apokope u savremenom francuskom razgovornom jeziku

Većina navedenih primera reči nastalih apokopom završava se na samoglasnik, posebno na samoglasnik [o]. Naime, često se skraćenom obliku reči dodaje sufiks -o, -lo ili -cho (npr. *dictionnaire* > *dico*, *directeur* > *dir-lo*, *gauchiste* > *gaucho*, itd.). Međutim, kada je reč o skraćivanju reči, A. Valter skreće pažnju na nove tendencije u jeziku: „Dok se, početkom veka, dodavao najčešće samoglasnik na kraju skraćene reči, naročito ‘o’: govorilo se *un prolo*, *un aristo*, *le populo*, danas se kaže *un prole*, *un bourge* i bez ikakvih poteškoća se kaže *petit déj*’, *à s’taprèm*, *à plus* (ili *à plut*), *un appart...*” (Walter 2001: 14). U tabeli se nalaze i reči engleskog porekla, koje su veoma prisutne u savremenom francuskom razgovornom jeziku, a koje povećavaju broj reči čiji se skraćeni oblici završavaju na suglasnik (*bobs-*

leigh > bob, bookmaker > book, bulldozer > bull, football > foot, handball > hand, self-service > self, software > soft, sweatshirt > sweat, itd).

Trend skraćivanja reči može se pratiti i u izdanjima zvaničnog rečnika frankofonog Skrabra¹²⁷: *L'Officiel du jeu Scrabble* koji Međunarodna federacija frankofonog Skrabra (fr. *Fédération internationale de Scrabble francophone, FISF*), u saradnji sa izdavačkom kućom Larus (*Larousse*), objavljuje svake četiri godine od 1990. godine¹²⁸. U narednoj tabeli izdvajamo reči nastale apokopom koje su obogatile novija izdanja ovog rečnika:

ODS4 ¹²⁹	<i>allocation</i>	[alokasjō]	<i>alloc, fam.</i>	[alok]
	<i>cardiologie</i>	[kardjolozi]	<i>cardio, fam.</i>	[kardjo]
	<i>climatisation</i>	[klimatizasjō]	<i>clim, fam.</i>	[klim]
	<i>ordinateur</i>	[ɔrdinatœ:R]	<i>ordi, fam.</i>	[ɔrdi]
	<i>nœud papillon</i>	[nøpapijō]	<i>nœud pap, fam.</i>	[nøpap]
	<i>personnel</i>	[persønɛl]	<i>perso, fam.</i>	[perso]
	<i>suppositoire</i>	[sypozitwa:R]	<i>suppo, fam.</i>	[sypo]
	<i>vérification</i>	[verifikasjō]	<i>vérif, fam.</i>	[verif]
ODS6 ¹³⁰	<i>après-midi</i>	[apremidi]	<i>aprèm, fam.</i>	[aprem]
	<i>catéchisme</i>	[katɛʃism]	<i>caté, fam.</i>	[kate]
	<i>colocataire, colocation</i>	[kolokate:R], [kolokasjō]	<i>coloc, fam.</i>	[kolok]
	<i>communication</i>	[kɔmynikasjō]	<i>com, fam.</i>	[kɔm]
	<i>consommation</i>	[kɔ̃sɔmasjō]	<i>conso, fam.</i>	[kɔ̃so]
	<i>déodorant</i>	[deɔdɔrɑ̃]	<i>déo, fam.</i>	[deo]

¹²⁷ Skrabl (*Scrabble*) je društvena igra dostupna na tridesetak jezika čiji je nosilac autorskih prava firma Hasbro (Hasbro) u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi, a firma Matel (Mattel) u ostatku sveta.

¹²⁸ Rečnik *L'Officiel du jeu Scrabble* se dopunjuje novim rečima u skladu sa određenim kriterijumima koji su navedeni na zvaničnoj stranici Međunarodne federacije frankofonog Skrabra, a koji, između ostalog, podrazumevaju da su date reči već uvrštene u rečnik *Petit Larousse* i u druge velike frankofone jednojezične rečnike. <https://www.fisf.net/officiel-du-scrabble/criteres-de-selection-des-mots.html> (Pristupljeno 11. septembra 2021. godine).

¹²⁹ *Jeudmo*: <http://www.jeudmo.fr/apherese.htm> (Pristupljeno 10. septembra 2021. godine).

¹³⁰ Prema podacima iznetim u prezentaciji šestog izdanja *L'Officiel du Scrabble* objavljenog 15. juna 2011. godine i važećeg od 1. januara 2012. godine. Dostupno na sajtu Međunarodne federacije frankofonog Skrabra: https://www.fisf.net/images/ODS6_presentation.pdf (Pristupljeno 11. septembra 2021. godine).

	<i>disponible,</i> <i>disponibilité</i>	[dispɔnibl], [dispɔnibilite]	<i>dispo, fam.</i>	[dispo]
	<i>dissertation</i>	[disɛrtasjɔ̃]	<i>dissert, fam.</i>	[disɛrt]
	<i>mayonnaise</i>	[majɔ̃neːz]	<i>mayo, fam.</i>	[majo]
	<i>musculaton</i>	[myskylasjɔ̃]	<i>muscu, fam.</i>	[mysky]
	<i>projecteur</i>	[prɔʒɛktœːR]	<i>projo, fam.</i>	[prɔʒo]
	<i>réduction</i>	[redyksjɔ̃]	<i>réduc, fam.</i>	[redyk]
	<i>supérieur;</i> <i>supplémentaire</i>	[syperjœːR], [syplemãtœːR]	<i>sup, fam.</i>	[syp]
ODS7 ¹³¹	<i>anniversaire</i>	[anivɛrsɛːR]	<i>anniv, fam.</i>	[aniv]
	<i>association</i>	[asɔsjasjɔ̃]	<i>assoce, fam.</i>	[asɔs]
	<i>démission</i>	[demisjɔ̃]	<i>dém, fam.</i>	[dɛm]
ODS8 ¹³²	<i>application</i>	[aplikasjɔ̃]	<i>app, fam.</i>	[ap]
	<i>association</i>	[asɔsjasjɔ̃]	<i>asso, fam.</i>	[aso]
	<i>barbecue</i>	[barbəkju; barbəkɥ]	<i>barbeuc,</i> <i>barbec, fam.</i>	[barbœk] ¹³³
	<i>ostéopathe</i>	[ɔsteɔpat]	<i>ostéo, fam.</i>	[ɔsteo]
	<i>physionomiste</i>	[fizjɔnɔmist]	<i>physio, fam.</i>	[fizjo]
	<i>réservation</i>	[rezɛrvasjɔ̃]	<i>résa, fam.</i>	[reza]
	<i>tutoriel</i>	[tytɔrjel]	<i>tuto, fam.</i>	[tyto]

Tabela 31. Primeri apokope u izdanju rečnika *L'Officiel du jeu Scrabble* iz 2003. godine (ODS4), 2011. godine (ODS6), 2015. godine (ODS7) i 2019. godine (ODS8)

¹³¹ Prema podacima iznetim u prezentaciji sedmog izdanja *L'Officiel du Scrabble* objavljenog 16. juna 2015. godine i važećeg od 1. januara 2016. godine. Dostupno na sajtu Međunarodne federacije frankofonog Skrabla: https://www.fisf.net/images/Presentation_ODS_7_V3.pdf (Pristupljeno 11. septembra 2021. godine).

¹³² Prema podacima iznetim u prezentaciji osmog izdanja *L'Officiel du Scrabble* objavljenog 18. juna 2019. godine i važećeg od 1. januara 2020. godine. Dostupno na sajtu Međunarodne federacije frankofonog Skrabla: https://www.fisf.net/images/ODS8_Presentation_V5.pdf (Pristupljeno 11. septembra 2021. godine).

¹³³ Ovaj primer je zanimljiv jer se nepostojano *e*, usled apokope standardnog oblika reči engleskog porekla *barbecue* [barbəkju; barbəkɥ] > *barbec(ue)* [barbək(ju); barbək(y)], našlo u naglašenom slogu, te je moguća dvostruka grafija skraćene reči: *barbeuc* ili *barbec*, a izgovor je u oba slučaja isti: [barbœk] (prema digitalnom izdanju rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine). U standardnom francuskom jeziku, nepostojano *e* se ne može nikad naći u zatvorenom slogu. Ranije smo videli da se nepostojano *e* u govoru realizuje kao [ø] ili [œ].

U žargonu postoje brojni primeri reči koje su nastale permutacijom slogova (fr. *verlan*)¹³⁴, a čiji su oblici, zatim, takođe, skraćeni apokopom. Primere takvih reči pronalazimo u izobilju, između ostalog, u filmu Matjea Kasovica (Mathieu Kassovitz) *La Haine* (1995) u kojem se nastoji dočarati jezik predgrađa devedesetih godina XX veka. Ovde navodimo primere navedenog postupka građenja reči iz digitalnog izdanja rečnika *Le Petit Robert* (verzija 5.8) iz 2023. godine:

- *flic*, m. [flik] (u familijarnom jeziku izraz za policajca, „pajkan”) > [fli-kə] > [kə-fli] > *keuf* [kœf],
- *mec*, m. [mek] (u familijarnom jeziku „tip”, „frajer”) > [mɛ-kə] > [kə-mɛ] > *keum* [kœm],
- *femme*, f. [fam] (u standardnom jeziku „žena”) > [fa-mə] > [mə-fa] > *meuf* [mœf],
- *lourd* [lu:ʀ] (u familijarnom jeziku „naporan”) > [lu-rə] > [rə-lu] > *relou*, -e [ʀəlu],
- *fête*, f. [fɛt] (u standardnom jeziku „proslava, zabava”) > [fɛ-tə] > [tə-fɛ] > *teuf* [tœf].

Činjenica da su svi navedeni primeri uvršteni u rečnik govori u prilog tome da su u značajnoj meri zastupljeni u izrazito neformalnom govoru, naročito među mlađom populacijom. Pomoću takvog postupka tvorbe reči, prikriva se njihovo značenje, ali se i odaje pripadnost određenoj društvenoj skupini. Ako neka reč, čije se značenje nastoji prikriti, postane suviše raširena u govoru, na inventivan način, sličnim postupkom nastaje nova, kao u sledećim primerima (takođe preuzetim iz istog rečnika):

- *Arabe*, m. f. [arab] (u standardnom jeziku „Arapin, Arapkinja”) > [a-ra-bə] > [bə(-a-)ʀ(a)] > *beur*, m. f. / *beure*, m. f. [bœ:ʀ] (u upotrebi od 1980. godine, u familijarnom jeziku: druga generacija imigranata koji su iz Magreba došli u Francusku),
- *beur*, m. f. [bœ:ʀ] > [bœ-rə] > [rə-bœ] > *rebeu*, m. f. (u upotrebi od 1984. godine, zadržano je isto značenje kao za *beur*).

¹³⁴ Sama reč *verlan*, m. nastala je permutacijom slogova: (à) *l'envers* > (à) *l'en-vers* > *vers-l'en* > *verlan*. Neki primeri reči izvedenih na ovaj način su: *fou* > *ouf*, *métro* > *mé-tro* > *tro-mé* > *tromé*, *laisse tomber* > *laisse tom-ber* > *laisse ber-tom* > *laisse béton*, *bizarre* > *bi-zarre* > *zarre-bi* > *zarbi* / *zarb*, *énervé*, -e > *é-ner-vé* > *vé-é-ner* > *vé-ner* > *vénère* / *véner* [venɛ:ʀ]. Na našem govornom području postoji slična permutacija slogova u šatrovačkom govoru: *zdravo* > *zdra-vo* > *vozdra*, *brate* > *bra-te* > *tebra*, itd.

PETI DEO : FRANCUSKI RAZGOVORNI JEZIK I FONOVARIJACIJE U NASTAVI FRANCUSKOG KAO STRANOG JEZIKA

U nastavi stranih jezika nužno je praviti izbore, a među najznačajnije spadaju oni koji se tiču sadržaja nastavne građe¹³⁵ i primenjenog pedagoško-metodološkog pristupa u procesu njegovog usvajanja. Jedno od nezaobilaznih pitanja u tom smislu jeste i odnos prema jezičkoj varijaciji. Nastavnik ne može ignorisati distinkciju između društveno ili stilski markiranih varijeteta, kao ni njihovu valorizaciju iz perspektive izvornih govornika. Ovaj problem je naglašeniji u nastavi stranog nego maternjeg jezika. Naime, važna dimenzija komunikacije je i podrazumevano diferencirano znanje pravila upotrebe jezika koje čini deo bogatog imanentnog jezičkog znanja izvornih govornika i koje je zasnovano na iskustvu u usvajanju modela jezičke upotrebe u skladu sa društvenim normama komunikacijske umešnosti i pravilima društvenog ponašanja govorne zajednice, a koje govornici na stranom jeziku tek treba da steknu i nauče da prepoznaju.

Elizabet Lot (Elisabeth Lhote) ističe činjenicu da svaka glasovna realizacija, bez obzira koje je dužine, trpi akustičke varijacije u usmenoj produkciji, i to u zavisnosti od mesta koje zauzima u govoru, od osobe koja govori, od komunikacijske situacije, od raspoloženja govornika (Lhote 1995: 27). Na početku učenja stranog jezika, učenik treba „veoma brzo da prepozna kao identičan oblik jezičke realizacije koje mogu znatno da variraju u govoru”, a po tumačenju E. Lot, upravo ta poteškoća u identifikovanju različitih jezičkih varijacija koje nose isti semantički sadržaj predstavlja prepreku za koju je potrebno najviše vremena da se savlada u percepciji stranog jezika (Lhote 1995: 27). Treba znati da je usmeno izražavanje na svim jezicima, u neformalnim okolnostima, često, uslovno rečeno, manjkavo i da ne sledi idealan gramatički model, a komunikacija se, ipak, i u tim okolnostima, odvija sasvim nesmetano. Kako je moguće shvatiti okrnjenu jezičku poruku

¹³⁵ Prema Kolet Roža (Colette Rojas): *on n'enseigne pas « le » français, mais « du » français* (Rojas 1969: 52–53).

koja nije u skladu sa jezičkim normama pravilnog izražavanja? Treba znati da u procesu komunikacije važnu ulogu imaju razna neverbalna sredstva (gest, mimika, prozodija), zahvaljujući kojima se kompenzuje i pravilno tumači sve ono što, usled jezičke ekonomije, do kraja nije izrečeno.

Dragoceno je u nastavi stranih jezika koristiti autentične dokumente koji ukazuju na osnovne odlike različitih jezičkih nivoa, u zavisnosti od potrebe učenika i cilja učenja stranog jezika. Na taj način formira se, kako ga E. Lot naziva, „zvučni pejzaž” (fr. *le paysage sonore*), pod kojim se podrazumeva „sve ono što spada u mentalnu predstavu zvučnih osobina datog jezika za govornika tog jezika” i obuhvata „svu zvučnu varijabilnost tog jezika, u izvođenju svih vrsta govornika, u svim vrstama govornih situacija” (Lhote 1995: 447). Kao što se geografski pejzaž menja u zavisnosti od godišnjeg doba, perioda dana, mesta na kom se nalazi posmatrač i njegovog subjektivnog doživljaja, tako se i zvučni pejzaž menja u zavisnosti od govornika i slušaoca (Lhote 1995: 447). U skladu sa tim razvija se, takođe, i „slušalački horizont očekivanja” (fr. *l’horizon d’attente*), odnosno „dinamičko svojstvo slušalačkog ponašanja koje anticipira sadržaj slušanja” (Lhote 1995: 49).

Ako prihvatimo stav da je, u cilju razvijanja usmenog razumevanja i izražavanja na stranom jeziku, nužno podsticati komunikativnu sposobnost prepoznavanja i diferenciranog služenja različitim jezičkim registrima, te pravljenja odgovarajućih izbora u raznovrsnim govornim situacijama, nameću se, između ostalog, sledeća pitanja u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika:

- a) Na kom nivou učenja, u kojoj meri i u razvoju kojih usmenih jezičkih veština treba uvoditi jezičku varijaciju, pa samim tim i fonovarijaciju?
- b) Kako predstaviti fonetsko-fonološki sistem savremenog francuskog jezika (i u okviru njega posebno nestabilni vokalski sistem) u nastavi francuskog kao stranog jezika?
- c) Kako učenicima približiti fonetsko-fonološke odlike savremenog francuskog razgovornog jezika i fonovarijacije?

Odgovore na ova pitanja pokušaćemo, makar delimično, da damo u nastavku teksta, u skladu sa stavovima u relevantnoj didaktičkoj literaturi.

Jezička varijacija i razvoj jezičkih vještina u nastavi francuskog kao stranog jezika

K. Veber konstatuje da je u nastavi francuskog kao stranog jezika i dalje prisutan konzervativan odnos prema jezičkoj normi, naročito van Francuske, te da se kao jedini model učenja često postavlja negovani pisani francuski jezik (fr. *la langue française écrite – surveillée*) (Weber 2013: 34). U uslovima kada se francuski jezik uči kao strani izvan frankofone jezičke zajednice, nastavnici obično daju prednost „govornom francuskom bliskom onom koji bi bio svojstven zamišljenom idealnom govorniku” kako bi bili sigurni da je u nastavi zastupljen „pravilan francuski jezik” (fr. *le « bon français »*), ostavljajući, pri tom, po strani pitanje jezičke varijacije ili mu stidljivo pristupajući (Weber 2013: 28, prema Manesse & Marquilló Larruy 2001¹³⁶). Ako to imamo u vidu, možemo lakše da razumemo jezičku nestabilnost koju osećaju učenici koji, čak i nakon višegodišnjeg učenja tog jezika u svojoj zemlji, dobiju priliku da borave u matičnoj frankofonoj zemlji i prvi put se sretnu sa francuskim jezikom kakvim se zaista izvorni govornici služe (fr. *« le choc du français tel qu’il est parlé »*) (Weber 2013: 78). Sasvim je neminovno da će svaki učenik francuskog kao stranog jezika biti suočen sa jezičkom varijacijom čim se nađe u prvoj realnoj komunikacijskoj situaciji, te je zbog toga važno da u tom smislu bude adekvatno pripremljen – koliko god je to moguće u školskom kontekstu (Miras 2021: 34–35). Potrebno je da, u nastavi stranog jezika, govorni jezik bude, u najmanju ruku, podjednako zastupljen kao pisani jezik, te da se govorni jezik ne posmatra negativno u odnosu na standardni jezik, jer „govoriti o kršenju norme, povodom govornog jezika, dovodi do toga da se pejorativno osuđuje govor koji je, zapravo, svojstven ogromnoj većini govornika” (Debaisieux 1997: 50). Nužno je da nastavnici priznaju legitimitet takve upotrebe jezika jer, u suprotnom, učenike lišavaju suočavanja sa stvarnim govorom i sputavaju ih u razvoju govorne kompetencije (Debaisieux 1997: 50).

U nastavi francuskog kao stranog jezika, pored gramatičke progresije (fr. *progression grammaticale*), potrebno je predvideti i diskurzivnu progresiju (fr. *progression discursive*). Ž. Kurtijon smatra da na početku učenja treba da bude zastupljena standardnojezička norma svakodnevnog jezika kako bi učenik mogao sâm da uoči jezičke pravilnosti, te kako kasnije u go-

¹³⁶ Manesse, D. & Marquilló Larruy, M. (2001). Question d’épistémologie en didactique du français. *Le français vu d’ailleurs. Le français aujourd’hui*. Paris : Armand Colin. 132 : 3–7.

voru ne bi neprimereno koristio različite jezičke registre (Courtyllon 2003: 42). Međutim, ona dodaje da, nakon određenog broja časova, učenik treba vrlo brzo da bude izložen i različitim vrstama društveno markiranog diskursa kako bi mogao da prepozna jezičku varijaciju, ali ne nužno i da je primenjuje u svom govoru, pošto je za takvu upotrebu potreban visok stepen poznavanja jezika (Courtyllon 2003: 42). Većina didaktičara zalaže se za to da jezička varijacija najpre bude zastupljena na nivou jezičke recepcije, a tek u kasnijim fazama učenja na nivou jezičke produkcije (Courtyllon 2003, Weber 2013, Ravazzolo et al. 2015 i dr). Prema K. Veber, važno je već od nivoa A2 upoznavati učenike sa pojedinim fonetskim odlikama francuskog razgovornog jezika kroz odabrane autentične dokumente u kojima je brzina govora primerena tom nivou znanja (Weber 2013: 119, 134, 138, 249). Mogli bismo zaključiti da se od višeg početnog nivoa zauzima tolerantniji odnos prema jezičkoj varijaciji na nivou recepcije, a da se usvajanje jezičke varijacije na nivou produkcije odlaže za period dok se ne usvoji model standardnog francuskog jezika.

U nastavku ćemo videti kako je opisan odnos prema jezičkoj varijaciji u referentnim priručnicima za francuski jezik u kojima su implementirane preporuke ZEROJ-a (od nivoa A1 do nivoa B2), posebno u delu koji se odnosi na fonetske deskriptore.

Jezička varijacija u referentnim priručnicima za francuski jezik zasnovanim na ZEROJ-u

Elaborirani referentni priručnici za francuski jezik (*Les Référentiels : Niveaux A1, A2, B1, B2*), koji su zasnovani na izdanju ZEROJ-a iz 2001. godine (Conseil de l'Europe 2001)¹³⁷, nastali su kao rezultat saradnje velikog broja didaktičara francuskog kao stranog jezika predvođenih, između ostalog, Žan-Klod Beakoom (Jean-Claude Beacco) i Remi Porkijeom (Rémy Porquier), uz podršku brojnih nacionalnih i međudržavnih frankofonih institucija uključenih u obrazovnu jezičku politiku (Beacco, Porquier (dir.) 2007, Beacco, Lepage, Porquier, Riba (dir.) 2008, Beacco, Blin, Houles, Lepage, Riba (dir.) 2011, Beacco, Bouquet, Porquier (dir.) 2004). U njima pronalazimo detaljan – mada ne i iscrpan – inventar jezičkih struktura

¹³⁷ Conseil de l'Europe (2000). *Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer* (CECR). Strasbourg: Unité des Politiques Linguistiques, <https://rm.coe.int/16802fc3a8> (Pristupljeno 29. marta 2024).

kojima bi učenik trebalo da bude progresivno izložen u razvoju receptivnih jezičkih veština. Međutim, kada je reč o razvoju produktivnih jezičkih veština, autori napominju da se jezički sadržaji u tom pogledu definišu isključivo u zavisnosti od obrazovnog konteksta, učeničkih jezičkih potreba, ritma učenja, motivacije i slično, a svi ovi parametri mogu, naravno, značajno da variraju (Beacco, Porquier (dir.) 2007: 56).

U poglavlju koje se odnosi na fonetske deskriptore od nivoa A1 do nivoa B2 (« Chapitre 7 : Matière sonore »), čiji je autor Bertran Lore (Bertrand Lauret) u saradnji sa R. Porkijeom, napomenuto je da je „pedagoška norma” (fr. *norme pédagogique*) zasnovana na modelu „standardnog francuskog jezika” (fr. *français standard*) koji, zapravo, odgovara „francuskom jeziku zastupljenom u medijima” (fr. *français des médias*) (Beacco, Porquier (dir.) 2007: 131, Beacco, Lepage, Porquier, Riba (dir.) 2008: 161, Beacco, Blin, Houles, Lepage, Riba (dir.) 2011: 213, Beacco, Bouquet, Porquier (dir.) 2004: 272). Objašnjeno je da se pod tim podrazumeva izgovor voditelja u medijima, političara i drugih, bez obzira na njihovu regionalnu pripadnost, čije odlike imaju dovoljno zajedničkih osobina da se na osnovu njih izvede fonetsko-fonološki model, te gde su slabo zastupljene ili uopšte nisu prisutne markirane fonetske odlike neke manjinske govorničke skupine. Takođe je svuda napomenuto da „fonetska kompetencija učenika/korisnika mora odgovarati očekivanjima slušalaca, uključujući i nastavnika, u zavisnosti od komunikacijske situacije” (Beacco, Porquier (dir.) 2007: 131, Beacco, Lepage, Porquier, Riba (dir.) 2008: 162, Beacco, Blin, Houles, Lepage, Riba (dir.) 2011: 213, Beacco, Bouquet, Porquier (dir.) 2004: 272).

U referentnim priručnicima za sve navedene nivoe predstavljen je pojednostavljeni fonološki sistem francuskog jezika koji se sastoji od 31 fone-
me: 10 samoglasnika ([a], [E], [œ], [O], [i], [y], [u], [ã], [ê], [õ]), 18 suglasnika ([b], [p], [d], [t], [g], [k], [m], [n], [ɲ], [v], [f], [z], [s], [ʒ], [ʃ], [l], [ʀ]) i 3 polusamoglasnika ([j], [ɥ], [w]). Primećujemo da je samoglasnički sistem redukovano (izostavljeni su: [ɑ] i [œ̃]; umesto razlikovanja: [ɛ]/[e], [œ]/[ø], [ɔ]/[o], zastupljene su 3 arhifoneme: [E], [œ], [O]; kada se izgovara, nepostojano [ə] se fonetski izjednačava sa [œ]), a suglasnički sistem je obogaćen nazalnim suglasnikom [ɲ] koji se sreće u anglicizmima (Beacco, Porquier (dir.) 2007: 135–138, Beacco, Lepage, Porquier, Riba (dir.) 2008: 166–168, Beacco, Blin, Houles, Lepage, Riba (dir.) 2011: 219–222, Beacco, Bouquet, Porquier (dir.) 2004: 280–285). Tek od nivoa B2, očekuje se da učenik vlada „vokalskim sistemom u celini”, uključujući i samoglasnicima dvostrukog tembra u naglašenom položaju: „[e]/[ɛ] (*épée/épais*), [ø]/

[œ] (*jeûne/jeune*), [o]/[ɔ] (*Paule/Paul*)” (Beacco, Bouquet, Porquier (dir.) 2004: 282). Međutim, budući da je distinktivna vrednost samoglasnika [a]/[ɑ] (*patte/pâte*) i [ɛ]/[œ] (*brin/brun*) slabo relevantna, diskriminacija ovih samoglasnika ne očekuje se ni u percepciji ni u produkciji na nivou B2.

Kada je reč o jezičkim pojavama specifičnim za razgovorni francuski jezik, primećujemo da se one spominju naročito od nivoa B1, u vezi sa recepcijom, ali i produkcijom: propadanje nepostojanog *e* u učestalim grupama reči kao što su: *Je te...*, npr. *Je te dis que non* [ʃtə-di-knɔ̃], ... *ce que...*, npr. *C’est ce que je dis !* [sɛ-skə-ʒdi] i dr.; propadanje samoglasnika [y]: *t(u)* [t(y)] + glagol koji počinje samoglasnikom, npr. *Tu en veux ?* [tyɑ̃vø ↑//] > *T’en veux ?* [tɑ̃vø ↑//]; propadanje suglasnika [l] u nenaglašenim ličnim zamenicama 3. lica jednine i množine muškog i ženskog roda: *il/ils* [i(l)] ili *elle/elles* [ɛ(l)], npr. *Il vient* [ilvjẽ //] > *I vient* [ilvjẽ //]; redukcija suglasničkih grupa, npr. *quatre* [katʁ] > *quat’* [kat], *plus* [ply] > *p’us* [py]; propadanje slogova, npr. *Il n’y en a plus* [ilnjānaply //] > *Y en a p’us* [jānapy //] (Beacco, Blin, Houles, Lepage, Riba (dir.) 2011: 221–223). Tek od nivoa B2, učenik dosledno prilagođava svoje izražavanje stepenu formalnosti govorne situacije, te se tako, između ostalog, trudi da u izgovoru čuva nepostojano *e* u formalnim situacijama, a izostavlja ga u neformalnim situacijama sledeći model izvornih govornika (Beacco, Bouquet, Porquier (dir.) 2004: 283). Na tom nivou učenja, on lako prepoznaje i pojave asimilacije glasova, npr. *un bout d(e) pain* [œbud(ə)pẽ] > *un bout d’ pain* [œbutpẽ], *Il n’y a pas de quoi !* [ilnjapad(ə)kwa //] > *Y a pas de quoi !* [japatkwa //] (Beacco, Bouquet, Porquier (dir.) 2004: 285).

Kako učenicima približiti fonetsko-fonološke odlike savremenog francuskog razgovornog jezika i fonovarijacije?

Odgovor na pitanje iz naslova ovog poglavlja najpre smo potražili u savremenim metodama iz fonetike francuskog jezika sa audio-vežbama: *Phonétique en dialogues (Niveau débutant)* (Martinie, Wachs 2007), *Les 500 exercices de phonétique (Niveaux A1/A2, B1/B2)* (Abry, Chalaron 2010, Abry, Chalaron 2011), *La prononciation en classe* (Briet, Collige, Rassart 2014), *Phonétique essentielle du français (Niveaux A1/A2, B1/B2)* (Kamoun, Ripaud 2016, Kamoun, Ripaud 2017), *Phonétique progressive du français (Niveau débutant [A1], Niveau intermédiaire [A2–B2], Niveau avancé [B2–C1])* (Charliac et al. 2018, Charliac, Motron 2018a, Charliac,

Motron 2018b). Zanimalo nas je na kom nivou učenja se uvode fonetsko-fonološke odlike savremenog francuskog razgovornog jezika, na koji način su prikazane i u koji tip vežbi su uvrštene.

Potrebno je, pre svega, reći da je u svim analiziranim metodama dat pojednostavljeni vokalski sistem koji se sastoji od:

- a) 10 samoglasnika ([a], [E], [œ], [O], [i], [y], [u], [ã], [ê], [õ]) (Martinie, Wachs 2007),
- b) 13 samoglasnika ([a], [ε], [e], [œ], [ø], [ɔ], [o], [i], [y], [u], [ã], [ê], [õ]) (Briet, Collige, Rassart 2014, Charliac et al. 2018) ili
- c) 14 samoglasnika ([a], [ε], [e], [ə], [œ], [ø], [ɔ], [o], [i], [y], [u], [ã], [ê], [õ]) (Abry, Chalaron 2010, Abry, Chalaron 2011, Kamoun, Ripaud 2016, Kamoun, Ripaud 2017).

U metodi *Phonétique progressive du français (Niveau intermédiaire [A2–B2])* objašnjeno je da vokalski sistem u francuskom jeziku u svom maksimalnom rasponu može da sadrži 16 samoglasnika, a u minimalnom svega 10 – u zavisnosti od govornika i stila izražavanja (Charliac, Motron 2018a: 29). Autori metode *Phonétique en dialogues (Niveau débutant)*, koja je namenjena početnom nivou učenja i u kojoj je zastupljen minimalan raspon od 10 samoglasnika, navode da su dijalozi koje ona sadrži zasnovani na „neutralnom francuskom jeziku” (fr. *français neutre*). U njima nisu nužno očuvane odlike spontanog govora u svakodnevnom prilikama (u dijalozima su gotovo svuda zadržana oba dela dvočlane negacije *ne... pas*, slabo su prisutni diskursni markeri, familijarni izrazi i slično) (Martinie, Wachs 2007: 7). Za razliku od nje, u metodi *Phonétique progressive du français (Niveau intermédiaire [A2–B2])* napomenuto je da su rečenice u vežbama iskazane u svakodnevnom ili familijarnom stilu (fr. *style courant ou familier*), te da su uvršteni brojni izrazi specifični za francuski razgovorni jezik kako bi što vernije dočarali autentičnu komunikaciju među izvornim govornicima (Charliac, Motron 2018a: 3). Jedino je u metodi *La prononciation en classe* izričito navedeno o kojoj jezičkoj normi je reč: autori ističu da je njihova metoda zasnovana na „francuskom jeziku medija” (fr. *français des médias*) (Briet, Collige, Rassart 2014: 20).

Kada je reč o predstavljanju suglasničkog sistema francuskog jezika u analiziranim metodama, primetna su manja odstupanja od standardnog modela. U većini metoda zastupljeno je svih 17 suglasnika koliko ih ima standardni francuski jezik (Abry, Chalaron 2010, Abry, Chalaron 2011, Charliac et al. 2018, Charliac, Motron 2018a, Charliac, Motron 2018b) ili,

eventualno, 18 suglasnika ako se uvrsti i nazalni suglasnik [ŋ] koji se sreće u anglicizmima (Martinie, Wachs 2007). Međutim, u pojedinim metodama predstavljeno je svega 16 suglasnika (Briet, Collige, Rassart 2014, Kamoun, Ripaud 2016, Kamoun, Ripaud 2017) budući da je izuzet nazalni suglasnik [ŋ] za koji se kaže da ga izvorni govornici sve češće realizuju kao [nj] (Briet, Collige, Rassart 2014: 144). Najzad, sasvim očekivano, u svim metodama su zadržana sva tri polusamoglasnika standardnog francuskog jezika.

U metodi *Les 500 exercices de phonétique (Niveaux A1/A2)*, u vidu posebnog dodatka na kraju knjige, sažeto su prikazane osnovne odlike francuskog razgovornog jezika (« Annexes. Les marques du français familier ») (Abry, Chalaron 2010: 179):

Les marques du français familier

Les élisions à l'oral

- *Tu* → *t'* devant une voyelle : *Tu as fini ?* → *T'as fini ?*
- *Il* → *i* devant une consonne : *Il fait froid.* → *I fait froid.*
- *Il y a* [ilija] → *y'a* [ja] : *Il y a trop de monde.* → *Y'a trop de monde* [jatrod mɔ̃d].
- *Parce que* → *pasque* [paskə] : chute du [ʁ].
- *Ne ... pas* → la première partie de la négation est supprimée :
Je ne pars pas. → *Je pars pas.*

Changement de consonnes

- *Observer* [ɔpsɛʁvɛ].
- *Je crois* [ʃkrwa].
- *Pas de chance* [patʃās].
- *Une grosse voiture* [yngrozvwaʁ].
- *Strasbourg* [strazbur].

Primer 1. Odlike francuskog razgovornog jezika (nivo A1/A2) (Abry, Chalaron 2010: 179)

U istoj metodi, u poglavlju « Le [ə] instable », koristi se prilagođeno pisanje (označeno zvezdicom) kako bi se učenicima lakše približili jezički oblici u kojima dolazi do propadanja nepostojanog *e*, prvog dela dvočlane negacije *ne... pas* i ostalih fonetskih pojava koje odatle proizlaze, a koje su specifične za francuski razgovorni jezik:

ARTICULATION

10 Répétez les transformations de ces phrases.

1. Je + ne + consonne sonore

Je ne veux pas.

→ Je n'veux pas.*

→ J'veux pas.*

Je ne bois pas.

Je n'bois pas.*

J'bois pas.*

Je ne dors pas.

Je n'dors pas.*

J'dors pas.*

2. Je + ne + consonne sourde

Je ne pense pas.

→ Je n'pense pas.*

→ Ch'pense pas.*

Je ne comprends pas.

Je n'comprends pas.*

Ch'comprends pas.*

Je ne trouve pas.

Je n'trouve pas.*

Ch'trouve pas.*

3. Je + ne + « s » et « ch »

Je ne sais pas.

→ Je n'sais pas.*

→ Ch: ais pas.*

Je ne suis pas là.

Je n'suis pas là.*

Ch: uis pas là.*

Je ne cherche pas.

Je n'cherche pas.*

Ch: erche pas.*

* Cette transcription note la prononciation, mais n'est pas celle de l'écrit.

Primer 2. Prilagođeno pisanje odlika francuskog razgovornog jezika (nivo A1/A2) (Abry, Chalaron 2010: 71)

Na naprednijem nivou učenja, u metodi *Les 500 exercices de phonétique (Niveaux B1/B2)*, ovim fonetskim pojavama posvećeno je više pažnje u kontekstualizovanim vežbama, kako na nivou auditivne diskriminacije (Primer 3, Abry, Chalaron 2011: 90)¹³⁸, tako i u vežbama slušanja i ponavljanja (Primer 4, Abry, Chalaron 2011: 94):

1 Écoutez cette conversation. Barrez les « e » non prononcés et soulignez ceux qui le sont.

Conversation téléphonique

Allô... Ah, c'est toi ?... Non, non tu ne me déranges pas... Non, non, je t'assure... Je te dis que non !... Oui, je pars demain... Non, pas samedi, demain... Quand je reviens ? Oh, ça, je ne sais pas !... Cette semaine ou la semaine prochaine, je ne sais pas... Non, vraiment, je ne peux pas te le dire maintenant, je ne le sais pas moi-même... Oui, je te le dirai, promis... Ce sera peut-être possible, je vais voir... Mais oui, je te téléphonerai... Oui, dès que j'arriverai... Tu viendras me chercher ? Bon d'accord... Mais si, je veux bien... Je te dis que je ne sais pas encore. Écoute, on se rappelle... C'est ça... Oui, oui, je t'embrasse... Au revoir !

Primer 3. Vežba slušne diskriminacije propadanja nepostojanog e u vezanom tekstu (nivo B1/B2) (Abry, Chalaron 2011: 90)

¹³⁸ Ovaj primer je zanimljiv jer sadrži ekspresivnu intonaciju i izražajnu formu za koju E. Lot smatra da pogoduje isticanju suglasničkih grupa svojstvenih familijarnom jeziku, a to je „forma odbijanja uz propratni razdražljiv ton” (Lhote 1995: 18–19).

Répétez ces phrases en imitant le registre familier du locuteur.

« Brèves de comptoir » dans une brasserie près de la gare, boulevard de l'Europe.

➔ On peut remarquer plusieurs phénomènes dans les phrases de registre courant.

• La chute :

- du « e » instable,
- de la première partie de la négation « ne »,
- du « l » de « il »,
- du « r » en finale après « t ».

• L'assourdissement d'une consonne sonore devant une consonne sourde :

- je suis ➔ ch'uis.

Primer 4. Vežba slušanja i ponavljanja (nivo B1/B2) (Abry, Chalaron 2011: 94)

Na istom nivou učenja koristi se i fonetska transkripcija kako bi se predstavile fonetske pojave do kojih dolazi usled propadanja nepostojanog *e* (u delovima iskaza obeleženim precrtanim *e*):

Deux ou trois « e » consécutifs. Répétez colonne par colonne.

A. Deux « e » consécutifs

Maintien des deux « e »

Je te garde une place.
→ [ʒə-tə-gar-dyn-plas]

Je te rappelle.
→ [ʒə-tə-ra-pɛl]

Je le connais.
→ [ʒə-lə-kɔ-nɛ]

Je me lève.
→ [ʒə-mə-lɛv]

Chute du 1er « e »

Jɛ te garde une place.
→ [ʃtə-gar-dyn-plas]*

Jɛ te rappelle.
→ [ʃtə-ra-pɛl]*

Jɛ le connais.
→ [ʒlə-kɔ-nɛ]

Jɛ me lève.
→ [ʒmə-lɛv]

Chute du 2nd « e »

Je tɛ garde une place.
→ [ʒə-tgar-dyn-plas]

Je tɛ rappelle.
→ [ʒə-tra-pɛl]

Je lɛ connais.
→ [ʒə-lkɔ-nɛ]

Je mɛ lève.
→ [ʒə-mɛv]

* Une consonne sonore est assourdie devant une consonne sourde : le [ʒ] devient [ʃ] devant [t].

**Primer 5. Fonetska transkripcija propadanja nepostojanog e (nivo B1/B2)
(Abry, Chalaron 2011: 93)**

U metodi *Phonétique progressive du français (Niveau intermédiaire [A2–B2])* posebno poglavlje posvećeno je „stilovima” (« Les styles »), gde se kaže da se „u pedagogiji francuskog govornog jezika” (fr. *pédagogie du français oral*) često razlikuju tri stila na koja utiču brojni parametri (kao što su uzrast, društveno-kulturni profil govornika, regionalno poreklo i drugo), a to su: „negovani stil” (fr. *style soutenu*), „svakodnevni stil” (fr. *style courant*) i „familijarni stil” (fr. *style familier*) (Charliac, Motron 2018a: 24–25). Ovi stilovi razlikuju se na sledećim planovima: leksičkom (npr. u familijarnom stilu može se čuti **Quelle teuf !* u značenju *Quelle fête !*), gramatičkom (npr. u familijarnom stilu može se čuti **C’est mes affaires* umesto standardnog oblika *Ce sont mes affaires*) i fonetskom (izostavljanje glasova u familijarnom stilu: **J’en sais rien !* umesto *Je n’en sais rien !*, **I’ font des travaux* umesto *Ils font des travaux*, **T’as raison* umesto *Tu as raison*; izostavljanje vezivanja u familijarnom stilu: *Je sui(s) étudiant*, *Pa(s) encore*) (Charliac, Motron 2018a: 24). U ovoj metodi u zagradu se stavljaju glasovi koji se ne izgovaraju u familijarnom stilu (Primer 6, Charliac, Motron 2018a: 23; Primer 7, Charliac, Motron 2018a: 25):

3 Tu exagères ! Exemple : A : *J(e) (ne) veux pas ! B : Ah ! Tu n(e) veux pas !

Dites bien l'intonation ironique du rôle B.

1. A : J(e) sais pas ! B :
2. A : J(e) comprends pas ! B :
3. A : J(e) connais pas ! B :
4. A : J(e) vois pas ! B :
5. A : J(e) peux pas ! B :
6. A : J(e) supporte pas ! B :

Primer 6. Stavljanje u zagradu glasova koji se ne izgovaraju u familijarnom stilu (nivo A2/B2) (Charliac, Motron 2018a: 23)

3 Répétez la phrase en style courant, puis son équivalent en style familier.

1. Nous allons faire faire des travaux dans notre maison et dans la chambre des enfants.
2. *On va faire faire des travaux dans not(re) maison et dans la chamb(re) des enfants.
3. Nous avons déjà contacté les artisans que tu avais recommandés.
4. *On a d(é)jà téléphoné aux artisans qu(e) t(u) avais r(e)commandés.
5. Nous avons hâte que tout cela se termine parce que ce sont bien des soucis !
6. *On a envie qu(e) tout ça s(e) termine parc(e) que c'est plein de soucis.

À vous ! De quoi parles-tu ?

Exemple : A : Dis, Maman ! *T(u) as r(e)gardé ? B : Qu'as-tu r(e)gardé, mon chéri ?

1. A : T(u) as vu ? B :
2. A : T(u) as écouté ? B :
3. A : T(u) as entendu ? B :
4. A : T(u) as compris ? B :

Primer 7. Stavljanje u zagradu glasova koji se ne izgovaraju u familijarnom stilu (nivo A2/B2) (Charliac, Motron 2018a: 25)

Na naprednijem nivou, u metodi *Phonétique progressive du français* (Niveau avancé [B2–C1]), detaljnije su predstavljene fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika (Charliac, Motron 2018b: 36–37, 108–109, 112–117). Posebno poglavlje posvećeno je karakterističnom izostavljanju glasova (« Les ellipses », Charliac, Motron 2018b: 114–115):

- T'as chaud ? - Non...
- T'as froid ? - Non...
- T'as quoi ? - La clim...

Publicité

Primer 8. Primer izostavljanja nenaglašenog vokala u familijarnom stilu (nivo B2/C1) (Charliac, Motron 2018b: 114)

1 Écrivez ces titres de films ou de chansons en supprimant les ellipses caractéristiques du style familier.

1. Pour 100 briques, t'as plus rien
2. Y'a une fille qu'habite chez moi
3. T'as d'beaux yeux, tu sais
4. Y'a pas d'printemps
5. V'là l'bon vent
6. P'têt' que je suis pas jolie...

Primer 9. Primer vežbe prepoznavanja izostavljanja glasova u familijarnom stilu (nivo B2/C1) (Charliac, Motron 2018b: 114)

U istoj metodi zastupljeno je i poglavlje posvećeno asimilaciji glasova (« L'assimilation », Charliac, Motron 2018b: 112–113):

2 Que je te raconte... Écoutez et indiquez l'assimilation que vous entendez.

Exemple : Main t e n ant, écoute-moi !

Le « t » est nasalisé par le / n /.

1. Allô ! Tu as deux secondes que je te raconte ?
2. C'était le 24 décembre.
3. Il me dit : « Lève-toi vite !
4. Appelle le médecin tout de suite !
5. Je me suis tordu la cheville. »
6. En fait, c'était anecdotique...
7. Et, entre nous, tout à fait secondaire.
8. Allez, salut ! Grosses bises.

Primer 10. Primer vežbe prepoznavanja asimilacije glasova u familijarnom stilu (nivo B2/C1) (Charliac, Motron 2018b: 113)

U metodi *Phonétique essentielle du français (Niveaux B1/B2)* razlika između „svakodnevnog-familijarnog registra” (fr. *registre courant-familier*) i „negovanog registra” (fr. *registre soutenu*) dočarana je ilustracijama u kojima je prikazana govorna situacija (formalna ili neformalna) uz koju treba vezivati određeni iskaz (u kojem je očuvan izgovor fakultativnog nepostojanog *e* ili u kojem je ono izostavljeno gde god je to moguće) (Kamoun, Ripaud 2017: 110):

ÉCOUTEZ 273

a

b

Écoutez et associez.

Image a	☐	☐	Registre courant-familier
Image b	☐	☐	Registre soutenu

Primer 11. Izgovaranje fakultativnog nepostojanog *e* i razlikovanje negovanog i svakodnevnog-familijarnog jezičkog registra (nivo B1/B2)
(Kamoun, Ripaud 2017: 110)

U istoj metodi posebna pažnja je posvećena asimilaciji glasova, kako na nivou auditivne diskriminacije (Primer 12, Kamoun, Ripaud 2017: 110), tako i u vežbama slušanja i ponavljanja (Primer 13, Kamoun, Ripaud 2017: 110):

1. Écoutez et cochez ce que vous entendez. ➤ « Pas de » 293

	[d]	[t]
a. Il n'a pas d e chance !		X
b.		
c.		
d.		

2. Écoutez et cochez ce que vous entendez. ➤ Le pronom « Je » 294

	[j]	[ʒ]
a. J e sais pas chanter ! *	X	
b.		
c.		
d.		

3. Assimilation vers l'arrière ou vers l'avant ? Écoutez et cochez. 295

	↶	↷
a. Il est en s econde. [zgɔ̃d]	X	
b. Tu es mé d ecin ? [metsɛ]		
c. J'adore ses c heveux ! [ʃfø]		
d. On va l e projeter ! [pʁɔʃte/]		

Info Dans *second*, « c » se prononce toujours [g]. ➤ [t] - [d] - [k] - [g], page 92

Primer 12. Vežbe auditive diskriminacije asimilacije glasova (nivo B1/B2) (Kamoun, Ripaud 2017: 119)

5. Écoutez, notez les symboles phonétiques des lettres soulignées et répétez. 297

[kɥ] a. Il faut que tu t~~e~~ coupes les chev~~e~~ux.

[ɛʒ] d. Il faut que je prenne ce paquebot.

b. Il faut que tu joues du clavecin.

e. Il faut que je récupère mes rejetons *.

c. Il faut que t~~a~~illes voir le médecin. *

f. Il faut que je coupe après l'aqueduc ?

Primer 13. Vežba slušanja i ponavljanja asimilacije glasova (nivo B1/B2) (Kamoun, Ripaud 2017: 119)

U navedenoj metodi pronalazimo i na sistematičan način prikazane najčešće primere izostavljanja pojedinih glasova ili čitavih reči u razgovornom francuskom jeziku (« Les ellipses », Kamoun, Ripaud 2017: 115):

MÉMORISEZ

L'ellipse : c'est le fait de ne pas prononcer ou de supprimer un mot ou un son à l'oral.				
L'ELLIPSE PORTE SUR	ÇA S'ÉCRIT	COMME DANS	ÇA SE PRONONCE...	COMME DANS
UN MOT ENTIER	ne	<i>Il ne part pas ?</i>	Ø	<i>Il part pas ? *</i>
	il y a	<i>Il y a un problème ?</i>	y a	<i>Y a un problème ? *</i>
UNE VOYELLE	e (+ 1 seule consonne prononcée) ► Le « e » n'est prononcé et les régimes de liaison, page 110	<i>C'est un petit bar.</i>	Ø	<i>C'est un petit bar. *</i>
	tu (+ voyelle)	<i>Tu as mangé ?</i>	t'	<i>T'as mangé ? *</i>
	qui (+ voyelle)	<i>C'est toi qui appelles ?</i>	qu'	<i>C'est toi qu'appelles ? *</i>
	peut-être	<i>On vient peut-être demain !</i>	p't-être	<i>On vient p't-être demain ! *</i>
UNE CONSONNNE	il / ils (+ consonne ou « s » de liaison)	<i>Il part quand ? Ils attendent quoi ?</i>	i	<i>l' part quand ? *</i> <i>l' z'attendent quoi ? *</i>
	elle / elles (+ consonne ou « s » de liaison)	<i>Elles arrivent bientôt ? Elle prend le train.</i>	è	<i>È' z'arrivent bientôt ? *</i> <i>È' prend le train. *</i>
UN GROUPE CONSONANTIQUE	attendre (+ consonne)	<i>Il faut attendre longtemps ?</i>	attend'	<i>Il faut attend' longtemps ? *</i>
	table (+ consonne)	<i>C'est sur la table du salon ?</i>	tab'	<i>C'est sur la tab' du salon ! *</i>
UNE VOYELLE + UNE CONSONNNE	je lui	<i>Je lui ai dit !</i>	jui	<i>Jui ai dit ! *</i>
	celui	<i>C'est celui-là !</i>	çui	<i>C'est çui-là ! *</i>

Info Il arrive qu'un mot soit touché par plusieurs ellipses, comme « peut-être » qu'on peut prononcer « p'têt' » avec une ellipse de la voyelle et du groupe consonantique.

Primer 13. Pregled izostavljanja pojedinih glasova ili čitavih reči u razgovornom francuskom jeziku (nivo B1/B2) (Kamoun, Ripaud 2017: 115)

Kao i u prethodnom slučaju, tako je i ovde posvećena pažnja ovoj problematici i na nivou auditivne diskriminacije (Primer 14, Kamoun, Ripaud 2017: 115) i u vežbama slušanja i ponavljanja (Primer 15, Kamoun, Ripaud 2017: 116):

1. Prononciation identique ou différente ? Écoutez et cochez.

Thème : le monde professionnel.

	=	≠
a. Elle range tous ses dossiers. È' range tous ses dossiers. *		X
b.		
c.		
d.		
e.		
f.		

Primer 14. Vežba auditivne diskriminacije izostavljanja pojedinih glasova ili čitavih reči u razgovornom francuskom jeziku (nivo B1/B2) (Kamoun, Ripaud 2017: 115)

4. Écoutez, répétez et transformez les pronoms sujets à l'oral comme dans l'exemple.

Thème : le monde professionnel.

- a. Il va partir en voyage d'affaires. → l' va partir en voyage d'affaires. *
- b. Ils auraient voulu être embauchés. →
- c. Elle recrute de nouveaux assistants. →
- d. Elles ont donné une conférence. →
- e. Tu as compris l'ordre du jour ? →
- f. Tu es trop compétent pour ce poste. →

Primer 14. Strukturalna vežba slušanja, ponavljanja i transformacije po zadatom modelu (nivo B1/B2) (Kamoun, Ripaud 2017: 115)

Napomenimo da su u istoj metodi u posebnom poglavlju « Le verlan » objašnjeni brojni primeri reči koje su nastale permutacijom slogova, a koje su specifične za francuski razgovorni jezik, naročito među mladima (Kamoun, Ripaud 2017: 124–126).

Nakon uvida u bogati izbor vežbi posvećenih razgovornom francuskom jeziku (naročito od nivoa B1/B2) u fonetskim metodama namenjenim nastavi francuskog kao stranog jezika, objavljenim od 2010. godine do danas, zanima nas: kako dodatno možemo učenicima približiti fonetsko-fonološke specifičnosti ovog jezičkog registra?

Sasvim sigurno, možemo to učiniti pomoću autentičnih audio-snimaka i audio-vizuelnih dokumenata – naravno, uzimajući uvek u obzir obrazovni kontekst, jezičke potrebe i ciljeve učenja. Izlaganje autentičnim audio i audio-vizuelnim dokumentima u nastavi francuskog kao stranog jezika trebalo bi da bude postepeno, planirano i kontinuirano, podrazumevajući uvek na-

stavnikov pažljiv odabir dokumenata u skladu sa nivoom predznanja učenika kako ne bi došlo do „destabilizacije” učenikove predstave o jeziku zbog naglog izlaganja sadržaju koji uveliko prevazilazi njegove kapacitete razumevanja na određenom nivou učenja (Miras 2021: 158). Pored činjenice da ovaj tip dokumenata po pravilu pozitivno utiče na učenikovu motivaciju – pod uslovom da je pažljivo odabran i primeren određenom nivou učenja, u skladu sa učenikovim jezičkim potrebama i ciljevima učenja – on je i važan kako bi se postepeno „decentralizovala” nastavnikova reč (Miras 2021: 63, 158, 201). Nastavnik na taj način postaje „posrednik“ (fr. *facilitateur*) u postepenom izlaganju učenika jezičkoj varijaciji u cilju što bolje učenikove pripreme za autentičnu komunikaciju sa izvornim govornicima (Miras 2021: 162). U tom smislu, bogat izbor autentičnih audio i audio-vizuelnih dokumenata, koji je nastavniku lako dostupan u digitalnoj eri, postaje nepresušan izvor inspiracije za kreiranje aktivnosti prilagođenih učeniku. U nastavku ćemo videti kako frankofoni audio i audio-vizuelni mediji koji promovišu učenje francuskog kao stranog jezika predlažu upotrebu ovih dokumenata u didaktičke svrhe. Posle toga ćemo videti kako se u tom smislu mogu iskoristiti i odlomci iz filmova, serija i skečeva snimljenih na francuskom jeziku.

Opšti pedagoški obrazac upotrebe audio i audio-vizuelnih autentičnih dokumenata u nastavi francuskog kao stranog jezika (*TV5 Monde, RFI*)

Na zvaničnom sajtu *TV5 Monde* nalazi se posebna stranica namenjena učenicima francuskog kao stranog jezika sa približno 4.500 besplatnih aktivnosti zasnovanih na audio-vizuelnim sadržajima i razvrstanim po nivou znanja (A1 početni nivo, A2 osnovni nivo, B1 srednji nivo, B2 napredni nivo), po tematskim oblastima (kultura, književnost i frankofonija; ljudska prava; gastronomija, moda; vesti, geopolitika, istorija; nauka, inovacija i zaštita životne sredine; sport i turizam; svakodnevni život), po pripremnim vežbama za polaganje različitih testova iz poznavanja francuskog jezika (*Diplôme de français des affaires, Diplôme de français des relations internationales, TCF – Test de connaissance du français*), po izdavačkim kompletima (*Adomania, À plus !, Cosmopolite, Mon alter ego, Objectif Diplomatie, Promenades interculturelle, Totem*), kao i po datumu objavljivanja¹³⁹. Među fonetskim ve-

¹³⁹ *L'offre éducative de TV5 Monde : Apprendre le français*, <https://apprendre.tv5monde.com/fr> (Pristupljeno 29. marta 2024. godine).

žbama izdvaja se jedna koja je posvećena gubljenju glasova u razgovornom jeziku (*Marques de l'oral : L'effacement*)¹⁴⁰. Na zvaničnom sajtu TV5 Monde pronalazimo i posebnu stranicu namenjenju nastavnici francuskog kao stranog jezika na kojoj je sadržano više od 1.100 besplatnih pedagoških obrazaca zasnovanih na audio-vizuelnim sadržajima i razvrstanih, takođe, po publici kojoj su namenjeni u zavisnosti od njihovog uzrasta (deca, adolescenti, odrasli) i po nivou znanja (od nivoa A1.1 do nivoa C2), po specifičnim potrebama (diplomate, odrasli migranti, dvojezična nastava, francuski za posebne namene), po tematskim oblastima (aktuelnost, geopolitika; kultura, književnost; ljudska prava; mediji; istorija; mladi; jezici i frankofonija; nauka, inovacija i zaštita životne sredine; svakodnevni život, sport, turizam), po izdavačkim kompletima (*Adomania, C'est-à-dire !, Inspire, La récré*), kao i po datumu objavljivanja¹⁴¹. Na navedenom sajtu nalazi se, između ostalog, i čitav dosije posvećen fonetici francuskog jezika: *La phonétique en classe de FLE* koji sadrži fonetske vežbe za samostalan rad ili za rad na času, objašnjenja i strategije čija primena doprinosi boljem izgovoru, igre rečima¹⁴², kao i saveti za organizovanje kontekstualizovanih fonetskih aktivnosti¹⁴³.

Na stranici TV5 Monde – *Enseigner le français* ponuđen je i opšti pedagoški obrazac (fr. *le scénario pédagogique*) za primenu audio-vizuelnih sadržaja u nastavi francuskog kao stranog jezika koji podrazumeva šest etapa opisanih na sledeći način¹⁴⁴:

¹⁴⁰ *L'offre éducative de TV5 Monde : Apprendre le français ; Prononciation : Marques de l'oral, L'effacement*, <https://apprendre.tv5monde.com/fr/aides/leffacement> (Pristupljeno 29. marta 2024. godine).

¹⁴¹ *L'offre éducative de TV5 Monde : Enseigner le français*, <https://enseigner.tv5monde.com/> (Pristupljeno 29. marta 2024. godine).

¹⁴² *Le dossier : La phonétique en classe de FLE*, <https://enseigner.tv5monde.com/articles-dossiers/dossiers/la-phonetique-en-classe-de-fle> (Pristupljeno 29. marta 2024. godine).

¹⁴³ *Activités phonétiques en classe de FLE. La phonétique, oui, mais en contexte !* <https://enseigner.tv5monde.com/articles-dossiers/articles/activites-phonetiques-en-classe-de-fle> (Pristupljeno 29. marta 2024. godine).

¹⁴⁴ Opšti pedagoški obrazac nastao je 1996. godine u okviru saradnje između TV5 Monde i Centre d'approches vivantes des langues et des médias (CAVILAM) – Alliance française de Vichy. On pruža mogućnost primene autentičnih dokumenata u vidu audio-vizuelnih sadržaja (npr. odabranih televizijskih emisija) kao dopunskog materijala u nastavi francuskog kao stranog jezika već od najranije faze učenja. *La démarche pédagogique « Apprendre et enseigner le français avec TV5MONDE »* : <https://enseigner.tv5monde.com/articles-dossiers/articles/la-demarche-pedagogique-apprendre-et-enseigner-le-francais-avec-tv5monde> (Pristupljeno 29. marta 2024. godine).

1. UVODNA AKTIVNOST (fr. *mise en route*): reaktiviranje leksičkih ili kulturoloških znanja u vezi sa temom izabranog dokumenta, podsticanje učeničkog interesovanja za datu temu,

2. OTKRIVANJE DOKUMENTA (fr. *découverte du document*): prvi korak audio-vizuelnog razumevanja podrazumeva otkrivanje samo vizuelnih informacija (često se sprovodi gledanjem audio-vizuelnog sadržaja bez zvuka) na osnovu kojih se utvrđuje vrsta audio-vizuelnog dokumenta i postavljaju se prve pretpostavke o temi, o mestu odvijanja komunikacije, o učesnicima u komunikaciji,

3. GLOBALNO RAZUMEVANJE (fr. *compréhension globale*): prvo gledanje i slušanje audio-vizuelnog sadržaja (bez odvajanja slike i zvuka) trebalo bi da omogući učenicima da otkriju neke osnovne informacije o prikazanoj komunikacijskoj situaciji (ko učestvuje u razgovoru?; o čemu se govori?; gde se odvija razgovor?; kada?),

4. DETALJNO RAZUMEVANJE (fr. *compréhension détaillée*): usredsređivanje na pojedine delove dokumenta kako bi se produbilo razumevanje audio-vizuelnog sadržaja (kako?; zašto?; koliko?), uz eventualne jezičke aktivnosti pomoću kojih se ukazuje na semantičke, leksičke, fonetske elemente ili uz eventualne aktivnosti pomoću kojih se pobliže upoznaju medijski sadržaji,

5. JEZIČKE VEŽBE (fr. *travail sur la langue*) (fakultativna etapa): ukazivanje na upotrebu poznatih jezičkih elemenata u kontekstu koji će kasnije biti upotrebljeni i u fazi produkcije (ova etapa nije obavezna, jer audio-vizuelni dokumenti nisu uvek prikladni za jezičke vežbe, one se primenjuju samo ukoliko su u datom dokumentu u dovoljnom broju zastupljeni ciljnim jezičkim elementima),

6. PRODUKCIJA (fr. *production*): aktivnosti pomoću kojih učenici praktično primenjuju obnovljeno ili stečeno znanje u prethodnim etapama pedagoškog obrasca.

Navedeni pedagoški obrazac nalazi se i u osnovi preporuka za upotrebu audio i audio-vizuelnih dokumenata u nastavi francuskog kao stranog jezika koje su 2010. godine proizašle iz saradnje TV5 Monde, RFI (Radio France Internationale), francuskog Ministarstva spoljnih i evropskih poslova (*Ministère des Affaires étrangères et européennes, MAEE*) i Centra CLEMI (*Centre de liaison de l'enseignement et des médias d'information, Centre pour l'éducation aux médias et à l'information*)¹⁴⁵.

¹⁴⁵ Ažurirano izdanje ovog „pedagoškog kompleta” (*le kit pédagogique*) objavljeno je pod sledećim nazivom: Colavecchio, G., Pâquier, É. & Van Dixhoorn, L. (2021). *Les médias*

Nalik sajtu *TV5 Monde*, na sajtu *RFI*¹⁴⁶ izdvojen je takođe poseban deo *Le français facile avec RFI*¹⁴⁷, posvećen učenju i nastavi francuskog kao stranog jezika gde su ponuđene aktivnosti zasnovane na odlomcima iz radio-emisija razvrstane po nivou znanja (od nivoa A1 do nivoa C1/C2). Među dosijeima namenjenim učenju i nastavi francuskog kao stranog jezika, izdajamo vežbu posvećenu diatopskoj varijaciji izgovora¹⁴⁸.

Savremeni francuski filmovi, serije i skečevi u nastavi francuskog kao stranog jezika

Prema rečima Ž. Kurtijon, pažljivo odabrani autentični audio-vizuelni dokument u vidu kratkog odlomka iz nekog filma ili TV emisije može se koristiti već od početnog nivoa učenja kako bi se pospešio razvoj jezičke veštine usmenog razumevanja, s tim što ne treba težiti iscrpnom razumevanju svake upotrebljene reči, već treba ohrabrivati razvoj strategije globalnog razumevanja (Courtyllon 2003: 21–22). Ovaj vid autentičnog dokumenta, uopšteno govoreći, često pruža prilično realan uvid u reprezentativne odlike razgovornog jezika u okviru jedne govorne zajednice što ga čini izvanrednim resursom za pedagošku eksploataciju. Ovaj stav deli veliki broj didaktičara francuskog kao stranog jezika (Courtyllon 2003, Blondel 2005, Van Arkel 2005, Weber 2013, Ravazzolo et al. 2015 i dr). Naime, iako su filmski dijalozi obično najpre napisani pre nego što su izgovoreni, glumci im svojom veštom interpretacijom udahnuju život, koristeći verbalna i neverbalna sredstva. Ukoliko se na filmskom platnu nastoji dočarati, na primer, spontana, neformalna komunikacija među likovima, verodostojnost dijaloga postiže se, između ostalog, i odabirom odgovarajućeg jezičkog registra, uz uvažavanje svih njegovih fonetsko-fonoloških, morfoloških, sintaksičkih i leksičkih karakteristika. Na taj način, u konciznom obliku kao što je film, moguće je, između ostalog, odabrati kontekstualizovane kratke scene (u tra-

en classe. Kit pédagogique pour la classe de langue. Grenoble : Presses universitaires de Grenoble.

¹⁴⁶ *RFI* (Radio France Internationale): <https://www.rfi.fr/fr/> (Pristupljeno 29. marta 2024. godine).

¹⁴⁷ *Le français facile avec RFI*: <https://francaisfacile.rfi.fr/fr/> (Pristupljeno 28. marta 2024. godine).

¹⁴⁸ *Le français facile avec RFI. Les accents régionaux en France*, <https://francaisfacile.rfi.fr/fr/r%C3%A9viser/20221223-les-accent-r%C3%A9gionaux-en-france> (Pristupljeno 29. marta 2024. godine).

janju od dva do tri minuta) u kojima je na koherentan način dočarana spontana komunikacija među izvornim govornicima, a koje je, zatim, imajući u vidu učenikove jezičke potrebe i ciljeve učenja, moguće upotrebiti u nastavi francuskog kao stranog jezika u svrhu, na primer, upoznavanja učenika sa tipičnim fonetsko-fonološkim odlikama francuskog razgovornog jezika i učestalim fonovarijacijama koje se javljaju u tom jezičkom registru. Poželjno je da na početku ovakvih aktivnosti gledanje filmskog dijaloga bude bez titlova kako se ne bi podsticalo „zauzimanja stava da je nužno razumeti svaku reč“, te kako bi se pravilno razvijale strategije neophodne u procesu sticanja jezičke veštine usmenog razumevanja na stranom jeziku (Poussard 1999: 43). Nakon odgovarajućih uvodnih aktivnosti kontekstualizacije, postepenog otkrivanja informacija (od globalnog ka usmerenijem, pri čemu se mogu razdvojiti informacije koje se dobijaju vizuelnim i auditivnim putem tako što se najpre gleda video-zapis bez zvuka ili se sluša dijalog bez slike, izvode se pretpostavke o značenju, pa se zatim informacije proveravaju kompletnim gledanjem i slušanjem video-zapisa), u poslednjoj fazi moguća je jezička analiza filmskog dijaloga uz titlove ili uz dijalog listu (Van Arkel 2005: 27).

U nastavku dajemo predlog analize fonetsko-fonoloških odlika francuskog razgovornog jezika u odabranoj sceni iz serije *Lupin. Dans l'ombre d'Arsène* (Saison 1, Épisode 1, 00:02:42–00:04:57, Kay et al. 2019)¹⁴⁹ koji bi, nakon uvodnih aktivnosti i globalnog razumevanja dijaloga, mogao činiti završnu fazu jezičke analize dijaloga na nivou B1 prema ZEROJ-u. Reč je o sledećem odlomku iz istoimenog scenarija (Kay 2019)¹⁵⁰:

¹⁴⁹ Dostupno na globalnoj striming platformi *Netflix*: [netflix.com](https://www.netflix.com) (Pristupljeno 21. marta 2024. godine).

¹⁵⁰ Scenario za prvu epizodu serije *Lupin. Dans l'ombre d'Arsène* (Saison 1, Épisode 1) dostupan je na sledećem linku: <https://www.cnc.fr/series-tv/sensibilisation-a-l-ecriture-scenaristique-des-le-plus-jeune-age/exemples-de-travail-scenaristique-la-serie-lupin> (Pristupljeno 21. marta 2024. godine).

INT. CAFÉ - JOUR

(CLAIRE (30aine, séduisante avec du caractère) est assise devant un express dans un café parisien. Face à elle, Assane plie machinalement le ticket de l'addition.)

CLAIRE

T'as une sale tête Assane ... T'as une belle gueule mais t'as une sale tête. T'as pas de quoi te payer un rasoir ?

ASSANE

Si ... Figure-toi que j'ai un job !

CLAIRE

Un job ? Mais c'est formidable ça. Félicitations !

ASSANE

Merci.

CLAIRE

Et c'est quoi ... ? Faut que je devine ... Donc c'est très compliqué et ça va pas durer très longtemps c'est ça ?

(Assane hausse les épaules : Claire le connaît par coeur.)

CLAIRE (CONT'D¹⁵¹)

Ça serait bien que t'arrêtes de cacher les choses ... Pour moi, pour toi, pour notre fils ...

ASSANE

Je peux voir Raoul, ce week-end ?

CLAIRE

Bien sûr que tu peux voir Raoul ce week-end ... Mais est-ce que lui, il va avoir envie de te voir ? Tu l'as quand même planté trois fois de suite.

(Claire soupire, fixe Assane et voit bien qu'il est sincère.)

¹⁵¹ U scenariju skraćenica *CONT'D* (od engleskog: *continued*) označava kontinuitet dijaloga.

CLAIRE (CONT'D)

Bon ... Samedi matin, 8 heures ?

ASSANE

(souriant)

Samedi 8 heures. Ça va changer Claire.

CLAIRE

Oui, ça on verra ...

ASSANE

(sincère)

Je vais changer.

CLAIRE

(soupirante)

Tu diras cela à ton fils.

(Claire récupère son sac à main et s'apprête à partir ... Assane sort une liasse de billets entourée par un élastique de sa poche. Il la pose sur la table.)

ASSANE

Tiens, avec un petit peu de retard ... La pension alimentaire.

(Claire se lève et repousse la liasse.)

CLAIRE

Garde tes sous ... Achète plutôt un cadeau à Raoul.

(Claire pose un baiser sur la joue d'Assane.)

CLAIRE (CONT'D)

À samedi. Ne sois pas en retard.

(Ils échangent un regard affectueux. Claire sort du café. Assane la regarde s'éloigner. Après quelques mètres, Claire glisse machinalement la main dans la poche de son manteau. Étonnée, Claire en sort la liasse de billet accompagnée d'une petite fleur en origami confectionnée avec le ticket de l'addition. Elle se retourne vers Assane qui l'observe toujours. Elle lui donne un sourire perplexe mais attendri. Assane, satisfait, lui sourit en retour.)

Tekst 2. Odlomak iz scenarija *Lupin. Dans l'ombre d'Arsène*,
Saison 1, Épisode 1 (Kay 2019)

U odabranom odlomku scenarija jasno su uočljive odlike francuskog razgovornog jezika na:

- a) fonetsko-fonološkom planu: propadanje vokala [y] u ličnoj nenaglašenoj zamenici 2. lica jednine *tu* ispred glagola koji počinje samoglasnikom (*T'as une sale tête Assane... T'as une belle gueule mais t'as une sale tête. T'as pas de quoi te payer un rasoir ?, Ce serait bien que t'arrêtes de cacher les choses...*),
- b) morfološkom planu: izostavljanje prvog dela dvočlane negacije *ne... pas* (*T'as pas de quoi te payer un rasoir ?*), izostavljanje zamenice *il* ispred glagola *falloir* (*Faut que je devine...*), upotreba zamenice *on* u značenju lične nenaglašene zamenice 1. lica množine (*Oui, ça on verra...*),
- c) sintaksičkom planu: očuvanje normalnog reda reči u direktnom parcijalnom pitanju (*Et c'est quoi ?*), eliptične konstrukcije (*Bon... Samedi matin, 8 heures ?*),
- d) leksičkom planu: upotreba anglicizama (*un job* [ẽdʒɔb] – ovaj anglicizam sadrži afrikatu [dʒ] koja ne čini deo fonološkog sistema francuskog jezika, ali se sreće u pozajmljenicama), upotreba reči i izraza specifičnih za francuski razgovorni jezik (u rečnicima označenih pod odrednicom « *familier* »: *avoir une belle gueule, avoir une sale tête, se payer quelque chose, planter quelqu'un, des sous*).

Pažljivo slušajući dijalog u odabranoj sceni (koji je delimično adaptiran u odnosu na originalni scenario), primećujemo dodatne fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika koje nisu grafički zabeležene u scenariju, kao što su propadanje nepostojanog *e* i jednačenje suglasnika po zvučnosti (primeri 1, 2, 3 i 4), propadanje suglasnika [l] u ličnoj nenaglašenoj zamenici 3. lica jednine *il* ispred reči koja počinje suglasnikom (primer 5), redukcija suglasničkih grupa (primeri 6 i 7), apokopa (primer 8):

1.	<i>Tu n'as pas de quoi te payer un rasoir ?</i>	[tynapadəkwa təpeječẽRAZwa:R ↑//]	<i>T'as pas de quoi te payer un rasoir ?</i>	[tapatkwa təpeje ẽRAZwa:R ↑//]
2.	<i>je peux voir Raoul</i>	[ʒəpøvwɑ.R*raul]	<i>j' peux voir Raoul</i>	[ʃpøvwɑ.R*raul]
3.	<i>trois fois de suite</i>	[trwafwadəsɥit]	<i>trois fois d' suite</i>	[trwafwatsɥit]

4.	<i>je ne suis pas le père idéal</i>	[ʒənsɥipa ləpɛrideal //]	<i>chuis pas le père idéal</i>	[ʃɥipa ləpɛrideal //]
5.	<i>il va avoir envie</i>	[ilvaavwarãvi]	<i>i' va avoir envie</i>	[ivaavwarãvi]
6.	<i>C'est formidable ça.</i>	[sɛfɔʁmidabl sa //]	<i>C'est formidab' ça</i>	[sɛfɔʁmidab sa //]
7.	<i>pour notre fils</i>	[purnɔtrɛfis]	<i>pour not' fils</i>	[purnɔtfis]
8.	<i>Oui, bon, comme d'habitude.</i>	[wi / bɔ̃ / kɔmdabityd //]	<i>Ouais, bon, comme d'hab'.</i>	[wɛ / bɔ̃ / kɔmdab //]

Tabela 32. Odlike francuskog razgovornog jezika u odlomku scenarija *Lupin. Dans l'ombre d'Arsène*, Saison 1, Épisode 1 (00:02:42–00:04:57) (Kay 2019) (Tekst 2)

Ovim odlikama mogli bismo dodati i izostavljanje prvog dela dvočlane negacije *ne... pas* (u scenariju je napisano: *Ne sois pas en retard*, a u dijalogu je rečeno: *Sois pa(s) en retard*), upotrebu skraćenog oblika zamenice *cela* > *ça* (u scenariju je napisano: *Tu diras cela à ton fils*, a u dijalogu je rečeno: *Tu diras ça à ton fils*).

U prilogu ovog rada nalazi se dodatni izbor audio-vizuelnih dokumenata koji verno ilustruju fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika i najčešće fonovarijacije karakteristične za ovaj jezički registar, kao i predlozi njihove upotrebe u kontekstualizovanim aktivnostima namenjenim nastavi francuskog kao stranog jezika na nivoima: A2, B1, B2 prema ZEROJ-u.

ZAKLJUČAK

Prema A. Martineu, da bi se shvatio razvoj nekog jezika, treba imati u vidu činjenicu da se u svakom delu jezičke strukture mogu sukobiti tri sile koje uspostavljaju nestalnu ravnotežu, a to su: sa jedne strane, želja za sporazumevanjem i prirodna inertnost koja teži smanjivanju utrošene energije i, sa druge strane, pritisak koji vrši tradicija (Martinet 1969: 35). On nadalje objašnjava da se prve dve sile udružuju u ono što nazivamo zakonom manjeg napora, dok se pritisak tradicije suprotstavlja jezičkoj ekonomiji (Martinet 1969: 35). Ovakvo univerzalno shvatanje jezičke ekonomije i jezičke tradicije nalazi se i u srži našeg proučavanja fonovarijacija francuskog razgovornog jezika. Protivno konzervativnoj ortoepskoj normi, u francuskom razgovornom jeziku, kao posledica jezičke ekonomije, javljaju se, između ostalog, i sledeće jezičke pojave: učestalo propadanje nenaglašenih samoglasnika, posebno nepostojanog *e*, kao i asimilacija glasova koja odatle proizlazi (npr. *j(e) suis* [ʒ(ə)sɥi] > [ʒsɥi] > [ʃsɥi] > [ʃʃɥi] > [ʃɥi]), uprošćavanje suglasničkih grupa (npr. *quatre cents* [katʁəsɑ̃] > *quat' cents* [katsɑ̃]) i propadanje nenaglašenih slogova (npr. *je ne peux pas* [ʒənpøpa] > *j' peux pas* [ʃpøpa]), te afereza (npr. *autocar* [ɔtɔkaːR ; otoaːR] > *car* [kaːR]) i, naročito, apokopa (npr. *dictionnaire* [diksjoɛːR] > *dico*, fam. [diko]). Ove fonovarijacije svojstvene su velikom broju izvornih govornika u svakodnevnoj komunikaciji, bez obzira na njihov društveni status.

Kao što smo to ranije imali prilike da vidimo, u francuskom jeziku govor se deli na ritmičke grupe, značenjske jedinice koje se završavaju naglašenim slogom, čija je prosečna dužina u spontanoj komunikaciji 2–3 sloga (Wioland 1991: 35). Kako bi komunikacija bila što efikasnija, duže reči se unutar ritmičkih grupa ili izbegavaju ili skraćuju. Spontano se teži ka tome da se iskazivanje smisla postigne uz minimum slogova po značenjskoj celini (Wioland 1991: 35). Izostavljanjem jednog ili dva manje informativna, nenaglašena sloga po ritmičkoj grupi, „skraćuje se vreme trajanja njenog iskazivanja za četvrtinu, trećinu, čak i polovinu”, te na taj način „frankofono uho brže stiže do poslednjeg sloga” koji je naglašen i koji označava kraj značenjske celine – postiže se imanentni univerzalni jezički cilj, a to je

što brže prenošenje poruke u usmenoj komunikaciji uz minimum utrošene energije (Briet et al. 2014: 20). Potvrdu ovih jezičkih tendencija u savremenom francuskom jeziku pronalazimo u brojnim analizama sprovedenim na opširnim korpusima francuskog govornog jezika, među kojima su, u novije vreme, najdostupnije one koje su zasnovane na digitalizovanim korpusima (*PFC, CLAPI-FLE, FLORALE, FLEURON*).

Budući da su navedeni primeri jezičke ekonomije u svakodnevnoj neformalnoj usmenoj komunikaciji na francuskom jeziku neosporni i opštersprostranjeni u govoru među izvornim govornicima, nameće se šire sagledavanje čitave problematike i u primenjenolingvističkom kontekstu: u učenju/nastavi francuskog kao stranog jezika. Opravdanost bavljenja ovom temom počiva i na činjenici da se u didaktičkoj literaturi često izvode konstatacije da francuski, koji se uči kao strani jezik, „manje odgovara živom francuskom jeziku koliko predstavi koju o njemu imaju oni koji ga predaju i oni koji ga uče” (Bergounioux et al. 1992: 91). Uprkos činjenici da se, od uvođenja komunikativnog pristupa, u nastavi stranih jezika, uopšteno govoreći, više pažnje poklanja jezičkoj varijaciji, i dalje je čest slučaj da se pisani jezik više valorizuje u odnosu na govorni, da je nastava zasnovana na tradicionalnoj konzervativnoj jezičkoj normi, da se teži ka modelu idealnog govornika koji u svim prilikama poštuje preskriptivnu normu, da se zanemaruje jezička realnost i da se jezičkoj varijaciji stidljivo pristupa u nastavi (Weber 2013). Posledice ovakvog pristupa ogledaju se u nedovoljnoj pripremljenosti učenika za usmenu interakciju sa izvornim govornicima van školskih uslova učenja (Durán, McCool 2003, Weber 2006, Surcouf, Ausoni 2018).

Kako ne bi došlo do jezičke destabilizacije učenika francuskog kao stranog jezika prilikom usmene interakcije sa izvornim govornicima van školskih uslova učenja, potrebno je da on tokom nastave bude postepeno izlagan jezičkoj varijaciji već od relativno ranih faza učenja. Međutim, većina didaktičara smatra da odnos prema jezičkoj varijaciji ne može da bude isti u razvoju usmene recepcije i produkcije (Courtillon 2003, Weber 2013, Ravazzolo et al. 2015 i dr). Naime, dok je poželjno da se jezička varijacija uvodi na nivou usmene recepcije već od višeg početnog nivoa učenja (A2), usvajanje jezičke varijacije na nivou usmene produkcije odlaže se za period dok se ne usvoji model standardnog francuskog jezika (B1/B2). Stanovište da u početnim fazama učenja treba da bude zastupljen samo „neutralni jezički registar”, i to sve do nivoa B1, u skladu je sa postavkama ZEROJ-u (Conseil de l’Europe 2001: 94). Ostaje, međutim, nedorečeno kako da se nastavnik izbori sa neminovnim izazovom u svojoj praksi, a to je: kako da objasni učenicima da način

na koji se izvorni govornici slobodno izražavaju u svakodnevnim, neformalnim govornim situacijama, gde su uobičajene „greške koje svi prave” (fr. *les fautes non typantes, c'est-à-dire celles que « tout le monde fait »*) (Debaisieux 2000: 154), ne treba njima da posluži kao uzoran model izražavanja u simulaciji usmenog izražavanja u sličnim situacijama (sve do nivoa B1/B2)?

Nema jezika bez jezičke varijacije (Blanche-Benveniste 1997, Gadet 1997a, Weber 2013), a u savremenom francuskom jeziku je naročito značajna dijafazna varijacija (Gadet 2001), odnosno situaciono ili stilsko raslojavanje jezika. Naime, izvorni govornici prilagođavaju svoj stil izražavanja kontekstu, stepenu formalnosti i uslovima odvijanja govorne situacije (ko, kada, gde, s kim, o čemu, s kojom namerom govori i slično), a razlike između stilova uočljive su na svim nivoima jezičke analize, posebno fonetsko-fonološkom i leksičkom, ali i morfološkom i sintaksičkom nivou. Kada je reč o razgovornom francuskom jeziku, pod kojim podrazumevamo svakodnevnu neformalnu komunikaciju među izvornim govornicima, njega na fonetsko-fonološkom planu, pored ranije spomenutih primera jezičke ekonomije, odlikuje i odsustvo fakultativnog vezivanja (npr. (*Mai(s) enfin, mais c'es(t) amusant !, c'es(t) un peu, quand on étai(t) ados*)). Na leksičkom planu, pored skraćivanja reči, odlikuje ga upotreba vokabulara specifičnog za taj jezički registar (u rečnicima označenim pod odrednicom « *familier* », npr. *un mec, un pote, un truc, des bisous, marrant, kiffer, bosser*, itd.). Na morfološkom planu, to je izostavljanje prvog dela dvočlane negacije *ne... pas* (npr. *Je ne t'ai pas dit ?* [ʒəntepadi ↑//] > *J't'ai pas dit ?* [ʃtɛpadi ↑//]), a na sintaksičkom planu očuvanje normalnog reda reči u direktnim parcijalnim pitanjima sa upitnim priložima (npr. *Pourquoi dis-tu cela ?* > *Pourquoi tu dis ça ?*, *Comment fait-on ?* > *On fait comment ?*, itd.). S obzirom na činjenicu da je u razgovornom francuskom jeziku primetno odstupanje od preskriptivne jezičke norme, važno je i kako te jezičke pojave tretirati u kontekstu učenja/nastave francuskog kao stranog jezika. Umesto rigidnog koncepta pojma *le bon usage*, predlaže se funkcionalniji koncept **fleksibilne jezičke norme** koji u većoj meri uvažava jezičku varijaciju (Debaisieux 1997: 48, Riegel et al. 2004). Na ovaj način prevazilaze se razlike između preskriptivnog i deskriptivnog pristupa jeziku, ističe se značaj kriterijuma sociolingvističke primerenosti jezičke upotrebe u datom kontekstu i smanjuje se mogućnost negativne percepcije opšteprihvaćenih jezičkih oblika u francuskom razgovornom jeziku koji odstupaju od konzervativne jezičke norme.

Primer primene fleksibilne jezičke norme u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika pronalazimo, između ostalog, i u fonetskim deskrip-

torima za nivoe A1, A2, B1 i B2 u elaboriranim referentnim priručnicima za francuski jezik, u kojima su implementirane preporuke ZEROJ-a iz 2001. godine (Conseil de l'Europe 2001) (*Les Référentiels : Niveaux A1, A2, B1, B2* – Beacco, Porquier (dir.) 2007, Beacco, Lepage, Porquier, Riba (dir.) 2008, Beacco, Blin, Houles, Lepage, Riba (dir.) 2011, Beacco, Bouquet, Porquier (dir.) 2004), kao i u savremenim metodama iz fonetike francuskog jezika sa audio-vežbama (Martinie, Wachs 2007, Abry, Chalaron 2010, Abry, Chalaron 2011, Briet, Collige, Rassart 2014, Kamoun, Ripaud 2016, Kamoun, Ripaud 2017, Charliac et al. 2018, Charliac, Motron 2018a, Charliac, Motron 2018b). Za razliku od konzervativne ortoepske norme, prema kojoj se samoglasnički sistem francuskog jezika sastoji od 16 samoglasnika ([a], [ɑ], [ɛ], [e], [ə], [œ], [ø], [ɔ], [o], [i], [y], [u], [ã], [ẽ], [œ̃], [õ]), u navedenoj primenjenolingvističkoj literaturi je, u skladu sa opštim tendencijama posvedočenim u savremenom francuskom jeziku, predstavljen pojednostavljen samoglasnički sistem koji se sastoji u rasponu od 10 ([a], [E], [Æ], [O], [i], [y], [u], [ã], [ẽ], [õ]) do 14 samoglasnika ([a], [ɛ], [e], [ə], [œ], [ø], [ɔ], [o], [i], [y], [u], [ã], [ẽ], [õ]). U njima je zastupljen i bogat izbor vežbi posvećenih francuskom razgovornom jeziku (naročito od nivoa B1/B2).

Svesni značaja koji ima jezička varijacija u sticanju komunikativne kompetencije, posebno smo se bavili pitanjem na koji način, u nastavi francuskog kao stranog jezika, učenicima (dodatno) približiti fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika. Autentični dokumenti su u tom smislu od neprocenjive važnosti, a među njima, kao nepresušan izvor inspiracije za pedagošku eksploataciju u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika, posebno mesto zauzimaju filmovi (Courtyllon 2003, Blondel 2005, Van Arkel 2005, Weber 2013, Ravazzolo et al. 2015 i dr). Naime, savremeni francuski igrani filmovi, serije, skečevi mogu, ako su pažljivo odabrani, u skladu sa jezičkim potrebama učenika i njegovim ciljem učenja, prilično verno ilustrovati najznačajnije osobine francuskog razgovornog jezika i predstavljati jedan vid bogaćenja nastave francuskog kao stranog jezika, kako sa kulturološke i civilizacijske tačke gledišta, tako i sa pragmatičke i diskurzivne. Ovo smo pokazali kroz predloge kontekstualizovanih aktivnosti namenjenih nastavi francuskog kao stranog jezika (nivoi: A2, B1, B2), zasnovanim na odlomcima iz filmskih dijaloga u prilogu monografije, a sve to sa ciljem da francuski jezik koji je zastupljen u učionici bude što „životisniji obojen”, bliži jezičkoj realnosti i svakodnevnom jeziku koji izvorni govornici koriste u neformalnim okolnostima (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986: 60–61).

IZVORI

Osnovna građa: audio-vizuelni (filmovi, serije, skečevi) i audio-izvori (pesme)

1. Altmayer, N. et al. (Producteurs), Grand Corps Malade & Mehdi Idir (Réalisateurs, Scénaristes). (2019). *La vie scolaire*. [Comédie dramatique.] Mandarin Cinéma et Kallouche Cinéma, coproduit par Gaumont et France 3 Cinéma. Repéré le 21 mars 2024 à : [netflix.com](https://www.netflix.com).
2. Lascary, L. (Producteur), Bernard, L. (Réalisateur), Bernard, L. et al. (Scénaristes). (2017). *L'ascension*. [Comédie romantique.] DACP, France 2 Cinéma, Mars films. Repéré le 21 mars 2024 à : [netflix.com](https://www.netflix.com).
3. Besson, L. et al. (Producteurs), Pirès, G. (Réalisateur), Besson, L. (Scénariste). (1998). *Taxi* [Film, Comédie policière]. France : ARP Sélection, TF1 Films Production, Canal+, Cofimage 9, Studio Images 4, EuropaCorp.
4. Besson, L. et al. (Producteurs), Krawczyk, G. (Réalisateur), Besson, L. (Scénariste). (2000). *Taxi 2* [Film, Comédie policière]. France : ARP Sélection, Canal+, Leeloo Productions, TF1 Films Production.
5. Besson, L. et al. (Producteurs), Krawczyk, G. (Réalisateur), Besson, L. (Scénariste). (2003). *Taxi 3* [Film, Comédie policière]. France : EuropaCorp Distribution, Apipoulaï, TF1 Films Production, Canal+.
6. Célérier, S. et al. (Producteurs), Cavayé, F. (Réalisateur), Cavayé, F. (Scénariste, d'après le scénario de *Perfetti sconosciuti* écrit par Genovese, P. et al, 2016). (2017). *Le jeu*. [Comédie dramatique.] Medset Film SAS, Mars Films, avec la participation de France 2 Cinéma, C8 Films. Repéré le 21 mars 2024 à : [netflix.com](https://www.netflix.com).
7. Camus, I. & Jacques, H. (Producteurs). Camus, I. (Réalisateur). Lambroschini, J. (Scénariste). (2001). *Un gars, une fille. À la maison. La famille & leurs amis*. [L'adaptation française de la série télévisée québécoise créée par Guy A. Lepage. Format : DVD]. France : Productions 22, France Télévisions. Épisode: *Au lit (2)*. (*À la maison*).

8. Camus, I. & Jacques, H. (Producteurs). Camus, I. (Réalisateur). Lepage, G. (Scénariste). (2001). *Un gars, une fille. À la maison. La famille & leurs amis*. [L'adaptation française de la série télévisée québécoise créée par Guy A. Lepage. Format : DVD]. France : Productions 22, France Télévisions. Épisode: *Au lit (2). (À la maison)*. Repéré le 20 avril 2024 à : https://www.youtube.com/watch?v=H4miQHH_3mw.
9. Kay, G. (Scénariste). (2019). *Lupin. Dans l'ombre d'Arsène*. Saison 1. Épisode 1. Kay, G. & Uzan, F. (Adaptation et dialogues). Gaumont Télévision (Production déléguée). Centre national du cinéma et de l'image animée (CNC). Mission de sensibilisation à l'écriture scénaristique dès le plus jeune âge. Exemples de travail scénaristique : la série « Lupin ». Repéré le 21 mars 2024 à : <https://www.cnc.fr/series-tv/sensibilisation-a-l-ecriture-scenaristique-des-le-plus-jeune-age/exemples-de-travail-scenaristique-la-serie-lupin>.
10. Kay, G. & Uzan, F. (Création), Degeorges, I. et al. (Producteurs), Leterrier, L. et al. (Réalisateurs). & Kay, G. et al. (Scénaristes). (2021–2023). *Lupin. Dans l'ombre d'Arsène*. [Série dramatique, série inspirée de livres, série d'intrigue, série d'action et d'aventure.] Gaumont Télévision. Netflix. Repéré le 21 mars 2024 à : [netflix.com](https://www.netflix.com).
11. Lhermitte, T. & Becker, L. (Producteurs), Monnet, J. (Réalisateur), Molinaro, L., Lhermitte, T. (Scénaristes). (1999). *C'est pas ma faute !* [Film, Comédie]. France : ICE3.
12. Ossard, C. (Productrice), Jeunet, J.-P. (Réalisateur), Jeunet, J.-P., Laurant, G. (Scénaristes). (2001). *Le fabuleux destin d'Amélie Poulain* [Film, Comédie romantique]. France / Allemagne : UGC, Victoire Productions, Tapioca Films, France 3 Cinéma, MMC Independent, Sofica Sofinergie 5, Filmstiftung Nordrhein-Westfalen, Canal+.
13. Ouaniche, J. (Producteur), Kechiche, A. (Réalisateur, Scénariste). (2003). *L'Esquive* [Film, Comédie dramatique]. France : Lola Films, CinéCinemas.
14. Rossignon, C. (Producteur), Kassovitz, M. (Réalisateur, Scénariste). (1995). *La Haine* [Film, Drame]. France : Le Studio Canal+, La Sept Cinéma, Kasso Inc. Productions, Confinergie 6, Egg Pictures, Les Productions Lazennec, PolyGram Filmed Entertainment, Studio Image.
15. Stromae. (2013). *Papaoutai*. Album : *Racine carrée*. Repéré le 13 mars 2024 à : https://www.youtube.com/watch?v=oiKj0Z_Xnjc.

Dodatna građa: književni izvori, stripovi

1. Queneau, R. (2000). *Zazie dans le métro*. Paris : Gallimard.
2. Keno, R. (1992). *Caca u metrou*. [Preveo sa francuskog na srpskohrvatski Danilo Kiš]. [2. izdanje]. Beograd : Beogradski izdavačko-grafički zavod.
3. Zep. (2023). *Titeuf. Suivez la mèche*. 18. Grenoble : Glénat.

LITERATURA

1. Abry, D. & Veldeman-Abry, J. (2007). *La phonétique. Audition, prononciation, correction*. Paris : CLE International.
2. André, V. (2016). FLEURON : Français Langue Étrangère Universitaire – Ressources et Outils Numériques. *Mélanges CRAPEL*. 37 : 69–92.
3. Antier, M. (1984). M’entendez-vous bien ? Peut-on mesurer la compréhension auditive ? *Les Langues Modernes*. Paris : Nathan. 78/4 : 313–322.
4. Bally, C. (1951). *Traité de stylistique française*. 6e partie : « Les moyens indirects d’expression : L’ellipse ». [3e édition]. Genève : Librairie Georg & Cie S. A. ; Paris : Librairie C. Klincksieck. 278–283.
5. Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V. & Znika, M. (1979). *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. I poglavlje: „Fonologija i fonetika”. Zagreb: Školska knjiga. 1–43.
6. Bérard, E. (1991). *L’approche communicative. Théorie et pratiques*. Paris : CLE International.
7. Bergounioux, G., Baraduc, J. & Dumont, C. (1992). L’étude socio-linguistique sur Orléans (1966–1991) ; 25 ans d’histoire d’un corpus. *Langue française*. Paris : Larousse. 93 : 74–93.
8. Bert, M., Bruxelles, S., Etienne, C., Jouin-Chardon, E., Lascar, J., Mondada, L., Teston, S. & Traverso, V. (2010). Grands corpus et linguistique outillée pour l’étude du français en interaction (plateforme CLAPI et corpus CIEL). *Pratiques*. Metz : CREM (Centre de recherche sur les médiations) / Université de Lorraine. 147–148 : 17–34.
9. Bertocchini, P. & Costanzo, E. (2008). *Manuel de formation pratique pour le professeur de FLE*. Paris : CLE International.
10. Bibeau, G. & Germain, C. (1983). La norme dans l’enseignement de la langue seconde. Dans : É. Bédard & J. Maurais (dir.). *La norme linguistique*. Québec : Conseil de la langue française, Gouvernement du Québec ; Paris : Le Robert.

11. Blanc, M. & Biggs, P. (1971). L'enquête socio-linguistique sur le français parlé à Orléans. *Le français dans le monde*. 85 : 16–25.
12. Blanche-Benveniste, C. (1983). L'importance du *français parlé* pour la description du *français tout court*. *Recherches sur le français parlé*. Aix-en-Provence : G.A.R.S. (Groupe Aixois de Recherches en Syntaxe), Publications de l'Université de Provence. 5 : 23–45.
13. Blanche-Benveniste, C. & Jeanjean, C. (1986). *Le français parlé. Transcription et édition*. Nancy : INALF (Institut National de la Langue Française), CNRS (Centre national de la recherche scientifique), Publications du Trésor général de la langue française.
14. Blanche-Benveniste, C. & Temple, L. (1989). Décrire le français parlé. *Le français dans le monde*. Collection *Recherches et Applications*. Numéro spécial : ...*Et la grammaire*. Hachette : Paris. 26–33.
15. Blanche-Benveniste, C., Bilger, M., Rouget, C. & Eynde, K. van den. (1990). *Le français parlé. Études grammaticales*. Paris : CNRS Éditions.
16. Blanche-Benveniste, C., Chevalier, J.-C., Dumont, C., Encrevé, P., Perdue, C., Simont-Aurembou, M.-R. & Bergounioux, G. (1992). Actualité de l'enquête et des études sur l'oral. [Table ronde, tenue le 12 janvier 1991 à Paris, avec J.-P. Chevalier comme modérateur]. *Langue française*. Paris : Larousse. 93 : 94–119.
17. Blanche-Benveniste, C. (1997). *Approches de la langue parlée en français*. Paris : Ophrys.
18. Blondel, É. (2005). Dialogues de films de fiction et recherche d'« *authenticité* ». *Le français dans le monde*. Collection *Recherches et Applications*. Numéro spécial : *Les interactions en classe de langue*. Paris : CLE International. 133–141.
19. Borrel, A. & Billières, M. (1989). Évolution de la norme phonétique en français contemporain. *La Linguistique*. Paris : Presses Universitaires de Paris. 25/2 : 45–62.
20. Boyer, H. & Rivera, M. (1979). *Introduction à la didactique du français langue étrangère*. Paris : CLE International.
21. Boyer, H., Butzbach-Rivera, M. & Pendanx, M. (1990). *Nouvelle introduction à la didactique du français langue étrangère*. Paris : CLE International.
22. Briet, G., Collige, V. & Rassart, E. (2014). *La prononciation en classe*. Grenoble : Presses universitaires de Grenoble.

23. Bryson, B. (1990). *The Mother Tongue: English and How It Got That Way*. New York: William Morrow and Company, Inc.
24. Bugarski, R. (2003). *Uvod u opštu lingvistiku*. Poglavlja: „Fonetika”, „Fonologija”, „Pragmatika” i „Raslojavanje jezika”. [2. izdanje]. Beograd: Čigoja štampa. 115–139, 236–254.
25. Calvet, L.-J. (1999). *L’argot*. Collection *Que sais-je ?* № 700. [2e édition corrigée]. Paris : Presses Universitaires de France.
26. Canault, M. (2017). *La phonétique articulatoire du français*. Louvain-la-Neuve : De Boeck Supérieur.
27. Carette, É. (2001). Mieux apprendre à comprendre l’oral en langue étrangère. *Le français dans le monde*. Collection *Recherches et Applications*. Numéro spécial : *Oral : variabilité et apprentissage*. Paris : Hachette. 126–142.
28. Carton, F. (1974). *Introduction à la phonétique du français*. Paris, Bruxelles, Montréal : Bordas.
29. Cerquiglini, B. (2019). *Parlez-vous tronqué ? Portrait du français d’aujourd’hui*. Paris : Larousse.
30. Champagne-Muzar, C. & Bourdages, J. S. (1998). *Le point sur la phonétique*. Paris : CLE International.
31. Cortez, Y. (2002). *Le français tel que l’on parle. Son vocabulaire, sa grammaire, ses origines*. Paris : L’Harmattan.
32. Courtillon, J. (2003). *Élaborer un cours de FLE*. Paris : Hachette FLE.
33. Coste, D. (1969). « Quel français enseigner ? ». *Le français dans le monde*. Numéro spécial : *Guide pédagogique pour le professeur de français*. 65 : 12–18.
34. Coste, D. (1971). Quel français enseigner ? In : A. Rebouillet (dir.). *Guide pédagogique pour le professeur de français langue étrangère*. Paris : Hachette. 14–35.
35. Culioli, A. (1983). Pourquoi le français parlé est-il si peu étudié ? *Recherches sur le français parlé*. Aix-en-Provence : G.A.R.S. (Groupe Aixois de Recherche en Syntaxe), Université de Provence. 5 : 291–300.
36. Debaisieux, J.-M. (1997). Pour une approche micro et macro du français parlé dans la formation des enseignants de FLE. *Mélanges CRAPEL*. Nancy : CRAPEL (Centre de recherches et d’applications pédagogiques en langues), Université Nancy 2. 23 : 27–53.
37. Debaisieux, J.-M. (2000). Réalités du discours oral et didactique du FLE. *Le français dans le monde*. Collection *Recherches et Applications*. Numéro spécial : *Actes du colloque international du CRAPEL*

- (*Centre de Recherches et d'Applications Pédagogiques en Langues*). Paris : Hachette. 143–158.
38. Desgranges, J.-C.-L.-P. (1821). *Petit dictionnaire du peuple à l'usage des quatre cinquièmes de la France*. Paris : Chaumerot jeune.
 39. Detey, S., Racine, I., Kawaguchi, Y. & Eychenne, J. (dir.). (2016). *La prononciation du français dans le monde. Du natif à l'apprenant*. Paris : CLE International.
 40. Deulofeu, J. (2001). L'innovation linguistique en français contemporain : mythes tenaces et réalité complexe. *Le français dans le monde*. Collection *Recherches et Applications*. Numéro spécial : *Oral : variabilité et apprentissage*. Paris : Hachette. 18–31.
 41. Drašković, V. (1996). *Francuski izgovor*. [4. izdanje]. Beograd: Trebnik.
 42. Durand, J., Bernard, L. & Chantal, L. (2002). La phonologie du français contemporain : usages, variétés et structure. In : C. Pusch & W. Raible (eds.) *Romanistische Korpuslinguistik – Korpora und gesprochene Sprache / Romance Corpus Linguistics – Corpora and Spoken Language*. Tübingen : Gunter Narr Verlag. 93–106.
 43. Fónagy, I. (1989). Le français change de visage ? *Revue romane*. Oxford : Blackwell Publishing ; Copenhagen : Institut d'Études Romanes, Université de Copenhagen. 24/2 : 225–254.
 44. Frei, H. (2011). *La grammaire des fautes*. [La première édition de cet ouvrage date de 1929.]. Rennes : Presses Universitaires de Rennes.
 45. Gadet, F. (1996a). Niveaux de langue et variation intrinsèque. *Palimpsestes*. Numéro thématique : *Niveaux de langue et registres de la traduction*. Paris : Presses de la Sorbonne Nouvelle. 10 : 17–40.
 46. Gadet, F. (1996b). Variabilité, variation, variété : le français d'Europe. *Journal Of French Language Studies*. Cambridge : Cambridge University Press. 6/1 : 75–98.
 47. Gadet, F. (1997a). *Le français ordinaire*. [2e édition revue et augmentée]. Paris : Armand Colin.
 48. Gadet, F. (1997b). La variation, plus qu'une écume. *Langue française*. Paris : Larousse. 115 : 5–18.
 49. Gadet, F. (2000). Le terme « relâchement » en sociolinguistique. *LINX (Linguistique Institut Nanterre Paris X)*. Nanterre : Université Paris X Nanterre. 42 : 11–20.
 50. Gadet, F. (2001). Enseigner le style. *Le français dans le monde*. Collection *Recherches et Applications*. Numéro spécial : *Oral : variabilité et apprentissage*. Paris : Hachette. 62–68.

51. Galisson, R. (1980). *D'hier à aujourd'hui : la didactique générale des langues étrangères. Du structuralisme au fonctionnalisme*. Paris : CLE International.
52. Germain, C. (1993). *Le point sur l'approche communicative en didactique des langues*. [2e édition]. Anjou, Québec : CEC (Centre Éducatif et Culturel).
53. Godard, A. & Rollinat-Levasseur, È.-M. (2005). Le dialogue théâtral, « miroir grossissant » des interactions verbales. *Le français dans le monde*. Collection *Recherches et Applications*. Numéro spécial : *Les interactions en classe de langue*. Paris : CLE International. 122–132.
54. Gougenheim, G., Rivenc, P., Michéa, R. & Sauvageot, A. (1964). *L'Élaboration du français fondamental (1er degré). Étude sur l'établissement d'un vocabulaire et d'une grammaire de base*. Paris : Didier.
55. Grevisse, M. & Goosse, A. (2007). *Le bon usage. Grammaire française*. [14e édition]. Bruxelles : Éditions De Boeck-Duculot.
56. Gueunier, F. (2001). Le français de « référence » : approche sociolinguistique. *Cahiers de Linguistique de Louvain (CILL)*. 27, 1–2 : 9–33.
57. Gudurić, S. (1997). *Artikulaciona baza i učenje jezika. Kontrastivna studija na priverima vokalskih sistema francuskog i srpskog jezika*. [Neobjavljena doktorska disertacija]. Novi Sad: Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.
58. Gudurić, S. (2004). *O prirodi glasova*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
59. Gudurić, S. (2009). *Osnovi fonetike s fonologijom francuskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
60. Grammont, M. (1914). *Traité pratique de prononciation française*. Paris : Librairie Delagrave.
61. Grammont, M. (1950). *Traité de phonétique*. [4e édition, revue]. Paris : Librairie Delagrave.
62. Gremmo, M.-J. & Holec, H. (1990). La compréhension orale : un processus et un comportement. *Le français dans le monde*. Collection *Recherches et Applications*. Numéro spécial : *Acquisition et utilisation d'une langue étrangère. L'approche cognitive*. Paris : Hachette. 30–40.
63. Guimbretière, É. (1994). *Phonétique et enseignement de l'oral*. Paris : Didier, Hatier.
64. Guiraud, P. (1969a). *Le français populaire*. Collection *Que sais-je ?* № 1172. [2e édition]. Paris : Presses Universitaires de France.

65. Guiraud, P. (1969b). Français populaire ou relâché. *Le français dans le monde*. Numéro spécial : *Unité et diversité du français contemporain*. Paris : Hachette, Larousse. 23–27.
66. Hansen, A. B. (2000). Le E caduc interconsonantique en tant que variable sociolinguistique. Une étude en région parisienne. *LINX (Linguistique Institut Nanterre Paris X)*. Nanterre : Université Paris X Nanterre. 42 : 45–58.
67. Ilijin, V. (1983). *Percepcija francuskih glasova kod učenika sa srpskohrvatskim maternjim jezikom na uzrastu od 7 do 10 godina*. [Neobjavljena magistarska teza]. Beograd: Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu.
68. Ivić, M. (2001a). *Pravci u lingvistici I*. [9. dopunjeno izdanje]. Beograd: Biblioteka XX vek.
69. Ivić, M. (2001b). *Pravci u lingvistici II*. [9. dopunjeno izdanje]. Beograd: Biblioteka XX vek.
70. Laks, B. (2000). De la variation et des variantes : à propos du relâchement. *LINX (Linguistique Institut Nanterre Paris X)*. Nanterre : Université Paris X Nanterre. 42 : 21–28.
71. Lancien, T. (2005). La rencontre du cinéma et du numérique. *Le français dans le monde*. Paris : CLE International. 341 : 23–26.
72. Lauret, B. (2007). *Enseigner la prononciation du français : questions et outils*. Paris : Hachette FLE.
73. Lebre-Peytard, M. (1990). *Situations d'oral. Documents authentiques : analyse et utilisation*. Paris : CLE International
74. Lefebvre, A. (1988). Les voyelles moyennes dans le français de la radio et de la télévision. *La Linguistique*. Paris : Presses Universitaires de Paris. 24/2 : 75–91.
75. Lefebvre, C. (1983). Les notions de style. Dans : É. Bédard & J. Maurais (dir.). *La norme linguistique*. Québec : Conseil de la langue française, Gouvernement du Québec ; Paris : Le Robert.
76. Léon, P.-R. (1971). Aspects phonostylistiques des niveaux de langue. *Le français dans le monde*. Collection *Recherches et Applications*. Numéro spécial : *La grammaire du français parlé*. Paris : Hachette. 149–159.
77. Léon, P.-R. (1972). *Prononciation du français standard. Aide-mémoire d'orthoépée à l'usage des étudiants étrangers*. [2e édition]. Paris : Didier.
78. Léon, P.-R. (1993). *Précis de phonostylistique. Parole et expressivité*. Paris : Nathan.

79. Léon, P.-R. (2001). *Phonétisme et prononciations du français*. [4e édition]. Paris : Nathan.
80. Léon, M. & Léon, P. (2002). *La prononciation du français*. Paris : Nathan.
81. Lhote, É. (1995). *Enseigner l'oral en interaction. Percevoir, écouter, comprendre*. Paris : Hachette FLE.
82. Lhote, É. (2001). Pour une didactologie de l'oralité. *ÉLA. Études de linguistique appliquée*. Numéro thématique : *De la méthodologie à la didactologie. Hommage à Robert Galisson*. Paris : Klincksieck. 123–124 : 445–453.
83. Lucci, V. (1976). Le mécanisme du *e* muet dans différentes formes de français parlé. *La Linguistique*. Paris : Presses Universitaires de Paris. 12/2 : 87–104.
84. Malmberg, B. (2002). *La phonétique*. Collection *Que sais-je ?* N° 637. [19e édition]. Paris : Presses universitaires de France.
85. Martinet, A. (1969). *Le français sans fard*. Paris : Presses Universitaires de France.
86. Martinet, A. (1990). La synchronie dynamique. *La Linguistique*. Paris : Presses Universitaires de Paris. 26/2 : 13–23.
87. Martinon, P. (1913). *Comment on prononce le français. Traité complet de prononciation pratique avec les noms propres et les mots étrangers*. Paris : Librairie Larousse.
88. Miras, G. (2021). *Didactique de la prononciation en langues étrangères. De la correction à la médiation*. Paris : Didier.
89. Moirand, S. (1982). *Enseigner à communiquer en langue étrangère*. Paris : Hachette.
90. Pagel, D., Madeleni, É. & Wioland, F. (2012). *Le rythme du français parlé*. Paris : Hachette FLE.
91. Passy, P. (1917). *Les sons du français. Leur formation, leur combinaison – leur représentation*. [8e édition – revue et corrigée]. Paris : Association phonétique internationale ; H. Didier.
92. Polovina, Pera (1980). *Metodika nastave francuskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.
93. Poussard, C. (1999). Les nouvelles technologies : une contribution à la réflexion didactique sur la compréhension de l'oral. *Les Langues Modernes*. Paris : Nathan. 93/2 : 42–47.
94. Puren, C. (2006). De l'approche communicative à la perspective actionnelle. *Le français dans le monde*. Paris : CLE International. 347 : 37–40.

95. Radovanović, M. (2003). *Sociolingvistika*. [3. izdanje]. Sremski Karlovc, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
96. Radusin, N. (2006). Afereza, sinkopa i apokopa u razgovornom francuskom i srpskom jeziku. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 31, 411–425.
97. Radusin, N. (2007). Jezički nivoi u nastavi francuskog kao stranog jezika. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 32, 473–480.
98. Radusin, N. (2008). Ortoepska norma u nastavi francuskog kao stranog jezika. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 33(2), 363–369.
99. Radusin-Bardić, N. (2009). Savremeni francuski film u nastavi francuskog kao stranog jezika. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 34(1), 181–190.
100. Radusin-Bardić, N. (2010). Usmeno razumevanje u nastavi francuskog kao stranog jezika. *Metodički vidici*, 1, 125–131.
101. Radusin-Bardić, N. (2011). Gubljenje glasova u savremenom francuskom razgovornom jeziku. *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 1, 159–168.
102. Radusin-Bardić, N. (2013). Opis i mesto jezičke varijacije u nastavi francuskog kao stranog jezika. *Primenjena lingvistika*, 14, 101–113.
103. Radusin-Bardić, N. (2019). Fonetske vežbe u savremenim metodama za učenje francuskog kao stranog jezika. U: S. Gudurić, B. Radić-Bojanić (ur.), *Jezici i kulture u vremenu i prostoru VIII/2. Tematski zbornik* (str. 507–518). Novi Sad: Filozofski fakultet.
104. Radusin-Bardić, N. (2020). Afereza, sinkopa i apokopa u savremenim metodama za učenje francuskog kao stranog jezika. U: S. Gudurić, B. Radić-Bojanić, P. Mutavdžić (ur.), *Jezici i kulture u vremenu i prostoru IX/2. Tematski zbornik* (str. 405–416). Novi Sad: Filozofski fakultet.
105. Radusin-Bardić, N. (2021). Les exercices de phonétique dans les méthodes contemporaines de français langue étrangère. In: S. Gudurić, T. Prčić (Ed.), *Where Our Languages and Cultures Meet and Mix: A View from Serbia. Selected Papers from the Research Project Languages and Cultures in Time and Space (2011–2019) : Electronic Edition* (p. 539–556). Novi Sad: Faculty of Philosophy..
106. Rakić, B. (2014). *Ritam i intonacija u francuskom jeziku. Predlog modela za korigovanje grešaka na polju prozodije francuskog jezika kod srbofonih studenata*. [Neobjavljena magistarska teza]. Beograd: Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu.

107. Ravazzolo, E., Traverso, V., Jouin, É. & Vigner, G. (2015). *Interactions, dialogues, conversations : l'oral en français langue étrangère*. Paris : Hachette FLE.
108. Riegel, M., Pellat, J.-C. & Rioul, R. (2004). *Grammaire méthodique du français*. [3e édition]. Paris : PUF.
109. Rojas, C. (1969). « L'enseignement de la grammaire ». *Le français dans le monde*. Numéro spécial : *Guide pédagogique pour le professeur de français*. 65 : 50–57.
110. Sankoff, G. & Vincent, D. (1977). L'emploi productif du *ne* dans le français parlé à Montréal. *Le Français Moderne*. Paris : CILF (Conseil International de la Langue Française). 45/3 : 243–256.
111. Sauvageot, A. (1969). Les divers français parlés. *Le français dans le monde*. Numéro spécial : *Unité et diversité du français contemporain*. Paris : Hachette, Larousse. 17–22.
112. Sauvageot, A. (1972). *Analyse du français parlé*. Paris : Hachette.
113. Savić, S. & Polovina, V. (1989). *Razgovorni srpskohrvatski jezik*. Novi Sad : Institut za južnoslovenske jezike, Filozofski fakultet.
114. Simon, P. (1969). Différenciation phonétique. *Le français dans le monde*. Numéro spécial : *Unité et diversité du français contemporain*. Paris : Hachette, Larousse. 28–34.
115. Sokolija, A. (2021). Neke odlike francuskog govornog jezika i njihovo mjesto u nastavi. *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*. Sarajevo: Filozofski fakultet. 24: 86–105.
116. Sosir, F. de (1996). *Kurs opšte lingvistike*. [Kritičko izdanje priredio T. de Mauro. Preveli sa francuskog i italijanskog na srpski: D. Točanac Milivojević, M. Arsenijević, S. Gudurić i A. Đukić]. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
117. Sourdot, M. (1997). La dynamique du français des jeunes : sept ans de mouvement à travers deux enquêtes (1987–1994). *Langue française*. Paris : Larousse. 114 : 56–81.
118. Stourdzé, C. & Collet-Hassan, M. (1971). Les niveaux de langue. In : A. Rebouillet (dir.). *Guide pédagogique pour le professeur de français langue étrangère*. Paris : Hachette. 38–44.
119. Surcouf, C. & Ausoni, A. (2018). Création d'un corpus de français parlé à des fins pédagogiques en FLE : la genèse du projet FLORALE. *EDL (Études en didactique des langues)*. 31 : 71–91.
120. Stanojčić, Ž. i Popović, Lj. (2010). *Gramatika srpskoga jezika: za gimnazije i srednje škole* [12. izdanje]. Beograd: Zavod za udženike.

121. Šotra, T. (2006). *Kako progovoriti na stranom jeziku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
122. Tagliante, C. (2005). *L'évaluation et le Cadre européen commun*. Paris : CLE International.
123. Točanac-Milivojev, D. (1997). *Metode u nastavi i učenju stranog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
124. Tošović, B. (2002). *Funkcionalni stilovi*. Beograd: Beogradska knjiga.
125. Tošović, B. (2004). Tipovi globalne diferencijacije jezika. *Obdobja*. 22: 59–72.
126. Troubetzkoy, N. S. (1949). *Principes de phonologie*. Paris : Librairie C. Klincksieck.
127. Valdman, A. (1982). Français standard et français populaire : sociolectes ou fictions ? *The French Review*. 56/2 : 218–227.
128. Van Arkel, T. (2005). Cinéma et classe de langue étrangère. *Le français dans le monde*. Paris : CLE International. 341 : 26–27.
129. Vandrijes, Ž. (1998). *Govor. Lingvistički uvod u istoriju*. Prvi deo: „Glasovi”. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
130. Vigneau-Rouayrenc, C. (1989). L'oral dans l'écrit : histoire(s) d'E. *Langue française*. Paris : Larousse. 89 : 20–34.
131. Voutsinas, N. (1999). Registres familier et soutenu : quelle influence sur la compréhension de l'oral ? *Les Langues modernes*. Paris : Nathan. 93/2 : 59–65.
132. Vuletić, B. (1980). *Gramatika govora*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
133. Walter, H. (1988). *Le français dans tous les sens*. Paris : Éditions Robert Laffont.
134. Walter, H. (1988). Centre et périphérie en phonologie : la synchronie dynamique. *Le Français moderne*. Paris : CILF (Conseil International de la Langue Française). 56–3/4 : 213–218.
135. Walter, H. (2001). Le français en mouvement. *Le français dans le monde*. Collection *Recherches et Applications*. Numéro spécial : *Oral : variabilité et apprentissage*. Paris : Hachette. 8–17.
136. Weber, C. (2006). Pourquoi les Français ne parlent-ils pas comme je l'ai appris ? *Le français dans le monde*. Paris : CLE International. 345 : 31–33.
137. Weber, C. (2013). *Pour une didactique de l'oralité. Enseigner le français tel qu'il est parlé*. Paris : Didier.
138. Wioland, F. (1991). *Prononcer les mots du français. Des sons et des rythmes*. Paris : Hachette FLE.

Metode iz fonetike francuskog jezika sa audio-vežbama

1. Abry, D. & Chalaron, M.-L. (2010). *Les 500 exercices de phonétique. Niveau A1/A2*. Paris : Hachette FLE.
2. Abry, D. & Chalaron, M.-L. (2011). *Les 500 exercices de phonétique. Niveau B1/B2*. Paris : Hachette FLE.
3. Briet, G., Collige, V. & Rassart, E. (2014). *La prononciation en classe*. Collection *Les Outils malins du FLE*. Grenoble : Presses universitaires de Grenoble.
4. Charliac, L., Le Bougnec, J.-T., Loreil, B. & Motron, A.-C. (2018). *Phonétique progressive du français. Niveau débutant [A1]*. [2e édition]. Paris : CLE International.
5. Charliac, L. & Motron, A.-C. (2018a). *Phonétique progressive du français. Niveau intermédiaire [A2–B2]*. [2e édition]. Paris : CLE International.
6. Charliac, L. & Motron, A.-C. (2018b). *Phonétique progressive du français. Niveau avancé [A2–C1]*. [2e édition]. Paris : CLE International.
7. Kamoun, C. & Ripaud, D. (2016). *Phonétique essentielle du français. A1/A2*. Collection *100% FLE*. Paris : Didier.
8. Kamoun, C. & Ripaud, D. (2017). *Phonétique essentielle du français. B1/B2*. Collection *100% FLE*. Paris : Didier.
9. Martinie, B. & Wachs, B. (2007). *Phonétique en dialogues. Niveau débutant*. Paris : CLE International.

Rečnici i priručnici

1. Beacco, J.-C. & Porquier, R. (dir.). (2007). *Niveau A1 pour le français (utilisateur / apprenant élémentaire). Un référentiel*. [Division des Politiques linguistiques, Strasbourg. Description des niveaux de référence du *Cadre européen commun de référence pour les langues* par langue (nationale ou régionale)]. Délégation générale à la langue française et aux langues de France. Ministère de la Culture et de la communication ; Direction de l'enseignement scolaire. Ministère de la Jeunesse, de l'Éducation nationale et de la Recherche ; Direction de la Coopération internationale et du Développement. Sous-direction du français, Ministère des Affaires étrangères. Paris : Didier.

2. Beacco, J.-C., Lepage, S., Porquier, R. & Riba, P. (dir.). (2008). *Niveau A2 pour le français (utilisateur / apprenant élémentaire). Niveau intermédiaire. Un référentiel*. [Division des Politiques linguistiques, Strasbourg. Description des niveaux de référence du *Cadre européen commun de référence pour les langues* par langue (nationale ou régionale)]. Délégation générale à la langue française et aux langues de France. Ministère de la Culture et de la communication ; Direction de l'enseignement scolaire. Ministère de la Jeunesse, de l'Éducation nationale et de la Recherche ; Direction de la Coopération internationale et du Développement. Sous-direction du français, Ministère des Affaires étrangères. Paris : Didier.
3. Beacco, J.-C., Blin, B., Houles, E., Lepage, S. & Riba, P. (dir.). (2011). *Niveau B1 pour le français (utilisateur / apprenant indépendant). Niveau seuil. Un référentiel*. [Division des Politiques linguistiques, Strasbourg. Description des niveaux de référence du *Cadre européen commun de référence pour les langues* par langue (nationale ou régionale)]. Délégation générale à la langue française et aux langues de France. Ministère de la Culture et de la communication ; Direction de l'enseignement scolaire. Ministère de la Jeunesse, de l'Éducation nationale et de la Recherche ; Direction de la Coopération internationale et du Développement. Sous-direction du français, Ministère des Affaires étrangères. Paris : Didier.
4. Beacco, J.-C., Bouquet, S. & Porquier, R. (dir.). (2004). *Niveau B2 pour le français (utilisateur / apprenant indépendant). Un référentiel*. [Division des Politiques linguistiques, Strasbourg. Description des niveaux de référence du *Cadre européen commun de référence pour les langues* par langue (nationale ou régionale)]. Délégation générale à la langue française et aux langues de France. Ministère de la Culture et de la communication ; Direction de l'enseignement scolaire. Ministère de la Jeunesse, de l'Éducation nationale et de la Recherche ; Direction de la Coopération internationale et du Développement. Sous-direction du français, Ministère des Affaires étrangères. Paris : Didier.
5. Cuq, J.-P. (dir.). (2003). *Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde*. Paris : CLE International.
6. Čolić, J. D. (1997). *Rečnik latinsko-srpsko-hrvatski*. [Fototipsko izdanje iz 1936. godine]. Beograd: Dereta.
7. Dubois, J., Giacomo, M., Guespin, L., Marcellesi, C., Marcellesi, J.-B. & Mével, J.-P. (2002). *Dictionnaire de linguistique*. Paris : Larousse.

8. Kristal, D. (1988). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. [Preveli sa engleskog: I. Klajn i B. Hlebec]. Beograd: Nolit.
9. *Le Petit Robert. Version électronique du Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. [CD-ROM, Version 2.1]. (2001). Paris : Dictionnaires Le Robert / VUEF.
10. Lucot-Sarir, A. (2017). « La transcription phonétique ». In : *Le nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Nouvelle édition du Petit Robert de P. Robert. Texte remanié et amplifié sous la direction de J. Rey-Debove et A. Rey. « Préface ». Paris : Dictionnaires Le Robert. XXIV-XXVII.
11. Richards, J. C. & Schmidt, R. (2010). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. [4th edition]. Harlow: Pearson Education Limited.
12. Robert, J.-P. (2008). *Dictionnaire pratique de didactique du FLE*. Paris : Ophrys.
13. Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
14. Šljivić, B. M. (1976). *Sistematska i topografska anatomija (glava i vrat sa čulnim organima)*. [5. izdanje]. Beograd, Zagreb: Medicinska knjiga.
15. Trask, R. L. (2005). *Temeljni lingvistički pojmovi*. [Preveo sa engleskog: B. Perak]. Zagreb: Školska knjiga.

Elektronska izdanja, veb-stranice i veb-sajtovi

1. Apocopes, aphérèses, syncopes. (s.d). [La liste de nouveaux mots apparus dans la version *L'Officiel du jeu Scrabble 4* (2004). Apocopes.]. *Jeudmo*. Repéré le 10 septembre 2021 à : <http://www.jeudmo.fr/apherese.htm>.
2. Bailly, S., Devitt, S., Gremmo, M-J., Heyworth, F., Hopkins, A., Jones, B., Makosch, M., Riley, P., Stoks, G. (Trim, J., dir.). (2021). *Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer. Guide pour les utilisateurs*. Strasbourg : Conseil de l'Europe, Division des Politiques éducatives. Repéré le 28 janvier 2022 à : <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTM-Content?documentId=090000168069782b>.
3. Canault, M. (s.d.). *Le conduit vocal en action*. Coupes sagittales animées et sonorisées des consonnes et des voyelles du français. *Anatomie*

- 3D [Projet initié par Patrice Thiriet, Université Lyon 1]. Région Rhône-Alpes, UNESS, Université Claude Bernard Lyon 1, Université de Lyon. Repéré le 29 novembre 2023 à : <https://anatomie3d.univ-lyon1.fr/ressources-peda/le-conduit-vocal-en-action/>.
4. CLAPI (Corpus de LAngues Parlées en Interaction). (s.d.). [La base CLAPI est conçue et réalisée par l'équipe de recherche ICAR (Interactions, corpus, apprentissages et représentations) dont le responsable scientifique est Véronique Traverso]. Laboratoire ICAR : Institut des Sciences Humaines et Sociales du CNRS, Université Lumière Lyon 2, ENS de Lyon. Repéré le 9 janvier 2022 à : http://clapi.icar.cnrs.fr/V3_Accueil.php?interface_langue=FR.
 5. CLAPI-FLE (Corpus de LAngues Parlées en Interaction – Français Langue Étrangère). (s.d.). [Plateforme de CLAPI-FLE dédiée à l'enseignement est conçue par Véronique Traverso et gérée par Carole Etienne]. Laboratoire ICAR : Institut des Sciences Humaines et Sociales du CNRS, Université Lumière Lyon 2, ENS de Lyon. Repéré le 9 janvier 2022 à : <http://clapi.icar.cnrs.fr/FLE/accueil.php>.
 6. CLAPI-FPIE (Corpus de LAngues Parlées en Interaction – Français Parlé en Interaction et Enseignement). (2015). [Liste des 20 extraits de l'ouvrage : Ravazzolo, E., Traverso, V., Jouin, É. & Vigner, G. (2015). *Interactions, dialogues, conversations : l'oral en français langue étrangère*. Paris : Hachette FLE]. Repéré le 9 janvier 2022 à : http://clapi.ish-lyon.cnrs.fr/CLAPI_FPIE/OuvrageOral_en_FLE/.
 7. Conseil de l'Europe (2000). *Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer* (CECR). Strasbourg : Unité des Politiques Linguistiques. Repéré le 29 mars 2024 à : <https://rm.coe.int/16802fc3a8>.
 8. Conseil de l'Europe. (2018). *Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer. Volume complémentaire avec de nouveaux descripteurs*. Strasbourg : Programme des Politiques Linguistiques, Division des Politiques éducatives, Service de l'Éducation. Repéré le 28 août 2021 à : <https://rm.coe.int/cecr-volume-complementaire-avec-de-nouveaux-descripteurs/16807875d5>.
 9. Critères de sélection des mots de l'Officiel du Scrabble® (ODS). (s.d.). L'Officiel du Scrabble®. Fédération internationale de Scrabble® francophone. Repéré le 11 septembre 2021 à : <https://www.fisf.net/officiel-du-scrabble/criteres-de-selection-des-mots.html>.

10. Dictionnaire de l'Académie Française (2001–). [9e édition, en ligne]. Langue, n. f. II 3. Niveau de langue. Repéré le 18 janvier 2022 à : https://academie.atilf.fr/9/consulter/?options=rechercheID&id=%23ACA9_26931.
11. Dictionnaire Larousse en ligne. (s.d.). Niveau, n. m. Expressions. Linguistique : Niveau de langue. Repéré le 18 janvier 2022 à : <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/niveau/54687#174178>.
12. Discours sur la ville. Corpus de Français Parlé Parisien des années 2000 (CFPP2000). (Dernière mise à jour du corpus : 20/03/2021). [Corpus recueilli par Sonia Branca-Rosoff et Florence Lefeuvre de l'Université Sorbonne nouvelle, Paris 3 et par Mat Pires de l'Université de Besançon.] Université Paris 3 Sorbonne nouvelle. Repéré le 3 décembre 2021 à : <http://cfpp2000.univ-paris3.fr/Corpus.html>.
13. Enquêtes SocioLinguistiques à Orléans (ESLO). (s.d.). [Responsables du projet ESLO : Céline Dugua & Marie Skrovec]. Laboratoire Ligérien de Linguistique (LLL), l'Université d'Orléans. Le projet est soutenu par l'Université d'Orléans, la Délégation Générale à la Langue Française et aux Langues de France (DGLFLF – Ministère de la Culture et de la Communication), l'Agence Nationale de la Recherche (ANR) et la Région Centre au titre du Centre de Ressource et d'Innovation sur les Territoires (CRITERR). Repéré le 3 décembre 2021 à : <http://eslo.huma-num.fr/index.php>.
14. Enquêtes SocioLinguistiques à Orléans (ESLO). Présentation : ESLO en quelques mots. (s.d.). [Responsables du projet ESLO : Céline Dugua & Marie Skrovec]. Laboratoire Ligérien de Linguistique (LLL), l'Université d'Orléans. Le projet est soutenu par l'Université d'Orléans, la Délégation Générale à la Langue Française et aux Langues de France (DGLFLF – Ministère de la Culture et de la Communication), l'Agence Nationale de la Recherche (ANR) et la Région Centre au titre du Centre de Ressource et d'Innovation sur les Territoires (CRITERR). Repéré le 3 décembre 2021 à : <http://eslo.huma-num.fr/index.php/pagepresentation/pageeslopresentation>.
15. FLEURON (Français Langue Étrangère Universitaire Ressources et Outils Numériques). (s.d.). [Projet FLEURON est dirigé par Virginie André]. ATILF (Analyse et Traitement Informatique de la Langue Française), MSH (Maison des Sciences de l'Homme) Lorraine, Université de Lorraine, CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique). Repéré le 9 janvier 2022 à : <https://fleuron.atilf.fr/>.

16. FLORAL-PFC (Français Langue ORALe – Phonologie du français contemporain). (2008). Repéré le 26 octobre 2021 à : <https://www.pro-jet-pfc.net/2008/11/17/home-sp-860227965/>.
17. FLORALE (Français Langue ORALe pour le FLE). (s.d.). [Corpus de français oral quotidien pour travailler la compréhension orale en français langue étrangère créé par Christian Surcouf et Alain Ausoni (École de français langue étrangère) avec le soutien du Fonds d'innovation pédagogique de l'Université de Lausanne]. UNIL, Université de Lausanne. Repéré le 4 décembre 2021 à : <https://florale.unil.ch/>.
18. Interphonologie du Français Contemporain (IPFC). (s.d.). [Projet IPFC est coordonné par Sylvain Detey (Université Waseda), Isabelle Racine (Université de Genève) & Yuji Kawaguchi (Tokyo University of Foreign Studies)]. MoDyCo UMR 7114 CNRS Université Paris X Nanterre. Repéré le 26 octobre 2021 à : <http://cblle.tufts.ac.jp/ipfc/>.
19. International Phonetic Association (IPA). (s.d.). Available at: <https://www.internationalphoneticassociation.org/>. Retrieved on: 10 September 2021.
20. Le français facile avec RFI. (s.d.). Repéré le 29 mars 2024 à : <https://francaisfacile.rfi.fr/fr/>.
21. Le français facile avec RFI. Les accents régionaux en France (23/12/2022). Repéré le 29 mars 2024 à : <https://francaisfacile.rfi.fr/fr/r%C3%A9viser/20221223-les-accents-r%C3%A9gionaux-en-france>.
22. Le Petit Robert – Version numérique. Version 5.8. (Septembre 2023). Paris : Dictionnaires Le Robert – SEJER. Repéré le 17 février 2024 à : <https://www.lerobert.com/> [Édition abonnée].
23. L'Officiel du Scrabble® 6. Présentation de la 6e édition parue le 15 juin 2011, valable à partir du 1er janvier 2012 [Format : PowerPoint, PDF]. Fédération internationale de Scrabble® francophone, Larousse. Repéré le 11 septembre 2021 à : https://www.fisf.net/images/ODS6_presentation.pdf.
24. L'Officiel du Scrabble® 7. Présentation de la 7e édition parue le 16 juin 2015, valable à partir du 1er janvier 2016 [Format : PowerPoint, PDF]. (Louvain-la-Neuve (Belgique), le 22 juillet 2015). Fédération internationale de Scrabble® francophone, Larousse. Repéré le 11 septembre 2021 à : https://www.fisf.net/images/Presentation_ODS_7_V3.pdf.
25. L'Officiel du Scrabble® 8. Présentation de la 8e édition parue le 18 juin 2019, valable à partir du 1er janvier 2020 [Format : PowerPoint, PDF]. (La Rochelle (France), le 24 juillet 2019). Fédération internationale de

- Scrabble® francophone, Larousse. Repéré le 11 septembre 2021 à : https://www.fisf.net/images/ODS8_Presentation_V5.pdf.
26. Ortolang (Outils et Ressources pour un Traitement Optimisé de la LANGue). (s.d.). Huma-Num (très grande infrastructure de recherche). Repéré le 26 octobre 2021 à : <https://www.ortolang.fr/>.
27. PFC-Enseignement du français (PFC-EF). (s.d.). [Projet PFC-EF est piloté par Sylvain Detey (Université Waseda), Chantal Lyche (Université d'Oslo), Dominique Nouveau (Université Radboud de Nimègue) & Elissa Pustka (Université de Vienne)]. Repéré le 26 octobre 2021 à : <https://www.projet-pfc.net/2008/11/18/accueil/>.
28. Phonologie du français contemporain (PFC) : usages, variétés, structure. [Projet PFC est fondé en 1999 par Jacques Durand (CLLE-ERSS, Université Toulouse-Jean Jaurès & Institut Universitaire de France), Bernard Laks (MoDyCo, Université Nanterre & Institut Universitaire de France) & Chantal Lyche (Universités d'Oslo)]. Repéré le 26 octobre 2021 à : <https://www.projet-pfc.net/>.
29. Phonologie du français contemporain (PFC) : usages, variétés, structure. [Projet PFC est fondé en 1999 par Jacques Durand (CLLE-ERSS, Université Toulouse-Jean Jaurès & Institut Universitaire de France), Bernard Laks (MoDyCo, Université Nanterre & Institut Universitaire de France) & Chantal Lyche (Universités d'Oslo)]. Équipe. Repéré le 26 octobre 2021 à : <https://www.projet-pfc.net/equipe/>.
30. Revue *Recherches sur le français parlé*. [L'ensemble des volumes : 01–18, 1977–2004]. Repéré le 13 novembre 2021 à : https://repository.ortolang.fr/api/content/recherches-francais-parle/v1/Site_rsfp/index.htm.
31. RFI [Radio France Internationale] (s.d.). Repéré le 29 mars 2024 à : <https://www.rfi.fr/fr/>.
32. *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 1er décembre 2023 à : <https://www.cnrtl.fr/definition/>.
33. *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. ATILF (CNRS/Université de Lorraine). Repéré le 17 février 2024 à : <https://www.atilf.fr/ressources/tlfi/>.
34. TV5 Monde. (s.d.). Aides pour apprendre le français facilement avec TV5 Monde. Prononciation. Marques de l'oral : L'effacement. Repéré le 29 mars 2024 à : <https://apprendre.tv5monde.com/fr/aides/leffacement>.
35. TV5 Monde. (s.d.). Apprendre le français. Repéré le 29 mars 2024 à : <https://apprendre.tv5monde.com/fr>.

36. TV5 Monde. (s.d.). Enseigner le français. Repéré le 29 mars 2024 à : <https://enseigner.tv5monde.com/>.
37. TV5 Monde. (22/09/2020). Enseigner le français. La démarche pédagogique « Apprendre et enseigner le français avec TV5MONDE ». Repéré le 29 mars 2024 à : <https://enseigner.tv5monde.com/articles-dossiers/articles/la-demarche-pedagogique-apprendre-et-enseigner-le-francais-avec-tv5monde>.
38. TV5 Monde. (s.d.). Enseigner le français. Le dossier : La phonétique en classe de FLE. [Des activités phonétiques en classe de FLE ; Des exercices phonétiques en autonomie ; Des mémos, des aides et des stratégies pour bien prononcer ; La phonétique hors des sentiers battus]. Repéré le 29 mars 2024 à : <https://enseigner.tv5monde.com/articles-dossiers/dossiers/la-phonetique-en-classe-de-fle>.
39. TV5 Monde. (10/10/2019). Enseigner le français. Activités phonétiques en classe de FLE. La phonétique, oui, mais en contexte ! Repéré le 29 mars 2024 à : <https://enseigner.tv5monde.com/articles-dossiers/articles/activites-phonetiques-en-classe-de-fle>.

**PRILOG: Predlozi kontekstualizovanih aktivnosti
namenjenih nastavi francuskog kao stranog jezika (nivoi:
A2, B1, B2) zasnovanim na odlomcima iz filmskih dijaloga
koji ilustruju francuski razgovorni jezik**

Predlog broj 1: *Taxi* (1998)

NAZIV FILMA:	<i>Taxi</i> (Besson et al. 1998)
ŽANR:	komedija / akcija
REŽISER:	Gérard Pirès
SCENARIO:	Luc Besson
ODABRANA SCENA (TRAJANJE):	00:38:40 – 00:41:23 (2 min. 41 s) : – prvi deo: 00:38:40 – 00:39:47 (1 min. 7 s) – drugi deo: 00:39:49 – 00:41:23 (1 min. 37 s)
GLAVNI GLUMCI U DIJALOGU:	Daniel (Samy Naceri), taksista i Émilien (Frédéric Diefenthal), inspektor
MESTO ODVIJANJA DIJALOGA:	taksi vozilo, parkiralište u predgrađu Marseja
OPŠTI KONTEKST:	Radnja se odvija u Marseju, krajem devedesetih godina XX veka. Taksista Danijel pomaže inspektoru Emilijenu da uhvati bandu koja pljačka banke, a prepoznatljiva je po tome što voze „mercedes”.
PREDLOG AKTIVNOSTI ZA NIVO:	A2 (samo prvi deo scene), B1/B2

OPIS SCENE:

Prvi deo scene: Danijel i Emilijen sede u kolima, noć je, čekaju u zasedi članove nemačke pljačkaške bande da dođu u svom belom „mercedesu” po nove gume kod automehaničara Krugera. Odjednom su spazili neočekivani prizor. Ispred njih se parkira taksi vozilo, izlazi šofer koji je Korejac, otvara gepek, iz gepeka izlazi drugi Korejac koji je tu spavao, te oni menjaju mesta. Danijel komentariše da Korejci ugrožavaju posao ostalim takistima. Imaju jedno vozilo, jedne tablice, jednu dozvolu, ali dva vozača koja niko ne može razlikovati! Korejci odlaze, a Danijel i Emilijen nastavljaju da čekaju.

Drugi deo scene: Pojavljuje se beli „mercedes”, vozač ga parkira i grupa muškaraca odlazi kod automehaničara po automobilske gume. Po reakciji se vidi da Danijel i Emilijen upravo njih traže i da su na dobrom tragu. Emilijen kreće iznenada u akciju, hoće da primeni korejski trik! Danijel ostaje u kolima i vidi da Emilijen nesmotreno postupa. Sakrio se u njihovom gepeku, a vlasnici „mercedesa” jedino tu mogu da stave nove gume po koje su došli! Oni otvaraju gepek, iznenađeno zatiču Emilijena, on se pravi da je beskućnik, ali uzaludno jer završava u kanti za đubre!

CILJ PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

1. podsticanje razvijanja strategija usmenog razumevanja i izražavanja na francuskom jeziku,
2. upoznavanje sa opštim odlikama francuskog razgovornog jezika,
3. detaljnije upoznavanje sa fonetsko-fonološkim odlikama francuskog razgovornog jezika i učestalim fonovarijacijama specifičnim za taj jezički registar.

OPIS PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

1a) gledanje prvog dela scene bez zvuka, analiza vizuelnog zapisa (opis scene, likova i događaja, iznošenje pretpostavki o uzročno-posledičnim vezama i sadržaju zvučnog zapisa);

1b) gledanje prvog dela scene sa zvukom, provera pretpostavki (za aktivnost na nivou A2, prelazi se na tačku 3; za aktivnost na nivou B1/B2, iznose se pretpostavke o nastavku scene, pa slede koraci 2a, 2b i 3);

2a) slušanje drugog dela scene bez slike, opisivanje zvukova koji su živopisni u ovom delu (iznenađenje, čuje se dramatična muzika, škljocanje brave na kolima i otvaranje vrata, ushićen Emilijenov glas koji se

udaljava, usamljen Danijelov komentar i psovanje, ponovo se čuje otvaranje vrata i Danijel koji prigušeno viče « Non, non, non ! », zatvaraju se vrata, Danijel uzdiše, otvaraju se vrata, čuju se muški glasovi sa nemačkim akcentom i Emilijen koji glumi emigranta i beskućnika, vika, zvuk tupog pada, nečije jaukanje praćeno tuđim smehom...), iznošenje pretpostavki o radnji;

2b) slušanje i gledanje drugog dela scene i provera pretpostavki;

3) ponovno slušanje i gledanje čitave scene uz dijalog listu, analiza razgovornog jezika, poseban osvrt na fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika.

KOMENTAR:

Ova scena je podeljena na dva kratka dela i pruža mogućnost organizovanja dinamičnih aktivnosti. U cilju razvijanja strategija usmenog razumevanja i izražavanja na francuskom jeziku, najpre se maksimalno eksploatišu informacije koje nam, u prvom delu aktivnosti, nudi vizuelni zapis, a u drugom delu aktivnosti, raznovrsni i živopisni zvuci u audio-zapisu. Na taj način, učenici koji imaju slabije znanje iz francuskog jezika i koji se eventualno osećaju nesigurnima u učestvovanju u aktivnostima usmenog razumevanja i izražavanja, mogu ravnopravno učestvovati, svačija ideja je dobrodošla! U toku razgovora, učenike ne treba prekidati i ispravljati im svaku grešku pojedinačno, već je moguće na kraju aktivnosti sistematizovati greške i pružiti učenicima dodatnu podršku, objašnjenja i vežbe kako da ih lakše prevaziđu.

Kada učenici postupno sa nastavnikom provere svoje pretpostavke tako što prvi deo scene pogledaju i sa zvukom, a drugi deo scene poslušaju i sa slikom, oni već barataju brojnim informacijama koje će im olakšati analizu razgovornog jezika. Sada ponovo od početka slušaju i gledaju odabranu scenu uz dijalog listu i izvode zaključke o uočenim odlikama francuskog razgovornog jezika koje odstupaju od standardnog jezika.

OPŠTE ODLIKE FRANCUSKOG RAZGOVORNOG JEZIKA U SCENI:

a) **fonetsko-fonološke:** propadanje nepostojanog *e* i asimilacija glasa-va (*Chuis pas depuis longtemps dans la police, Moi, si chui l’pilote dans la Mercedes, et si j’sais que le garagis’ est un insomniaque, je vais attend’ la nuit pour venir le voir, J’peux pas laisser passer une occase pareille*), propadanje suglasnika [l] u ličnoj nenaglašenoj zamenici 3. lica jednine i množine *il/elle, ils/elles* [il]/[ɛl] ispred reči koja počinje suglasnikom

(*Qu'est-ce qu'i'fout, çui-là ?*, *I' doit quand même bien dormir, I's ont la technique, I'ferme jamais, Qu'est-ce qu'i's viennent faire là ?*), redukcija suglasničkih grupa (*C'est incroyab', ça !*, *I' bossent vingt-quatre heures sur vingt-quat'*, *Eh ben, on va attend' longtemps, C'est pas le problème d'êt' dans la police ou non, On est là comme deux cons à attend' qu'un insomniaque aille se coucher, Si j'sais que le garagis'est un insomniaque, je vais attend' la nuit pour venir le voir*), zamenica celui [səlqi] se izgovara [sqi] (*Qu'est-ce qu'i'fout, çui-là ?*, *Mais il est con, çui-là*), izraz il y a [ilja] se izgovara [ja] (*Y a pas... y a pas comme un défaut dans l'énoncé, là ?*), apokopa (une occase),

b) **morfološke**: izostavljanje prvog dela dvočlane negacije ne... pas (*Il est pas surhumain, Moi, j'ai pas encore des reflexes, Oh, j'y crois pas là, Un pilote quand ça pilote pas, ça passe sa vie dans le garage, J'peux pas laisser passer une occase pareille*), upotreba zamenice on u značenju lične nenaglašene zamenice 1. lica množine nous (*On attend d'abord qu'i'ferme son garage, Eh ben, on va attend' longtemps, On est là comme deux cons à attend' qu'un insomniaque aille se coucher*),

c) **sintaksičke**: očuvanje normalnog reda reči u direktnom parcijalnom pitanju (*Comment vous savez ça ?*, *Non, pourquoi vous m'l'avez pas dit plus tôt ?*, *Où vous allez ?*, *Et les pneus neufs, i's vont les mett' où, à ton avis ?*), c'est + množina (*C'est des Corréens*),

d) **leksičke**: upotreba reči i izraza specifičnih za francuski razgovorni jezik (u rečnicima označenih pod odrednicom « familier »: *un boulot, un mec, un con, bosser, foutre* (u značenju glagola *faire*)), psovke i pogrdne reči (*putain*), skraćivanje reči (*le numéro d'immatriculation de la mercedes > l'immatriculation de la mercedes*)).

STANDARDNI JEZIK		RAZGOVORNI JEZIK	
<i>Qu'est-ce qu'il fait, ce-lui-là ?</i>	[kɛskilfɛ / səlqila //]	<i>Qu'est-ce qu'i'fout, çui-là ?</i>	[kɛskifu / sqila //]
<i>Ils travaillent vingt-quatre heures sur vingt-quatre.</i>	[il travaj vɛtkatrœ.r syr vɛtkatr //]	<i>Is bossent vingt-quatre heures sur vingt-quat.</i>	[ibɔs vɛtkatrœ.r syrvɛkat //]
<i>C'est incroyable, ça!</i>	[setɛkrwajabl / sa //]	<i>C'est incroyab', ça !</i>	[sɛɛkrwajaɓ / sa//]

<i>On va l'attendre longtemps.</i>	[ðvalatã.dr lõtã //]	<i>On va l'attend' longtemps.</i>	[ðvalatã.d lõtã //]
<i>Je ne suis pas depuis longtemps dans la police, moi.</i>	[zənsɥipa dəpɥilõtã dãlapəlis / mwa //]	<i>J'suis pas depuis longtemps dans la police, moi.</i>	[ʃɥipa dəpɥilõtã dãlapəlis / mwa //]
<i>Ce n'est pas le problème d'être dans la police ou non !</i>	[sənəpa ləprɔbləm detrə dãlapəlis u nō //]	<i>C'est pas le problème d'êr' dans la police ou non !</i>	[səpa ləprɔbləm deɥ dãlapəlis u nō //]
<i>Moi, si je suis pilote dans la mercedes et je sais que le garagiste est un insomniaque, j'attendrai la nuit pour aller le voir.</i>	[mwa / sizəsɥipilɔt dãlamɛrsedɛs ezəsɛ kəlgarazist etənēsəmɲjak / zatãdrelanɥi puraleləvwa:r //]	<i>Moi, si j'suis pilote dans la mercedes et je sais que le garagis' est un insomniaque, j'attendrai la nuit pour aller le voir.</i>	[mwa / sifɥipilɔt dãlamɛrsedɛs ezəsɛ kəlgarazis ɛənēsəmɲjak / zatãdrelanɥi puraleləvwa:r //]
<i>Je n'y crois pas.</i>	[zənɪkrwapa //]	<i>J'y crois pas.</i>	[zikrwapa //]
<i>Je ne peux pas laisser passer une occasion pareille.</i>	[zənpəpa lesepassɛ ynɔkazjɔpərəj //]	<i>J'peux pas laisser passer une occase pareille.</i>	[ʃpəpa lesepassɛ ynɔkazpərəj //]
<i>Tu donnes le numéro d'immatriculation de la mercedes.</i>	[tydɔnlɔnymɛrɔ dimatrikylasjɔ d(ə)lamɛrsedɛs//]	<i>Tu donnes l'immatriculation de la mercedes.</i>	[tydɔn limatrikylasjɔ dlamɛrsedɛs//]
<i>Il n'y a pas comme un défaut dans l'énoncé, là ?</i>	[ilɲjapa kɔmɛdefo dãlenɔsɛ /la ↑//]	<i>Y a pas comme un défaut dans l'énoncé, là ?</i>	[japa kɔmɛdefo dãlenɔsɛ /la ↑//]

<i>Qu'est-ce qu'ils viennent faire là ?</i>	[kɛskilvjɛnfɛ.ɾla ↑//]	<i>Qu'est-ce qu'i's viennent faire là ?</i>	[kɛskivjɛnfɛ.ɾ la ↑//]
<i>Non, vous allez voir, ils ont la technique.</i>	[nõ / vuzalevwa:ɾ / ilzõlateknik //]	<i>Non, vous allez voir, i's ont la technique.</i>	[nõ / vu- zalevwa:ɾ / izõlateknik //]

TAXI (Besson et al. 1998) (00:38:40 – 00:41:23)

[Il fait nuit, Daniel et Émilien sont assis dans une voiture de police, ils attendent avec vigilance un gang de braqueurs allemands. Un taxi s'arrête devant eux. Le chauffeur de taxi sort et commence à faire des exercices d'étirement.]

Daniel : Qu'est-ce qu'i' fout, çui-là ?

Émilien : C'est des Corréens. Ah, c'est une vraie plaie pour le boulot, ces mecs, là. I' bossent vingt-quatre heures sur vingt-quat'.

Daniel : I' doit quand même bien dormir à un moment donné, il est pas surhumain.

Émilien : Non, vous allez voir, i's ont la technique. [Le chauffeur de taxi ouvre le coffre de la voiture.] Un taxi, une plaque, un permis... [On entend des voix en coréen. Un chauffeur caché dans le coffre de la voiture se réveille et vient remplacer le premier chauffeur.] ... et deux chauffeurs. Va-t'en voir la différence entre un coréen et un coréen...

Daniel : [On entend toujours des voix en coréen.] C'est incroyab', ça ! [Le chauffeur qui vient de se réveiller enferme le premier chauffeur dans le coffre de la voiture, lui permettant de se reposer, puis reprend le travail.]

Émilien : D'ailleurs, à c' propos, j'en connais un p'tit coréen, là, pas très loin, mais lui, i' fait plutôt dans la cuisine. Ça vous dit, non ?

Daniel : Non, on attend d'abord qu'i' ferme son garage.

Émilien : Eh ben, on va attend' longtemps. Le gars est insomniaque, i' ferme jamais.

Daniel : Comment vous savez ça ?

Émilien : C'est l' patron du bar qui me l'a dit.

Daniel :	Non, pourquoi vous m' l'avez pas dit plus tôt ?
Émilien :	Chuis pas depuis longtemps dans la police, moi, j'ai pas encore des reflexes, chef.
Daniel :	Non, mais c'est pas le problème d'êt' dans la police ou non, c'est un problème de bon sens là, putain ! [Daniel se met en colère.] On est là comme deux cons à attend' qu'un insomniaque aille se coucher. Y a pas... y a pas comme un défaut dans l'énoncé, là ?
Émilien :	Moi, si chui l' pilote dans la Mercedes, et si j' sais que le garagis' est un insomniaque, je vais attend' la nuit pour venir le voir, c'est quand même beaucoup plus discret, non ?
Daniel :	Ah oui ? Parce que vous croyez que le mec va s' pointer au garage comme ça, avec sa belle Mercedes, là ? [On entend de la musique intrigante. La Mercedes des braqueurs allemands apparaît et s'arrête devant le garage.]
Daniel :	Oh, j'y crois pas là.
Émilien :	Un pilote quand ça pilote pas, ça passe sa vie dans le garage.
Daniel :	Qu'est-ce qu'i's viennent faire là ?
Émilien :	Probablement récupérer les pneus 8 pouces qu'i's ont commandés à Krüger.
Daniel :	Mais c'est un miracle. J'peux pas laisser passer une occase pareille. [Il se prépare à sortir.] Si ça tombe mal, tu t' mets sur le canal 2 et tu donnes l'immatriculation de la Mercedes, OK ?
Émilien :	Où vous allez ?
Daniel :	Après l'observation, l'action. Je vais leur faire le coup des Coréens. [Il sourit et sort vite.]
Émilien :	De quoi ?
Daniel :	Le coup des Coréens. [Il ouvre le coffre de la Mercedes et s'enferme là-dedans.]
Émilien :	[Il fait des gestes pour dire non. C'est trop tard.] Mais il est con, çui-là. Et les pneus neufs, i's vont les mett' où, à ton avis ? [Des braqueurs ouvrent le coffre pour mettre des pneus neufs. Ils sont surpris de voir Daniel.]
Un braqueur :	[avec un fort accent allemand] Qu'est-ce que tu fous là, toi ?

Daniel :	[Il fait semblant d'être un SDF d'origine étrangère.] Moi, just dormir. Moi, homeless, sans maison. Moi, mon pays est très froid... Non ! S'il vous plaît ! [Ils le sortent du coffre.] Ne me faites pas mal ! Moi, j'ai rien volé ! Moi, juste dormir ! S'il vous plaît !
Un braqueur :	[avec un fort accent allemand] Ah, moi, je vais t'en trouver une des maisons où tu pourras dormir... et même manger avec un peu de chance !
Daniel :	Non ! [Ils le jettent à la poubelle, rigolent et partent.]

Dijalog lista 1. *Taxi* (Besson et al. 1998) (00:38:40 – 00:41:23)

Predlog broj 2: *Le Fabuleux Destin d'Amélie Poulain* (2001)

NAZIV FILMA:	<i>Le Fabuleux Destin d'Amélie Poulain</i> (Ossard et al. 2001) ¹⁵²
ŽANR:	komedija
REŽISER:	Jean-Pierre Jeunet
SCENARIO:	Guillaume Laurant, Jean-Pierre Jeunet
ODABRANA SCENA (TRAJANJE):	00:27:31 – 00:30:27 (2 min. 56 s)
GLAVNI GLUMCI U DIJALOGU:	Amélie Poulain (Audrey Tautou) i Raymond Dufayel, « l'homme de verre » (Serge Merlin), komšija slikar
MESTO ODVIJANJA DIJALOGA:	stepenište, stan Remona Difajela (Monmartr, Pariz)
OPŠTI KONTEKST:	Amelija radi kao konobarica i živi na Monmartru. U stanu u kojem živi, dok gleda tragične vesti o smrti princeze Dajane (31.8.1997), ona slučajno otkriva kutijicu sa uspomename iz detinjstva koju je tu ostavio prethodni stanar pre trideset godina. Od tada, Amelija traga za predašnjim stanarom za koga je verovala da se zove Bredoto, a koji se zapravo zove Bretodo (Bredoteau > Bretodeau – primer metateze). To joj saopštava komšija Remon Difajel kojeg ona sreće pred njegovim kućnim pragom, a sa kojim Amelija nikada do tada nije pričala.
PREDLOG AKTIVNOSTI ZA NIVO:	A2, B1

¹⁵² Film je dobio sledeće nagrade: *César*, 2002 – najbolji režiser (Jean-Pierre Jeunet), najbolji film (Jean-Pierre Jeunet), najbolja muzika (Yann Tiersen), najbolja scenografija (Aline Bonetto).

OPIS SCENE:

Amelija prihvata poziv i ulazi u stan komšije Difajela, starca koji nikad ne izlazi napolje zbog krhkog zdravlja. Ona otkriva da on upravo pravi reprodukciju slike Pjera-Ogista Renoara (Pierre-Auguste Renoir, 1841–1919) „Ručak veslača” (*Le déjeuner des canotiers*, 1880–1881). Pričajući o devojci na slici (*la fille au verre d'eau*), koju Difajel nikako ne uspeva da naslika, Amelija zapravo otkriva svoje osobine.

CILJ PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

1. podsticanje razvijanja strategija usmenog razumevanja i izražavanja na francuskom jeziku,
2. upoznavanje sa opštim odlikama francuskog razgovornog jezika,
3. detaljnije upoznavanje sa fonetsko-fonološkim odlikama francuskog razgovornog jezika i učestalim fonovarijacijama specifičnim za taj jezički registar,
4. sticanje znanja iz oblasti francuske kulture i civilizacije (impresionizam, slikarstvo Ogista Renoara, filmska umetnost).

OPIS PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

1) pre gledanja filmske scene, učenicima treba pokazati reprodukciju Renoarove slike *Le déjeuner des canotiers*, te tražiti od njih da opišu likove na slici,

2) tokom prvog gledanja filmske scene, treba težiti globalnom razumevanju (opšti kontekst, opis i uloga likova, opis radnje); pre drugog gledanja filmske scene, učenicima treba postaviti pitanja koja će ih usmeriti ka detaljnijem razumevanju scene (koji nadimak ima komšija i zašto, kakav papirić komšija daje Ameliji i zašto, u kom kontekstu se sreće Renoarova slika u filmskoj sceni, koji lik na slici im privlači najviše pažnje, kako Amelija opisuje taj lik koji komšija slikar ne uspeva da naslika), zajednička provera odgovora.

3) ponovno slušanje i gledanje filmske scene uz dijalog listu, analiza razgovornog jezika, poseban osvrt na fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika

KOMENTAR:

U ovoj filmskoj sceni učestvuju likovi koji pripadaju različitim generacijama, međusobno persiraju jedan drugome, polako i razgovetno razgovaraju (naročito starac Difajel), poštujući u velikoj meri standardni jezik, vokabular nije preterano zahtevan, dijalog je kratak, te sve ove karakteristike doprinose tome da se predložene aktivnosti (u pojednostavljenom

obliku) zasnovane na ovoj sceni izvode već od nivoa A2. Iako se likovi međusobno obraćaju jedan drugome uz dužno poštovanje, u njihovom izražavanju primetne su i pojedine odlike francuskog razgovornog jezika (naročito u Amelijinom obraćanju) koje je moguće analizirati u poslednjoj fazi aktivnosti.

OPŠTE ODLIKE FRANCUSKOG RAZGOVORNOG JEZIKA U SCENI:

a) **fonetsko-fonološke**: propadanje nepostojanog *e* i asimilacija glavosa (*Chuis serveuse, J'sais pas*), redukcija suglasničkih grupa (*Elle est peut-être seulement différente des autres, Elle ne devait pas jouer souvent avec les autres enfants, Peut-être même jamais*), veznik *puis* [pɥi] se izgovara [pi],

b) **morfološke**: izostavljanje prvog dela dvočlane negacije *ne... pas* (*J'ai pas envie de rencontrer n'importe qui, P'is, y a rien que des cloportes, Je sais pas*),

c) **leksičke**: upotreba reči i izraza specifičnih za francuski razgovorni jezik (u rečnicima označenih pod odrednicom « *familier* »: *un toto*).

STANDARDNI JEZIK		RAZGOVORNI JEZIK	
<i>Puis, il n'y a rien que des cloportes !</i>	[pɥi / ilnɪjarjẽ kədəklɔpɔrt //]	<i>P'is, y a rien que des cloportes !</i>	[pi / jarjẽ kədəklɔpɔrt //]
<i>Je suis serveuse aux Deux Moulins.</i>	[ʒəsɥisɛrvø:z o*dø*mulẽ //]	<i>J'suis serveuse aux Deux Moulins.</i>	[ʃɥisɛrvø:z o*dø*mulẽ //]
<i>Elle est peut-être seulement différente des autres.</i>	[ɛləpøtɛtrə sœlmădiferă.t dezo:tr //]	<i>Elle est peut-être seulement différente des autres.</i>	[ɛləpøtɛt sœlmădiferă.t dezo:tr //]
<i>Je ne sais pas.</i>	[ʒənsɛpa //]	<i>Je sais pas.</i>	[ʃsɛpa //]
<i>Quand elle était petite, elle ne devait pas jouer souvent avec les autres enfants.</i>	[kăteletɛp(ə)tit / ɛlnədəvɛpa ʒwesuvă avɛklezotrɛzăfă //]	<i>Quand elle était petite, elle ne devait pas jouer souvent avec les autres enfants.</i>	[kăteleteptit / ɛlnədəvɛpa ʒwesuvă avɛklezotzăfă //]

<i>Peut-être même jamais...</i>	[pøtɛtrəmɛm ʒamɛ //]	<i>Peut-êt' même jamais...</i>	[pøtɛtɛmɛm ʒamɛ //]
-------------------------------------	-------------------------	------------------------------------	------------------------

LE FABULEUX DESTIN D'AMÉLIE POULAIN

(Ossard et al. 2001) (00:27:31 – 00:30:27)

M. Dufayel : [Le bruit d'une porte qui s'ouvre, une voix qui parle doucement.] Bretodeau, pas Bredoteau. [L'air perplexe d'Amélie.] Vous, vous avez besoin d'un p'tit vin chaud à la canelle, hein. Venez ! Mais venez!

Amélie : Depuis cinq ans que j'habite ici, c'est la première fois que je vous croise.

M. Dufayel : Ah ben, je n'sors jamais sur le palier. J'ai pas envie de rencontrer n'importe qui. P'is, y a rien que des cloportes ! Bien, entrez, là ! Entrez ! Vous savez, on m'appelle « l'homme de verre », mais mon nom c'est Raymond Dufayel.

Amélie : Amélie Poulain. Chuis serveuse aux...

M. Dufayel : ... aux Deux Moulins. Je sais. Et là, vous rentrez bredouille... de la chasse aux Bretodeau. Parce que ça n'est pas « do ». C'est « to ». Comme « toto ».

Amélie : [Elle sourit et prend un verre de vin.] Merci. [Elle regarde une reproduction d'un tableau Renoir.] J'aime beaucoup c'tableau.

M. Dufayel : C'est « Le déjeuner des canotiers ». De Renoir. [Il lui montre sa collection des reproductions de ce tableau de Renoir.] Là, j'en fais un par an. Depuis vingt ans. Le plus dur, ce sont les regards. Parfois, j'ai l'impression qu'ils changent exprès d'humeur... mais dès que j'ai le dos tourné !

Amélie : Là, ils ont l'air plutôt content de la vie.

M. Dufayel : Ben, ils le peuvent ! Cette année, ils ont eu du lièvre aux morilles. Et des gaufres à la confiture pour les enfants. [Musique douce au fond.] Qu'est-ce que j'ai fait de ce p'tit papier ? [...] Ah, je vois que vous regardez ma caméra à la

fenêtre. C'est un cadeau de ma belle-sœur. Oh, je l'ai mis là. Comme ça, plus besoin de remonter mes pendules. [Il se rapproche du tableau.] Eh bien, après toutes ces années, la seule personne que j'ai encore du mal à cerner, c'est la fille au verre d'eau. Elle est au centre et pourtant, elle est en dehors.

Amélie : Elle est peut-être seulement différente des autres.

M. Dufayel : Ah ? Et en quoi ?

Amélie : J'sais pas.

M. Dufayel : Quand elle était p'tite, elle ne devait pas jouer souvent avec les aut's enfants. Peut-être même jamais... [Il lui donne un petit papier.] Tenez. Dominique Bretodeau. Vingt-sept, rue Mouffetard. C'est pour vous. [Elle sourit.]

Dijalog lista 2. *Le Fabuleux Destin d'Amélie Poulain* (Ossard et al. 2001)
(00:27:31 – 00:30:27)

Predlog broj 3: *Un gars, une fille* (2001)¹⁵³

NAZIV SKEČA:	<i>Un gars, une fille</i> . Épisode : <i>Au lit (2). (À la maison)</i> (Camus et al. 2001)
ŽANR:	komedija
REŽISER:	Isabelle Camus
SCENARIO:	Julien Lambroschini
ODABRANI SKEČ (TRAJANJE):	1 min. 37 s – prvi deo: 00:00 – 00:37 (37 s) – drugi deo: 00:37 – 01:37 (1 min)
GLAVNI GLUMCI U DIJALOGU:	Jean « Loulou » (Jean Dujardin) i Alexandra (Alex) « Chouchou » (Alexandra Lamy)
MESTO ODVIJANJA DIJALOGA:	spavaća soba
OPŠTI KONTEKST:	Žan i Aleks su tridesetogodišnjaci koji se dugo zabavljaju i žive zajedno. U seriji su prikazane njihove svakodnevne dogodovštine u kojima se prepoznaju mnogi mladi parovi (kupovina, izlasci, održavanje kuće, komšije, rodbina, itd).
PREDLOG AKTIVNOSTI ZA NIVO:	B1/B2
OPIS SKEČA: <u>Prvi deo skeča:</u> Žan i Aleks čitaju u krevetu pre spavanja. Zvoni telefon. Žan se javlja, ubeđen da to zove tašta, ali je to neki muškarac koji traži Aleks i Žan joj predaje slušalicu. Aleks se obradovala pozivu, veselo razgovara, glasno se smeje, srdačno se pozdravlja na kraju. Žan je ljubomoran. <u>Drugi deo skeča:</u> Žan se raspituje ko je to bio, saznaje da je to novi kolega sa posla koji je jako zabavan. Aleks primećuje da je Žan ljubomoran, zbija šale s njim i govori da uskoro ide na poslovno putovanje sa tim kolegom i	

¹⁵³ Dostupno na zvaničnom YouTube kanalu serije *Un gars, une fille*: https://www.youtube.com/watch?v=H4miQHH_3mw (Pristupljeno 20. aprila 2024. godine).

da će prenoćiti u Lionu. Ubrzo priznaje Žanu da ga samo malo zadirkuje, njen kolega je homoseksualac, Žan nema razloga da bude ljubomoran. Međutim, ona će ipak ići na putovanje, a Žan već smišlja kako će se provesti sa drugarima kada ona ode...

CILJ PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

1. podsticanje razvijanja strategija usmenog razumevanja i izražavanja na francuskom jeziku,
2. upoznavanje sa opštim odlikama francuskog razgovornog jezika,
3. detaljnije upoznavanje sa fonetsko-fonološkim odlikama francuskog razgovornog jezika i učestalim fonovarijacijama specifičnim za taj jezički registar.

OPIS PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

- 1) učenici gledaju prvi deo skeča, prepričavaju radnju, opisuju govornu situaciju, učesnike u razgovoru i njihove verbalne i neverbalne reakcije, anticipiraju nastavak razgovora između Žan i Aleks,
- 2) učenici gledaju drugi deo skeča, proveravaju svoje ranije iznete pretpostavke o nastavku radnje, opisuju tok razgovora, verbalne i neverbalne reakcije sagovornika, objašnjavaju kako se razgovor završava,
- 3) ponovno slušanje i gledanje skeča uz dijalog listu, analiza razgovornog jezika, poseban osvrt na fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika.

KOMENTAR:

Svaka epizoda ove serije traje oko 6 minuta, a podeljena je na nekoliko tematskih skečeva trajanja od 30 s do 1 min. 30 sekundi što je čini idealnom za organizovanje pedagoških aktivnosti zasnovanih na autentičnim dokumentima, u ovom slučaju skečevima koji imaju za temu svakodnevni život ljubavnog para.

OPŠTE ODLIKE FRANCUSKOG RAZGOVORNOG JEZIKA U SKEČU:

a) **fonetsko-fonološke:** propadanje nepostojanog *e* i asimilacija glasova (*Chais pas, J'te fais des gros bisous, J't'ai pas dit ?, J'pars à Lyon, J'te taquine !*), propadanje vokala [y] u ličnoj nenaglašenoj zamenici 2. lica jednine *tu* ispred glagola koji počinje samoglasnikom (*T'es fou, Mais t'es jaloux, toi ?*), propadanje suglasnika [l] u ličnoj nenaglašenoj zamenici 3. lica jednine i množine *il/elle, ils/elles* [il]/[ɛl] ispred reči koja počinje suglasnikom (*i' nous appelle*), redukcija suglasničkih grupa (*Je vais être jaloux, pa'ce qu'un mec*), propadanje nenaglašenog samoglasnika [e]

(*C'tait qui ?*), *oui* [wi] se izgovara [wɛ], apokopa (*homo*), izostavljanje fakultativnog vezivanja (*c'es(t) un mec, je vai(s) êt' jaloux*);

b) **morfološke**: izostavljanje prvog dela dvočlane negacije *ne... pas* (*Tu me déranges pas, C'est pas..., Tu connais pas, Tu risques rien*), izostavljanje relativne zamenice (*Un gars, tu connais pas*);

c) **sintaksičke**: očuvanje normalnog reda reči u direktnom parcijalnom pitanju (*C'est... c'est quand que tu pars à Lyon, là ?*);

d) **leksičke**: upotreba reči i izraza specifičnih za francuski razgovorni jezik (u rečnicima označenih pod odrednicom « *familier* »: *un mec, un gars, un pote, un truc, un festival, des bisous, super, rigoler, faire du gringue à quelqu'un*, pozdrav (pozajmljenica iz italijanskog jezika): *tchao !*, poštapalice (*hein, quoi, ben, là*), skraćenice (*OK*).

STANDARDNI JEZIK		RAZGOVORNI JEZIK	
<i>Je ne sais pas.</i>	[ʒənsɛpa //]	<i>Chais pas</i>	[ʃɛpa //]
<i>Tu es fou !</i>	[tyɛfu //]	<i>T'es fou !</i>	[tɛfu //]
<i>Je te fais des bisous. Tchao !</i>	[ʒətfɛdebizu // tʃao //]	<i>J'te fais des bisous. Tchao !</i>	[ʃtəfɛdebizu // tʃao //]
<i>C'était qui ?</i>	[setɛki //]	<i>C'tait qui ?</i>	[stɛki //]
<i>Un gars que tu ne connais pas.</i>	[ɑ̃ga kətyɛnɔnɛpa //]	<i>Un gars, tu connais pas.</i>	[ɛga / tykənɛpa //]
<i>Tu es jaloux, toi.</i>	[tyɛʒalu / twa //]	<i>T'es jaloux, toi.</i>	[tɛʒalu / twa //]
<i>Ce n'est pas [...] qu'il nous appelle à onze heures du soir que je vais être jaloux.</i>	[sənɛpa kilnuzapɛl aɔ̃zœ.rɔdyswa:r kəʒvɛzɛtrɛʒalu //]	<i>C'est pas [...] qu'i' nous appelle à onze heures du soir que je vais êt' jaloux.</i>	[sɛpa kinuzapɛl aɔ̃zœ.rɔdyswa:r kəʒvɛtʒalu //]
<i>Je ne t'ai pas dit ?</i>	[ʒəntɛpadi ↑//]	<i>J't'ai pas dit ?</i>	[ʃtɛpadi ↑//]
<i>Je pars à Lyon.</i>	[ʒəpa:ra*ljɔ̃ //]	<i>J'pars à Lyon.</i>	[ʃpa:ra*ljɔ̃ //]
<i>Je te taquine !</i>	[ʒətətakin //]	<i>J'te taquine !</i>	[ʃtətakin //]

UN GARS, UNE FILLE. Épisode : Au lit (2). (À la maison) (Camus et al. 2001)

[Loulou et Chouchou sont au lit, chacun en train de lire un livre avant de dormir. Le téléphone sonne.]

Loulou : Alors, là, non, non... C'est sûr, c'est ta mère, là... Alors, tiens...

Chouchou : Arrête...

Loulou : Allô ? Ouais, un instant, ne quittez pas. [Il passe le téléphone à Chouchou.] Pour toi, là.

Chouchou : Hein ?

Loulou : C'est un mec, chais pas qu'est-ce que c'est...

Chouchou : Allô ? Ah, salut ! Ouais... [Elle sourit.] Non, pas du tout, tu me déranges pas, non. Hein ? [Elle parle au téléphone et rit aux éclats.] C'est pas... T'es fou... OK... À demain... J'te fais des gros bisous, ouais. Tchao ! [Elle rit encore.] Salut ! [Elle rit, décroche et passe le téléphone à Loulou.] Il est bête !

Loulou : Hum, hum... [Elle rit encore.] C'tait qui ?

Chouchou : Un gars, tu connais pas, Claude.

Loulou : Ah, ouais ?

Chouchou : Un gars du bureau.

Loulou : Ah, il est du bureau, hein ?

Chouchou : Ouais, il est nouveau.

Loulou : Ah, ben ouais. En tout cas, vous avez... l'air... super de... Enfin, ça va, ça... Vous vous entendez bien, quoi.

Chouchou : Mais t'es jaloux, toi ?

Loulou : Moi, jaloux ? Jaloux de ce mec-là, hein ? Tu rigoles ou quoi ? C'est pas pa'ce qu'un mec te fait du gringue au bureau et puis i' nous appelle à onze heures et d'mi du soir que je vais êt' jaloux... Hahaha [Il sourit ironiquement.]

Chouchou : Arrête, franchement, Jean, écoute...

Loulou : Ah...

Chouchou : Eh tiens, au fait, j't'ai pas dit ?

Loulou : Quoi ?

Chouchou : La semaine prochaine, j'pars à Lyon.

Loulou :	Ah, tu pars à Lyon ? Ah ben voilà... [Il a l'air fâché.]
Chouchou :	Avec Claude. On va dormir là-bas.
Loulou :	C'est super, voilà. [Il boude.] C'est le festival, là. [Il boude et soupire.]
Chouchou :	Mais non, c'est pas vrai, j'te taquine !
Loulou :	Ah ouais...
Chouchou :	Claude, il est homo, tu risques rien !
Loulou :	Ouais, ben...
Chouchou :	Par contre, c'est vrai. La semaine prochaine, je pars à... à Lyon, hein. Je dors là-bas.
Loulou :	Ah bon ?
Chouchou :	Hum. Comme ça, tu peux t'organiser pour faire une soirée avec tes potes, là.
Loulou :	Tu parles... Les trucs avec les potes, c'est pas... [La musique du sketch.] C'est... c'est quand que tu pars à Lyon, là ? Pour savoir, comme ça. [Un regard perplexe de Chouchou.]

Dijalog lista 3. *Un gars, une fille*. Épisode : *Au lit (2)*. (*À la maison*) (Camus et al. 2001)

Predlog broj 4: *Le jeu* (2017)¹⁵⁴

NAZIV FILMA:	<i>Le jeu</i> (Célérier et al. 2017)
ŽANR:	dramska komedija
REŽISER:	Fred Cavayé
SCENARIO:	Fred Cavayé ¹⁵⁵
ODABRANA SCENA (TRAJANJE):	17:50 – 21:38 (3 min. 48 s)
GLAVNI GLUMCI U DIJALOGU:	Marie (Bérénice Bejo), Vincent, mari de Marie (Stéphane De Groodt), Charlotte (Suzanne Clément), Marco, mari de Charlotte (Roschdy Zem), Léa (Doria Tillier), Thomas, mari de Léa (Vincent Elbaz), Ben (Grégory Gadebois)
MESTO ODVIJANJA DIJALOGA:	prijatelji okupljeni za stolom na večeri, u kućnom ambijentu
OPŠTI KONTEKST:	Dugogodišnji prijatelji su se okupili na večeri kod bračnog para Mari i Vensana. Pored domaćina, prisutna su još dva bračna para (Šarlot i Marko, Lea i Toma) i Ben koji je došao sâm na večeru. Tokom razgovora, Mari dolazi na ideju da igraju jednu naizgled bezazlenu igru, ne sluteći da će upravo zahvaljujući njoj isplivati na videlo brojne tajne iz njihovog privatnog života koje kriju jedni od drugih.
PREDLOG AKTIVNOSTI ZA NIVO:	B1/B2

¹⁵⁴ Dostupno na globalnoj striming platformi *Netflix*: [netflix.com](https://www.netflix.com) (Pristupljeno 21. marta 2024. godine).

¹⁵⁵ Scenario za film *Le jeu* (Célérier et al. 2017) inspirisan je italijanskim filmom *Perfetti sconosciuti* iz 2016. godine čiji je režiser i scenarista Paolo Đenoveze (Paolo Genovese).

OPIS SCENE:

Povela se rasprava o upotrebi mobilnog telefona i o tajnama koje oni mogu da sadrže, a da supružnici toga nisu svesni. Mari predlaže jednu igru: svi da stave mobilne telefone na sto i sve poruke, imejlovi, pozivi, objave na društvenim mrežama – sve što stigne na telefon u toku trajanja večere treba naglas jedni da drugima da saopšte. Nekolicina rado prihvata izazov (Mari, Lea, Ben), većina okleva (Vensan, Šarlot, Marko, Toma). Iz njihovog oklevanja i nelagode naslućuje se da kriju tajne koje će možda izaći na videlo...

CILJ PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

1. podsticanje razvijanja strategija usmenog razumevanja i izražavanja na francuskom jeziku,
2. upoznavanje sa opštim odlikama francuskog razgovornog jezika,
3. detaljnije upoznavanje sa fonetsko-fonološkim odlikama francuskog razgovornog jezika i učestalim fonovarijacijama specifičnim za taj jezički registar.

OPIS PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

- 1) gledanje scene bez titlova, globalno razumevanje (ko su likovi?; kakvi su odnosi među njima?; o čemu razgovaraju?; u kom kontekstu se spominje mobilni telefon?);
- 2) gledanje scene sa titlovima, provera globalnog razumevanja i postavljanje pitanja u cilju provere detaljnijeg razumevanja scene (o kakvoj je igri reč?; kakva su pravila?; kakve su reakcije pojedinih likova na predlog da učestvuju u igri i zašto?);
- 3) ponovno slušanje i gledanje scene uz dijalog listu, analiza razgovornog jezika, poseban osvrt na fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika,
- 4) aktivnost usmenog i/ili pismenog izražavanja: izvođenje pretpostavki o nastavku radnje i o odvijanju igre; debata o upotrebi mobilnih telefona i njihovog uticaja na privatni život.

KOMENTAR:

Ova scena je veoma zahvalna kako za aktivnosti usmenog razumevanja, tako i za podsticanje usmenog izražavanja. Psihološki profil likova i odnosi među njima vešto su predstavljeni zahvaljujući verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji. U razgovoru učestvuje više likova, ali njihove replike su uglavnom kratke i u sažetoj formi sadrže pojedine opšte odlike francuskog razgovornog jezika.

OPŠTE ODLIKE FRANCUSKOG RAZGOVORNOG JEZIKA U SCENI:

a) **fonetsko-fonološke**: propadanje nepostojanog *e* i asimilacija glaso-va (*Non, j'dis ça, Mais si j'te montre le mien, tu m' montres le tien, Bah, moi, j'ai même pas d'code, j'te dis, Bah oui, comme chuis pas fouineur, J' trouve*), propadanje vokala [y] u ličnoj nenaglašenoj zamenici 2. lica jed-nine *tu* ispred glagola koji počinje samoglasnikom (*Si t'es clean..., Non, mais qu'est-ce que t'as à êt'buté comme ça ?*), propadanje suglasnika [l] u ličnoj nenaglašenoj zamenici 3. lica jednine i množine *il/elle, ils/elles* [il]/[ɛl] ispred reči koja počinje suglasnikom (*Secret médical, i't'dit !, Alors re-gardez, i's ont les mains qui tremblent*), redukcija suglasničkih grupa (*Vous imaginez le nomb' de divorces, Ça peut êt' marrant, Non, mais qu'est-ce que t'as à êt'buté comme ça ?*), izraz *il y a* [ilja] se izgovara [ja] (*Y a que des photos*), *oui* [wi] se izgovara [wɛ], apokopa (*perso, ado*), izostavljanje fakultativnog vezivanja (*Mai(s) enfin, mais c'es(t) amusant !, c'es(t) un peu, quand on étai(t) ados*), veznik *puis* [pɥi] se izgovara [pi];

b) **morfološke**: izostavljanje prvog dela dvočlane negacije *ne... pas* (*Bah oui, comme chuis pas fouineur, Mais moi, j'veux pas savoir, Ça m'intéresse pas, moi, Ah, ça t'intéresse pas ?, Il y a pas de problème, hein, Ah ça, j'crois pas, Non, ça, c'est pas très drôle, ça, Non, c'est pas très amusant*), upotreba zamenice *on* u značenju lične nenaglašene zamenice 1. lica množine *nous* (*Et si on faisait un jeu ?, On regarde tout ensemble et on lit tout à voix haute, P'is, si on en a marre, on arrête, Ben, on est à un dîner*), izostavljanje bezlične zamenice *il* ispred glagola *falloir* (*Mais faudrait savoir*);

c) **sintaksičke**: očuvanje normalnog reda reči u direktnom parcijal-nom pitanju (*Pourquoi tu dis ça ?*);

d) **leksičke**: upotreba reči i izraza specifičnih za francuski razgovorni jezik (u rečnicima označenih pod odrednicom « *familier* »: *un truc, mar-rant, putain*), anglicizmi (*clean, mail*), skraćenice (*OK, SMS*), poštapalice (*hein, ben, là*).

STANDARDNI JEZIK		RAZGOVORNI JEZIK	
<i>Mais si je te montre le mien, tu me montres le tien.</i>	[mɛ siʒətamɔ̃trə ləmʝɛ / tyməmɔ̃trə ləʔjɛ //]	<i>Mais si j'te montre le mien, tu me montres le tien.</i>	[mɛ siʃtəmɔ̃trə ləmʝɛ / tyməmɔ̃trə ləʔjɛ //]

<i>Moi, je n'ai même pas de code, je te dis.</i>	[mwa / zənemempa dəkəd / zətədi //]	<i>Bah, moi, j'ai même pas d'code, j'te dis.</i>	[ba / mwa / zəmempa tkəd / ʃtədi //]
<i>Oui, comme je ne suis pas fouineur.</i>	[wi / kəmzənsɥipa fwinœːR //]	<i>Bah oui, comme chuis pas fouineur.</i>	[ba wi / kəmʃɥipa fwinœːR //]
<i>Ah ça, je ne crois pas, non, non.</i>	[a sa / zənkrwapa / nɔ̃ / nɔ̃ //]	<i>Ah ça, j'crois pas, non, non.</i>	[a sa / ʃkrwapa / nɔ̃ / nɔ̃ //]
<i>Je trouve ça assez vulgaire.</i>	[zətruysa asevylgɛːR //]	<i>J'trouve ça assez vulgaire</i>	[ʃtruysa asevylgɛːR //]
<i>Si tu n'as rien à te reprocher...</i>	[sitynarjẽ atəRəprɔʃe //]	<i>Si t'es clean...</i>	[sitɛklin //]
<i>Ils ont les mains qui tremblent.</i>	[ilzɔ̃ lemẽ kitrɑːbl //]	<i>I's ont les mains qui tremblent.</i>	[izɔ̃ lemẽ kitrɑːbl //]
<i>Secret médical, il te dit !</i>	[səkrɛmedikal / iltədi //]	<i>Secret médical, i' t'dit !</i>	[səkrɛmedikal / it̥di //]
<i>Il n'y a que des photos [...].</i>	[ilnijakədəfɔto //]	<i>Y a que des photos [...].</i>	[jakədəfɔto //]
<i>Vous imaginez le nombre de divorces [...].</i>	[vuzimazine ləɔ̃dbRədədivɔ̃RS //]	<i>Vous imaginez le nomb'de divorces [...].</i>	[vuzimazine ləɔ̃dbdəd̥ivɔ̃RS //]
<i>Ça peut être amusant, je trouve.</i>	[sapø(t) ɛtramyzã / zətruːv //]	<i>Ça peut êt' marrant, j' trouve.</i>	[sapøɛt̥marã / ʃtruːv //]
<i>Non, mais qu'est-ce que tu as à être buté comme ça ?</i>	[nɔ̃ /mɛ kɛskətya aɛtrəbyte kɔ̃msa ↑ //]	<i>Non, mais qu'est-ce que t'as à êt' buté comme ça ?</i>	[nɔ̃ /mɛ kɛskəta aɛt̥byte kɔ̃msa ↑ //]

LE JEU (Célérier et al. 2017) (17:50 – 21:38)

- Marie : Le portable, c'est quand même devenu la boîte noire du couple, hein ?
- Vincent : [Vincent est l'époux de Marie. Marie est psychiatre de profession et Vincent est chirurgien esthétique.] Pourquoi tu dis ça ?
- Marie : Non, j' dis ça par rapport à l'histoire de Ben, c'est... Vous imaginez le nomb' de divorces si chacun fouillait dans le portable de l'autre. Hm !
- Marco : Si t'es clean... Non ?
- Marie : Hmm.
- Charlotte : [Charlotte est l'épouse de Marco. On comprend vite que les relations entre eux se sont tendues au fil du temps.] Bah, vas-y, alors. Montre !
- Marco : Quoi donc ?
- Charlotte : Ben, ton portable. Montre-le !
- Marco : Quand même, c'est perso, ça.
- Charlotte : Mais faudrait savoir. Tu viens de dire... « Pas de problème, si t'es clean ».
- Marco : OK. Mais si j'te montre le mien, tu m' montres le tien. [Il lui donne son portable, elle hésite de le prendre.]
- Thomas : Alors regardez, i's ont les mains qui tremblent ! [Thomas sourit et sa femme Léa lui fait discrètement un geste pour lui demander d'arrêter de faire des blagues. Il est récemment marié avec Léa.] Quoi ?
- Marie : Non, mais toi, toi, Léa, tu laisserais Thomas regarder dans ton téléphone ?
- Léa : Bah, moi, j'ai même pas d'code, j'te dis.
- Thomas : Bah oui, comme chuis pas fouineur. Et toi ? Tu montrerais le tien à Vincent ?
- Vincent : Mais moi, j'veux pas savoir ce qu'il y a dans son portable, hein. Ça m'intéresse pas, moi.
- Marie : Ah, ça t'intéresse pas ?
- Vincent : Non, ça m'intéresse pas, non. En revanche, si tu veux voir le mien, il y a pas de problème, hein. Y a que des photos de faux seins et de gros culs liposucés.

Marco : Oh, dis donc !
 Vincent : C'est juste professionnel.
 Thomas : Montre.
 Vincent : Non. Secret médical.
 Thomas : Allez, il a vu, lui ! Montre !
 Vincent : Secret médical !
 Léa : Secret médical, i' t'dit !
 Marie : Et si on faisait un jeu ?
 Vincent : Un jeu ?
 Marie : Ben, vu qu'on a rien à cacher, on pourrait par exemple poser tous nos téléphones sur la table et tout ce qui arrive ce soir : mails, SMS, coups d'fil, enfin, les trucs sur les réseaux sociaux et tout ça, et ben, on regarde tout ensemble et on lit tout à voix haute. [Silence dramatique. On entend des aboiements de chien au loin.] Hm ? Eh ben, ce serait drôle, non ?
 Vincent : Drôle ? Ah ça, j'crois pas, non, non. Non, ça, c'est pas très drôle, ça.
 Léa : Bah si, elle a raison, ça peut êt' marrant, j' trouve. Allez, moi, je joue.
 Marie : Merci.
 Léa : Voilà. [Léa et Marie sourient et mettent leurs téléphones portables sur la table.]
 Marie : Bah, allez.
 Léa : Allez ! [Léa et Marie encouragent les autres à participer au jeu.] Bah, Ben ? [Ben est venu seul à la soirée. Il met tout de suite son téléphone portable sur la table.]
 Marco : Non, il faut arrêter avec les jeux. La dernière fois qu'on a joué au Trivial Pursuit, on a failli s'battre, hein !
 Marie : Mais enfin, mais c'est amusant !
 Vincent : Non, c'est pas très amusant. Non, c'est... Non !
 Marie : Non, mais qu'est-ce que t'as à êt' buté comme ça ?
 Vincent : Mais c'est... Y a... Non.
 Marie : Bah si. [...] Mais j' vais finir par croire que tu m' caches quelque chose !
 Vincent : Je... [Vincent ne termine pas sa phrase.]
 Marie : Vraiment, hein.

Vincent :	OK. [N'ayant pas de choix, il dépose son téléphone portable sur la table.]
Marco :	Pas obligé...
Léa :	Ben voilà.
Marie :	[Regarde Vincent.] Merci.
Léa :	P'is, si on en a marre, on arrête. C'est marrant, c'est un peu comme une version moderne du jeu, là, du jeu de la vérité quand on était ados. [Charlotte jette son téléphone portable à la table et regarde Marco. Léa s'adresse à Thomas :] Bon, allez, chéri !
Thomas :	« Chéri » ?
Léa :	Oui !
Thomas :	Ah, putain, c'est comme un vieux couple, hein, « chéri ». Si ça t' fait plaisir...
Léa :	Oui, ça m' fait plaisir.
Thomas :	Ouais, à moi, tout ce qui te fait plaisir me fait plaisir. [Il met son téléphone portable sur la table.]
Marco :	Personnellement, j'trouve ça assez vulgaire, tous ces portables sur la table.
Marie :	Pourquoi ?
Marco :	Ben, on est à un dîner.
Charlotte :	C'est pour ça que tu le poses toujours à l'envers ?
Marco :	Ah, d'accord. Très bien. Regarde. [Il jette son téléphone portable sur la table.] Côté face, en plus !
Marie :	Ah, j'adore ! [Marie est contente que tout le monde participe au jeu.]
Léa :	Moi aussi ! [Léa sourit. Musique intrigante au fond. On voit au gros plan sept téléphones portables sur la table, puis l'éclipse de la lune.]

Dijalog lista 4. *Le jeu* (Célérier et al. 2001) (17:50 – 21:38)

Predlog broj 5: *L'ascension* (2017)¹⁵⁶

NAZIV FILMA:	<i>L'ascension</i> (Lascary et al. 2017)
ŽANR:	komedija
REŽISER:	Ludovic Bernard
SCENARIO:	Ludovic Bernard, Nadir Dendoune i Olivier Ducray
ODABRANA SCENA (TRAJANJE):	00:08:56 – 00:11:36 (2 min. 40 s)
GLAVNI GLUMCI U DIJALOGU:	Samy Diakhaté (Ahmed Sylla) i Nadia (Alice Belaïdi)
MESTO ODVIJANJA DIJALOGA:	Razgovor na ulici, posle večere, parisko predgrađe (La Courneuve, le département de la Seine-Saint-Denis en région Île-de-France)
OPŠTI KONTEKST:	Sami i Nađa se znaju dugi niz godina, išli su zajedno u školu. Sami je sve te godine zaljubljen u Nađu i pokušava da je zavede.
PREDLOG AKTIVNOSTI ZA NIVO:	B2
OPIS SCENE: Nakon što su zajedno izašli na večeru, Sami i Nađa šetaju. Sami pokušava da poljubi Nađu, ona ga iznenađeno odbija. Objašnjava mu da želi da ima pored sebe nekog ozbiljnog, pouzdanog, sigurnog, zamera mu što on još uvek u svojoj 26. godini nema posao. On joj objašnjava da se trudi da nađe posao i da bi sve učinio za nju, popeo bi se čak i na Mont Everest ako treba! Ona ga sa nevericom sluša, a on, kako bi dokazao svoju ljubav, prihvata izazov i obećava joj da će upravo to i učiniti!	

¹⁵⁶ Dostupno na globalnoj striming platformi *Netflix*: [netflix.com](https://www.netflix.com) (Pristupljeno 21. marta 2024. godine). Ovaj film je zasnovan na istinitom događaju, prema autobiografskoj priči prvog Franko-Alžirca koji se popeo na Mont Everest 2008. godine, a ovaj događaj je jedinstven i po tome što on nije imao nikakvog prethodnog alpinističkog iskustva (Nadir Dendoune, *Un tocard sur le toit du monde*, 2010).

CILJ PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

1. podsticanje razvijanja strategija usmenog razumevanja i izražavanja na francuskom jeziku,
2. upoznavanje sa opštim odlikama francuskog razgovornog jezika, govora mladih i jezika predgrađa,
3. detaljnije upoznavanje sa fonetsko-fonološkim odlikama francuskog razgovornog jezika, govora mladih i jezika predgrađa, kao i učestalim fonovarijacijama specifičnim za taj jezički registar.

OPIS PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

- 1) gledanje scene bez titlova, globalno razumevanje (ko su likovi?; kakvi su odnosi među njima?; o čemu razgovaraju?; u kom kontekstu se spominje Mont Everest?);
- 2) gledanje scene sa titlovima, provera globalnog razumevanja i postavljanje pitanja u cilju provere detaljnijeg razumevanja scene (kakvu osobu Nađa želi pored sebe?; šta zamera Samiju?; šta Sami govori u svoju odbranu?; na koji način želi da joj dokaže svoju ljubav?; kako se završava scena?);
- 3) ponovno slušanje i gledanje scene uz dijalog listu, analiza razgovornog jezika, govora mladih i jezika predgrađa, poseban osvrt na fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika;
- 4) aktivnost usmenog i/ili pismenog izražavanja: budući da je film zasnovan na istinitom događaju, pretraživanje na internetu koja priča je autorima poslužila kao inspiracija za film, usmena i/ili pismena prezentacija prikupljenih podataka, uz poseban osvrt na razliku između stvarnih događaja i adaptacije u filmu.

KOMENTAR:

U ovoj sceni zastupljene su neke opšte odlike francuskog razgovornog jezika, ali i govora mladih i jezika predgrađa, koje su naročito uočljive na leksičkom nivou (izrazito familijarni registar, specifični izrazi, « verlan », anglicizmi, pogrdne reči i psovke).

OPŠTE ODLIKE FRANCUSKOG RAZGOVORNOG JEZIKA U SKEČU:

a) **fonetsko-fonološke:** propadanje nepostojanog *e* i asimilacija glava (Mais ça fait des années que j'te kiffe, J'sors pas avec le premier venu comme ça, voilà..., D'ailleurs, j' te l'ai pas dit mais... j'te trouve ravissante ce soir, Mais chuis pas une planche pourrie, Nadia, Chuis sûr que je sortirai d'la galère en trois minutes, Mais moi, j'ai besoin de quel-

qu'un sur qui j'peux m'appuyer, Mais j'ferais n'importe quoi pour toi !, Chais pas, à 100 mè't' près..., Ah, chais pas, chuis fatigué, tu m'as complètement déstabilisé, là..., Je vais le monter pour toi, pour te prouver que chuis pas un toc'ard et que j'tiens à toi, J'peux même te faire des enfants si tu veux !, Non, chuis pas très bisous bisous), propadanje vokala [y] u ličnoj nenaglašenoj zamenici 2. lica jednine tu ispred glagola koji počinje samoglasnikom (*T'as cru que t'allais me pécho avec un steak frit, sérieux ?, Non, mais t'es dure, là, T'es en chaleur ou quoi ?, Ben, justement, t'as fait quoi depuis ta quatrième ?, Mais t'as 26 ans, toi ?, On l'a appris en quatrième, t'étais jamais en cours, T'as très bien compris, T'as raison. T'as besoin de preuves ?*), redukcija suglasničkih grupa (*Ouais, peut-ê't', Euh, l'Everes'... Ben, l'Everes', c'est le plus haut !, D'ê't' sû're que tu peux compter sur ton mec ?,),* propadanje suglasnika [l] u *quelque chose* (*què'que chose*), propadanje samoglasnika [e] u *déjà* (*d'jà*), propadanje sloga [kə] u upitnom obliku *qu'est-ce que* (*Qu'est-ce' tu fais là ?*), oui [wi] se izgovara [wɛ], izostavljanje fakultativnog vezivanja (*On é'tai(t) en quatrième !, Nadia, il pourrai(t) être à 10 000 mètres*);

b) **morfološke**: izostavljanje prvog dela dvočlane negacije *ne... pas* (*J'sors pas avec le premier venu comme ça, voilà..., D'ailleurs, j' te l'ai pas dit mais..., Hum... écoute, on a d'jà essayé, ça a pas marché, Et ce chiffre, c'est pas moi qui l'ai inventé, Mais chuis pas une planche pourrie, Nadia, Tu sais même pas à combien il est, l'Everest, Mais moi, ça me dit pas à combien il est, Chais pas, à 100 mè't' près..., Je vais le monter pour toi, pour te prouver que chuis pas un toc'ard et que j'tiens à toi, Non, chuis pas très bisous bisous*), upotreba zamenice *on* u značenju lične nenaglašene zamenice 1. lica množine *nous* (*Hum... écoute, on a d'jà essayé, ça a pas marché, Nadia, on avait 13 ans ! On é'tait en quatrième !, On l'a appris en quatrième, Ah non, vas-y, monte d'abord l'Everest et puis, on verra après pour les gosses*);

c) **sintaksičke**: očuvanje normalnog reda reči u direktnom parcijalnom pitanju (*Tu crois que tu l'as redoublé pourquoi, ta quatrième ?, Et comment tu veux que je me concentre avec une bombe pareille dans la classe ?, À combien il est ?, Tu sais quoi ?*), dislokacije (*Et ce chiffre, c'est pas moi qui l'ai inventé, Tu sais même pas à combien il est, l'Everest*);

d) **leksičke**: upotreba reči i izraza specifičnih za francuski razgovorni jezik, govor mladih i jezik predgrađa (u rečnicima označenih pod odrednicom « *familier* »: *kiffer, un mec, du taf, une galère, un toc'ard, des gosses, un bisou,*

une planche pourrie, une bombe (« une personne particulièrement séduisante »), mouais, rouler une grosse pelle à quelqu'un, pogrdne reči i psovke: putain, merde, « verlan »: pécho (< choper, « parvenir à séduire quelqu'un »), une meuf (< femme)), anglicizmi: un steak frit, un deal, poštapalice (bon ben, hein, enfin, là), skraćenice (ANPE).

STANDARDNI JEZIK		RAZGOVORNI JEZIK	
Mais ça fait des années que je t'aime.	[mɛ safɛdezane kəʒətɐm //]	Mais ça fait des années que j'te kiffe.	[mɛ safɛdezane kəʃtəkif //]
D'ailleurs, je ne te l'ai pas dit mais... je te trouve ravissante ce soir.	[dajœ:r / ʒəntɛlepadi mɛ ʒətɛtruvravisã:t səswa:r //]	D'ailleurs, j'te l'ai pas dit mais... j'te trouve ravissante ce soir.	[dajœ:r / ʃtɛlepadi mɛ ʃtɛtruvravisã:t səswa:r //]
Mais je ferais n'importe quoi pour toi !	[mɛʒəfərə nɛpɔrtəkwa purtwa //]	Mais j'ferais n'importe quoi pour toi !	[mɛʃfrɛ nɛpɔrtəkwa purtwa //]
Je ne sais pas, à 100 mètres près...	[ʒənsepə / asãmetrəpre //]	Chais pas, à 100 mè't' près...	[ʃepə / asãmetpre //]
Je peux même te faire des enfants si tu veux !	[ʒəpømem tɔfɛrdezãfã sityvø //]	J'peux même te faire des enfants si tu veux !	[ʃpømem tɔfɛrdezãfã sityvø //]
Tu as raison. Tu as besoin de preuves ?	[tyarɛzɔ̃ // tyabəzwɛdəprœ:v ↑ //]	T'as raison. T'as besoin de preuves ?	[tarɛzɔ̃ // tabəzwɛdəprœ:v ↑ //]
Nous l'avons appris en quatrième, tu n'étais jamais en cours.	[nulavɔ̃zapri âkatrijem / tynetɛʒamezãku:r //]	On l'a appris en quatrième, t'étais jamais en cours.	[ɔ̃laapri âkatrijem / tetɛʒameãku:r //]
Oui, peut-être.	[wi / pøtɛtr //]	Ouais, peut-êt'.	[wɛ / pøtet //]
L'Everest est le plus haut !	[l*ɛvɛrɛst ɛləplyo //]	Ben, l'Everes', c'est le plus haut !	[bɛ̃ / l*ɛvɛrɛs / sɛləplyo //]
Qu'est-ce que tu fais là ?	[kɛskətyfɛ la ↑ //]	Qu'est-ce' tu fais là ?	[kɛstyfɛ la ↑ //]

<i>Dis-moi quelque chose, Nadia.</i>	[dimwa kɛlkəʃoːz / *nadjɑ //]	<i>Dis-moi quèque chose, Nadia.</i>	[dimwa kɛkʃoːz / *nadjɑ //]
<i>Écoute, nous avons déjà essayé, cela n'a pas marché.</i>	[ekut / nuzavõdezaeseje / sɔla napamarʃe //]	<i>Écoute, on a d'jà essayé, ça a pas marché.</i>	[ekut / ðnadzaeseje / sa apamarʃe //]

L'ASCENSION (Lascary et al. 2017) (00:08:56 –
00:11:36)

- Samy : Bon ben, bonne nuit...
- Nadia : Bonne nuit. [Il essaye de l'embrasser.] Qu'est-ce qui te prend là ? [Il essaye encore une fois de l'embrasser.] Arrête ! Putain ! Qu'est-ce' tu fais là ? T'as cru que t'allais me pécho avec un steak frit, sérieux ?
- Samy : Non, mais t'es dure, là.
- Nadia : Mais c'est toi qui as l'air dur, arrête ! T'es en chaleur ou quoi ?
- Samy : Mais ça fait des années que j'te kiffe. Dis-moi oui ou dis-moi merde, mais dis-moi quelque chose, Nadia.
- Nadia : Tiens, Samy, un mec pour moi, c'est du sérieux... J'sors pas avec le premier venu comme ça, voilà...
- Samy : [Il sourit.] Et tu t'mets un beau rouge à lèvres, tu t'habilles bien pour aller dîner avec le premier venu ? D'ailleurs, j'te l'ai pas dit mais... j'te trouve ravissante ce soir.
- Nadia : Hum... écoute, on a d'jà essayé, ça a pas marché.
- Samy : Nadia, on avait 13 ans ! On était en quatrième !
- Nadia : Ben, justement, t'as fait quoi depuis ta quatrième ?
- Samy : Comment ça ?
- Nadia : Samy, j'veux un mec qui assure.
- Samy : Je vais à l'ANPE tous les jours pour chercher du taf ! Mais dans le quartier il y a 50% de chômage chez les moins de 25 ans. Et ce chiffre, c'est pas moi qui l'ai inventé.
- Nadia : Mais t'as 26 ans, toi ?
- Samy : Ouais, peut-être. [Elle sourit.] Mais chuis pas une planche pourrie, Nadia. Si j'avais une meuf, enfin, je veux dire une... partenaire, et ben, ça me motivera à fond et chuis sûr que je sortirai d'la galère en trois minutes.
- Nadia : Ouais, une partenaire... Mais moi, j'ai besoin de quelqu'un sur qui j'peux m'appuyer, pas le contraire, en fait.
- Samy : Mais j'ferais n'importe quoi pour toi ! Je monterais même l'Everest s'il le fallait!
- Nadia : Ben oui, tu monterais l'Everest... [Elle sourit.] N'importe quoi ! Tu sais même pas à combien il est, l'Everest.
- Samy : Bien sûr que si, quand même, l'Everest.

Nadia :	On l'a appris en quatrième, t'étais jamais en cours. Tu crois que tu l'as redoublé pourquoi, ta quatrième ?
Samy :	Et comment tu veux que je me concentre avec une bombe pareille dans la classe ?
Nadia :	[Elle sourit encore.] Allez, arrête. T'as très bien compris. À combien il est ?
Samy :	Euh, l'Everes'... Ben, l'Everes', c'est le plus haut !
Nadia :	Ouais, c'est le plus haut. Mais moi, ça me dit pas à combien il est.
Samy :	Chais pas, à 100 mèt' près... Tu sais la glace, ça fond...
Nadia :	Vas-y, 1000 mèt' près.
Samy :	Ah, chais pas, chuis fatigué, tu m'as complètement déstabilisé, là...
Nadia :	Il a 8 848 mètres.
Samy :	Nadia, il pourrait être à 10 000 mètres que pour toi, je le monte quand même.
Nadia :	Mouais, commence déjà par trouver un taf.
Samy :	Tu sais quoi ? T'as raison. T'as besoin de preuves ? D'êt' sûre que tu peux compter sur ton mec ?
Nadia :	Hum.
Samy :	Et ben, je vais le monter, ce putain d'Everest. Je vais le monter pour toi, pour te prouver que chuis pas un tocand et que j'tiens à toi.
Nadia :	Ah oui ? Tu feras ça pour moi, toi ?
Samy :	Mais pour toi, ouais ! J'peux même te faire des enfants si tu veux !
Nadia :	Ah non, vas-y, monte d'abord l'Everest et puis, on verra après pour les gosses. [Elle sourit.]
Samy :	Deal ?
Nadia :	Deal ? [Ils se serrent la main.]
Samy :	Un p'tit bisou d'encouragement avant le départ ?
Nadia :	Non, chuis pas très bisous bisous. Je préfère te rouler une bonne grosse pelle quand tu reviendras. Si tu pars... [Elle s'en va, il reste tout seul. Gros plan du cadre, on voit sur l'écran : « LA COURNEUVE – ALT. 29m »]
Samy :	Deal de merde !

Dijalog lista 5. *L'ascension* (Lascary et al. 2017) (00:08:56 – 00:11:36)

Predlog broj 6: *La vie scolaire* (2019)¹⁵⁷

NAZIV FILMA:	<i>La vie scolaire</i> (Altmayer et al. 2019)
ŽANR:	komedija
REŽISER:	Grand Corps Malade et Mehdi Idir
SCENARIO:	Grand Corps Malade et Mehdi Idir
ODABRANA SCENA (TRAJANJE):	00:39:28 – 00:42:38 (3 min. 10 s)
GLAVNI GLUMCI U DIJALOGU:	Samia Zibra (Zita Hanrot) i Yanis Bensaadi (Liam Pierron)
MESTO ODVIJANJA DIJALOGA:	Osnovna škola u pariskom predgrađu (la cité des Francs-Moisins, à Saint-Denis, le département de la Seine-Saint-Denis en région Île-de-France)
OPŠTI KONTEKST:	Samja Zibra počinje da radi kao pedagog u jednoj osnovnoj školi u pariskom predgrađu koju uglavnom pohađaju deca iz socijalno ugroženih porodica i deca koja imaju poteškoća u postizanju školskog uspeha. Na raskrsnici u privatnom i profesionalnom životu, ona se suočava sa brojnim izazovima u nastojanju da pruži deci adekvatnu podršku u prevazilaženju problema.
PREDLOG AKTIVNOSTI ZA NIVO:	B2
OPIS SCENE: Učenik Janis dolazi na razgovor kod gđe Zibre nakon što se g. Bušar žalio na njegovo ponašanje na času. Janis se poverava gđi Zibri i kaže kako misli da ga g. Bušar mrzi, dodaje i da ne vidi smisla u njegovim časovima	

¹⁵⁷ Dostupno na globalnoj striming platformi *Netflix*: [netflix.com](https://www.netflix.com) (Pristupljeno 21. marta 2024. godine).

i generalno u onom što se radi u školi. Gđa Zibra ga opominje kada Janis zauzima suviše prisan ton. Ona pokušava da istraži koja su njegova interesovanja i da ga podstakne da uči kako bi se u perspektivi bavio onim što ga zanima. Pošto su se prethodno jednom prilikom sreli tokom posete u zatvoru, oni u toku razgovora poveravaju jedno drugom koga su obilazili tamo (Janis svoga oca, a gđa Zibra svog partnera), te zaključuju da ih veže tajna za koju ne žele drugi da saznaju.

CILJ PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

1. podsticanje razvijanja strategija usmenog razumevanja i izražavanja na francuskom jeziku,
2. upoznavanje sa opštim odlikama francuskog razgovornog jezika, govora mladih i jezika predgrađa,
3. detaljnije upoznavanje sa fonetsko-fonološkim odlikama francuskog razgovornog jezika, govora mladih i jezika predgrađa, kao i učestalim fonovariacijama specifičnim za taj jezički registar.

OPIS PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI:

- 1) gledanje scene bez titlova, globalno razumevanje (ko su likovi?; zašto Janis dolazi na razgovor kod gđe Zibre?; koja su njegova interesovanja?);
- 2) gledanje scene sa titlovima, provera globalnog razumevanja i postavljanje pitanja u cilju provere detaljnijeg razumevanja scene (kakav je Janisov stav prema školi i časovima g. Bušara?; kakav mu savet daje gđa Zibra?; koju tajnu njih dvoje dele?);
- 3) ponovno slušanje i gledanje scene uz dijalog listu, analiza razgovornog jezika, govora mladih i jezika predgrađa, poseban osvrt na fonetsko-fonološke odlike francuskog razgovornog jezika.

KOMENTAR:

U ovoj sceni zastupljene su neke opšte odlike francuskog razgovornog jezika (u govoru Janisa, ali i gđe Zibre), kao i govora mladih i jezika predgrađa (odlike izrazito familijarnog jezika uočljive su samo u govoru učenika Janisa). Koautor scenarija je *Grand Corps Malade*, čuveni francuski slemer u čijoj poeziji je zastupljen jezik predgrađa.

OPŠTE ODLIKE FRANCUSKOG RAZGOVORNOG JEZIKA U SKEČU:

- a) **fonetsko-fonološke:** propadanje nepostojanog *e* i asimilacija glasova (*Ben, j'avoue, moi, chais pas trop, Ça, chais pas, Depuis que chuis tout petit, i' m'a toujours montré plein de films, J'peux te faire confiance ?*,

Ça prend deux s'condes), propadanje vokala [y] u ličnoj nenaglašenoj zamenici 2. lica jednine tu ispred glagola koji počinje samoglasnikom (*T'es un élève, t'as quinze ans, t'arrêtes de parler aux adultes et aux professeurs comme si c'étaient tes amis, Mais écoute, si tu veux, j'appelle ta mère et je lui explique pourquoi t'es exclu, Là, t'es sur une mauvaise pente et c'est trop dommage*), propadanje suglasnika [l] u ličnoj nenaglašenoj zamenici 3. lica jednine i množine il/elle, ils/elles [il]/[ɛl] ispred reči koja počinje suglasnikom (*M. Bouchard, i'me déteste, Et son cours, en plus, i'm'intéresse pas du tout, Depuis que chuis tout petit, i'm'a toujours montré plein de films et i'm'a toujours emmené au cinéma, C'est la première fois qu'i'se fait arrêter, Eh, i's disent tous ça*), redukcija suglasničkih grupa (*Ce s'ra not'p'tit secret*), izraz il y a [ilja] se izgovara [ja] (*Y a que le français où tu t'en sors, Dans tout ce qu'on t'enseigne à l'école, y a mille choses qui peuvent te servir plus tard*), oui [wi] se izgovara [wɛ], apokopa (*profs, télé, maths*), izostavljanje fakultativnog vezivanja (*Et ça fait longtemps qu'il es(t) en prison, ton père ?, Mais tu vois, c'es(t) un bon début*);

b) **morfološke**: izostavljanje prvog dela dvočlane negacije ne... pas (*C'est pas la première fois qu'il me parle de toi, Bouchard, il est pas normal, Entre nous, ça sortira pas d'ici, Je m'excuse, j'aurais pas dû vous parler comme ça, Et son cours, en plus, i'm'intéresse pas du tout, Et la SVT c'est pas mieux, On peut pas juste travailler dans les matières qui nous intéressent, J'arrive pas à voir ce qu'on fait là, Ben, j'avoue, moi, chais pas trop, J'aimerais bien que ça se sache pas trop, C'est pas trop dur ?, C'est pas la première fois qu'il y tombe, Ben, moi, j'ai pas l'habitude, Et si je valais pas mieux que ça ?*), upotreba zamenice on u značenju lične nenaglašene zamenice 1. lica množine nous (*Madame, M. Barbosa n'est pas là, alors on peut rentrer chez nous ?, Y a que le français où tu t'en sors, mais on peut pas juste travailler dans les matières qui nous intéressent. Alors, on fait comment ?, Mais, en fait, Madame, le truc, c'est que... j'arrive pas à voir ce qu'on fait là*), izostavljanje bezlične zamenice il ispred glagola falloir (*Ben, pour ça, faut que tu demandes à la conseillère d'orientation, Mais faut que tu te bouges, Yanis*);

c) **sintaksičke**: očuvanje normalnog reda reči u direktnom parcijalnom pitanju (*Tu cherches quoi avec lui ?, Alors, on fait comment ?, C'est quoi, toi, Yanis, qui t'intéresse ?, Et vous allez y voir qui ?, Bon, et donc c'est quoi alors ton genre de films préféré ?*), dislokacije (*Bouchard, il est*

pas normal, Madame, je vous jure, j'essaie, mais je vois bien que M. Bouchard, i' me déteste, Et son cours, en plus, i' m'intéresse pas du tout, Mais oui, il est là, M. Barbosa, Et ça fait longtemps qu'il est en prison, ton père ?);

d) **leksičke**: upotreba reči i izraza specifičnih za francuski razgovorni jezik, govor mladih i jezik predgrađa (u rečnicima označenih pod odrednicom « *familier* »: *un truc*, « *verlan* »: *ouf* (< *fou*)), poštapalice (*hein, ben, là, en fait, plein de*), skraćenice (*la SVT, FIFA*).

STANDARDNI JEZIK		RAZGOVORNI JEZIK	
Ça, je ne sais pas.	[sa / ʒənsepɑ //]	Ça, chais pas	[sa / ʃɛpa //]
Depuis que j'étais tout petit, il m'a toujours montré beaucoup de films et il m'a toujours emmené au cinéma.	[dəpɥikəʒetɛtupəti / ilmatuzurmõtɾe bokudəfilm eilmatuzurāməne osinema //]	Depuis que chuis tout petit, i' m'a toujours montré plein de films et i' m'a toujours emmené au cinéma.	[dəpɥikəʃɥitupəti / imatuzurmõtɾe plēdəfilm eimatuzurāməne osinema //]
Je peux te faire confiance ?	[ʒəpøtəfɛrkɔ̃fjɑ:s ↑ //]	J'peux te faire confiance ?	[ʃpøtəfɛrkɔ̃fjɑ:s ↑ //]
Cela prend deux secondes.	[səla prɑ̃ dɔsəgɔ̃:d //]	Ça prend deux s'condes.	[saprɑ̃ dɔzgɔ̃:d //]
Tu es un élève, tu as quinze ans, tu arrêtes de parler aux adultes et aux professeurs comme si c'étaient tes amis.	[tyɛɑ̃nele:v / tyakẽ.zɑ̃ / tyarɛt dəparle ozadylt eopɾɔfɛsɛ:r kɔ̃msisɛtɛ tezami //]	T'es un élève, t'as quinze ans, t'arrêtes de parler aux adultes et aux professeurs comme si c'étaient tes amis.	[tɛẽnele:v / takẽ.zɑ̃ / tarɛt dəparle ozadylt eopɾɔfɛsɛ:r kɔ̃msisɛtɛ tezami //]
M. Bouchard me déteste.	[məsʝø*buʃa:r mə detɛst //]	M. Bouchard, i' me déteste.	[məsʝø*buʃa:r / imdetɛst //]
Et son cours, en plus, il ne m'intéresse pas du tout.	[esɔ̃ku:r / ɑ̃plys / ilnəmētɛrɛspadytu //]	Et son cours, en plus, i' m'intéresse pas du tout.	[esɔ̃ku:r / ɑ̃plys / imētɛrɛspadytu //]

<i>Ce sera notre petit secret.</i>	[səsəra nɔtrəpətisækɾɛ //]	<i>Ce s'ra not' p'tit secret.</i>	[səsra nɔtpɪsækɾɛ //]
<i>Il n'y a que le français où tu t'en sors.</i>	[ilnɪjakəlɛfrɑ̃sɛ utyɥā̃sɔːR //]	<i>Y a que le français où tu t'en sors.</i>	[jakəlɛfrɑ̃sɛ utyɥā̃sɔːR //]
<i>Oui.</i>	[wi //]	<i>Bah, ouais.</i>	[ba / wɛ //]

LA VIE SCOLAIRE

(Altmayer et al. 2019) (00:39:28 – 00:42:38)

[Mme Samia Zibra commence à travailler comme conseillère principale d'éducation (CPE) dans un collège en réseau d'éducation prioritaire (REP) à Saint-Denis, en Seine-Saint-Denis. En général, le collège dans lequel elle travaille se situe en réseau d'éducation prioritaire (REP) car les élèves, le plus souvent issus de milieux populaires, rencontrent en grand nombre des difficultés d'ordre scolaire et/ou social. Un de ces élèves s'appelle Yanis et il vient au bureau de Mme Zibra pour un entretien individuel.]

Mme Zibra : Bon, Yanis, M. Bouchard s'est plaint de ton comportement dans la salle des profs. C'est pas la première fois qu'il me parle de toi. Tu cherches quoi avec lui ?

Yanis : Mme Zibra, entre nous, ça sortira pas d'ici, hein. Vous avez bien vu qu'il était complètement ouf, Bouchard, il est pas normal.

Mme Zibra : Mais déjà, c'est Monsieur Bouchard. Et pour qui tu te prends à me dire : « Entre nous, ça sortira pas d'ici » ? T'es un élève, t'as quinze ans, t'arrêtes de parler aux adultes et aux professeurs comme si c'étaient tes amis. Yanis, tu veux être exclu, c'est ça ? Mais écoute, si tu veux, j'appelle ta mère et je lui explique pourquoi t'es exclu.

Yanis : Mais non, mais non, Madame, ça a rien, c'est bon. Je m'excuse, j'aurais pas dû vous parler comme ça et j'irai même m'excuser auprès de M. Bouchard.

Mme Zibra : C' que j' veux maintenant, c'est que tu changes d'attitude.

Yanis :	Madame, je vous jure, j'essaie, mais je vois bien que M. Bouchard, i' me déteste.
Mme Zibra :	Non, mais...
Yanis :	Et son cours, en plus, i' m'intéresse pas du tout.
Mme Zibra :	M. Bouchard ne dét... [Leur conversation est coupée par une entrée imprévue de deux élèves qui viennent se renseigner sur l'arrivée d'un professeur.]
Un élève :	Madame, M. Barbosa n'est pas là, alors on peut rentrer chez nous ?
Mme Zibra :	Je sais pas. Attendez dehors.
Une élève :	Mais, Madame, dites-nous, ça prend deux s'condes.
Mme Zibra :	Mais oui, il est là, M. Barbosa. Attendez dehors, s'il vous plaît. Vous allez en cours, voilà. [Les élèves sont déçus. Ils partent.] Merci. [Mme Zibra s'adresse de nouveau à Yanis.] Donc, les professeurs ne sont pas là pour aimer ou détester les élèves. Et puis, d'accord, le cours d'histoire t'intéresse pas, mais je sais que les maths non plus t'intéressent pas, l'espagnol et la SVT c'est pas mieux. Y a que le français où tu t'en sors, mais on peut pas juste travailler dans les matières qui nous intéressent. Alors, on fait comment ?
Yanis :	Mais, en fait, Madame, le truc, c'est que... j'arrive pas à voir ce qu'on fait là. Qu'est-ce que ça peut vraiment nous apporter plus tard ?
Mme Zibra :	Non, non, mais crois-moi sur parole, dans tout ce qu'on t'enseigne à l'école, y a mille choses qui peuvent te servir plus tard, mais pour ça, il faut être un peu curieux. C'est quoi, toi, Yanis, qui t'intéresse ?
Yanis :	Ben, j'avoue, moi, chais pas trop. À part jouer à FIFA et regarder des films et des séries, pas grand-chose.
Mme Zibra :	Tu regardes beaucoup la télé ?
Yanis :	Ouais, c'est à cause de mon père. Depuis que chuis tout petit, i' m'a toujours montré plein de films et i' m'a toujours emmené au cinéma.
Mme Zibra :	Et... C'est ton père que tu vas voir en prison ?
Yanis :	Ouais. J'aimerais bien que ça se sache pas trop.
Mme Zibra :	Ah, bien sûr, t'inquiète pas. Et d'ailleurs, j'allais te demander la même chose, pour moi non plus, personne ne sait donc...

Yanis : Et vous allez y voir qui ?

Mme Zibra : Un ami. J'peux te faire confiance ?

Yanis : Ouais. Ce s'ra not' p'tit secret.

Mme Zibra : Et ça fait longtemps qu'il est en prison, ton père ?

Yanis : Bah, là, ça va faire à peu près deux ans. Il reste encore un an.

Mme Zibra : Et ça va, le parloir ? C'est pas trop dur ?

Yanis : Non. Il a l'habitude. C'est pas la première fois qu'il y tombe. Et vous ?

Mme Zibra : Ben, moi, j'ai pas l'habitude. C'est la première fois qu'i' se fait arrêter et... c'est clair que c'est là, c'est la dernière.

Yanis : Eh, i's disent tous ça : « C'est la première fois. Je recommencerai pas. » Et vous, vous l'avez cru ?

Mme Zibra : Bon, et donc c'est quoi alors ton genre de films préféré ?

Yanis : Pfft... Franchement, j'aime tout, hein. Surtout les films de mafieux à l'ancienne. Genre « Les affranchis » ou « Scarface ». Mais je regarde même des films français.

Mme Zibra : Ah, oui, carrément, tu regardes même des films français ?

Yanis : Bah, ouais.

Mme Zibra : Mais tu vois, c'est un bon début. Et d'ailleurs, si ça t'intéresse, tu sais, il y a toutes sortes de métiers dans le cinéma.

Yanis : Ah ouais ?

Mme Zibra : Mmm.

Yanis : Chais pas.

Mme Zibra : Ben, pour ça, il faut que tu demandes à la conseillère d'orientation, elle est là pour ça.

Yanis : Ça, chais pas.

Mme Zibra : Mais il faut que tu te bouges, Yanis. Là, t'es sur une mauvaise pente et c'est trop dommage parce que moi, je sais que tu vaux mieux que ça.

Yanis : Et si je valais pas mieux que ça ? [Un regard inquiet de Mme Zibra. La musique dramatique.]

Dijalog lista 6. *La vie scolaire*
(Altmayer et al. 2019) (00:39:28 – 00:42:38)

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

371.3::811.133.1'243

РАДУСИН-Бардић, Наташа, 1978-

Francuski razgovorni jezik i fonovarijacije u kontekstu
nastave francuskog kao stranog jezika [Elektronski izvor] /
Nataša Radusin-Bardić ; [prevod apstrakta na engleski jezik
Tomislav Bukatarević]. - Novi Sad : Filozofski fakultet, 2024

Način pristupa (URL): <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2024/978-86-6065-854-0>. - Opis zasnovan na stanju
na dan 24.6.2024. - Nasl. s naslovnog ekrana. - Bibliografija. -
Abstract; Résumé.

ISBN 978-86-6065-854-0

а) Француски језик, говорни -- Настава страног језика

COBISS.SR-ID 147578633

